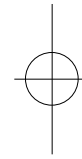
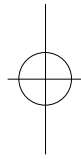

KAPAK

KAPAK 

“Emperyalizm, militarizm ve savaş, kapitalist sınıf kendi sınıf hegemonyasını bir direnişle karşılaşmadan uygulamaya devam ettik e asla ortadan kaldırılamaz ve zayıflatılamaz. Başarılı bir direnişin tek aracı ve d nya barışının tek garantisi ise, uluslararası proletaryanın eylem kapasitesi ve onun ... devrimci iradesidir.”

Rosa Luxemburg

---

15 Ocak 1919 Alman devrimciler Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht öldürüldü.

sınıf mücadelesinde
KURTULUŞ
sosyalist dergi

ÜÇ AYLIK DERG
OCAK 2005
SAYI: 10

Sahibi ve Yazı işleri Müdürü:
İ. Gürkan GÜMÜŞKAPTAN

Adres:
Üsküdar Caddesi Pınar İşhanı No:15 Kat: 3/48
Kartal / İSTANBUL
Telefon ve faks: (0216) 488 55 05

Büro:
Necatibey Caddesi Sezenler Sokak No:3/11
Sıhhiye / ANKARA
Telefon ve faks: (0312) 229 27 16

e-posta:
k.s.d@email.com

3 YTL
3 000 000 TL

Baskı:
Can Matbaacılık

Savaş, katliam, sefalet, gericiilik, hakların, kazanımların gaspı...
KURTULUŞ İŞÇİ SINIFINDA, SOSYALİZMDE 7
Tırmanan emperyalist saldırganlığa gösterilen tepkiler içerisinde 'demokrasici',
'ulusalci' ya da 'İslamci' akımlar gelişirken işçi sınıfının, komünizmin
bağımsızlığının vurgulanması önem kazanıyor.

Sovyetlerde toplumsal yapının konsolidasyonu
**SOSYALİST EKONOMİ
VE SİYASİ YABANCILAŞMA 35**
Sosyalizm deneyiminin değerlendirilmesine yönelik olarak Sovyet tarihinin
incelenmesinde belirleyici öneme sahip olan toplumsal-ekonomik dönüşümün
sonuçlarına ulaştığı dönem ele alınıyor.

SÜHA ILGAZ

Ulusal sorun ekseninde
PROGRAMIN SINIRLARI 87
Türkiye ve Kürdistan için komünistlerin devrim programlarının sınırlarının,
dayanacakları nesnel zemin açısından tanımlanmadan önce, ulusal sorun
açısından netleştirilmesi gerekmektedir.

HACI YILDIZ

Sendika politikamız açısından
'YENİ SENDİKACILIK' ANLAYIŞLARI 127
Kapitalizmin ve işçi sınıfının nitelik değiştirdiği tezleri üzerinde yaygınlaşan
'yeni sendikacılık' anlayışlarının eleştirisi, sendikal politikamızı
belirginleştirmemize olanak sağlıyor.

K.AL

Yönetişim
GÖLGELER İMPARATORLUĞU..... 184
Burjuvazinin yönetim biçiminde gerçekleştirmek istediği değişim altyapıdaki
kaynakları ile ilişkisi içinde inceleniyor.

REM YALIMPALA

*Savaş, katliam, sefalet, gericilik,
hakların, kazanımların gaspı...*

KURTULUŞ İŞÇİ SINIFINDA, SOSYALİZMDE

EMPERYALİZMİN SALDIRISI VE TEPKİLER

Dünya ölçeğinde, politik gelişmeleri, Ekim Devrimiyle başlayan çağın yenilgisi ve işçi sınıfının mücadelesinin gerilemesi belirlemeyi sürdürüyor. İşçi sınıfının, sosyalizmin yenilgisi, gerilemesi karşısında, emperyalizm, konumunu, hakimiyetini güçlendirmek üzere, daha açık biçimleri de gündeme getirerek, saldırısını artırıyor. Emperyalist saldırı, bir yandan askeri işgal, savaş, hakların, özgürlüklerin kısıtlanması, kaldırılması, baskı, şiddet biçimlerini alırken diğer yandan da toplumsal ideolojik egemenlik açısından gericiliğin yaygınlaşması, manevi değerler düzeyinde demokratik kazanımların geriletilmesi buna eşlik ediyor.

Tırmanan emperyalist saldırıganlık, ister istemez hem emperyalistlerin aralarındaki çelişkileri derinleştiriyor, keskinleştiriyor, hem de kendisine tepki-

İnsanlığın bütün sorunlarının temelinde emperyalist-kapitalist sistemden kaynaklandığı bugünkü dünyada, işçi sınıfını temel almayan, komünizmi hedefleyen hiçbir hareketin bu sorunlara kalıcı ya da tutarlı çözümler sağlaması mümkün değildir; yalnızca komünizmi hedefleyen işçi sınıfı hareketi, kapitalizmi ortadan kaldırarak insanlığın kurtuluşunu olanaklı kılabilir.

lerin ortaya çıkmasına, giderek daha belirgin biçimler almasına yol açıyor. ABD, Irak işgalinde, işbirlikçi hükümet yaratarak olsun, bütün halka yönelik katliam yaparak olsun, direnişi kıramıyor, aksine işgalden bu yana direniş gelişip daha fazla yaygınlık kazanıyor. Çoluk, çocuk, sivil, yaralı demeden uygulanan ABD vahşetinin sergilenmesi, hemen Vietnam savaşının hatırlatılmasına neden oluyor. Vietnam karşılaştırmaları ise boşuna değil. ABD'nin Irak'ta bütün çabasına, vahşetine rağmen kıramadığı direniş, emperyalist saldırganlığın durdurulmasının, yenilmesinin olanaklarını taşıyor; dolayısıyla emperyalist saldırı dalgasının geri çevrilebilmesi için başlangıç noktası olma umudunu temsil ediyor.

ABD'nin Irak'taki katliamına karşı dünya çapındaki tepkilerin, işgale karşı gösterilen tepkiyle karşılaştırıldığında zayıf kalması, öncelikle, ABD Başkanlık seçimleri sonuçlarına dayanıyor. ABD yönetiminin Irak'a saldırısına karşı, hem ABD içinde hem de bütün dünyada, yükselen protestolara rağmen, Bush'un yeniden seçilmeyi başarması, savaş karşıtı, işgal karşıtı mücadeleyi zayıflattı. Emperyalist saldırının ideolojik boyutu, en önemli olarak 11 Eylül ve El Kaide'yi başarılı biçimde kullanarak, terörizme, hatta İslam'a karşı bir haçlı seferi biçiminde giderek daha azgın bir gericiliği toplumsal düzeyde hakim kıldı. Bu gerici, saldırgan ideolojik hakimiyet, ABD'den öteye, Avrupa ve diğer ülkelere de dalga dalga yayılmakta. Hollanda gibi demokratik değerlerin, hoşgörünün yerleştiği varsayılan bir ülkede, İslam'ı eleştiren film yapımcısının öldürülmesinden sonra, nüfusun büyük bir çoğunluğu, özel yaşama karışılabilmesini, hatta terörle mücadele için yasaların çiğnenmesini onaylar duruma geldi. Güvenlik korkusuyla topluma düşman olarak terörü gösterip bunu da İslam'la çakıştıran bu ideolojik egemenlik, katledilen Iraklıları İslam'la ve terörle özdeşleştirebildiği ölçüde, gösterilebilecek tepkileri de bastırmaya hizmet ediyor.

ABD'nin saldırı politikası karşısında diğer emperyalistlerin tavırları da ikili bir özellik taşıyor. ABD'nin, maddi, manevi gücünü sonuna kadar zorlayan saldırısı, giderek bir krize girmekte olmasından kaynaklanıyor. ABD, etkinlik alanlarını genişletip derinleştir-

meye, bağımlılıkları pekiştirmeye çalışırken aynı zamanda diğer emperyalistler karşısında varolan üstünlüğünü kullanarak bunu korumaya, sürdürmeye de çalışıyor. Bu anlamda ABD saldırısının genel olarak dünya halklarının emperyalizme bağımlılığını artıran yönü, diğer emperyalistlerin de çıkarlarına hizmet ederken, diğerleri karşısında ABD'nin üstünlüğüne, etkinliğini genişletmesine yarayan yönü ise diğer emperyalistlerin çıkarlarıyla çelişiyor. Bu temelde diğer emperyalistler öncelikle ABD'nin tek yanlı müdahalesine karşı çıkıyor, ama bunu engelleyemedikleri ölçüde ortak olmaya, talandan pay almaya çalışıyorlar. Bu saldırı sırasında ABD'nin zayıf düşmesinden ise, ancak boşluğu kendileri doldurabilecekleri ölçüde memnun oluyorlar. Esas olarak, ABD'nin yenilgisinin, emperyalist-kapitalist sistemin varlığını tehlikeye düşürebileceğinin değerlendirmesiyle de tercihlerini elbette direnişten, halktan yana değil, emperyalizmden, saldırgandan, ABD'den yana yapıyorlar.

Gelecekte emperyalist rekabetlerinin sonucu birbirleriyle çatışmalarının olasılığı ne kadar güçlü olursa olsun, varolan durumda ABD ve AB arasındaki ittifak, işbirliği ilişkileri ağır basıyor. Ukrayna seçimlerinde, eski sosyalist ülkelerin emperyalist-kapitalist pazara entegrasyonu, Rusya'nın etkinliğinin gelişiminin engellenmesi ve geriletilmesi açılarından ortaklaşan ABD ve AB, aynı safta birleşiyor, Yuşçenko'yu destekliyorlar. Aynı zamanda da giderek tırmanan rekabet içinde kendi gücünü dayatabilmek, çıkarlarını savunabilmek üzere ve gelecekteki olası çatışmayı göz önünde tutarak AB'nin kendi ordusunu kurması vurgulanıyor.

Tırmanan emperyalist saldırganlık, çelişkileri keskinleştiriyor, yeni mücadelelerin, çatışmaların, savaşların koşullarını geliştiriyor, olgunlaştırıyor. Başını ABD'nin çektiği emperyalist saldırganlığın odağında Ortadoğu bulunurken, Irak'tan sonra ABD'nin hedefine, başta İran, bölge ülkeleri giriyor. Çelişkiler keskinleşir, savaş tehditleri ve tehlikeleri yükselirken emperyalist rekabette, saldırganlıkta pay sahibi olabilmek ya da muhtemel saldırıya karşı durabilmek amacıyla dünyanın çeşitli yerlerinde savunma hazırlıkları, silahlanma eğilimleri gelişiyor. Rusya'da Putin, yeni bir nükleer si-

lah geliştirdiklerini açıklarken, Japonya'da, askeri müdahale yapabilmek için anayasa değişikliği gündeme geliyor. Saddam Hüseyin yönetiminin istenen tavizleri yerine getirmesinin ABD saldırısını engellemeye yetmemiş olduğu akılda tutulunca, silahlanma çabalarının artmasını anlamak zor değil. ABD, Irak'a sapanmışken, direnişi kırmakta zorlanırken, başka güçler kendi konumlarını güçlendirmek için bu durumu bir fırsat olarak kullanmaya çalışıyor. Özellikle kendilerini gelecekte hedef olarak gören Kuzey Kore'den İran'a kadar nükleer alternatife yönelme eğilimi geliyor. Hatta Enerji Bakanı Güler'in, nükleer teknolojiye sahip olabilmek gereğiyle nükleer santralleri savunan açıklamasıyla, Türkiye'nin de nükleer güç olma talebi ileri sürenlerin kervanına katıldığı söylenebilir.

Emperyalist rekabet ve saldırı, enerji kaynakları ve yollarıyla Ortadoğu üzerinde odaklanırken, bölge ülkelerine de bu çerçevede yeni düzenlemeler ve roller düşüyor. Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesiyle bu hedefe yönelik düzenlemeler uygulamaya konurken NATO kurulmuş olduğu Avrupa'dan bölgeye doğru yöneltiliyor. Balkanlar ve Afganistan'dan sonra Irak'ta görevlendirilip Moritanya'dan, Fas'tan İsrail'e, Ürdün'e kadar işbirliği içinde, emperyalist saldırganlık doğrultusunda bölgede etkin hale getiriliyor. Bölge ülkeleri bir yandan kendileri emperyalist saldırının hedefi durumundayken bir yandan da karşısında duramayacaklarına dayanarak emperyalist talandan pay kapma hesabına giriyorlar.

Türkiye'deki politik yönelimleri de bu türden çelişkiler belirliyor. Türkiye'deki egemen politikalar da, emperyalist saldırının neden olduğu kayıpları, zararları azaltma çabaları ile emperyalist saldırıya ortaklık rolleri üstlenip vurgundan pay kapma hevesleri arasında biçimleniyor. Emperyalist saldırının müslüman Ortadoğu üzerinde odaklanmasına bağlı olarak nüfusu 'ezici çoğunluğuyla' müslüman, politik rejimi 'Batı' yanlısı Türkiye'nin köprü rolü, müslüman Ortadoğu'yu 'Batıya' bağlama, müslüman Ortadoğu halklarını kapitalist-emperyalist sistemin çerçevesi içinde tutma rolü belirginleşiyor. Türkiye'nin NATO ve Genişletilmiş Ortado-

ğu Projesi ile de, AB üyeliği ile de ilişkilmesi bu temelde biçim alıyor.

ABD ile AB arasındaki rekabetin, mücadelenin varolan koşullarda ortaklık, ittifaklar çerçevesinde gerçekleşmesine bağlı olarak, Türkiye'ye, Genişletilmiş Ortadoğu Projesi, NATO ve AB ile ilişkili olarak düşen görevler birbirlerini dışlamıyor, birbirlerini tamamlıyorlar. ABD ve AB arasında çelişkiler birikir, rekabet kızışırken, emperyalist-kapitalist sistemin varlığını korumak, sürdürmek açısından çıkarlarının ortaklığı, Türkiye'ye ilişkin politikalarında ortak paydalara sahip olabilmelerine zemin yaratıyor. Bu anlamda Genişletilmiş Ortadoğu Projesinde, NATO'da, AB adaylığında, birbirlerinin karşısına konmadan ve doğrudan bir çatışmaya yol açmadan, Türkiye'ye benzer işlevler tanınabiliyor. Bu ise, kabaca, bir ayağını 'Doğuya' bir ayağını 'Batıya' basmak, 'Doğunun' içinde 'Batıyı' temsil etmek, 'Doğunun' parçası olarak görülürken 'Batının' amaçlarına hizmet etmek, müslüman Ortadoğu halklarının emperyalizme isyanına karşı duvar oluşturmak, fiziki gücüyle emperyalist saldırıyı destekleyip direnişi bastırmaktır. Bugün AB açısından Türkiye'nin adaylığının değerlendirilmesi de bu çerçevenin dışında değildir. Artık 11 Eylül'den sonra değişen dengeler içerisinde, 'müslüman teröre' karşı stratejik bir güç olarak Türkiye'ye ihtiyaç duyuluyor; kalabalık nüfusu ve düşük geliriyle yükleyeceği büyük maliyetin nasıl karşılanabileceği bu çerçevede ele alınıyor.

BURJUVA POLİTİKALAR VE YİĞİNLER

Egemen sınıfların, emperyalistlerin egemenliklerini, hakimiyetlerini sürdürebilmek için yöneldikleri geleneksel yöntemlerden olarak, hakimiyetleri altında tutmak istedikleri kitlelerin bir kesimini kendi saflarına çekerek diğerlerine karşı kullanması, savaştırması, bir azınlığın çoğunluk üzerinde hakimiyetini sağlayabilmesi, koruyabilmesi açısından çoğunlukla bir zorunluluk olmakla birlikte, bastırmak istediği kitlelerin bir kesiminin silahlandırılmasının, harekete geçirilmesinin kendi içinde barındırdığı tehlikeler yüzünden de çelişkili bir durum yaratır. Emperyalistle-

rin Türkiye'ye yüklediği rol temelinde hükümete gelen AKP'nin durumu da bunu yansıtmaktadır. Müslüman tabanına dayanarak 'müslüman terörizmine' karşı 'Batı demokrasilerini' savunmayı üstlenen AKP'nin "müslüman demokratlığı", faşizmin "nasyonal sosyalizmi" kadar çelişkili bir kavramı ifade etmektedir. AKP'nin politikalarında da bu çelişki kaçınılmaz olarak her adımda ortaya çıkmaktadır. Emperyalistlerin çıkarlarını, taleplerini gerçekleştirmeye çalışırken dayandığı tabanın çıkarlarıyla, talepleriyle çatışmakta, bu çelişki, izlenen politikalarda aksamalara, kesintilere, yalpalamalara yol açmaktadır. Bu çelişki, daha Irak savaşının başlangıcında, AKP yönetiminin de beklemediği bir biçimde AKP çoğunluklu meclisin asker gönderme tezkeresini geçirmemesiyle, ABD işgalinin Türk Ordusu eliyle gerçekleştirilmesini engellemiştir. Bugün de AKP hükümeti, bir yandan Irak'taki işgali, direnişin bastırılmasını, 'teröristlerin' ezilmesini, işbirlikçi hükümeti ve seçimlerin yapılmasını desteklerken diğer yandan da müslüman tabanının Felluce katliamına tepkisi karşısında 'soykırım' ifadesine varan kınamalarla ABD yönetiminin diplomatik saldırılarına uğruyor.

Dayandığı kitlenin taleplerinin aksi yöndeki politikaların uygulanabilmesindeki zorluklar, egemenlerle işbirlikçileri, ABD emperyalizmiyle AKP hükümetini çelişkiye düşürdüğü gibi, kendisinin de hedefinin bir parçası olduğu talandan pay alma hesabına dayanan işbirlikçilik, talanın kendisine vermek durumunda olan zararı, kaybı sınırlandırma çabası sırasında da, işbirlikçisi olduğu egemen güçle, emperyalistle çelişen, daha doğrusu pazarlık eden bir konum alıyor. Bu yüzden Türkiye, Irak'ın işgalini, ABD'nin en sadık müttefikleri olarak KDP ve KYB'yi içeren işbirlikçi hükümeti desteklerken, Irak Kürdistan'ının, ileride ayrı devletin oluşumuna varabilecek biçimde güçlenmesini, bu doğrultuda özerklik, federalizm gibi gelişmeleri engellemeye, etkisini, gelişmesini sınırlamaya, denetimi altında tutmaya çalışıyor. Türkiye, sömürgeci egemenliğini koruyabilmenin güvencesini Kürdistan'ın parçalanmışlığına, her parçanın sömürgecilik zincirinde tutulmasına dayandırmak biçim-

mindeki geleneksel politikasını, emperyalistlerin farklı politikalarıyla çeliştiğinde uygulamakta zorlanıp emperyalist politikalarla uyumlulaştırabildiği ya da kendisine nispi bir etkinlik alanı açabildiği ölçüde de sürdürmek istemektedir. Türkiye'nin bu doğrultuda Irak Kürdistan'ı üzerindeki baskısı ve müdahalesi Kerkük merkezli olarak yoğunlaşmaktadır. Kürt, Türkmen ve Arap nüfusların karşılıklı göç ettirilmeleri temelinde de dayanarak Kerkük'ün Kürdistan idari yapısına dahil edilmesini engellemeye çalışmakta, müdahale tehdidini ileri sürmektedir. Buna karşılık 1997'den beri Irak Kürdistan'ında Barış Gücü olarak varlığını sürdüren askeri kuvvetlerini, taleplerinde direnen KDP ve KYB'nin ABD üzerinde etkin olması sonucunda, geriye çekmek zorunda kalmıştır.

Yine geleneksel sömürgeci politikalar açısından, Kürtlere Türkiye'de tanınan kültürel, vb haklar, AB sürecinde kaçınılamayan ama mümkün olduğu kadar sınırlı tutulmaya çalışılan kayıplar, zararlarıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde, haklar, özgürlükler, yığınların demokratik kazanımları olmaktan çok, egemen politik güçlerin birbirleriyle rekabetinin, mücadelesinin araçları olarak ele alınmaktadır. Böyle bir yaklaşımla izlenen politika, rakibine karşı güçlenmek için kendi muhalefetini bastırmak, rakibini zayıf düşürmek için de rakibinin muhalefetini desteklemekten ibaret olur. Gerçekten AB sürecine eşlik eden yasal düzenlemelerde, 'demokratikleşmede' bu yaklaşımın belirtilerini görmemek mümkün değil. Gerçekleştirilen düzenlemelerde, tanınan haklarda belirleyici olan yan, kitlelerin haklarının, özgürlüklerinin sağlanması, yerine getirilmesi değil, umut edilen daha büyük çıkarlar uğruna AB'ye taviz verilmesidir. AB açısından ise, söz konusu haklar, yığınların geçmiş mücadelelerinin ürünü kazanımları temsil etmekle birlikte, bunların gündeme getiriliş biçiminde, emperyalist çıkarlarına uygun tutumlara ve yapılanmalara zorlamakta araç olarak kullanma hedefi öne çıkmaktadır. Hatta Kürt hareketinin de aynı politika kalıpları içerisinde tavır geliştirdiği, egemen güçlerin, emperyalistlerin çıkar mücadelelerine dayanarak kendisine alan açmaya çalıştığı ileri sürülebilir. Zaten yığınlar kendi kaderlerini kendi ellerini almadı-

ğı, politik gelişmeleri belirlemediği sürece de farklı bir politika anlayışının öne çıkması beklenemez.

Yığımlar hakları, çıkarları için kendileri mücadeleye atılmadıkça, egemen politikalarından bağımsızlaşmadıkça, egemenlerin, aralarındaki çatışmalarda, mücadelelerde, destekçisi, kuyrukçusu olmak-tan, kendi çıkarları yerine egemen güçlere hizmet etmekten kurtulamaz. Kitlelerin eyleminin, politik tutumunun, emperyalistlerden, işbirlikçilerinden, egemen güçlerden bağımsızlığının tutarlılığı ise, ancak bu yönelime, niteliği gereği, sömürüyü, baskıyı, ezilmeyi, eşitsizlikleri, güç mücadelelerini, hakimiyeti yeniden üreten toplumsal ilişkilere son verme yeteneğine sahip sınıfın, işçi sınıfının damgasını vurmasıyla, işçi sınıfının çıkarlarının, hedefinin ifadesinin, komünizmin temel alınmasıyla, belirleyiciliğiyle mümkündür. Buna karşılık, emperyalizme, sömürgecilğe karşı direnişlerde, işçi sınıfı yerine farklı sınıfsal temeller, ulusal ya da dinsel ideolojik-politik çizgilerin belirleyiciliği, emperyalist saldırının, sömürgeci hakimiyetin temelinde yatan toplumsal sisteme, kapitalizme karşı olma hedefi, tutumu taşımadığı için, emperyalizmin, sömürgeciliğin bir bütün olarak ortadan kaldırılmasını sağlamaz, söz konusu hakimiyet ilişkilerini yeniden üretir.

Kapitalizme karşı olmayan, işçi sınıfını temel almayan bir mücadeleyle, belirli bir anda, belirli bir yerde, emperyalizmden bağımsızlık kazanmak ya da sömürgecilik zincirini kırmak bütünüyle imkansız değildir. Ama emperyalist bağımlılık da, sömürgeci kölelik de kapitalizmden kaynaklandığından, kapitalizm bir bütün olarak yıkılmadığı sürece, belirli bir anda ya da yerde yıkılan bağımlılık, hakimiyet ilişkilerinin başka bir anda ya da yerde yeniden kurulmasından kurtulmak mümkün değildir. Bu nedenle, ulusal mücadele içerisinde burjuvazinin, milliyetçiliğin ağır basması, önderliği, ulusal kapitalizmin kuruluşunu sağlama anlamında başarı kazansa bile, bir yandan ulusal kapitalizmin emperyalist-kapitalist sistemle bütünleşmesi ve işbirlikçilik temeli üzerinden, diğer yandan bu ulusal kapitalizmin yayılma ve başka uluslar üzerinde üstünlük, hakimiyet kurma çabaları içinde ulusal sorunu yeniden

üretir. Diğer bir ifadeyle, ulusalcılık, milliyetçilik çözüm değildir, yanılısamadır; kitlelerin kendi çıkarları, egemenlikleri için değil, burjuvazinin, egemen sınıfların kendi aralarındaki çıkar ve üstünlük mücadelesine destek olarak sevk edilmesine, kullanılmasına hizmet eder.

İslamcılık gibi dinci akımların konumu da farklı değildir. Bu akımlar da kitleleri, bütün sorunların kaynağı kapitalizmi yıkmaya hedefine değil, yanıltıcı hedeflere yöneltmektedirler. Emperyalizmin hakimiyet mücadelesinin, saldırısının, nüfusu çoğunlukla müslüman olan Ortadoğu bölgesinde yoğunlaşmasına bağlı olarak, dünya ölçeğinde saflaşma, 'uygarlıklar savaşı', 'Batı - Doğu karşıtlığı', 'Hıristiyanlık - Müslümanlık çatışması' görünümü alırken, emperyalizm karşıtı hareketlerin içinde de İslamcı akımlar güç kazanıyor. Bir yanda, ABD'de ve Avrupa'nın bir çok yerinde müslümanların terörle özdeşleştirilmesi, müslümanların ve giderek 'Ortadoğu görünümlü' başkalarının yabancı düşmanı, ırkçı saldırılara uğramaları, diğer yandan Irak'ta, Ortadoğu'da ya da Uzakdoğu'da bütün Batılıların emperyalist hakimiyetle özdeşleştirilmeleri, 11 Eylül'de İkiz Kulelerde bulunanların, çalışanların düşman olarak nitelenmesi, hatta Irak'ta emperyalist ambargoya karşı yardım görevlisi olarak yıllardır çalışanların yalnızca Batılı olduğu için kaçırılıp öldürülmesi, aynı yanıltıcı görüntünün –gelişen düşmanlık, çatışma ve savaş ortamının kaynağı emperyalizmi ve temelinde yatan kapitalizmi kitlelerin gözlerinden gizleyen örtünün unsurları olarak– iki yüzünü oluşturuyor.

Yığımların, savaşlarda katledilmelerinden açlığa, sefalete mahkum edilmelerine, haklarının, özgürlüklerinin, kazanımlarının gasp edilmesinden çeşitli hakimiyet biçimleri altında köleleştirilmelerine kadar insanlığın bütün sorunlarının temelde emperyalist-kapitalist sistemden kaynaklandığı bugünkü dünyada, işçi sınıfını temel almayan, komünizmi hedeflemeyen hiçbir hareketin bu sorunlara kalıcı ya da tutarlı çözümler sağlaması mümkün değildir; yalnızca komünizmi hedefleyen işçi sınıfı hareketi, kapitalizmi ortadan kaldırarak sorunların çözümünü, insanlığın kurtuluşunu ola-

naklı kılabilir. Bugün, işçi sınıfının, sosyalizmin yenilgisi, sınıf mücadelesinin gerilemesi, bir yandan emperyalizmin dizginlenmemiş bir biçimde saldırısını tırmandırmasının, diğer yandan da emperyalist saldırıya tepkinin milliyetçi, dinci akımların peşlerine takılmasının, yönlendirmesinin zeminini yaratmaktadır. Varolan sorunları ağırlaştıran, mücadele koşullarını giderek daha da geriye çeken bu kısır döngünün kırılabilmesinin olanağı, işçi sınıfının mücadelesinin gelişmesi, yükselmesi, politik gelişmeleri, yönelimleri belirlemesindedir.

İşçi sınıfının mücadelesinin bütünlük kazanması, uzun vadeli hedefleri doğrultusunda sınıf düşmanına, burjuvaziye karşı başarılar elde etmesi için komünizm hedefine sahip olması önem taşıdığı gibi, bu açıdan komünizmin işçi sınıfına önderliğinin sağlanması da belirleyici rol oynar. Diğer bir deyişle, komünizmin işçi sınıfı hareketi içerisinde etkinliği, önderliği, işçi sınıfının mücadelesinin ileri atılması, yükselmesi yönünde etkili olur; aynı zamanda işçi sınıfının mücadelesinin gelişmesi, küçük de olsa ileri adımlar atması, komünizmin işçi sınıfı içerisinde örgütlenmesi, güç olması için zemin yaratır. Kısacası, işçi sınıfının mücadelesinin gelişmesi, ilerlemesi, komünizmin örgütlenmesi, güçlenmesi doğrultusunda, komünizmin işçi sınıfı içerisinde güçlenmesi ise, işçi sınıfının mücadelesinin yükselmesi üzerinde olumlu yönde etkide bulunur; birinin gelişmesi, güçlenmesi, diğerinin de gelişmesine olanak yaratır.

İçinde bulunulan ağır baskı, sömürü koşullarının kaldırılabilmesi, emperyalist saldırının geri çevrilebilmesi açısından da, işçi sınıfının mücadelesinin yükselmesi, komünist önderliğine sahip olması, işçi sınıfının komünist siyasi hareketinin, komünist işçi partisinin varlığı, yaratılması yaşamsal önemdedir. İşçi sınıfının komünist siyasi hareketi, komünist işçi partisi, işçi sınıfının bugünkü baskı, sömürü, saldırı koşullarına karşı mücadelelerinin ilerlemesi, gelişmesi üzerinde yaşam zemini bulup yükselebileceği gibi, işçi sınıfının komünist önderliğine, komünist partisine sahip olması, mücadelelerine ivme kazandıracaktır. İşçi sınıfının komünizm hedefli mücadelesi, emperyalist işgale, sömürgeci esarete karşı mücadelele-

ri tutarlı, kalıcı başarılarla ulaştırabileceği gibi, emperyalist burjuvaziyi kendi evinde vurup kapitalizmi yıkarak emperyalizmi bütün acı sonuçlarıyla birlikte dünya yüzünden silebilecektir.

EMPERYALİST SALDIRI VE İDEOLOJİK BOYUTU

Emperyalist tekelleri rekabet ve savaş ortamında insanlığın sorunları katlanarak artıyor. Sorunların bir türlü tükenmez oluşu ve üstelik katlanarak artışı ise, sistem içi çözümlerin sonuçlarının, sorunları yeniden üretmesinden kaynaklanıyor. Geniş kitlelerin sorunlarının çözümü adına burjuvazinin uyguladığı politikaların olumsuz sonuçlara yol açması, üstelik bu politik süreçlerin başlangıç ve bitiş noktalarının, algı düzeyinde bile neredeyse dolaysız hale gelip çıplak gözle görülecek kadar sadeleşmesi, bir süre tekrarlandıktan sonra gerçeği algılayışı mümkün kılmalı ya da kolaylaştırmalıyken, her yanı koyu bir kavrayışsızlık ve umursamazlık sarabiliyor. Gerçeğin çıplaklığına, doğrudan algılanabilir düzeyde sadeleşmesine bakıp, kitlelerin inisiyatifi adına umutlanmak gerekirken, çoğu kez tam tersi tepkilere kaynaklık ettiğini gözlemlemek düşündürücüdür. Tablonun içinde barındırdığı çelişki ile birlikte bu kavrayışsızlık ve umursamazlığın anlaşılması, ancak insanlığın kültür birikiminin yok edilip insan kimliğinin şekilsizleştirilmesi için yürütülen saldırının sosyal-psikolojik boyutunun açığa çıkarılması ile mümkün olabilir.

Bugün için saldırganlığın en uç boyutunu ABD'nin Irak'taki şiddeti temsil ediyor, ama saldırının tek biçimi ve boyutu bundan oluşmuyor. İnsanlığın bir bölümü, paylarına düşen sorunları savaş ve şiddet biçiminde doğrudan yaşar ve her an hissederken, önemli bir bölümü, bu insanlık dramını televizyonlardan izleyip uzak durmaya sevk ediliyor; bir ölçüde de tercihini bu yönde kullanmış oluyor. Bu ateşten uzak tutulmaları ve ateşe yaklaştırılmamaları için geniş kitlelere çeşitli biçimlerde salık verilen ve dayatılan yol, her koşulda özgürlük ve demokrasiye ait kazanımlarından vazgeçmeleri ve üstelik bütün bu haklarını aynı zamanda tefecilik de yapan bir emanetçiye teslim etmelerinden başka bir şey değil! Bir kez bu ter-

cih kabul ettirildiğinde ise, yangının alevlenip yayıldığı her durumda, kitlelerin hak ve özgürlüklere dair ellerinde ne kalmışsa sırasıyla onları da emanetçiye teslim etmek zorunda kalacakları bir sır değil. Burada kurulan ilişki açısından, demokrasinin, demokratik hak ve özgürlüklerin terörü beslediği veya tersinden terörün demokratik hak ve özgürlük ortamından beslendiği, en azından bu ortamı istismar ettiğine dair ima kuvvetli bir vurguya sahip ve bu ölçüde de ima olmaktan çıkma yönünde hızla ilerliyor. Bu yönde alınan mesafenin demokrasiyi tasfiye edeceği ise apaçık ortada.

Sosyalizmlerin yıkılması ile birlikte, geniş bir coğrafyayı kapitalizmin döngüsüne katmak için, serbest piyasa ve liberalizm şampiyonluğu yapan çevreler, bunların dışında bir demokrasinin olmadığı ve demokrasinin de altyapısının serbest piyasadan, liberal ekonomik sistemden oluştuğunu vaaz edip durdular. Bu söylem sadece eski sosyalist ülkelere yönelik olarak uydurulmuş değildi. Uzun bir süredir, sosyal devlet düzenlemeleri içinde yaşayan toplumların kazanımlarını tasfiye etmenin aynı şablon üzerinden gerçekleştirilmeye çalışıldığına tanık oluyorduk. Ekonomide rasyonelliğin ancak tam rekabet koşullarında ve kârlılık esasına dayalı olacak biçimlerde düzenlenmesinden geçtiğini propaganda eden kapitalistler, bunun önündeki en önemli engelin işçi sınıfının örgütlülükleri ve demokratik kazanımları olduğunu kuşkusuz biliyorlardı. Genel olarak emperyalist dönemin karakteri olması itibarıyla iktidarın tekellere kadar daraltılmış olması bir yana, bunun ideolojik düzeyde ve açıktan propaganda edilmeye çalışılması şimdiye kadar özenle sakınılıp kaçınılan bir yoldu. Bu olgu, iktidarın bir çok alandaki düzenlemelerinin sonucunda gerçekleşir ve propaganda edilmesi düşünülmeyen gibi, saklanılıp inkar edilen bir özellik arz ederdi. Bu açıdan demokratik hak ve örgütlülüklerimize yönelik saldırının demokrasi adına başlatılmasında ve kavramsal olarak da demokrasinin, burjuva sınıfının bütününün çıkarlarını da dışlayan bir şekilde, kapitalist baronlara kadar daraltılmasında şaşılacak bir şey yok. Ama artık, esas olarak iktidarın, gerçeği bilen ve ulusunun çıkarlarını kollayabilecek; gerçeği ve bilgiyi gerektiği kadar açıkla-

yıp kitlelerden saklaması gerekebilen, bunu da kitlelerin güvenliğinin en iyi şekilde sağlanması adına yapan bir grup tarafından kullanılması, giderek daha çok mutlak hale gelmektedir. Bu mutlaklığın dışında bir yerde işlevi olabilecek demokrasi ise görece bir olgu olarak tanımlanmaktadır.

Bireysel hak ve özgürlüklerin, birey olmanın gerekleri olarak, serbest piyasa ve liberalizm eksenli demokrasi şampiyonluğu, sosyalizm pratiklerinin ve sosyal devletin tasfiyesi sürecinde baş rolü almış ve bu başarıldığı oranda da işlevini tamamlamaktadır. Birey adına işçi sınıfının örgütlülükleri, toplumsal örgütlülükler ve bunların görüş açısındaki kamucu perspektif tasfiye edilmiş, birey merkezli demokrasi kavrayışının bugünkü sorunlara, esas olarak da teröre çare olmadığı ve ne yazık ki bu nedenle bireysel hak ve özgürlüklerimizden vazgeçmemiz gerektiği çoktandır vaaz edilmeye başlanmış; liberalizmin özgür birey safatası bir çok ülkede kullanılıp işlevini yerine getirdikten sonra, modası geçmiş bir mal gibi fırlatılıp kenara atılmıştır. Gürcistan'da uygulandığı ve şimdi Ukrayna'da sahneye konan oyunda olduğu gibi eski sosyalist ülkelerin kapitalist pazarlar olarak düzenlenmesi sürecinde hâlâ kullanılan özgürlük ve birey olma şablonları ile peşi sıra hemen yürürlüğe sokulan anti-demokratik düzenlemelerin ve sosyal devlete dair tasfiyenin nasıl bir tezat oluşturduğu ise bu gürültü patırtı içinde görülememektedir. Şimdi demokrasinin referans noktası, esas olarak birey değil toplum güvenliğidir. Terör safatası üzerinden hızla geliştirilen bu safha, birey ve özgürlük kavramlarının içinin nasıl doldurulduğuyula doğru orantılı hayal kırıklıkları yaratmaktadır. Bugün gerçekten de kapitalizmin hak ve özgürlük kavrayışının rahminde bireyin yok sayılması ve hiçleştirilmesi ekseninde tam bir totalitarizm şekillenmektedir. Bütün bu gelişmelerin, kapitalizmin tekeli rekabet mantığı ve emperyalizmin çelişkileri ekseninde anlaşılması ise mümkün değildir.

Demokrasi alanının daraltılması, hak ve özgürlüklere yönelik saldırı, 'iyi' - 'kötü' denkleminin yaratılması üzerinden gerçekleşmektedir. İyiyi geliştirmiş kapitalist Batı, kötüyü ise bunun dışında kalan

halklar, ezilenler cephesi ve özellikle de İslam coğrafyasının merkezinde yer alan Ortadoğu ve Arap halkları temsil etmektedir. Demokratik değerleri Hıristiyanlığın tutuculuğu ile değiştirilen Batı'nın medeniyetinin, 'kötü' İslam coğrafyasının karşısına 'iyi' adına çıkarıldığını görüyoruz. İlkel, barbar ve geri olan 'kötü', çıplak şiddet ve savaşla terbiye edilmeye ve gerekirse yok edilmeye çalışılabilir! Batı'nın halkları bu denklemi kabul ettikleri ölçüde, antik dönem Atina ve Roma'nın, aslanların önüne atılan köleleri coşkuya seyredebilen vatandaşlarından bir farkı kalmıyor. Ortadoğu halklarının ve ezilenlerin uğradığı zulme insanlığın geri kalanının yabancılaştırmasının temelleri de bu denklem üzerinden oluşturulmaya çalışılıyor. Kuşkusuz, kapitalizmin ekonomik durgunluğu derinleşip tekeli rekabet arttıkça, sömürge rantları düşmekte, emperyalizmin, sömürgeciliğin sürdürülmesi daha masraflı hale gelmekte ve aynı zamanda gelişmiş kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesi de uzlaşmacı zeminlerden devrimci bir perspektife doğru yönelmenin imkanlarına kavuşmaktadır. Bu durum ezilenlerin yoğunlaştığı coğrafyalardaki savaş ve şiddetin gerçek nedenlerinin kavranmasını kolaylaştırmakta ve uzak kalma, ötekileşme ve yabancılaşma duygularını yok eden faktörleri devreye sokan bir süreci mümkün kılmaktadır.

Dünya üzerinde demokrasi adına yaşanan gelişmelerin en genel anlatımı neredeyse bütün coğrafyalarda esas olanı ifade edebilmekte, anlatımın farklılaştığı alan ise gelişmelerin yönü açısından değil ağırlıkları açısından olmaktadır. Kuşkusuz eskisinden farklı olarak bugünkü durumda, yeni olan bir şeyler de var. Gelişmelerin etkisinin bütün ülkeler üzerinde, aynı oranlarda olmasa da, hemen hemen aynı yönde olması ve toptan bir anlatımın neredeyse bütün coğrafyaları aynı ölçüde açıklayabilmesi, bu yeni durumun ipuçlarını veriyor.

Yeni durum, artık dünya işçi sınıfının sorunlarının giderek aynılaşması temelinde, aynı olgunun ve gelişmelerin sınıf üzerindeki yabancılaştırıcı etkilerinin azalarak, ortak düşünebilmenin nesnel temellerine oturan ve kısa vadeli çıkarları da gittikçe aynılaşan bir

işçi sınıfının oluştuğunu göstermektedir. Yapısındaki farklılaşmalar ve çeşitliliği artarken hem mutlak hem de görel olarak toplum içinde genişleyen işçi sınıfı, eğer içinde bulunduğu yenilgi durumu ve psikolojisinden, örgütlülüklerini tahkim edip sınıf mücadelesini yükselterek çıkarsa, burjuvazinin gelecek devrimci dalgadan yakayı kurtarması imkansız gözüküyor. Ama burjuvazi, bu tablodan dersini çoktandır çıkarmış, işçi sınıfı gücünü yeniden fark etmeden, bunu engelleyecek düzenlemelere girişmiş bulunmaktadır. Demokrasiye yönelik saldırısı ve işçi sınıfının bütün örgütlülüklerini, sisteme muhalif olabilecek bütün oluşumları eğer ezabiliyorsa doğrudan ezmesi, yok eğer bunu gerçekleştiriyorsa, içlerini boşaltıp yedeklemesi, bu telaşın ürünüdür. Sosyalizmlerin zaafı ile beraber yıkılması, saldırının şiddetlenerek arttığı ve işçi sınıfının kazanımlarının sadece tarihten değil, bilinçlerden de kazanarak atılması yönünde gayretkeş çabaları beraberinde getiriyor. Kendi birliğini kurup mücadelesini yükseltecek işçi sınıfının çözümlerinin reformist biçimlerden devrimci biçimlere doğru eğilim gösterebileceği koşullar olgunlaşırken, demokratik hak ve özgürlüklerin, işçi sınıfının mücadelesini yükseltmesinden, en azından buna kalkışmasından önce, tek tek yok edilmesi ve mücadelenin imkanlarının daraltılması, burjuvazinin esas stratejisi olarak beliriyor.

AVRUPA BİRLİĞİ VE 'DEMOKRATİKLEŞME'

Avrupa Birliği tartışmaları içinde Türkiye'deki egemen sınıflar, çevreler ve bu sınıfların sözcüleri de, uzun bir süre Türkiye işçi sınıfının gündemini işgal eden 'demokrasinin' Birliğe girerek elde edilebileceğini söylüyorlar. Tam bir umutsuzluk ve sefalet koşullarında yaşayan Türkiye halkları, bu propagandanın etkisine açık, Avrupa burjuvazisinin kendisinin sorunlarına çare olacağını umuyor. İşsizlik, ücretler, sendika, kadın hakları ve diğer konulardaki düzenlemeler Avrupa standartlarına ulaştırılırsa, her tür sorunumuzun çözüleceğine inanmak isteyen yığınlar, başka bir şey düşünmeden, Türkiye'ye müzakere tarihi verilmesine endekslenmiş olarak yaşıyorlar. İşin garibi, Avrupa Birliği'nden müzakere

tarihi alınmasıyla, burjuvazi, üyelik görüşmelerinin başlayacağını müjdeliyor, ama kimse kalkıp kırk küsur yıldır Avrupa rüyası ile cebelleşen Türkiye'nin bu zamana kadar neyin görüşmelerini gerçekleştirmekte olduğunu sormuyor.

Sadece burjuva cephe değil, sol liberal çevrelerde ve Kürt hareketi içinde de AB'ci anlayışların etkin olduğu gözlenebilmektedir. AB'ne uyum yasaları ve reformlar çerçevesinde demokratik devrimin tamamlandığını ve şimdi sosyalist devrimi gündeme almak gerektiğini söyleyebilen anlayışları, devrim, sosyalizm ve benzeri konularda ciddiye alınmanın abesliği ortadadır. Bunlar açısından konuyu kavramanın aczinden çok, 'sosyalizm kurulamıyorsa, sömürüye karşı çıkılmıyorsa, kötünün iyisi olarak, uyum yasaları çerçevesinde, kapitalizm içerisinde sömürünün sınırlanması, demokratik dönüşümlerin tamamlanıp sosyalizmin gündeme alınması' türünden bir kavrayışın yürürlükte olduğu söylenebilir.

Sol liberal çevrelerin bu savunuları, tam da topluma gözdağı vermek ve gelecekte her türlü örgütlü mücadelenin önüne set çekmek amacıyla, tutukluların, hükümlülerin, tutsakların hak aramasını yasaklayan ceza infaz yasası gündemdeyken ileri sürülmektedir. Buna karşın sol liberalizm, demokrasinin AB sürecinden başka çıkar yolunun olmadığını savunuyor. Kamu Personel Rejimi Yasası, Yerel Yönetimler Yasası, özelleştirme, taşeronlaştırma ve sendikalaştırma saldırıları altında Türkiye'de demokratik devrimin tamamlandığını savunanların, sosyalizm laflarının ne kadar samimi olduğunu düşünmek yararsız olacağı gibi, bunların sosyalizm anlayışının işçi sınıfının çıkarına olması da imkansızdır.

Birlik süreci ile Türkiye'de demokrasinin geleceğini söyleyen ve işçi sınıfının haklarının güvence kazanacağını propaganda edenler, örneğin, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) ve Birleşmiş Milletler sözleşmelerinin bu konulardaki düzenlemelerinin birliğin karmakarışık mevzuatından çok daha açık ve ileri düzenlemeler olmasına rağmen neden uygulanmadığını ve neden bu yöndeki gelişkin bir çok sözleşmenin imzalanmadığını da burjuvaziye sormayı akıl edemiyor. Türkiye'de olduğu gibi Avrupa'da da bu nispeten

ileri mevzuatın tek tek ülkelerde uygulanmasını tavsiye etmek dışında bağlayıcı kararlar alınmıyor. Kuşkusuz görece olarak bakıldığında, Avrupa işçi sınıfının hakları ve kazanımları Türkiye işçi sınıfından daha ileri. Ve Türkiye'nin yasal düzenlemelerle bu ileri mevzuatı çalışma yaşamına ithal etmesi hiç de fena olmazdı! Ama bu mevzuat, arkasında gerçek güçler olduğunda yaşam belirtisi kazanabilir. Şimdilik bize havuç olarak sallanan bu mevzuatın bir de sopası var. Avrupa Birliği yönünde işbirlikçi tekelcilerimizin istediği düzenlemelerin gerçekleşmesi karşısındaki direnci kırmak için sallanan bu havuç, her seferinde sopayla desteklenecek. Avrupa işçi sınıfı da çoktandır geliştirmek için pek de mücadele etmediği haklara ve örgütlülüklerine sahip çıkmak için harekete geçmiş, durumun ciddiyetinin farkına varmış gözüküyor.

Avrupa Birliği'nin sosyal politikaya, çalışma yaşamına yönelik olarak 1997'ye kadar hukukunu belirleyen, Avrupa Konseyinin Sosyal Politikaya İlişkin Antlaşma (SPİA) çerçevesinde yaptığı düzenlemeler, asgari koşulların tanımlanması düzeyinde kalmaktaydı. SPİA'da olduğu gibi, 1997'de yerine geçen AT Anlaşması da, grev, toplu sözleşme ve ücretler konusunda bütün ülkeleri bağlayıcı karar almamayı, tekleştirici olmamak gerekçesi ile ilke edinmiş oluyordu. AT Anlaşması ile, yürürlükten kalkan SPİA'nın içerdiği ve istisna olarak belirtilen küçük ve orta boy işletmelerin gelişiminin engellenmemesi, bu işletmelere idari, mali ve hukuki kısıtlamalar getirilmemesi hükmünün korunması, yasanın yönünü açıkça belirtmektedir. Çalışma yaşamına ilişkin konuların, en genel düzeyde temel insan hakları çerçevesinde düzenlenmesi ve bu açıdan büyük ölçüde sınıfsal dengelerce belirlenecek niyet ve yorumlara bırakılması, ileride burjuvazi tarafından gündeme sokulacak bozucu dayatmaların habercisi sayılmalıdır. Ayrıca iş hukuku ve çalışma yaşamına dair düzenlemelerin insan hakları gibi soyut düzenlemelerle ilişkilendirilme yoluna gidilmesi, emperyalist Avrupa sermayesinin niyetlerini de aslında açıkça ortaya koymaktadır. Bu konuda iyi niyetle yorum yapmak, komünistlerin işçi sınıfına önerilebilecekleri bir yol değildir. Birliğin genel olarak çalışma yaşamını bi-

reysel iş hukuku çerçevesinde düzenlemesi bir yana, asgari düzeyde yaptığı düzenlemelerin de küçük ve orta boy işletmelere uygulanamazlığı, Türkiye için daha da ağır bir anlam kazanır. Çünkü Türkiye’de işçi sınıfının büyük bölümü bu tip işyerlerinde çalışmaktadır.

Avrupa işçi sınıfının kazanımlarının bir çok yerde geri alındığı, işçi sınıfına yönelik saldırının liberalizm ve serbest piyasa ekseninde tam yol sürdüğü koşullarda, dünya kapitalist sistemi açısından ekonomik bir daralma içinde bulunduğu ve rakip kapitalist ülkelerle rekabet koşullarının iyileştirilmesi ve olanaklarının artırılmasının, işçi sınıfının sahip olduğu haklardan tavizler kopartarak, örgütlenme ve ekonomik kazanımlarının geriletilmesiyle mümkün olduğu, burjuvazi tarafından rahatça dile getirilebilmektedir.

Hepimiz aynı gemide olduğumuza göre birazcık fedakarlık yapmasını işçi sınıfından beklemek burjuvazinin hakkı değil mi? Başlangıçta bu soruyla şekillenen ideolojik saldırının her alanda etkili olduğunu ve bir çok sendikanın gönüllü fedakarlığı kabul ettiğini biliyoruz. Oysa ki kazın ayağının başka olduğu ve bu durumda kaybedenin her zaman işçi sınıfı olacağı rahatlıkla görülebilirdi, görülmeye başlandı da! Tam da bu noktada sınıf mücadelesi daha keskin biçimler almak üzere hareketlendi. Avrupa’nın bir çok kentinde protesto eylemleri yapıldı. Fransa’da, İspanya’da, İtalya’da ve daha bir çok ülkede yüz binlerce işçi, emekçi, sosyal politika alanında Birliğin düzenlemelerini protesto etmek için alanlara indi. Bütün bunlar geriye çekilen hakları sahiplenmek için gerçekleşmiş eylemlerdi. Ekonomik kriz koşullarının giderek ağırlaştığı, sınıfa yönelik saldırının, milliyetçi ve faşist gelişmeleri besleyecek şekilde sürdürüldüğü göz önüne alındığında, işçi sınıfının mücadele koşullarının olumsuzlukları da ortaya çıkmaktadır.

Avrupa Birliği projesinin ulus üstü bir oluşum olduğu ve bugünkü duruma göre ileri bir konumu temsil ettiği yönündeki algı, bu biçimin içeriğini gizlediği ölçüde, tekeli sermayenin sözcülüğünü de yapmaktadır. Birlik içinde daha dar bir çerçeve oluşturan gelişmiş kapitalist ülkelerin bu süreçten kârlı çıkacağı bellidir. Ama ge-

ri kalanlar açısından, ikinci kuşakta bir Birlik ve giderek pazar düzenlemeleri söz konusu olacaktır. Türkiye için daha şimdiden görülen ise, 1995’te imzalanan Gümrük Birliği’nin ötesinde bir anlamı olmayan imtiyazlı ortaklık statüsünün dayatılacağıdır. Birliğin kendisinin kapitalist tekeli bir yapı olduğu ve Avrupa içinde eşitsiz ulusal ilişkileri daha da körüklediği ortadadır. Görülmesi gereken gerçek, Türkiye’deki sermaye sınıfının çıkarlarının AB’nin düzenleme talepleri ile çakıştığı, ayrıca IMF ve DTÖ’nün eşitsiz ekonomik ilişkileri yeniden besleyen nitelikteki talepleriyle de aynı yönde olduğudur. Bu açıdan AB ile kapitalist-emperyalist sistemin bu iki kurumu arasında tam bir uyum bulunmaktadır. Birlik süreci içinde Türkiye’de reformlar AB’nin basıncı ile gündeme gelmiş olmakla birlikte, IMF ve DTÖ’nün dayatmaları ile de uyum içinde gerçekleştirilmiştir.

Bu olguya bağlı olarak, Türkiye işçi sınıfının özelemlerini Avrupa Birliği’ne endekslemek kolaylığı, sadece bir kolaylık meselesi olmaktan öte nasıl çeşitli tonlara ayrılan işbirlikçi bir karakter arz ediyorsa, ulusal sorunların çözümünü de Birliğin bu yöndeki düzenlemelerine endekslemek, yine sadece kolaylığı değil, esas olarak işbirlikçi bir açılımı temsil etmektedir. Tam da bu noktada Kürt sorununda çözümü Birlik süreci içinde arayan anlayışın, aynı akıbeti paylaşacağını söylemek için kahin olmaya gerek yoktur.

Kürt ulusal hareketi, uzun bir süredir kendi iç ayrışma ve çatışmaları üzerinden yol almakta, yeni şekillenmelere uğramaktadır. Bu gelişmeler ekseninde, ulusal hareketin kendi kaderini tayin hakkını ‘birlik’ yönünde kullanması, birlikçi bir söylem tutturmasında şaşılacak ya da garipsenecek bir şey yoktur. Nasıl ayrılma tercihi karşısında şaşırılmamak, bu talebi garipsememek gerekiyorsa, ulusal hareketin bu yönelimi karşısında da aynı kavrayışla davranmak gerekmektedir. Ama burada söz konusu olan tercihin niteliğinin ne olduğu, kiminle birlik yapıldığı, önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD işbirlikçisi Barzani çizgisinin Kuzey temsilciliğine soyunan bir grubun yönelimi bilinmektedir. Bu grup karşısında merkezde

yer alanların etkinliği ve ağır basması bir olumluluk olarak gözükmemektedir. Bu durumda, ABD işbirlikçilerinin toplumsal temellerinin zayıflığı ise, tehlikenin küçük olduğu anlamına gelmemektedir. Bu grubun küçümsenmesi, ABD'nin bölgedeki dengeler üzerindeki etkisi nedeniyle, büyük bir yanılgı olur. Etkinlikleri, işbirlikçi yönelimin ileride güçlenebilecek olmasından, gelişecek olayların seyri içinde bu politikaların taban bulabilme şansından kaynaklanmaktadır. Bu olasılık, esas olarak ABDci çizginin Ortadoğu ölçeğinde etkinlik kurmasıyla doğru orantılı bir biçimde artacaktır. Merkezde yer alan anlayışın bu çizgi karşısında konumlanırken tuttuğu pozisyonun etkileri de, şimdilik gölgede kalan bir faktör olarak aynı yönde işlev görmektedir. Kürt hareketini temsil etme iddiası açısından ağır basan örgütlenme, birlik yönünde irade belirtirken, sosyalizm vurgusunu ve marksizmi gündeminden çıkardığı ölçüde, birlik tercihinin, kiminle ve hangi zeminde gelişeceğine dair bir netlik de oluşmaktadır.

AB çerçevesinde kurumlaşması beklenen Türkiye demokrasisi içinde 'birlik' beyanı olarak tanımlayabileceğimiz bu tercih, sınıfsal karşılık ve çelişkileri ile birlikte yürümektedir. Bu açıdan, Azınlıklar raporu ve Kürt hareketinin Kürtlerin azınlık değil de asli kurucu unsur olduğunu ileri sürmesi, 'Demokratik Cumhuriyet' hedefini öne çıkarmaktadır. 'Demokratik Cumhuriyet', içerdiği bütün çelişkileri ve açılımlarının ortaya koyduğu kadarıyla, kendi açılarından ne kadar olabileceyse o kadar olan bir eşitlikle, Kürt burjuvazisinin devlete dahil edilme, devlet iktidarına ortak olma talebini ifade etmektedir. 'Demokratik Cumhuriyetin', niyetlerden arınmış bir şekilde sınıfsal tanımı, Kürt hareketi açısından bundan başka bir şey olabilir mi?

Birlik tercihinin esas olan bu yönü dışında, gittikçe daha tali bir nitelik kazanan ikinci yönü ise, sosyalizm vurgusu ve kaldığı kadarıyla marksizm söyleminin sürece eşlik etmesidir. Türkiye'deki bütün ezilenlerle birlikte davranmak tercihi, Kürt halkının kendi kaderini Türk halkının kaderiyle ortaklaştırması ve birlikte kazanılacak bir demokrasinin nimetlerinden birlikte yararlanmak söylemi,

'Demokratik Cumhuriyetin' sınıfsal karşılığının hemen yanında yer almaktadır. Kürt işçi sınıfının ve köylülüğünün taleplerine karşılık geldiği ölçüde Türkiye'de sosyalistlerle birlikte davranmak, demokratik ya da sosyalist devrim perspektifinin dışında bir demokrasinin kazanılması eksenini ele alınmaktadır. Bu ölçüde Kürt özgürlük hareketinin bugüne kadar kazandığı prestij üzerinden, Türkiye'de emekçi sınıfların ve sosyalist hareketin önüne AB ekseninde bir demokrasi hedefi konulmaktadır.

'Demokratik Cumhuriyet' talebini, demokratik devrim talebi ile örtüşen ve devrimin yolunu temizleyen bir hedef olarak görmek mümkün değildir. Sol liberal çevrelerin, AB ile uyum çerçevesinde çıkarılan yasalara bakarak demokratik devrimin tamamlandığını düşünceleri ile, yine AB'nin demokrasisine göre tanımlanan bir 'Demokratik Cumhuriyet' hedefinin demokratik devrimin yoluna giriş anlamına geldiği ya da bu yoldaki engelleri temizleyeceği kavrayışı arasında özünde ne kadar fark olabilir? Böyle koyulmuş ve bu ekseninde gerçekleştirilecek bir 'birlik' tercihi, Kürt ve Türk emekçi sınıflarını sisteme iyice eklemekten başka bir işlev görmeyecektir. AB'nin, ulusal sorunlar ve azınlıklar meselesinde sunduğu çerçevenin ve varsayılan genel kavrayışının şimdilik yeterli bir ölçek oluşturduğu konusunda, hem sol liberalizm hem de Kürt ulusal hareketi açısından bir ortaklık oluştuğunu görmek şaşırtıcı olmamaktadır. Bu anlamda, çoktandır işçi sınıfı merkezli düşünüş yerine demokrasi merkezli projeleri tercih eden ve buradan sosyalizm adına laf söyleyebilen çevrelerin demokratik devrimlerinin 'Demokratik Cumhuriyet' hedefi üzerinden AB'nin sınırlarına hapis olduğunu da deşifre etmek gerekir.

Bu durumda, Kürt ulusal sorununun çözümünü, bir yanda ABD işbirlikçisi Barzani çizgisi, diğer yanda AB işbirlikçisi bir diğer çizgi şeklinde birbirleriyle tamamen zıt konumlanmış, ama özünde demokratik emperyalizm hayalinden beslenen anlayışlardan beklemek yanlış olur. Kürt meselesinin çözümü bir kez bu rotada görüldüğünde ise, bugün zayıf olan işbirlikçi çizginin karşısında yarın güçlenecek olanın farkını, ABD ile AB'nin emperyalizmleri arasında

daki farka indirmiş olmaktan başkaca bir meziyetimiz de kalmaz. Bunları söylemiş olmak, çözümün yine bu gelişmeler içinde oluşacak olan işçi sınıfı merkezli bir örgütlenmeyi gerektirdiğini söylemiş olmayı içerir. Kürt ulusal sorunun çözümünün gerçek sahibinin Kürt işçi sınıfı olduğu, Kürt ulusal mücadelesi içindeki ayırım, çatışma ve sınıfsal tercihler üzerinden ortaya çıkacaktır. Böylesi bir oluşumun ise, bugünkü gelişmelere kayıtsız kalmayan ve aynı zamanda da bu gelişmeleri mutlak veriler olarak değerlendirmeyen bir yaklaşıma dayanacağını varsaymak gerekir.

ABD SE İMLERİ VE EMPERYALİZM KARŞITI M CADELE

2 Kasım'da bir ülkede seçim oldu; ancak bu seçim sanki onun dışındaki dünyada kendi seçimlerinden daha ön sırada yer aldı. Bütün dünya bu seçime kilitlendi. Bu bir yanılsama, bir illüzyon mu, yoksa gerçekten dünyayı bu kadar ilgilendiren bir seçim miydi? Elbette ikincisi... Zira seçilen herhangi bir ülkenin başkanı değil, dünya jandarmalığı yapan ülkenin başkanıydı. Belki de bu seçime sadece Amerikan toplumu değil, 'tüm dünya halkları katılmalıydı'. Bu esprinin gerçeklik payının hiç olmadığını söylemek de mümkün değildir. Öyle ya, o istediği ülkeyi, istediği zaman işgal edebilir; istediği yönetimi dolaylı dolaysız devirebilir; (her zaman kolay olmamakla birlikte) beğenmediği uluslararası anlaşmalara katılmaz, katılsa da işine gelmeyince ya hemen çekilir ya da istemediği maddelerini uygulamaz, Birleşik Milletler vb. gibi uluslararası kuruluşların işine gelmeyen kararlarına uymaz. ABD'nin emperyal çıkarları, tüm dünya halklarının çıkarlarından önde tutulduğu gibi, üstünde yaşadığımız gezegenin çürütülmesi sorunundan da önde tutulmaktadır. Bush yönetimi, örneğin Uluslararası Ceza Mahkemesi, Rusya ile Anti-Balistik Füze Anlaşması, Biyolojik Silah Anlaşması, Global Isınmaya Karşı Kyoto Anlaşması vs. gibi uluslararası bir çok anlaşmadan ya çekilmiştir, ya da anlaşmayı imzalamamıştır.

Bush seçimlerden oldukça güçlenerek çıktı; hem 3,5 milyon gi-bi azımsanmayacak oy farkıyla seçildi, hem de gerek Temsilciler

Meclisinde gerekse senatoda, partisi daha da sandalye kazandı, güçlendi.

Kerry ile Bush arasındaki fark, Ecevit'le Demirel arasındaki farktan çok daha azdır. Bush değil de Kerry kazansaydı, yine ABD, emperyalizmin dünya jandarmalığını sürdürecekti, dünyayı kan gölüne çevirmeye devam edecekti. Ancak bundan, aralarında hiç bir nüansın olmadığını çıkarsamak yanlış olur. Aksi halde hem tekeller arasında çelişkileri, hem de egemenlerin havuç ve sopa yöntemlerini göremez duruma düşeriz. Zira Kerry ile Bush'un farklılığı havuç ile sopanın nispi farklılığından başka bir şey değildir. Sopanın yoğunlaşmasını çıkarına daha uygun görenler Cumhuriyetçileri, hafifletilmesini daha yararlı görenler Demokratları desteklemişlerdir. 2000 seçimlerinde Cumhuriyetçileri destekleyen bazı tekeller 2004'te Demokratları desteklemekten imtina etmemişlerdir. Tabii ki tersi de doğru. Hemen hemen 'fire vermiyor' denecek kadar istikrarlı grup, silah tekelleri ve petrolcülerdir. Bu seçimde de onlar firesiz olarak Bush'un arkasındaydı.

Bush'un seçimleri kazanması, halkının ve onu yönlendiren ABD egemen sınıfının neyi tercih ettiğini açıklıkla ortaya koymaktadır: işgal, savaş ve katliam. Elbette burada, 'Bush gibi zeka özürlü, pot kırmakta Recep Tayyip Erdoğan'ı bile geride bırakacak birinin yerine daha akıllı başında birine yönetimi teslim edemezler miydi?' gibi bir soru sorulabilir. Buna bir soruyla da cevap verilebilir: 'Türk Hükümetlerinin Türkiye'yi yönettiğinden daha fazla mı ABD Başkanı ABD'yi yönetiyor?' Nasıl ki Türkiye'de Türk oligarşisi ve emperyalizm hakimse, ABD'de de ABD egemen sınıfları hakim. Bu anlamda Bush gibi bir kuklanın daha çok işlerine geldiği söylenebilir.

Bu seçimle ABD, başladığı işi bitirme kararlılığında olduğunu ve dereyi geçerken at değiştirmeye hiç niyetli olmadığını açıklıkla ortaya koymuştur. Kerry de işbaşına gelse bu işi devam ettirmek zorundaydı. Tüm seçim kampanyası da bunun işaretini veriyordu. Ancak bu işi başlatmış ve tabanıyla tepesiyle bu işe konsantre olmuş, bir hayli de deneyim kazanmış çok uygun bir ekip varken bu-

nu değiştirmenin yapılan işe zarar vermekten başka ne anlamı olabileirdi ki?

ABD, Sovyet sisteminin çöküşünden sonra dünyayı yeniden dizayn etme, çift kutuplu dünyanın tek kutbunun jandarmalığından, tek kutuplu dünyanın tek jandarması durumuna geçme çabasına girişti. Artık Sovyet tehdidi kalkıp bütün güçler, emperyalistler, bölgelerinde, nüfuz alanlarında kendi hakimiyetlerini kurmak istediğinden bu o kadar kolay değildi. ABD'nin ise buna tahammül edebilecek hali kalmıyordu.

Dünyanın en çok petrol tüketen, üstelik tüketiminin yarısını ithal etmek zorunda olan ABD'nin yıllık cari açığı da 500 milyar doları buluyor. Cari açığı doların uluslararası olarak kabul görmesi sayesinde finanse eden ABD için, Euro'nun gittikçe istikrar kazanıp bazı ülkelerin de petrolü dolar yerine Euro ile satmaya başlaması, yıkım anlamına geldiğinden, bu durumu çözmesi gerekiyordu. OPEC'i ne yapıp edip boyun eğmeye mecbur etmeli ve bunun için de kendisine yeterince uyum göstermeyen, sorun çıkartan bazı ülke yöneticilerini ya boyun eğdirmeli, ya da devirmeliydi.

ABD ekonomisi gittikçe sıkışırken ABD'nin siyasi olarak tüm dünya halklarıyla ve yer yer iktidarlarla çelişkileri sürekli keskinleşiyor. Çare olarak giriştiği her eylem ise, durumu biraz daha kötüleştirmekten başka işe yaramıyor. Örneğin için kolay kolay çıkamayacağı Afganistan ile Irak bataklığı, bir yandan giderek derinleşen direnişe yol açarken, diğer yandan hemen bir sonraki saldırı hedefi ilan ettiği İran'ı iki büyük baş ağrısından, Saddam ve Taleban yönetiminden kurtararak rahatlatıyor. Bu da herhalde emperyalizmin ironisi...

Bu koşullarda, ABD Başkanlık seçim sonuçlarının birinci anlamı, silah ve petrol tekellerinin sopanın daha da şiddetli kullanılmasını istedikleri ve bunu ABD halkına da kabul ettirdikleridir. İkinci anlamı, Bush'un Kerry karşısında kullandığı dinci ve gerici argümanların ABD halkları tarafından onaylanmasıdır. Üçüncü anlamı ise, başta Ortadoğu olmak üzere, dünya halklarını daha şiddetli kan ve gözyaşının beklemekte olduğudur.

Büyük Ortadoğu Projesi de, ABD hegemonyasını gerçekleştirmenin önemli araçlarından biridir. Bu projeye göre ABD, hem AB, hem de Çin ve Rusya önderliğinde oluşacak blokların önüne önemli bir set çekmiş olacaktır. Bu saldırgan hedeflerine ulaşmaya çalışırken ABD emperyalizmini Ortadoğu'da çok zor günler bekliyor. Bunun altından kalkabilmek için bölge ülkelerinin yardımına sürekli ihtiyaç duyacağı gibi, ABD'nin Ortadoğu'da, İsrail'den sonra güvenebileceği tek ülke, 'müslüman' Türkiye'dir.

ABD yüklendiği misyonu yerine getirmek için vahşice saldırmaya devam edecektir. İkinci Bush yönetimi, birinciye göre daha güçlü olduğu gibi, kendisini aynı doğrultuda devam etmek için görevlendirilmiş olarak görmek durumundadır. Ancak bu görevleri yerine getirmek öyle kolay değildir. Afganistan ve Irak'ta giriştiği operasyonda, ne ileri gidebildiği ne de geri dönüş imkanının olduğu bir bataklığa düşmüştür. Aslında tek çare, ABD emperyalizminin bir an önce çökertilmesi ve böylece dünya halklarının, hatta ABD halkının da kurtuluşudur. ABD emperyalizmi ne kadar erken çökertilirse, ABD halkı da dahil, dünya halkları o kadar daha az zayıyla kurtulmuş olacaktır. Tabii bu kurtuluşun geçici bir nefes almadan öteye gidebilmesi için, mücadele, kapitalizmin yıkılmasına, sosyalist devrime ulaşmalıdır.

Bu anlamda, bütün ABCi liberallerin ve diğer tüm 'demokrasici' anti-ABDcilerin kavradığı gibi, ABD emperyalizmini geriletmekle iş bitmiyor; tersine belki yeni başlıyor. Zira ABD'nin bu vahşeti, 'kötü emperyalistliğinden' veya Bush ve ABD oligarşisinin sadistliğinden ya da demokrat olmamasından kaynaklanmıyor. Bu saldırganlığın ve vahşetin temeli, kapitalist-emperyalist sistemi korumaya çalışmaktır ve bunu görev edinen de, kim olursa olsun, aynı uygulamalara başvurmak zorundadır. Kısacası, ABD emperyalizmi gerilese, hatta yenilse de, kapitalizm yıkılmadığı sürece, yerini başka bir kapitalist-emperyalist ülke veya ülkeler bloğu dolduracak ve dünya halkları vahşice saldırılara uğramaya devam edecektir. Gerçek çözüm, dolayısıyla hedef, kapitalist-emperyalist sistemin yıkılmasıdır.

ABD'nin emperyalist vahşeti, kapitalist sistemden ve burjuva demokrasisinden koparılıp, demokratik olmayan kapitalizm veya emperyalizme ya da ABD'nin gaddarlığına bağlanmaya çalışıldığı ölçüde, komünistlerin görevi, bunun sistemin ürünü olduğu ve sistemin geldiği aşamada başka türlü olabilmesinin onun doğasına aykırı olduğu bilinciyle, emperyalist-kapitalist sisteme karşı ajitasyon ve propaganda yaparak tüm halkları uyarmak, bilinçlendirmektir.

ABD vahşetinin yarattığı anti-Amerikan kinin miyoplaştırdığı gözlerle dikkat çekmek, komünistler için olmazsa olmazlardan biridir. Bugün, emperyalizmin beslemesi faşistler de, yine emperyalizmin beslemesi en radikal şeriatçılar da ABD'ye karşı cephede yer alıyor görünmek zorunda kalıyorlar. Elbette ki faşistlerle şeriatçıları aynı kefeye koymak doğru değildir. Ancak bunların hiçbiri anti-emperyalist değildir ve anti-Amerikancılıkları da konjonktürseldir. Sözgelimi Fethullah Gülen'i olduğu gibi, El-Kaideyi ya da Talebanı besleyip yetiştiren ABD'den başkası mıdır? Bir de bunların dışında bir tür Kemalistler var ki, ABD Kürtleri ve Rumları desteklerse anti-Amerikancı, onlara karşı olursa ABDci olurlar. Tutarlı ve kararlı anti-emperyalist tek hareket, işçi sınıfı hareketidir, komünizmdir. Tüm diğerleri konjonktürsel, pragmatisttir. Ama bu başkalarıyla kısa ve hatta bazen orta vadeli ittifakların hiç yapılamayacağı anlamına gelmez. Ancak asla onların ideolojilerini meşrulaştırmamak, başka alanlarda onlara karşı mücadeleyi durdurmamak, engellemek, ittifakın sınırlılığının, geçiciliğinin üstünü örtmemek ve kesintisiz olarak müttefiklerin tutarsızlıklarını, kararsızlıklarını deşifre etmek koşuluyla.

Türk faşist hareketi önemli genişleme gösterdi ve verili koşula uygun eylemlerini kesintisiz sürdürmektedir. Çeşitli okullar ve yerlerde devrimcilere saldırılarını sürdürürken, diğer yandan işlerine gelmeyen sözler eden kişileri "Taksim meydanında asmakla" tehdit etmekte. 78'liler Vakfı'nın yapacağı 'Netekim' eylemini CHPlı belediye başkanıyla omuz omuza yasaklamaya çalıştılar. Son olarak; 'Azınlıklar Raporu'nu başkanın elinden faşist bir sendikacı-

nın alıp yırtması kendiliğinden bir olay değildir. Faşistlerce pratiğe geçirilen bu eylemlerin, doğrudan ilişkide oldukları derin devletten, onun planlarından bağımsız olduğunu düşünmek mümkün değildir.

ABD emperyalizminin hunharca saldırıları dünya halklarını ABD'ye karşı kinle doldururken bu kin karşısında ABD beslemesi faşistler ve şoven Kemalistler de ABD karşısında tavır alıyor görünmektedir. ABD beslemesi faşist MHP, bu görünümünü de kullanarak Türkiye'de yükselen şovenizmin önderliğini ele geçirmeye çalışmakta, buna aday olmaktadır. Bunda epey başarı sağladığını söylemek de yanlış olmaz. Ama bu, anti-Amerikan eylemde faşist MHP ile yan yana durmak gibi bir yanlışa sürüklememelidir. Bu, dünya proletaryası ve emekçi halklarına en büyük ihanet olur. İttifaklar, anti-ABDciliği anti-emperyalizme, anti-emperyalizmi anti-kapitalizme sıkı sıkıya bağlamak ve nihai hedefin proletarya önderliğinde komünizmin zaferi olması bilinci ve buna uygun yöntemler uygulanarak yürünmesi koşuluyla kurulabilir ve kurulmalıdır.

Faşistler taban genişletmek için anti-Amerikan bir görünüm vermeye çalışırken, şeriatçılar, kendileri pek istemese de tabanları zorladığı için, ABD'ye karşı durmak zorundadırlar. Bu durum Amerikan işbirlikçisi AKP'nin en önemli handikaplarından biridir. Bunları doğru değerlendirerek ve anti-Amerikan tepkiyi anti-emperyalist tepki haline dönüştürerek kapitalizme karşı güç birliği oluşturmaya çalışılmalıdır. Ancak dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, şeriatçılarla barış içinde birlikte yaşanabilir izlenimi vermektir titizlikle kaçınmak gereğidir. Zira onlar en büyük düşman olarak komünistleri görürler ve İran başta olmak üzere tüm teokratik ülkelerde komünistleri hunharca katletmişlerdir. Dolayısıyla en radikal şeriatçılarla kol kola girerek bu gerçeğin üzerini örtmenin ve sınıfın bilincini karartmanın affedilir bir yanının olmadığına da bilmek gerekir.

Sovyetlerde toplumsal yapının konsolidasyonu

SOSYALİST EKONOMİ VE SİYASİ YABANCILAŞMA

SÜHA ILGAZ

İşçi sınıfının komünizm mücadelesinin başarısının önkoşullarından birisi, bu mücadeleye yol gösterecek komünist programın varlığıdır. Yaşanan sosyalizm dene-

yimi, işçi sınıfının komünist programının yaratılması doğrultudaki çabalara hizmet etmek üzere, *Kurtuluş Sosyalist Dergisi* ele alınmakta. İşçi sınıfının, kendisiyle birlikte bütün sınıfları ortadan kaldırarak, insanlığı, baskının, sömürünün, yokluğun, yoksulluğun bulunmadığı kurtuluşuna kavuşturması, ancak bu hedefe uygun bir sosyalizm anlayışının bu mücadeleyi yönlendirmesiyle mümkündür. Bu yüzden de, özellikle Ekim Devrimiyle girişilen deneyimin yenilgiyle sonuçlanmasının ardından, bu deneyimin ve sosyalizm anlayışının değerlendirilmesi belirleyici önem kazanmıştır. Yaşanan sosyalizm deneyimi, başarılarıyla başarısızlıklarıyla, eksik-

Sovyet iktidarı tarafından, rejime sadakati temelinde, yönetici, uzman konumlara getirilen yeni aydın tabaka, henüz yönetimle özdeşleşme de, seçkin bir tabaka olarak giderek maddi ayrıcalıklar kazanıp ileriki dönemlerde Sovyet toplumunda hakim olan bürokrasinin kökenini oluşturdu.

leriyle kazanımlarıyla, yanlışlarıyla doğrularıyla incelenmeli; bir yandan girişilen deneyimin başarılarını sağlayan etkenler, diğer yandan da onu yenilgiyle sonuçlanmaya götüren etkenler saptanmalı; işçi sınıfının mücadelesini yeniden devrimci atılım içine sokmak ve komünizm hedefine ulaştırabilmek amacıyla yenilgiden ders çıkartılmalı ve bu derslerin katkılarıyla sosyalizm anlayışı zenginleştirilerek pragmatik düzeyde ifade edilmelidir.

Sovyet iktidarının oluşumu, geçirdiği aşamalar ve sonunda yıkılmasına kadar varan süreç, söz konusu değerlendirmenin içerisinde merkezi bir yer tutmak durumunda. Bu tarihi süreç, belirli özellikleriyle birbirlerinden ayırt edilebilen dönemlerin birbirlerini izlemesinden oluşuyor. Sözü edilen dönemlerde, dönemin ayırt edici özelliklerinin yanısıra, ikinci planda da olsa, içlerinde gelişen diğer özellikler, ileriki dönemleri etkileyen, belirleyen bir rol oynuyor. Bu açıdan, Ekim Devrimiyle girişilen sosyalizm deneyiminin, komünizm hedefine uygun sosyalizm anlayışının geliştirilmesi doğrultusunda bütünlüklü değerlendirilmesi, ayrı ayrı bu dönemlerin incelenmesine dayanmak, bu dönemlerde gelişen yönlerin rejimin niteliği konusunda neden oldukları değişimleri saptayarak sonuçlar çıkartmak durumunda.

Ekim Devrimiyle oluşan Sovyet iktidarının yaşadığı tarihi sürecin dönemlerine ilişkin *Kurtuluş Sosyalist Dergisi* yer alan incelemelerde vurgulanan, Sovyet rejiminin, işçi sınıfının sosyalist devriminin ürünü olarak, işçi sınıfının sosyalist iktidarı karakterinde ortaya çıktığıdır. Egemenliğin işçi sınıfında olduğu ve komünizm hedefi doğrultusunda sosyalist dönüşümleri gerçekleştirmeye girişen Sovyet iktidarı, bir yandan çeşitli sorunlarla mücadele içerisinde yavaş ya da hızlı, bazen fazlasıyla ileri giden ya da bir süreliğine geriye atılan adımlarla, sınıfların ortadan kaldırılması, toplumun komünizme götürülmesi yolunda ilerlemeye çalışırken, bir yandan da daha oluşumundan itibaren bu misyonu açısından belirli eksiklikler, kusurlar taşımaktaydı. Devrimin gelişiminin çeşitli nesnel ve öznel koşullarıyla da bağlantılı olarak, işçi sınıfının, devletin gündelik yönetim işlerine yığınsal katılımı, bu anlamda işçi sınıfı

demokrasisi, zayıf ve sınırlı kaldı. Tarihsel hedefi doğrultusunda toplumun geri kalanını kendi düzeyine yükseltmesi gereken işçi sınıfının kendi içerisindeki, yönetime katılımında farklılığa, yöneten - yönetilen ayrımına ilişkin olan bu sorun ise, sosyalist devrimin komünizme varabilmesi için devletin ortadan kaldırılabilmesinin önkoşulu olarak toplumun yöneten ve yönetilenlere bölünmesinin yok edilmesi açısından yaşamsal bir önem taşıyordu.

Gerçekten de, birbirlerini izleyen dönemler boyunca dikkatler, daha çok, iktidarın varlığını koruyup sosyalist inşada ilerlemesi için içinde bulunulan dönemde o an çözümleri zorunlu sorunlar üzerinde toplanırken, Sovyet iktidarının tarihsel hedefiyle uyumlu özellikler taşımasına ilişkin olan diğer sorunlar, acil olarak öne çıkan bu sorunların gölgesinde kalıyordu. Sovyet iktidarı karşıdevrimin saldırısını püskürtüp sosyalist inşada ilerlemeyi başarıyordu ama giderilemeyip yerleşiklik kazanan yapısal sorunlar, ileriki dönemlerde farklı sorunların üzerlerine eklenmesine zemin hazırladığı gibi, sürecin daha fazla ilerlemesinin durması, kesintiye uğraması tehlikesine de yol açıyordu.

Sovyet iktidarının karşıdevrimin çok yönlü ve güçlü saldırısına karşı verdiği ölüm kalım mücadelesi içerisinde, savaş koşullarının da etkisiyle, komünist toplumsal ilişkiler doğrultusunda birçok ileri adım atılmış olduğu iç savaş döneminde, işçi sınıfının, devletin yönetimine katılımı, öncüsüne, Bolşevik Partiye daralıyor, parti ve devlet birbirleriyle çakışıyor. Devrimin Avrupa'ya yayılmasının yenilgisi ve ürün fazlasını karşılıksız vermek istemeyen köylülüğün isyanı karşısında Sovyet iktidarının meta ilişkileri, kapitalizm doğrultusunda geri adım atmak zorunda kaldığı daha sonraki NEP dönemi sırasında, parti ile devletin çakışması sorunu kalıcılaşırken, işçi sınıfı egemenliğinin kaderinin bağlandığı Bolşevik Parti içerisinde de demokratik işleyiş zayıfladığı, çeşitli düzeylerdeki parti örgütlerinin tam zamanlı parti çalışanları, parti sekreterleri temelinde şekillenen parti aygıtı parti yönetimine katılım açısından ayrıcalık kazandığı ölçüde, işçi sınıfı içerisinde giderilemeyen yöneten - yönetilen ayrımı, öncüsüne, partisine de yansımayla

başlıyordu.

Birinci Beş Yıllık Plan temelinde hızlı bir sanayileşme atılımıyla birlikte, köylülüğün (meta ilişkileri içerisinde yiyecek sorununun bir türlü çözümlenememesine bağlı olarak) zorla da olsa kolektifleştirilmesine girişildiği sosyalist ekonomik inşa döneminde ise, bir yandan gerçekleştirilmekte olan muazzam köklü dönüşüm ekonominin, toplumun, devletin yönetilmesi işine duyulan ihtiyacı artırıyor, diğer yandan da karşılaşılan çok çeşitli sorunlar temelinde keskinleşen tartışmalar ve mücadeleler partinin iç demokrasisinin zayıflaması ile sonuçlandığı ölçüde, ani politika değişiklikleri ve tekil yöneticilerin keyfi tutumları öne çıkıyordu. Yönetimin parti aygıtının elinde toplanmasıyla birlikte, üye kayıtlarını tutarak parti ve devlet görevlerine atamaları gerçekleştiren Sekreterliğin parti aygıtı üzerindeki denetiminin önemi de bu dönemde artıyordu. Toplumsal-ekonomik yapının dönüşümü doğrultusundaki büyük atılımın gerçekleştirilmesi sırasında, başta ekonomi yönetimi olmak üzere yönetimin Sekreterlik tarafından üstlenilmesi doğrultusundaki gelişme, yönetimin ve demokrasinin parti yöneticisi bir kesime kadar daralmasına bağlı olarak, işçi sınıfının siyasi yabancılaşmasını daha da derinleştiriyordu.

Birinci Beş Yıllık Planla toplumsal-ekonomik yapının dönüşümüne, sosyalist inşaya girişen Sovyet iktidarı, dev bir ağır sanayinin kuruluşunu ve makineli tarıma geçişi başarırken yıllık yüzde yirmilere yakın oranlarda yüksek bir büyüme hızı gerçekleştirmişti. Aynı dönemde emperyalist-kapitalist ülkeler tarihlerinin en ağır bunalımını yaşıyorlardı; ekonomik yıkım on milyonlarca işsiz yaratmıştı. Ekonomik kriz emperyalistler arasındaki rekabeti, mücadeleyi keskinleştirirken emperyalist saldırganlık da tırmanmaktaydı. Ağır koşullar altında sınıf mücadelesi, çatışmalar yoğunlaşırken azgınlaşan milliyetçilik, şovenizm temelinde faşizm, karşıdevrimin işçi sınıfının sosyalist devrimine karşılığı olarak ileri sürülüyordu. Faşizmin bir dizi ülkede iktidara gelişi ve açıkça Sovyet iktidarını hedef alması ise, emperyalist savaş ve Sovyetlere yönelik emperyalist saldırı tehdidini çok daha üst boyutlara çıkarıyordu. Savaş teh-

didi ve silahlanma çabaları da yine sanayileşme gereğinin önemini artırıyordu.

Savaş ve silahlanma sorunları da sanayileşmenin hızla sürdürülmesi gereğini öne çıkartıyordu. Ancak kısa süre içerisinde gerçekleştirilen büyük atılım, bir yandan kahramanca coşku ve fedakarlığa, diğer yandan kitlesel düzeyde baskı ve şiddete dayandığı gibi, aşırı zorlama, keyfi yöntemler, tarımdan sanayiye büyük göç, işgücünün vasıfsızlığı, ağır çalışma ve yaşam koşulları gibi etkenler, dağınıklığa, verimsizliğe ve yavaşlamaya neden oluyordu. Verimlilik artışına ve fedakarlıkların ürünlerinden yararlanma arzusuna yönelik olarak düzen ve istikrar talebi ile yakın savaş tehdidinin de etkisiyle yeniden atılım ve zorlamaya yönelinmesi arasındaki gerilim, çelişki, savaş öncesi dönem boyunca, Sovyet iktidarının politikalarını belirledi.

EMEĞİN RETKENLİĞİ VE İKİNCİ BEŞ YILLIK PLAN

Birinci Beş Yıllık Planın 1932 sonunda hedeflerine ulaşarak tamamlandığı kabul edilmişti. 1933-7 arasında uygulanmak üzere İkinci Beş Yıllık Plan hazırlanırken, başlangıçta, hızla ilerlemenin sürdürülmesi anlayışı ağır basıyordu. Ancak 1933 başında, demiryolu ulaşımının hızlı sanayileşmeyle birlikte katlanarak artan taşımacılık ihtiyacını karşılayamaması ve sorunu çözmek amacıyla başvurulan idari önlemlerin tersine daha fazla dağınıklığa neden olması sonucunda gerilemesi, tarımda sorunlar ve açlık felaketi, yatırımlarda ortaya çıkan yüzde 14'lük planlanmamış düşüş ve toplam sanayi üretiminin artış hızının yüzde 20'den aniden yüzde 5'e inmesi gibi sorunlar biçiminde ekonomik inşa çalışmasında bir yavaşlama ortaya çıktı. Engellenemeyen bu duraklama ise, yüksek tempunun sürdürülmesi ısrarından vazgeçilip İkinci Beş Yıllık Planın daha mütevazı plan hedefleriyle benimsenmesini getirdi. Atılımın aynı hızda sürdürülmesi yerine, kazanımların pekiştirilmesi ve ekonomik inşa çalışmasında ulaşılmış, elde edilmiş olanların daha iyi örgütlenmesiyle verimliliğin, üretkenliğin yükseltilmesine öncelik verildi. Bunun için tekniğin geliştirilmesi, teknikte ustalaşma, ka-

litenin yükseltilmesi, koşulların düzeltilmesi, yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedefleri öne çıkarıldı.

Birinci Beş Yıllık Plana karşılık gelen büyük atılım döneminde, deyim yerindeyse, toplumun bütün çalışma gücü, maddi manevi olanakları, yepyeni bir sanayinin yoktan var edilmesine, modern bir sanayi toplumunun baş döndürücü bir hızla yaratılmasına seferber edilmişti. Plan hedeflerinde toplam miktarların, hacimlerin öne geçtiği bu atılım döneminde kalite, verimlilik gibi sorunlar arka da kalıyordu. Buna, ilk defa karşılaşılan sorunlar karşısındaki tecrübesizlik, eski toplumdan devralınan uzman kesimin tasfiye edilip yerlerine hızla işçi sınıfından yetiştirilen yönetici kesimin eğitiminin yetersizliği, giderek daralan yönetici kesimin –demokratik işleyişlerin de zayıflamasına bağlı olarak başvurduğu– keyfi önlemlerin neden olduğu savrulmalar, hatalar, işgücünün hızlı sirkülasyonu ve özellikle köyden tezgah başına yeni gelmiş büyük bir kesimin düşük vasfı gibi etkenler eklendiğinde verimsizlik, dağınıklık, dengesizlik, israf gibi sorunlar büyümenin aynı yüksek hızla sürdürülmesini engeller duruma geliyor, üretimin örgütlenmesinin, verimliliğinin düzeyinin yükseltilerek üretkenliğin artırılması hedefi öne geçiyordu.

Hedeflerin ağır basan yönündeki bu değişime uygun olarak İkinci Beş Yıllık Planın Şubat 1934'te Bolşevik Partinin on yedinci kongresinde kabul edilmesinin ardından, ekonomik yaşamda bir toparlanma gerçekleşti. 1933'teki duraklama, ertesi yıldan itibaren yerini yeniden yüksek büyüme hızlarına bıraktı, nispeten yükselen yaşam standartları atılım dönemine eşlik eden ağır koşulların, kıtlığın, yoksunluğun yerini aldı. İkinci Beş Yıllık Plan dönemi boyunca ulusal gelir yüzde 112, sanayi üretimi yüzde 121, tarımsal üretim yüzde 54, istihdam ise yüzde 18 arttı. 1937'de gerçekleştirilen üretim içinde, toplam ürün fiyatlarına oranla, sanayinin payı yüzde 83, tarımın payı yüzde 17'di.

1934-6'daki yüksek büyüme hızları, büyük ölçüde, 1929-33 zorluk yıllarında başlanılan büyük fabrikaların tamamlanması sayesinde elde edildi. Makine ve metalürji sektöründe çok etkileyici bir

sıçrama gerçekleştirilirken hacim ve gelişkinlik derecesindeki büyük ilerleme, sanayinin bütün dengesinin dönüştürülmesini ve Sovyetlerin üretim araçlarında yabancı ülkelere bağımlılığının çok büyük bir oranda azaltılmasını sağladı. Kurulan takım tezgahlarının, 1932'de yüzde 78'i, buna karşılık 1937'de ise yüzde 10'dan azı ithal edilmişti. Böylece 1937'de artık, sanayileşmenin ve silah üretiminin temel araçları Sovyetler Birliği'nde yapılıyordu. On yıllık hızlı sanayileşme atılımı içerisinde güçlü bir silah sanayisi için gereken sanayi temelini yaratılması başarılmış oldu. Ayrıca nispeten daha geri bölgelerin ve ulusal cumhuriyetlerin sanayileşmesi, kalkınması için de bilinçli bir çaba harcandı. Öte yandan –giderek ağır sanayiye ve silahlanmaya ayrılan payın zorunlu olarak yeniden artırılması nedeniyle planın altında bir hızla olmakla birlikte– tüketim araçları sanayileri de gelişti. Otuzların başlarındaki zorluk yıllarıyla karşılaştırılırsa, çok daha fazla tüketim maddesi mevcuttu.

Bu dönemde hedeflenen üretkenlik artışına yönelik olarak, atılım döneminde yaratılan yeni modern sanayiye, makineleri verimli çalıştıran, teknikte ustalaşan, etkin bir işgücünün yetiştirilmesine, eğitime büyük önem verildi. Stalin de 1931'deki "Her şeyi teknik belirler" sloganının yerine, 1935'te "Her şeyi kadrolar belirler" sloganını ileri sürüyordu. Atılım döneminin vasıfsız, verimsiz, disiplinsiz işgücünü eğitmek üzere, işbaşında çıraklık, işletmelerin kursları, işkolları düzeyinde teknik kolejler, fabrika eğitim okulları gibi çeşitli uygulamalara başvuruldu. Başlangıçta, yetişmiş eğitimci sıkıntısı ve aşırı hızlandırma yüzünden fabrika eğitim okulları, sanatında ustalığı zayıf elemanlar üretirken bunu düzeltmek için eğitim süresi uzatılıp eğitilenlerin sayıları azaltıldı. Ağırliğin teknik eğitim ve genel lise eğitimi arasında birinden diğerine kaydırılması sırasında –aşırıya kaçıp uçlara savrulmalara rağmen– büyük bir görev yerine getirildi ve daha verimli bir işçi sınıfı yaratıldı. En yetenekli ve enerjik işçilerin yüksek teknik eğitimi için her çaba harcanırken, yüksek eğitimde de büyük adımlar atıldı. Bu çabaların sonucunda, ekonomideki yüksek eğitimlilerin sayısı

1928'de 233 binden 1941'de 908 bine çıktı, bunun içinde mühendislerin sayısı 1928'de 47 binden 1941'de 290 bine çıkmıştı. Meslek okulluların sayısı da 1928'de 288 binden 1941'de 1 milyon 492 bine çıkarken bunların arasında teknisyenlerin sayısı 1928'de 51 bin, 1941'de ise 320 bindi.

Emek üretkenliğinin artırılması yönündeki çaba, diğer yandan da işçiler arasında sürdürülen kampanyalarla somutlanıyordu. Sosyalist inşa doğrultusunda büyük atılım döneminde başlatılmış olan 'şok çalışma birlikleri', 'sosyalist yarışma, emülasyon' uygulamalarının devamı olarak geliştirilen Stahanovist hareket, tek tek işçilerin diğer işçilerden çok yüksek oranlarda üretim gerçekleştirmesine dayanıyordu. Standardın on dört misli kömür çıkartan Stahanov'un adıyla anılan hareket, sık sık çalışma yoğunluğunun artırılmasından hoşnut olmayan işçilerin tepkilerine de yol açsa, büyük atılım döneminin verimsiz ekonomisine uygun olarak oluşmuş üretim standartlarının yükseltilerek üretkenliğin artırılması yönünde etkili oldu. Böylece normlar, 1936'da, imalatta yüzde 30-40, kimyada yüzde 34, elektrik üretiminde yüzde 51, kömür madenciliğinde yüzde 26, petrol sanayisinde yüzde 25-29 artırıldı.

Ücret politikaları ve çalışma disiplini de üretkenliğin artırılması doğrultusunda gündeme getirildi. İşçinin bir işten diğerine dolaşmasını hızlandırdığı, buna karşılık belirli bir işte ustalaşmayı, vasıf kazanmayı teşvik etmediği gerekçesiyle ücret eşitlikçiliğine karşı kampanya yürütüldü. Ücret farklılaşmaları, giderek karneyle dağıtımın kalkması, 1934 ve sonrasında temel ihtiyaçların fazlasıyla yükselen fiyatları, parça başı ücretlerle daha sıkı çalışma yönünde etkili oldu. Öte yandan işe gelmemeye karşı yaptırımların artmasının da etkisiyle, disiplin bütün ekonomide iyileşti.

Üretimin örgütlenmesinin geliştirilmesi, eğitim ve diğer çabalar, emeğin üretkenliğini yükseltti. Bunların sonucunda, örneğin kömür madenlerinde madenci başına üretkenlik 1932'de 16,2 tondan 1937'de 26,9 tona çıktı. Demiryolu ulaşımında ise üretkenlik, demiryolu çalışanı başına, 1933'te 239 binden, 1937'de 356 bin ton-kilometreye çıkararak etkileyici ölçekte arttı. İnşaat işleri için süre-

liliği korunan işletmeler oluşturulması, işgücü devrinin azaltılmasında önemli rol oynadı. Yapılan iş yüzde 45 kadar artarken, inşaat işlerinde çalışanlar 1932'de 2 milyon 289 binden 1937'de 1 milyon 576 bine düştü. Köyden kente göç hızı İkinci Beş Yıllık Plan döneminde belirgin bir biçimde düştüğü gibi, sağlanan üretkenlik artışı sayesinde, çalışanların sayısı planlanandan az arttı. 1932'de 23 milyon olan toplam istihdam, 1937'de, planda öngörülen 29 milyon yerine, 27 milyon oldu.

İkinci Beş Yıllık Plan dönemi boyunca tırmanan savaş tehdidi, silahlanma çabalarını gerektiriyor ve giderek daha yüksek oranlarda, kaynakları bu alana aktarmaya zorluyordu. Bütçede savunma harcamalarının payı, 1933'te yüzde 3,4'ten, 1934'te yüzde 9,1'e, 1935'te yüzde 11,1'e, 1936'da yüzde 16,1'e, 1937'de yüzde 16,5'e, 1938'de yüzde 18,7'ye, 1939'da yüzde 25,6'ya, 1940'ta da yüzde 32,6'ya tırmandı. Bu durumda savaş hazırlıkları, planın gerçekleştirilmesini etkiledi.

Sosyalist ekonomik inşa doğrultusunda Birinci Beş Yıllık Planda üretim araçları üretimine, ağır sanayiye öncelik verilmişti. İkinci Beş Yıllık Planda ise, dengesizliğin giderilmesi, kazanımların konsolidasyonu, yaşam standartlarının iyileştirilmesi hedeflenerek tüketim araçları üretiminin geliştirilmesi öne konulmuştu. Ancak savaş hazırlıkları, ağırlığın yeniden ağır sanayiye kaydırılmasını getirdi. 1937'de tank yapımına öncelik verilmesi planlanandan az traktör üretilmesine neden olduğu gibi, tüketim araçları üretimindeki artışlar da planda öngörülen ölçüde gerçekleşmedi. Örneğin 64 milyon metre kare yerine ancak 42 milyon metre kare konut inşa edildi. Konut yapımındaki yetersizlik nedeniyle, bir istatistiğe göre, 1935'te Moskova'da 'eski binalarda', kiracıların ancak yüzde 6'sı bir odadan fazla odada, yüzde 40'ı tek odada, yüzde 24'ü odanın bir parçasında, yüzde 5'i mutfak ve koridorda, yüzde 25'i ise yatakhanelerde yaşıyordu. Sonuçta, 1932'ye göre 1937'de gerçekleşen üretim artışı, tüketim araçlarında planda öngörülen yüzde 134 yerine yüzde 100'de kalırken üretim araçlarında planlanan yüzde 97 yerine yüzde 139'a çıktı. Yaşam standartları yükselmiş, yaşam

koşulları iyileşmişti; ama bu, İkinci Beş Yıllık Planla hedeflenenin altında kalmıştı. Bir değerlendirmeye göre, gerçek ücretler, resmi olarak ileri sürüldüğü gibi iki misli değil, ancak yüzde yirmiler gibi bir oranda artmıştı. Ortalama parasal ücretlerdeki artış ise, planda öngörülen yüzde 23 yerine yüzde 114'ü buldu. Öte yandan bu dönemde, eğitim, kültür, sağlık, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler açısından da çok büyük bir ilerleme gerçekleştirildi.

KOLEKTİF İFT İLİĞİN KURUMSALLAŞMASI

Büyük atılımla inşa edilen sosyalist ekonominin verimli hale getirilerek yerleştirilmekte olduğu bu dönemde tarımda da bireysel köylü çiftliklerinin yerini kolektif çiftliklerin (kolhoz) ve devlet çiftliklerinin (sovhoz) alması süreci tamamlanmaktaydı. 1934'ten itibaren, geriye kalan bireysel çiftçilerin kolektifleştirilmesi hızlanırken kolektif çiftliklerin özellikleri de 1935'te artık belirginleşmişti. Şubat 1935'te Kolhoz Şok Birlikleri İkinci Kongresinde kolhozlar için bir model tüzük benimsenmesiyle, kolektif çiftlikler, standartlaştırılan kalıcı bir sistem olarak yerleştirildi. Kolhozun gönüllü bir kooperatif olarak tanımlandığı bu tüzüğe göre –yerel parti ve devlet organlarının talimatlarıyla bağlı olmakla birlikte– üyelerin başkan ve yönetim komitesi seçerek kendi işlerini kendilerinin yöneteceği vurgulanmakta, işlediği toprak da süresiz olarak kolhozun tasarrufuna bırakılmaktaydı. Devlete yapılan teslimatlar, Makine Traktör İstasyonlarına (MTS) traktör, vb kirası olarak yapılan aynı ödemeler, tohumluk, yem, hasta ve yaşlıların bakımı gibi gereksinimler düşüldükten sonra geriye kalan nakit ve ürünün, çalışılan işgünü birimi (trudoden) ile orantılı olarak, üyeler arasında paylaştırılacağı saptanmaktaydı. Öte yandan model tüzükle, kolhoz ailesinin kendi evinin, –ürünü bireysel olarak tüketilebilir ve pazarda satılabilir biçimde– evine bitişik küçük bir toprak parçasının ve belirli çiftlik hayvanlarının olması hakkı da tanınmaktaydı.

Tarımin kolektifleştirilmesi, sosyalist ekonomik inşanın hedefi olmakla birlikte, NEP döneminde meta ilişkileri içerisinde yiyecek sorununun çözülememesi üzerine, acil bir çözüm biçimi olarak

gündeme gelmişti. Buna yönelik olarak kolektifleştirmenin işlevleri arasında, sanayileşme için gerekli tahıl teslimatının sağlanması öne çıkıyordu. Bu doğrultuda, planlama çerçevesinde mevsim başında, sabit teslimat fiyatları üzerinden kolhozların devlete teslim edecekleri tahıl miktarı, önceden saptanıyordu. Kolhozlar, düşük fiyattan olan bu teslimatları gerçekleştirdikten sonra artan tahılı, daha yüksek olan devlet satın alma fiyatlarından devlete satabiliyorlardı. Ayrıca köylü ya da kolhoz pazarı olarak nitelenen pazar yerlerinde, hem kolhozlar yine ürün fazlalarını, hem de tek tek köylüler kendilerine ait ürünlerini serbestçe satıyorlardı. Başlangıçta hayvanlar da dahil her şeyin kolektifleştirildiği uygulamalardan –özellikle hayvancılıkta neden olduğu yıkıma bağlı olarak– bir ölçüde geri adım atılmış, öncelikle devlete tahıl teslimatı güvenceye alınıp kolektif çiftçilerin bir miktar kendi bahçesi ve hayvanları olmasına izin verilmişti.

Köylülerin gelirleri ve yaşam koşulları, İkinci Beş Yıllık Plan döneminde iyileşti. Kırsal kesimde yaşam koşullarındaki iyileşme, kente göçün azalmasının bir nedeniydi. Ancak yine de tarımsal üretimdeki artış, planda öngörülenden az olmuştu. 1937'de, 1932'ye göre, toplam tarım ürünleri hedeflenen yüzde 177 yerine yüzde 54, tahıl hasadı ise yüzde 50 yerine yüzde 37 artmıştı. Üstelik 1937 iklim bakımından olağanüstü iyi bir yıld; tahıl hasadı, 1935 dışında, hep 1928'in gerisinde kalmıştı.

Yıldan yıla değişen ve tarımsal üretimde dalgalanmalara yol açan iklim koşullarının yanısıra, zora başvurularak hızla gerçekleştirilmiş olan dönüşümün neden olduğu verimsizlik de tarımın karşı karşıya olduğu sorunlarda rol oynuyordu. Sanayileşme için tarımdan kaynak aktarılmasıyla bağlantılı olarak, tarımsal ürünlerin fiyatları, sanayi ürünlerine göre düşük tutuluyordu. Maddi teşvik yokluğuna ek olarak kolektifleştirmenin açık bir çatışma içinde gerçekleştirilmiş olmasının neden olduğu zorlukların, yıkımın süren etkileri, özellikle atların yüksek oranda kıyımı sonucu çekim gücü eksikliği, nispi verimsizliğe, tarımsal üretim artışının hedeflenenin altında kalmasına neden olmuştu. Yine de, kırdan kente

göçe de bağılı olarak, 1928-32 döneminde 18 milyon ton olan devletin topladığı tahıl miktarı, 1933-7 döneminde 28 milyon tona çıktı. Bununla birlikte, 1932'den 1937'ye, kolhoz köylülerine, nakit ödemeler trudoden başına yüzde 102, aile başına yüzde 248, tahıl dağıtımını da trudoden başına yüzde 74, aile başına yüzde 183 arttı.

Kolhoz üyelerinin kolektif çalışmalarının karşılığı olarak elde ettikleri nakit ödemelerine ve tahıl dağıtımına, özellikle hayvancılık alanındaki özel üretimlerinin gelirleri de eklendiğinde, köylülerin gelirleri, ortalama olarak artmakla birlikte, bunlar hem yıldan yıla hem de bölgeden bölgeye büyük ölçüde değişiyordu. Fiyatları sanayi ürünlerine göre düşük tutulurken, daha çok –keyfi idari baskı biçimini de alabilen– merkezi zorlamaya dayanarak tahıl teslimatlarının artırılması, farklı koşullar altındaki kolhozlar arasında önemli farklılıklara yol açtığı gibi, kolhoz ailesinin, ödemenin daha düşük olduğu kolektif çalışmanın yanısıra, özel gelirlerini artırarak hayat şartlarını iyileştirdiği özel çalışmaya yönelmesini getiriyordu. Buna karşılık, kolektif çalışmaya zorlamak için başvuru olan önlemlerden biri de 1939'da bütün yetişkin kolhoz üyelerinin yasal olarak zorunlu çalışmaları gereken asgari trudoden miktarının saptanması oldu.

Bireysel çiftçiler tarafından işlenen toprakların oranının yüzde 1'e düştüğü 1937'de artık kolektifleştirme de fiilen tamamlanmıştı. Ancak, kolhoz üyelerinin çalışmalarının kolektif ve özel çalışma biçimlerini almasına bağılı olarak, 1937 ve sonraki yıllarda, tahıl ve sanayi ekinleri kolektif çalışmayla üretilirken hayvansal ürünlerde özel üretim ağır basmaya devam etti.

Sosyalist ekonomik inşa süreci boyunca, büyük ölçekli modern makineli tarıma geçmek amacıyla, kolektif çiftliklerin yanısıra devlet çiftlikleri de, büyük tarım alanlarını işlemek üzere oluşturulmaktaydı. Verimlilik hedefiyle dev boyutlu sovhozlar kurulurken bunda aşırılığa varıldığı ortaya çıktı. Sovhozlarda, 1931-2'de hasat çok düşük düzeyde olurken, ekilen birim toprak alanı başına verim, kolhoz ve bireysel çiftliklere göre, yarı yarıya az oldu. Buna

bağılı olarak 1934 sonrası sosyalist ekonominin konsolidasyonu döneminde, aşırı büyük devlet çiftlikleri bölündü. 1937 ve sonrasında ise, (hayvancılıkta başarısız kalmakla birlikte) sovhozların ürün verimi, kolhozların düzeyinin üstüne çıktı.

SOSYALİST EKONOMİK İNŞANIN TAMAMLANMASI

Birinci Beş Yıllık Plan döneminde büyük atılımla girişilen toplumsal-ekonomik dönüşüm, ardından gelen İkinci Beş Yıllık Planla somutlanan konsolidasyon döneminde, esas olarak sonucuna vardı; Sovyetler yıkılıncaya kadar temel çizgileriyle varlığını koruyacak olan toplumsal-ekonomik yapı ortaya çıktı. Sanayinin ardından tarımsal üretimde de bireysel işletmelerin payı ihmal edilebilecek düzeye inerek yok oldu; geriye –bütünüyle denebilecek ölçüde– devlet işletmeleri ve kolektif işletmeler kaldı. 1937'de üretim araçlarında sosyalist mülkiyet yüzde 99'a ulaştığı gibi, çalışan nüfusunda, artık yalnızca yüzde 6'sı bireysel köylü veya üreticiydi, buna karşılık –yüzde 36'sı fabrika, mesleki ve büro işçisi ve yüzde 58'i kolektif çiftçi ve küçük kooperatif üreticisi olmak üzere– yüzde 94'ü sosyalist işletmeler için çalışıyordu. Sosyalist işletmelerin, bu anlamda, tek başına hakimiyeti ve bununla birlikte, meta ilişkilerinin tasfiyesi ölçüsünde, sosyalist ekonominin kuruluşu tamamlandı.

Büyük atılımla sosyalist ekonominin inşasına girişildiği Birinci Beş Yıllık Plan döneminde, ekonomik plan doğrultusunda üretilen ürünlerin dağıtımını, büyük ölçüde piyasa ilişkilerinin, meta ekonomisinin yerini almıştı. Bu gelişimin bir parçası olarak fiyatlar, piyasada serbestçe belirlenmek yerine, merkezi planın gereklerine göre saptanıyordu. Bu nedenle fiyatlar doğrudan maliyetlerle bağlantılı olmadığı gibi, aynı ürünler farklı fiyatlardan da satılıyordu. Bu çerçevede örneğin ücretler yükseltiliyor ama 'sübvansiyon yaparak' ürünlerin fiyatları düşük tutuluyordu. 1935 ve sonrasında temel gıda maddelerinden başlayarak tüketim maddelerinde karne kaldırılırken karne ve 'normal' fiyatlar ile 'ticari' fiyatlar birbirlerine yaklaştırılıyor, birleştiriliyor, böylece kısmen fiyat farklılıkları azal-

tılıyordu; ama genel olarak aynı ürünün farklı fiyatlardan satıldığı çok fiyatlılık sürdü.

Özel dükkanların ortadan kalkmasından sonra, geriye kooperatifler, işletmelerin kendi işçilerine hizmet veren 'kapalı' dükkanları ve devlet dükkanları kalmıştı. 1935'te devlet dükkanlarının şehirlerde, kooperatiflerin ise kırsal alana yönelik faaliyet göstermeleri kararlaştırıldı. Kolhozlar, -perakende fiyatlarından kooperatiflerden satın almaları nedeniyle- aynı maddeleri, toptan fiyatlarından alan devlet işletmelerine göre, daha yüksek fiyattan alıyorlardı. Devletin ve kooperatiflerin dükkanlarının dışında ise, kolhoz ya da köylü pazarı denilen pazaryerleri vardı. Tüccarlar, aracılar ortadan kaldırılmış, kâr amacıyla alım-satım olarak ticaret yasaklanmış olduğundan, bu pazaryerlerinin satıcıları, kendi ürünlerini satan köylüler, kooperatif ve kolektif işletmeler, alıcıları da bireysel tüketicilerdi.

Sosyalist ekonominin kurulması ve yerleştirilmesiyle dış ticaret de büyük oranda azalmış, ekonominin bütünü için önemsiz boyutlara inmişti. Büyük atılımla ağır sanayi temelinde modern sanayinin kuruluşu sayesinde, artık bu dönemde makine, tezgah, vb ithalatı ihtiyacı sona ermiş ve dış krediler de geri ödenmişti. Böylece dış ticaret, 1930'da 9 milyar 177 milyon rubleden, 1937'de 3 milyar 70 milyon rubleye düşmüştü. Buna karşılık devlet ve kooperatif perakende alım-satımları ile kolhoz pazarlarındaki alım-satımların toplamı, 1937'de 143 milyar 743 milyon, 1938'de de 162 milyar 974 milyon rubleydi. Bu anlamda toplam perakende alım-satımla karşılaştırıldığında çok küçük bir yer tutan dış ticaret, ekonominin işleyiş açısından belirleyici bir önem taşımıyordu.

Sosyalist inşa döneminde toplumsallaştırılmış kesimin mali kaynakları birleşik bir mali planda toplanmış, yatırım harcamaları da karşılıksız olarak devlet bütçesinden ayrılmıştı (Kurtuluş Sosyalist Dergi 9, Haziran 2004, s. 56). 9 Mart 1934 tarihli hükümet kararıyla da yine, devlet işletmelerinde yatırımlar, geri ödenmemek üzere bütçeden karşılanmaktaydı. Bütçe geliri içinde ise, önceki dönemde (1930 vergi reformundan beri) olduğu gibi (Kurtuluş

Sosyalist Dergi 9, Haziran 2004, s. 57), dolaysız vergiler önemsiz (tahvil satışı gelirinden bile az) yer tutmaktaydı. 1935'te de, devlet bütçesinin finansmanında asıl kaynak, yüzde 60'ı tarım ve gıda sanayisinden sağlanan ve perakende ve toptan satış fiyatı arasındaki farktan oluşan dolaşım vergisiydi. Alım-satım esas olarak devlet tarafından gerçekleştirildiği gibi, perakende ve toptan fiyatları, maliyet veya değer değil planlama tarafından belirleniyor; özellikle tahıl üzerindeki toptan ve perakende fiyat farkıyla sanayiye kaynak aktarılırken, bu kaynak da, belirli bir getiri hesabıyla değil, yine planın önceliklerine göre, devlet işletmeleri arasında dağıtılıyordu.

İkinci Beş Yıllık Plan döneminde belirleyici özellikleriyle kurumsallaşan toplumsal-ekonomik yapı, Sovyetler Birliğinde, ileriki dönemlerde, yıkılışına kadar temelde varlığını koruduğu gibi, Doğu Avrupa ülkelerinde ve diğerlerinde de kendisini üretti. Temel özellikleriyle şekillenen bu toplumsal-ekonomik yapı, öncelikle ekonomik planın bağlayıcılığına ve üretim, girdi, fiyat, ücret, işgücü, vb. her şeyi belirlemesine dayanıyordu. Planlama hedefleri arasında en üst düzeyde belirleyicilik, toplam üretim göstergelerine tanınıyor, planlamada ana yöntem olarak da 'maddi dengeler' sistemi kullanılıyordu. Devlet işletmelerinin Halk Komiserliklerine bağlı olması temelinde, planlar, Komiserlikler tarafından kendi işletmeleri için geliştirilip Devlet Planlama Komisyonu (Gosplan) tarafından koordine ediliyordu.

Bu sistemde üretimin ve bütün ekonomik faaliyetin belirleyicisi kârlılık değil, siyasi düzey aracılığıyla saptanan toplumsal öncelikler, ihtiyaçlardı. Buna bağlı olarak yatırımın parasal getirisi hesaplanmadığı gibi, fiyatlar da maliyetlere bağlı olarak değil, maliyetlerden bağımsız oluşturuluyordu. Bu çerçevede, planlamacılar işletmenin varlıklarını, karşılıksız olarak alabildikleri, başka bir işleme, alana tahsis edebildikleri gibi, mali özerkliğin (hozraşç-yot) işlevi de ürün cinsini, miktarını ya da üretim yöntemini belirlemek değil, kaynak kullanımında tasarruftu.

Üretimin, ekonomik faaliyetlerin, piyasa, arz ve talep, fiyatlar tarafından değil de genel ekonomik plan tarafından belirlendiği bu

sistemde, neredeyse sonsuz çeşitlilikteki bütün ihtiyaçların karşılanabilmesi için planlamanın ayrıntılara kadar yapılması gerekiyor; bu açıdan planın eksiklerini ise, idareciler -kuralların çiğnenmesi cezalandırılrsa da- gayrı resmi ilişkilerle kapatmaya çalışıyordu. Oluşan yeni toplumsal-ekonomik sistem, varlığı meta ekonomisinde, kapitalizmde bilinmeyen belirli sorunları gündeme getirmekle birlikte, toplumun gereksinimlerinin piyasanın dolayımı olmadan doğrudan gözetildiği, dolayısıyla önceliğin piyasaya değil, toplumsal ihtiyaçlara tanındığı büyük bir tarihsel ilerlemeye karşılık geliyordu.

Bu sistemin oluşumunda, öncelikle kapitalizm ve sömürü kaldırılmış, özel olarak işçi çalıştırılması yasaklanmış, üretim araçları toplumsallaştırılmıştı. İşçi sınıfının devleti tarafından toplumsallaştırılmış olan Sovyet işletmelerinde üretim, toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda planlanırken küçük üreticiler de kolektif ve kooperatif işletmelerde birleştirilmişti. Bu ölçüde, sınıfların ve meta ilişkilerinin ortadan kalktığı bir toplum olarak sosyalizme geçiş gerçekleşmişti. Ürünlerin üretimi, dağıtımı ile işgücünün çeşitli üretim alanları arasındaki dağılımının belirleyicisi, toplumsal ihtiyaçlar doğrultusundaki planlamaydı. Ancak toplumsal emeğin ve ürünün dağılımının düzenleyicisi olarak meta üretimindeki değişim değerlerinin yerini doğrudan harcanan emeğin alması, yeni bir içerik de taşısa, eski biçim altında, yine ruble ya da 'para', 'fiyat', 'ücret' biçimi altında gerçekleşiyordu. Bu biçimde, piyasa değil de merkezi plan tarafından belirlenen 'para', 'fiyat', 'ücret', yeni toplumsal-ekonomik yapıya, sosyalizme hizmet ederek yeni bir içeriği ifade etmekle birlikte, eski biçimleriyle ortaklıkları, benzerlikleri ölçüsünde, ortadan kalkan meta ilişkilerinin görünümde geriye kalmış izlerini de yansıtıyorlardı.

Devlet işletmelerinin ekonomik faaliyetleri piyasa üzerinden değil, doğrudandı. Bu anlamda 'para' genel eşdeğer olmaktan çok bir hesap aracıydı. 'Fiyatlar', çeşitli plan gereksinimleri doğrultusunda saptanırken, 'ücretler' de harcanan emek miktarını yansıtan belge işlevi kazanıyordu. Ancak, küçülmüş ve sınırlanmış bir ölçekte de

olsa piyasa, kolhozların ürün fazlalarını ve köylülerin özel ürünlerini sattıkları kolhoz pazarı biçiminde varlığını sürdürüyordu. Toplam perakende alışveriş içinde kolhoz pazarlarının payı, 1933'te yüzde 19'dan 1938'de yüzde 15'e inmiş, ama bütünüyle ortadan kalkmamıştı. Daralmış ve sınırlanmış haliyle ekonominin bütünü üzerinde hakim olması mümkün olmasa da, bu pazarlar, meta ilişkilerinin daha belirgin bir kalıntısını oluşturuyordu.

Kolhoz pazarlarının varlıklarını sürdürmesi, bir yandan köylülerin kendilerine ait ürünlerini, bir yandan da kolhozların fazla ürünlerini bu yerlerde satmalarına dayanıyordu. Kolhoz üyelerinin kolektif çalışmaya katılmanın yanısıra, ürünleri kendilerine ait olmak üzere evlerinin yanında kendi küçük topraklarının ve hayvanlarının varlığına izin verilmişti. Kolhozların ise, işledikleri toprak ve kullandıkları üretim araçları devlete ait, buna karşılık ürünleri (sabit fiyatlardan zorunlu teslimatlarla birlikte) kolhoza aitti. Bu durumda kolhoz mülkiyeti, sosyalist mülkiyetin bir biçimi, ama devlet mülkiyetine yükseltilmesi gereken daha düşük düzeydeki bir biçimi niteliği kazanıyordu.

Sınıfların ortadan kaldırılması süreci de, kapitalizmin ve meta ilişkilerinin ortadan kaldırılması ile birlikte, benzer bir biçimde ilerlemişti. Kapitalistlerin ve kulakların (tarım burjuvazisinin) mülksüzleştirilmeleriyle diğer sömürücü sınıflar gibi burjuvazi, küçük üreticilerin kolektifleştirilmeleri ölçüsünde de küçük-burjuvazi ortadan kaldırılmıştı. Çok az sayıdaki bireysel üretici ihmal edilirse, geriye sosyalist işletmeler için çalışan işçiler ve köylüler kalmıştı. Kolektif çiftlikler de sosyalist işletmeler sayıldığı ölçüde, sosyalist üretimin gerçekleştirilmesi açısından, devlet işletmelerinde çalışan işçiler ile kolektif çiftçiler arasında fark yoktu. Ancak kolhozların sosyalist mülkiyetinin devlet işletmelerine göre dar, bütün toplum yerine grupta sınırlı ölçeği ve aynı zamanda kolektif çiftçilerin kendilerine ait üretimleri açısından ise, köylüler, işçilerden farklı sayılıyorlardı. Bu anlamda, işçi sınıfı ve köylülük -kapitalist toplumun eski sınıfları değil, artık değişip sosyalist toplumun sınıfları oldukları ve aralarındaki sınıfsal ayrımların giderek

silinmekte olduğu vurgulanmakla birlikte– iki farklı sınıf olarak ayrılıyorlardı.

Bütün bunlara bağlı olarak, kapitalizm, sömürü ve sömürücü sınıflar ortadan kaldırılmış, üretim araçları toplumsallaştırılmış, meta ilişkilerinin ve sınıfların kalktığı toplumsal-ekonomik yapı olarak sosyalizmin kuruluşu ise esas olarak gerçekleşmişti. Üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti temelinde, toplumsal-ekonomik yapıda sosyalizm hakim olurken, diğer sınıfların ortadan kalkmasıyla geriye, sosyalist toplumun sınıfları niteliği kazanan işçi sınıfı ve köylülük kalıyordu. Kolektif mülkiyetin devlet mülkiyetine göre sınırlı karakteri ve köylülerin kolektif çalışmaya ek olarak süren özel üretimleri, sosyalizmin hakimiyetinin mutlak değil, nispi olmasına karşılık gelirken kolektif mülkiyetin devlet mülkiyeti düzeyine ve kolhoz köylülüğünün işçi sınıfının düzeyine yükseltilmesi de sosyalizmin kuruluşunun bütünüyle tamamlanmasının gerekleri haline geliyordu.

İSTİKRAR ARAYIŞI VE 1936 ANAYASASI

Sosyalist ekonomik inşanın kazanımlarının, İkinci Beş Yıllık Planla, yerleşik, kalıcı duruma getirildiği konsolidasyon dönemini belirleyen, girişilmiş olan atılımın, giderek yaklaşan savaş tehdidinin acilleştirdiği sanayileşme, ekonomik gelişme ihtiyacı doğrultusunda sürdürülmesi ile bu olağanüstü çabanın, fedakarlıkların ürünlerinden refah düzeyini yükselterek yararlanma, rahatlama arzusu arasındaki çelişkiydi. 1933 başında ekonomik gelişmede ortaya çıkan sorunların, yavaşlamanın da sonucunda, hızlı büyüme doğrultusundaki atılımı sürdürmek yerine, ekonomik inşa çalışmasında ulaşılan mevzilerin güçlendirilerek üretimin daha iyi örgütlenmesi, verimliliğın, emek üretkenliğinin yükseltilmesi politikasına yönelmişti. Büyük atılımın kazanımlarının konsolidasyonu hedefi doğrultusunda İkinci Beş Yıllık Planın kabul edildiği, Ocak 1934'te toplanan ve sosyalist inşanın başarılarına atfen 'Muzafferler Kongresi' diye anılan on yedinci parti kongresinde, yaşamın iyileşmesi duygusu egemendi.

Bir yıl sonra, Ocak 1935'te toplanan 7. Sovyetler Kongresinde yeni bir anayasa hazırlanması kararının alınması da, yine sosyalist inşa çabalarının kazanımları temeli üzerinde bir rahatlama, yumuşama, istikrar talebine dayanıyordu. Devlet yapısının yeni bir anayasayla değiştirilmesi, toplumun ekonomik ve sınıfsal yapısındaki değişimle, kapitalizmin, sınıf uzlaşmazlıklarının ortadan kaldırılması ve sosyalizmin zaferiyle ve anayasanın da varolan toplumsal yapıyı ve ilişkileri hukuki biçimde ifade etmesi gereğiyle gerekçelendiriliyordu. Kasım 1936'da toplanan 8. Olağanüstü Sovyetler Kongresi tarafından onaylanan yeni anayasa, –devlet yapısındaki ve seçim sistemindeki değişikliklerin yanısıra– bu doğrultuda toplumsal yapıyı tanımlıyordu.

Toplumsal yapının tanımına yönelik olarak, yeni anayasada, iki dost sınıftan, işçiler ve köylülerden oluşan Sovyet toplumunun ekonomik temeli, "kapitalist ekonomik sistemin tasfiyesi, üretim alet ve araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılması ve insanın insan tarafından sömürüsünün kaldırılması sonucunda sağlamca kurulan sosyalist ekonomik sistem ve üretim alet ve araçlarının sosyalist mülkiyeti" biçiminde ifade ediliyordu. Sosyalist mülkiyetin aldığı iki biçim de, "ya devlet mülkiyeti (bütün halkın zenginliği) biçimi ya da kooperatif veya kolektif mülkiyet (ayrı ayrı kolektif çiftlikler veya kooperatif birliklerin mülkiyeti) biçimi" olarak belirtiliyordu. Daha sonra devlet mülkiyetinin ve kolektif mülkiyetin kapsamına girenler sıralanıyor, kolektif çiftçilerin kişisel mülkiyetleri içerisinde ise, evlerine bitişik toprak parçasındaki yardımcı nitelikteki çiftçilikleri, hayvanları ve küçük tarım aletleri sayılıyordu. Ayrıca anayasa, tüketim araçları, gelir, vb. açısından kişisel mülkiyet hakkını tanıırken bireysel özel girişime de açıkça izin veriyordu:

"SSCB'de hakim ekonomi biçimi olan sosyalist ekonomi sisteminin yanısıra, yasa, başkalarının emeğinin sömürülmemesi koşuluyla, bireysel köylü ve zanaatçıların kendi kişisel emeklerine dayanan küçük ölçekli özel girişimine izin verir." (aktaran Dobb, 1917'den Beri Sovyet Ekonomisinin Gelişimi, 283)

Anayasa değişikliği, kapitalizmin, sömürücü sınıfların tasfiye

edilip sosyalizmin zafer kazanmasına, sosyalist sistemin yaratılarak komünist toplumun ilk aşaması sosyalizme esas olarak ulaştırılmasına dayandırılıyordu. Buna bağlı olarak, yeni anayasa, girilen yeni aşamanın, yani sosyalist toplumun inşasının tamamlanması ve komünist topluma derece derece geçiş aşamasının, hukuki somutlanması biçiminde niteleniyordu. Ulaşılmış olanın, varolanın ifade edilmesi bakımından, anayasa, bir yandan sosyalist ekonomik sistemin hakimiyetini saptıyor, diğer yandan da kolektif çiftçilerin kişisel mülkiyetleri altındaki ek tarımsal üretimleri ile kendi emeğine dayanan bireysel özel girişim biçiminde, belirli sınırlar içerisinde meta ekonomisinin unsurlarına yer veriyordu. Bu yaklaşım, meta ilişkilerinin, sınıfların ortadan kalktığı sosyalizme geçişin esas olarak tamamlanması ölçüsünde toplumsal gerçekliğe belki aykırı değildi. Ancak bir yandan sosyalist ekonomik sistemin, sosyalist mülkiyetin hakimiyeti vurgulanırken öte yandan sınıfsal farklılıklara, sınırlı da olsa üretimde kişisel mülkiyet ve özel girişime yer verilmesi, sınıfsal farklılıkların ve meta ilişkilerinin bütünüyle tasfiye edilerek sosyalizmin inşasının tamamlanması yerine, onun, sınıfsal farklılıkların ve meta ilişkilerinin bulunduğu bir toplum olarak kavranışına da kapı açıyordu. Sovyet iktidarının ileriki dönemlerinde ise, gerçekten de, komünizmin ilk aşaması sosyalizmi meta ilişkilerinin bulunduğu bir toplum olarak tanımlayan, hatta sosyalist ekonominin işleyişinde meta ilişkilerine yer veren böyle bir kavrayış ortaya çıktı.

Öte yandan, toplumsal yapının tanımlanmasının yanısıra, yurttaşların hak ve görevlerinin (hatta belirli sınırlar içinde özel girişimin) yasal güvenceye alındığı bir istikrar ortamı sağlamak üzere, 1936 Anayasası, "dünyanın tek bütünüyle demokratik anayasası" nitelemesiyle sunuluyordu. Yeni anayasa, demokratikleşme olarak, genel, eşit, doğrudan ve gizli oyla seçimler getiriyor, bu anlamda, seçim sisteminde ve devlet yapısında köklü bir değişime karşılık geliyordu.

1918 ve sonra 1924 Anayasasında yer aldığı biçimiyle, seçimlerin sınırlı, eşitsiz, dolaylı ve açık oyla olması, Sovyet iktidarında

egemenliğin mutlak olarak işçi sınıfında bulunmasının ifadesiydi (*Kurtuluş Sosyalist Dergisi*, Şubat 2002, s. 72). İşçi sınıfının sosyalist devrimiyle, Ekim Devrimiyle oluşan Sovyet devletinde, sömürücüler, karşıdevrimciler vb. siyasi haklardan bütünüyle yoksun bırakıldığı gibi, köylülerin hakları da eşit değildi. Ayrıca yasama ve yürütmeyi birleştiren ve yerleşim yeri değil işyeri temeline dayanan bu devlet yapısında, üst sovyete delege seçimleri doğrudan değil alt sovyetler tarafından gerçekleştiriliyordu.

1936 Anayasası ise, Sovyet devletinin bu önde gelen özelliklerini baştan aşağı değiştiriyordu. İşçi sınıfının siyasi ayrıcalıkları yerine, yeni anayasa ile genel olarak toplum bireylerinin eşitliğine geçilmesi, sosyalizmin zaferiyle uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının ortadan kalkmasına dayandırılıyor; –burjuva demokrasininin burjuvazinin egemenliğini güvenceye almasına benzetilerek– kapitalizmi tasfiye edip sosyalizmi kuran işçi sınıfının, daha esnek devlet yapısıyla diktatörlüğünü güçlendireceği ileri sürülüyordu. Gerçekten Sovyet iktidarının oluşumu sırasında, işçi sınıfının dışındaki sınıfların haklarının kısıtlanması mutlaklaştırılmamış, koşullara bağlı ya da geçici olarak nitelenmişti. Ancak uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının kalktığı gerekçesiyle bütün bireylere eşit anayasal haklar tanınırken, aynı dönemde, giderek her kapının arkasında emperyalist ajanı, karşıdevrimci aramaya varan ve bütün toplumu saran bir terör dalgasına dönüşen 'büyük temizlik' kampanyasının yükselmekte oluşu, en azından çok büyük ölçekte bir tutarsızlığa işaret etmektedir. Sınıfsal temeldeki hak eşitsizliklerinin, işçi sınıfının ayrıcalıklarının ortadan kalkmasından, silinmesinden önce, proletarya diktatörlüğünün baskı, şiddet uygulamalarında azalma beklenecekken, –yeni anayasa ile bütün yurttaşlara eşit haklar tanındığı tam bu dönemde– şiddet azalmıyor, tersine (oluşan beklentinin de tersine) aniden artıyor, hatta daha önce görülmemiş boyutlarda bir terör dalgasına varıyordu.

Diğer yandan, siyasi temsil sisteminin –Sovyet devriminin, işçi sınıfı devletinin özelliklerinin somutlanması, biçimlenmesi açısından en büyük kazanımına karşılık gelen– işyeri, fabrikalar temeli-

nin, konut, oturulan yer temeli lehine terk edilmesine, parlamenter sistemin bir ögesine dönüşten başka bir açıklama getirmek de mümkün gözükmemektedir. Anayasada yasama gücünün (Halk Komiserliklerinin kararnamelerle yasama gücünü kullanması kaldırılmadığından, aslında uygulamada tam anlamıyla gerçekleşme de) yalnızca Yüksek Sovyete tanınması ve yanısıra yargıçların bağımsızlığının vurgulanması, güçler ayrılığına ve dolayısıyla yine parlamentarizmin bir başka ögesine dönüş yönünde bir girişimdi. Merkezi organlara, Yüksek Sovyete doğrudan seçimler de, tabandaki yerel sovyetleri siyasi iktidarın temeli olmaktan uzaklaştırıyor, devlet yapısını bu açıdan da parlamentarizme yaklaşıyordu.

İşçi sınıfı dışındaki sınıfların siyasi hakları üzerindeki kısıtlamaları ve bu anlamda işçi sınıfının ayrıcalıklarını kaldırarak parlamentarizme yaklaşan 1936 Anayasası, faşizmin iktidara geldiği, emperyalist savaş ve saldırı tehdidinin tırmandığı dünya koşullarında gündeme geliyordu. Bu koşullarda, demokratikliği vurgulanarak öne sürülen yeni anayasanın kabulünde, Sovyet iktidarının, açıkça kendisini hedef alan faşizme karşı 'Batı demokrasileri' ile ittifak arayışının bir rolü vardı. Diğer yandan yeni anayasa, ileri atılımın sürdürülmesi ile kazanımlardan yararlanılması, rahatlama eğilimleri arasındaki çelişkinin, istikrar arayışının bir ürünüydü. İstikrar ve huzur talebi, Stalin'in, yeni anayasanın onaylandığı 8. Olağanüstü Sovyetler Kongresinde yaptığı, *SSCB Anayasa Taslağı Üzerine* konuşmasında şu sözlerle yansıyor:

"kesinlik atmosferine ihtiyacımız var, istikrar ve netliğe ihtiyacımız var"

"Bir yerine birçok organın yasa yaptığı duruma son verme zamanı geldi. Böyle bir durum yasaların istikrarlı olması ilkesine aykırı. Ve şimdi her şeyden çok yasaların istikrarına ihtiyacımız var." (Stalin, *Leninizm in Sorunları*. 828-9)

Yeni anayasayla demokratikleşme, yumuşama, rahatlama yönelimleri öne çıkarken bir yandan da, arka planda, karşıt yöndeki zorlama, baskı, şiddet eğilimleri giderek birikiyor, güç kazanıyordu. Bu karşıt yönelim ise –üstelik yeni anayasanın yürürlüğe girmesi-

nin hemen ardından— aniden tırmanışa geçerek bütün toplumu sardı. Yükselen terör dalgası, toplumun her alanına uzandı, toplumsal yapının bütün öğelerini etkiledi.

MOSKOVA MAHKEMELERİ VE TER R DALGASI

İşçi sınıfının sosyalist devriminin, Ekim Devriminin ürünü Sovyet iktidarı, işçi sınıfının sosyalist devletin aldığı biçimdi. İşçi sınıfı egemenliğinin, proletarya diktatörlüğünün işlevi ise, burjuvazinin, karşıdevrimin direncinin ezilmesi, küçük-burjuvazinin, ara tabakaların yalpalamalarının etkisizleştirilmesi ve işçi sınıfının sosyalist inşada birleşebilmek için kendi disiplini sağlaması olarak üç ana noktada toplanıyordu.

Ekim Devrimi, o günün koşullarında karşısında direnebilecek güç kalmadığından, hemen hemen kansız gerçekleşmiş, asıl açık çatışma daha sonradan gelişmiş ve bir ölüm kalım mücadelesi haline alan iç savaşa dönüşmüştü. Sovyet iktidarının bu mücadelede baskı, şiddet, savaş organları olarak Kızıl Ordu ve Çeka (Olağanüstü Komisyon) Ekim Devriminin içinden gelen kökenlere sahipti. Kızıl Ordu, Ekim Devrimini gerçekleştiren Kızıl Muhafızların yerini almıştı; karşıdevrim ve sabotaja karşı mücadeleyle görevlendirilen Çeka da yine Ekim Devrimini örgütleyen Petrograd Sovyeti askeri-devrimci komitesinin bir bölümünün devamıydı.

İç savaş sırasında, düzenli ordularla yürütülen silahlı çatışmanın yanısıra, isyanlar, suikastlar, ayaklanmalar karşısında, açık şiddet, kurşuna dizmeye kadar varan yöntemler, hatta mülk sahibi sınıflara yönelik 'kitlese kızıl terör' de uygulandı. Aynı dönemde küçük-burjuvazinin yalpalamalarını etkisizleştirmek üzere, Sosyalist-Devrimcilere ve Menşeviklere yönelik, önderlerini defalarca tutuklayıp serbest bırakmaktan yargılayıp mahkum etmeye, sürgüne göndermeye, birçoğunu da Bolşevik Partiye kabul etmeye kadar değişen politikalara başvuruldu.

İç savaşın sonunda Sovyet iktidarı, köylülüğün isyanı karşısında NEP'e, geri çekilme politikasına geçerken, meta ilişkilerine, kapitalizme, sınıf düşmanına taviz verirken, disiplini güçlendirmek,

rejimi koruyabilmek amacıyla çeşitli muhalefetleri de bastırmaya yöneliyordu. Bolşevik Partinin yeni politikanın kabul edildiği onuncu kongresinde Parti Birliği üzerine alınan kararlar hiziplerin yasaklanmasından öteye, aynı dönemde Menşevikler ve Sosyalist-Devrimciler de bütünüyle tasfiye edilerek geriye tek yasal parti olarak Bolşevik Parti kalmıştı. Öte yandan, meta ilişkilerinin belirli sınırlar içinde gelişmesine izin verebilmek için gerekli olan istikrar ortamını sağlayacak yasal düzenlemelere gidilirken Çeka da yerini GPU'ya –SSCB'nin oluşumuyla da OGPU'ya– bırakıyordu. Sovyet iktidarının politikalarını belirleyen köylülükle mücadelenin meta ilişkilerine taviz verilmesi biçimini aldığı NEP döneminde, sınıf mücadelesinin, geçiş döneminin ağır sorunlarından kaynaklanan çatışmalar, Bolşevik Parti içindeki politik yönelim tartışmalarına yansıyor. Parti içindeki mücadeleler, Trotski ve Zinovyev'in partiden atılmasına, çeşitli muhalefetlerin tasfiyesine varırken Birleşik Muhalefetin platformunu gizlice basanları yakalayan OGPU da, bu olayla ilk defa Bolşevik Parti içindeki mücadelede kullanılmış, kendisine başvurulmuş oluyordu.

Meta ilişkileri içinde yiyecek sorununun çözümlenememesi ve sanayileşme için gerekli kaynak sağlanması sorunu, çelişkileri keskinleştirerek NEP'i sona erdirdi. Tahılı teslim etmek istemeyen, stoklayan köylülere karşı baskı, zor, açık şiddet, çatışma biçimini alırken, meta ilişkilerine taviz yerine planlı sanayileşmeyle sosyalist inşa doğrultusundaki politika değişikliği, büyük ölçüde burjuva toplumdaki devralınıp denetim altında çalıştırılan uzman, yönetici tabakanın tepkisine, direnişine de yol açıyordu. Bunlara bağlı olarak, politika değişikliğiyle büyük atılıma girilirken terör boyutlarına varan açık şiddet, asıl olarak köylülüğün kolektifleştirilmesi için kıra yöneltilmekle birlikte, burjuva uzman, yönetici kesimin direnişinin kırılması, tasfiyesi biçimini alıyordu. Bu gelişmeler içerisinde, 1928'de Don kömür madenlerinin 53 mühendis ve yöneticisinin emperyalist ajanları olarak –iş kazaları, düşük üretim, kötü yönetim gibi nedenlerle– sabotajla, yıkıcılıkla suçlandıkları ve ölüm cezalarının verilip beşinin idam edildiği Şahti davası da, ile-

riki dönemlerde gündemin merkezine oturan politik davaların bir ilk örneği sayılabilir.

Hızlı sanayileşmenin gerçekleştirildiği ve tarımın kolektifleştirildiği büyük atılım dönemi, aynı zamanda işçi sınıfının da hem hızla büyüdüğü hem de saflarından yeni bir yönetici tabaka yetiştirildiği ve yeni komünist yöneticilerin burjuva ve eski Menşevik ve Sosyalist-Devrimci uzman, yönetici kesimin yerini almakta olduğu dönemdi. Yıkıcılık, sabotaj iddiası, zor koşullar altında girilen hızlı dönüşüm sırasında ortaya çıkan dengesizlikler, aksaklıklar, başarısızlıklar için kolaycı bir açıklama sağlarken, Şahti davasının ardından genel olarak burjuva aydın tabakanın yıkıcılıkla, sabotajla suçlanması, eski burjuva teknik uzmanların tasfiye edilip yerine yeni komünist yöneticilerin geçirilmesi sürecini hızlandırdı. Bu süreçte, 1930-1'de, hazırlık soruşturmaları OGPU tarafından gerçekleştirilen, aralarında eski Sosyalist-Devrimcilerin bulunduğu 'Emekçi Köylü Partisi', bazı önde gelen teknik uzmanların suçlandığı 'Sanayi Partisi' ve Menşevik 'Birleşik Büro' davalarında dış kaynaklı sabotaj, yıkıcılık iddiaları, bu doğrultuda itiraflar ve verilen idam dahil ağır cezalar da rol oynadı.

1930'ların sonlarında doğrudan doğruya Komünist Partinin ve Sovyet devletinin önde gelen isimlerinden başlayarak bütün toplumu saran terör dalgası ile karşılaştırıldığında, 1930'ların başındaki baskı ve şiddet, farklı özellikteydi. Sosyalist inşa dönemindeki baskının, zorun hedefi, öncelikle, kulakların tasfiyesiyle kolektifleşmeye zorlanan köylülük, sonra da, eski uzman, yönetici tabakaydı. Aynı yöntemlerin, baskı ve şiddetin komünistlere uygulanması ise, söz konusu değildi.

1927'de Trotski, Preobrajenski, Zinovyev ve sol muhalefetin, 1929'da Buharin, Rikov, Tomski ve sağ muhalefetin tasfiyesinden sonra esas olarak parti içinde muhalefet de kalmamıştı. Partiden atılan Trotski yurtdışına sürülmüş, diğer muhalifler partiye dönmüştü. 1930'da, partinin on altıncı kongresinde, izlenen politik çizgiye muhalif herhangi bir görüş ileri sürülmediği gibi, 1934'teki on yedinci kongresinde de Zinovyev'den Preobrajenski'ye, Bu-

harin'den Radek'e varıncaya kadar eski muhalifler, hatalarına ilişkin pişmanlık ifadeleriyle Stalin'e övgüler yağdırmakta birbirleriyle yarışmışlardı. Yine 1934'te, OGPU aşırı boyutlara varan yetkileri sınırlanmak üzere, İçişleri Halk Komiserliği (NKVD) bünyesine alınmıştı.

'Muzafferler Kongresi' olarak anılan on yedinci parti kongresinde, sosyalist inşa çabasının en zor kısmının başarılması temelinde, iyimserlik duygusu hakimdi. Kongrenin üzerinden daha bir yıl geçmeden, düzenlenen bir suikastla partinin liderlerinden Kirov'un öldürülmesiyle ise, giderek yeniden zor ve şiddetin öne geçtiği, ancak bu defa öncelikle partinin kendi üyelerine yönelen, farklı bir süreç gelişmeye başlıyordu. Partiye geri dönmüş binlerce eski muhalif yeniden partiden atılıyor, tutuklanıyor, sürgüne gönderiliyordu. Bu çerçevede, Ocak 1935'te, Zinovyev, Kamenev ve başka eski muhaliflerin Kirov suikastını 'ideolojik olarak' teşvik etmekle suçlanarak mahkum edildikleri dava, bizzat parti üyelerinin karşıdevrimcilikle suçlandığı bir dizi davanın ilkiydi.

Ağustos 1936'da, daha anayasa tartışmaları sürerken, Zinovyev, Kamenev ve on dört eski muhalif, açılan yeni bir davayla, sürgündeki Trotski'nin yönetiminde karşıdevrimci bir terörist merkez örgütleyip Kirov'u öldürmekle ve Stalin ve diğer önderlere suikast planlamakla suçlanarak kurşuna dizildiler. Bu dava sırasında Buharin, Rikov, Tomski ve başkaları hakkında da iddialar ileri sürülüp soruşturma açılmakla birlikte, o an için bunlar daha öteye götürülmedi. Eylül 1936'da Stalin ve Jdanov, politbüro üyelerine gönderdikleri telgrafla NKVD'nin başına Yagoda'nın yerine Yejev'un geçirilmesini istiyorlardı:

"Yejev Yoldaşın İçişleri Komiseri olarak atanmasını mutlaka gerekli ve acil görüyoruz. Yagoda, Trotskist-Zinovyevist bloğu açığa çıkarma görevi için yetersiz olduğunu kesin biçimde kanıtlamıştır. OGPU bu sorunda dört yıl geç kalmıştır." (aktaran Medvedev, *Tarih Yarğıla - sm*, s. 171)

Telgrafın ertesi günü, istenen değişiklik gerçekleşirken, NKVD'de Yagoda'yla birlikte üst kademeler de yenilendi. Ocak

1937'de bu defa Pyatakov, Radek ve başkaları yine Trotski'nin önderliğinde karşıdevrimcilik, sabotaj, yıkıcılık, Alman ve Japon faşistlerinin ajanlığıyla suçlanıp çoğu idam edildiler. Haziran 1937'de Genelkurmay Başkanı Tuhaçevski ve Kızıl Ordunun önde gelen komutanları tutuklanıp Alman ve Japon ajanlığı ve hükümet darbesi hazırlamakla suçlanarak kurşuna dizildiler. Mart 1938'de ise, Buharin, Rikov, Yagoda ve başkaları, 'Sağcı ve Trotskist Blok' olarak yine sabotaj, karşıdevrimcilik, Alman ve Japon casusluğu ile suçlanıp idama mahkum edildiler.

Savcı Vişinski'nin gösteriye dönüştürdüğü Moskova duruşmalarında, bir yandan NKVD'nin uzun işkenceleri sonucunda, bir yandan partiye olan inançları ve ona zarar vermeme kaygılarına bağlı olarak Bolşevik Partinin çok sayıda önde gelen ismi, yıllardır, hatta Ekim Devriminden beri hain, karşıdevrimci, emperyalist ajanı olduklarını itiraf ettiler. En önde gelen kişilerin karşıdevrimcilikle suçlandığı Moskova Mahkemeleri tüm toplumu sarstı, terör dalgası tepeden aşağıya yayıldı. Hruşçov'un yirminci kongrede söylediğine göre, 1934'te on yedinci kongrede seçilen 139 asil ve yedek Merkez Komite üyesinden 98'i, yani yüzde yetmiş, 1937-8'de tutuklanıp kurşuna dizildi. On yedinci kongrenin 1961 delegesinden 1108'i, yani yarısından fazlası karşıdevrimci olarak tutuklandı. Ordu da temizlik generallerin yüzde doksanı ve albayların yüzde sekseni olmak üzere subayların yarısına ulaştı. Sovyet yönetiminin en üst kademelerinden başlayan karşıdevrimci avı, toplumsal bir histeriye dönüşerek her alanı etkiledi. Bolşevik Partinin merkez organlarından başlayarak cumhuriyetler ve bölge örgütleri ve tabana kadar bütün örgütleri, Komsomol, sendikalar, Halk Komiserleri Konseyinden başlayarak komiserlikler, Sovyet devletinin kurumları, Genelkurmay Başkanı ve ordu komutanlarından başlayarak Kızıl Ordu, NKVD, Sovyetler Birliğine sığınmış yabancı komünistler, akademisyenler, teknik uzmanlar, işletme yönetimleri, sanatçılar, edebiyatçılar baskı ve şiddet uygulamalarının hedefi oldu. Sonuçta dört - beş milyon insan karşıdevrimci olarak kovuşturuldu, tutuklandı, kamplara sürüldü; bunların dört yüz - beş yüz bini kurşuna

dizildi. 1938 sonunda, zirveye ulaşan terör dalgasının hızı yavaşlar-ken, İçişleri Halk Komiseri olarak Yejev'un yerine Beria getirili-yordu. Bolşevik Partinin Mart 1939'da toplanan on sekizinci kong-resinde ise, Stalin ve Jdanov, temizlikte aşırı gitmeyi eleştiriyorlar-dı.

B Y K TEMİZLİĞİN TOPLUMSAL İ ERİĞİ

Rejimin önde gelenlerinin önemli bir çoğunluğunun kurbanı ol-duğu büyük temizliğin ulaştığı boyutlar, ileri sürülen iddiaların inanılmazlığını, akla, gerçekliğe aykırılığını ortaya koyuyordu. Ama Çarlığa karşı mücadele dönemlerinden beri partide yer almış, önderlik etmiş Bolşeviklerin karşıdevrimcilikle, emperyalist, faşist ajanlığıyla suçlanması kadar, Sovyet iktidarının organlarının sahte suçlamalarla göstermelik mahkemeler düzenlemesi de aynı ölçüde inanılmazdı. Hatta sürecin başında, suçlananlar, Bolşevik Partinin, Sovyet iktidarının, toplumun karşısında tekil kişiler olarak görül-düğünde, NKVD'nin uzun provolarından sonra açık duruşmalarda sahnelenen gösteriler, inandırıcı olmayı başardı. Adım adım ilerle-yip hedeflerini genişleten süreç, açıkça akıldışı boyutlarına vardı-ğında ise, yığınları dalga dalga içine çekerek kendine ortak etmiş-ti.

Sabotaj, yıkıcılık suçlamasının hızlı toplumsal dönüşümde orta-ya çıkan aksaklıklara kolaycı bir açıklama sağlamasından öteye, tır-manan emperyalist savaş tehdidi de her yerde düşman aramaya top-lumsal zemin yaratıyordu. Büyük atılım öncesinde, içinde bulunul-an geçiş döneminin ağır sorunları, parti içindeki tartışmalara ve iç mücadelelere neden olmuştu. Ama sosyalizmin zaferinin ilan edil-diği bu dönemde, parti içerisinde, tek bir ağızdan Stalin'e övgüler düzmenin dışında bir ses çıkmıyordu. Parti yönetimine muhalefet ettikleri dönem yaklaşık on yıl geride kalmış olan eski muhalifler partiye dönmüş, görev almış ve hakim politik çizgiyi destekliyor-lardı; dolayısıyla savaş gibi zor koşullarda farklı çizgileri savunma tehlikesi bile oluşturmuyorlardı. Buna rağmen karşıdevrimcilik suçlamalarıyla eski muhaliflerin hedef alınması, bir bakış açısından

Stalin'in intikamı ve bütün gücü kendi elinde toplamasıydı. İmha süreci, ilerledikçe, baskı ve şiddet yöntemlerinin komünistlere uy-gulanmasını onaylamayan diğer parti yöneticilerini de hedef alarak, ileri gelenlerin önemli bir çoğunluğunu içerecek boyutlara ulaş-mıştı. Bu açıdan temizliğin bu kadar ("dört yıl") gecikmesinin ne-deni de, Stalin'in eski kuşaktan Bolşeviklere karşı girişmek istedi-ği saldırı karşısında yönetimin çoğunluğundan gelen dirençti. On yedinci kongrede, Pyatakov gibi eski muhaliflerin merkez komite-ye seçilmesi ve Stalin'in 'genel sekreter' yerine yalnızca 'sekreter' olarak nitelenmesi bu direncin göstergeleriydi. Bu yüzden Stalin, eski muhalifleri fiziki olarak imha etmeye parti yönetiminin gös-terdiği direnci aşabilmek için, önce doğrudan kendisine bağlı bir aygıt yaratmış ve bununla saldırıyı başlatmıştı.

Terör dalgası, istikrar, huzur vaat edilen iyimserlik ortamı içeri-sinde, "dünyanın en demokratik anayasası" olarak nitelenen yeni anayasanın tartışılması sırasında aniden yükselmişti. Ama kazara, tesadüfen ya da kendiliğinden ortaya çıkmamıştı; bu anlamda ön-ceden planlanmıştı. Stalin, OGPU'yu dört yıl gecikmekle suçladığı telgrafından yaklaşık dört yıl önce, Ocak 1933'te, parti merkez komite ve merkez denetim komisyonu ortak plenumuna "Birinci Beş Yıllık Planın Sonuçları" üzerine rapor verirken yok edilen düş-man sınıfların kalıntılarının ortadan kaldırılması konusunda eski partilerin yanısıra eski muhalifleri de hedef gösteriyordu:

"Sovyet devletinin gücünün büyümesinin ölen sınıfların son kalın-tılarının direnişini şiddetlendireceğini akılda tutmalıyız.... Bu, eski karşıdevrimci partilerin, Sosyalist-Devrimciler, Menşevikler ve mer-kez ve sınır bölgelerinin burjuva milliyetçilerinin, yenilmiş grupları-nın faaliyetlerinin canlanması için zemin sağlayabilir, aynı zamanda da Trotskist ve Sağ sapmalar arasındaki karşıdevrimci unsur parçala-rının faaliyetlerinin canlanması için zemin sağlayabilir. Elbette bun-da korkunç olan hiçbir şey yok. Ama eğer bu unsurları hızlı biçimde ve özel fedakarlık yapmadan halletmek istiyorsak bütün bunları akıl-da tutmalıyız." (Stalin, *Leninizm in Sorunları*. 627-8)

Daha sonra temizlik sırasında yeniden gündeme getirilen, başvu-rulan bu sözlerde terör dalgasına yol açan anlayışın belirli yönleri

bulunabilir. Bir yön, yok edilmiş olan sınıfların kalıntıları ile mücadelenin şiddetlenmesi ve bunların daha büyük bir güçle bastırılması, ezilmesi, imha edilmesidir. Böyle bir yaklaşım ise açıktır ki, yeni anayasanın gerekçelendirildiği sosyalizmin zaferi, düşman sınıfların yok olması, böylece daha büyük esnekliğin benimsenerek yasaklamaların, sınırlamaların, baskıların kaldırılması yaklaşımıyla taban tabana zıttır ve büyük bir çelişki ve tutarsızlık oluşturmaktadır. Diğer yön, komünist parti içinde varolmuş muhalefetlere yönelik karşıdevrimci nitelemesidir; her türlü farklılığı otomatik olarak ihanet, düşmanlık boyutuna vardırarak indirgemeci bir eğilimin yansımasıdır. Bundan da öteye, suçlanılan ya da kuşulanılanların daha ortada bu yönde hiçbir faaliyetleri bulunmuyorken, sırf böyle bir faaliyetin gelişme ihtimaline karşı, bu durumda verebilecekleri zararı önleme adına, ("önleyici") tutum geliştirilmesidir. Belli ki bu türden yaklaşımlar, iyimserlik ve yumuşama ortamı içinde aniden ortaya çıkan ve eski muhaliflerden başlayarak Bolşevik Partinin, Sovyet iktidarının en önde gelen insanların birçoğunu yutup yukardan aşağıya bütün topluma ulaşan terör dalgasında önemli rol oynamıştır.

Stalin, 1933'te, eski muhalifleri de hedef gösterdiği sözlerini, ölen sömürücü sınıfların kalıntılarının, başta kolektif çiftliklere, işletmelere, fabrikalara, devlet dairelerine ve hatta Bolşevik Partiye sızdıkları iddiasına dayandırıyor. Bunların Sovyet rejiminin düşmanları olarak yıkıcılık ve sabotaj faaliyetleri örgütlediklerini, kamu mülkiyetine saldırmak için yağma ve hırsızlık yaptıklarını ileri sürüyordu. Bu temelde, Birinci Beş Yıllık Planla düşman sınıfların üretimdeki konumlarından atılmalarının başarıldığını, görevin, bunların kalıntılarının işletme ve kurumlardan temizlenmesi ve bütünüyle zararsız duruma getirilmeleri olduğunu söylüyordu. Buna yönelik olarak da devletin, proletarya diktatörlüğünün güçlendirilmesini savunuyordu:

"Sınıfların ortadan kaldırılması, sınıf mücadelesinin söndürülmesi ile değil, tersine şiddetlendirilmesi ile elde edilecektir. Devlet, devlet iktidarının zayıflatılmasının sonucu olarak değil, tersine –ölen sınıf-

ların kalıntılarını nihai olarak ezmek için ve hâlâ yok edilmekten uzak bulunan ve yakında da yok edilmemiş olacak olan kapitalist kuşatmaya karşı savunmayı örgütlemek için gerekli olan– en üst düzeye kadar güçlendirilmesinin sonucu olarak sönmülenecektir." (Stalin, *Leniniz - m in Sorunları*, s. 626)

Devletin güçlendirilmesini savunurken bundan yana olmayanları da "dejenere ya da iki yüzlüler" olarak niteleyip partiden atılmalarını istiyor, hedef gösteriyordu. Bu şekilde, Stalin, sömürücü sınıfların kalıntılarını temizleme adına, baskının, şiddetin artırılıp Bolşevik Parti içindeki eski muhaliflere kadar uzanan bir kesime yöneltilmesini istediği gibi, parti içinde, yönetiminde bu tutumu onaylamayan, desteklemeyenleri de hedef alıyordu. Bir anlamda, Moskova Mahkemeleriyle gelişen temizlik dalgası, Stalin'in 1933'te talep ettiği doğrultuda ilerledi, deyinilen sözlerle gündeme getirilen süreci izledi. Eski muhaliflerden başlayan temizlik, partinin üst yönetiminin çoğunluğunu yok etti.

Büyük temizliğin ardından, Mart 1939'da toplanan on sekizinci parti kongresine raporunda ise, Stalin, bu dönemde sömürücü sınıfların kalıntılarının bütünüyle temizlendiğini, artık sınıf uzlaşmazlıklarının, çatışmalarının bulunmadığını ve işçilerin, köylülerin, aydınların dostça işbirliği yaptığını söylüyordu. Ama bu sözlerin ardından Stalin, kapitalist kuşatma gerekçesiyle yine devletin sönmülmesine karşı çıkıyor, hatta bunu komünizm dönemine kadar ilerletiyordu. Bu çerçevede Stalin, devletin sönmülmesi doğrultusunda ilerlenmemesini, sömürücü sınıfların, sınıf uzlaşmazlıklarının kaldırılmış olması bakımından, iç koşullara değil, dış düşmanlara, dış koşullara dayandırıyor. Ama Sovyet devletinin ve Sovyet istihbarat servisinin önemini küçümsemediğinden söz ederken aslında hedefi içeriye yöneliyor, yine eski muhalifleri yabancıların ülke içindeki ajanları olarak gösteriyor ve "Trotskist, Buharinist çete liderlerinin Ekim Devriminin ilk günlerinden beri yabancı casusluk örgütlerinin hizmetinde komplocu faaliyetler yürüttüğünü" söylüyordu.

Ekim Devrimini gerçekleştiren Bolşevik Parti önderlerinin o ta-

rihlerden beri karşıdevrimci, yıkıcı, emperyalist ajanı olarak akla, gerçekliğe aykırı biçimde suçlanarak mahkum edilip idam edilmeleri, büyük temizliğin gelişimine yol açan yaklaşımın dayanaklarını çürüten en belirgin yanıydı. Bir yumuşama, esneklik, demokratikleşme havası içinde, yeni anayasayla, seçim sisteminde, devlet yapılanmasında köklü bir değişikliğe gidilirken, diğer yandan yığınsal boyuta ulaşan bir terör dalgasıyla baskı, şiddet tırmandırılıyordu. Bolşevik Partinin, Sovyet iktidarının, Kızıl Ordunun üst yönetici kesimlerinden başlayarak bütün topluma uzanan casus, yıkıcı, karşıdevrimci avı biçimindeki bu şiddet, terör, kapitalist kuşatma yüzünden proletarya diktatörlüğünün, sosyalist devletin güçlendirilmesiyle gerekçelendiriliyordu. Ama emperyalist devletlerin paralı hizmetinde sabotaj, karşıdevrim örgütlemekle suçlanarak tasfiye edilenlerin yığınsal boyutu, milyonlarca kişiyi bulması, böyle bir değerlendirmeyi temelsiz bırakıyor ve emperyalist komplo, yabancı düşmanlar biçiminde bir dış etkenden çok, baskı ve şiddetin içeriye yöneltildiğine, asıl hedefin içeride olduğuna, bir iç etkene işaret ediyor. İçeride ise, sömürücü sınıflar tasfiye edilmişti; bunların kalıntılarıyla mücadele olsa bile, bunun söz konusu yığınsal boyutlara ulaşması mümkün değildi. Geriye kalan sınıfsal farklılıklar ise, –uzlaşmaz olmadığı vurgulanmakla birlikte– işçi sınıfı ve köylülük arasında varlığını sürdürüyordu. Ama büyük temizlik, köylülüğe karşı yürütülen bir mücadeleye de karşılık gelmiyordu; köylülükle olan mücadele, büyük atılım döneminde gerçekleşmişti.

Büyük temizliğin gerçekte toplumsal içeriği ise, bütün bir yönetici kesimin yenilenmesi oldu. Ekim Devrimiyle burjuva devlet yıkılıp parçalanmış, Bolşeviklerin yönetiminde işçi sınıfı egemen olmuştu. Sovyet iktidarı, NEP döneminin sonuna kadar Bolşeviklerin denetiminde burjuva, küçük-burjuva uzman kesimi çalıştırırken bir yandan da işçi sınıfı içerisinden kendi yönetici kesimini yetiştiriyordu. Sosyalist ekonominin inşasına girilen büyük atılım dönemiyle eski toplumdan devralınan teknik uzman kesimin yeri işçi sınıfından yetiştirilen bu yönetici kesim alıyor; konsolidas-

yon döneminde de kendi gençliğinin, yeni neslin eğitimiyle yeni bir aydın tabaka yaratılıyordu. Büyük temizlikle eski toplumsal sınıfların kalıntılarının temizlenmesi, Ekim Devrimini gerçekleştiren Bolşeviklere, eski toplumun komünistlerine kadar varırken, işçi sınıfından yetiştirilmiş yönetici kesim de tasfiye edilip yerini, bu defa, eski toplumu yaşamamış, Ekim Devriminden sonra büyüyüp yetişmiş yeni nesilden eğitilen genç aydın tabaka alıyordu. Bir bakıma, eski toplumun sınıflarının ve kalıntılarının temizlenmesi, kapitalist toplumda yaşayarak lekelendiği ileri sürülen bütün eski kuşağa, bu arada, işçi sınıfına, yönetici kesime, komünistlere kadar, bütün topluma kadar uzanıyordu. (Bu açıdan istisna oluşturanların başında Stalin'in geldiğini aslında açıkça belirtmeye gerek yok.)

Yeni anayasada somutlanan yumuşama, yasallık, istikrar eğilimi ile büyük temizlikle beliren baskının, şiddetin güçlenmesi arasındaki keskin çelişki, en temelde, döneme damgasını vuran, elde edilmiş olanlara dayanarak kurumlaşma isteği ile, hızlı gelişme doğrultusunda toplumsal seferberliğin, altüst oluşun sürdürülmesi eğilimi arasındaki çelişkinin bir yansımasıydı. Bu anlamda, dönemin başında parti yönetiminde ağır basan, parti ve Sovyet yönetimine kadar uzanacak bir şiddet ve tasfiye hareketine gösterilen direnç ve parti aygıtının aşırılık ve keyfiliklerini dizginleme çabası, sosyalist inşanın kazanımları üzerinde elde edilen konumları koruma eğilimine karşılık geliyordu. Bu eğilim, bir bakıma, ağırlıklı olarak işçi sınıfı içerisinden yetiştirilip yönetici kademelere getirilerek siyasi ve giderek maddi ayrıcalıklar kazanan kesimlerin çıkarlarının ifadesiydi. Buna karşılık, özellikle tırmanan savaş ortamına bağlı olarak ekonomik büyümenin hızla sürdürülmesi ihtiyacı, yeni seferberlikleri, ağır koşulları, fedakarlıkları dayattığı gibi, gelişmenin ileriye doğru sürdürülebilmesi, verimliliğin artırılması da, tezgah başından alınıp hızlı eğitimden geçirilmiş yönetici, uzman kesimin, düzenli eğitim verilerek yetiştirilmiş, eğitilmiş genç nesille yenilenmesini gerektiriyordu.

Aniden tırmanıp bütün toplumu saran terörün aldığı olağanüstü boyutlar, varolan konumları koruma temelinde bu dönüşüme kar-

şı gösterilen direncin göstergesiydi. Bu direncin büyüklüğü ölçüsünde, üstesinden gelebilmek için başvurulacak araçlar, yöntemler keskin biçimler alıp, akıldışı boyutlara tırmandı; Bolşevik Parti önderlerini emperyalist ajanı olmakla, karşıdevrim örgütlemekle suçlamaya, yüz binleri, milyonları fiziki olarak imhaya, tasfiyeye vardı. Bu terör dalgası, Sovyet iktidarının her alandaki yönetici kesimlerini büyük ölçülerde tasfiye ettiği, böylece ayrıcalıklı konumlarını yerleşik kılmaya, kurumsallaştırmaya yönelen önemli bir kesimi imha ettiği gibi, –yıkıcı, ajan, karşıdevrimci avı biçiminde de olsa, belirli bir yığınsal hareketlilikle birlikte– iyi eğitimden geçirilmiş genç bir aydın tabakanın yönetici, uzman konumlara getirilmesini, yenilenmeleri için bu kademelerin temizlenmesini sağladı.

YENİ AYDIN TABAKA VE Y NETİM

Büyük terör dalgasının ardından yeni bir aydın kesim, uzman, yönetici konumlara terfi ettirilirken aydın tabakaya yönelik geçmişten kalan aşığılamalara karşı da kampanya açılıyordu. Stalin, Mart 1939'da, on sekizinci kongreye raporunda, yeni aydın tabakanın sadakatini vurguluyordu:

"Bu dev gibi kültürel çalışmanın sonucu olarak, ülkemizde kalabalık bir yeni Sovyet aydın tabakası, işçi sınıfı, köylülük ve Sovyet çalışanlarının saflarından yükselen, halkımızın kendi soyundan, asla sömürünün boyunduruğunu tanımamış, sömürücülerden nefret eden ve SSCB halklarına sadakatle ve adanmışlıkla hizmet etmeye hazır bir aydın tabaka ortaya çıktı ve gelişti.

Halkın bu yeni, sosyalist aydın tabakasının ortaya çıkışının, ülkemizde kültürel devrimin en önemli sonuçlarından biri olduğunu düşünüyorum." (Stalin, *Leninizim in Sorunlarıs.* 908)

Stalin, "bu dönemde parti tarafından beş yüz bin genç Bolşevik'in devletin ve partinin yönetici mevkilerine atandığını" açıkladığı bu konuşmasında, yeni aydın tabakaya saygı gösterilmesini istiyordu:

"Yeni aydın tabakamız için, ona karşı sıcak bir tutum alma, ona ilgi ve saygı ve işçi sınıfının ve köylülüğün çıkarları doğrultusunda onunla işbirliği gereğini öğreten yeni bir teori gerekli." (Stalin, *Leninizim in Sorunlarıs.* 938)

Aynı kongrede yapılan tüzük değişikliği ise, partiye yeni üye alımlarında üretimde yer alan işçilere yönelik tercih yapılmasını kaldırıyordu. 1929'da alınmış bir merkez komite kararı, yeni alınan üyelerin sanayi bölgelerinde yüzde 90'ının, kırsal bölgelerde ise yüzde 70'inin üretimdeki işçiler olmasını gerektiriyordu. On sekizinci kongredeki tüzük değişikliğinden sonra ise, yeni alınan üyelerin yüzde 70'inden fazlası yeni aydın tabakadan geliyordu. Yönetici, uzman konuma getirilenler, aynı zamanda Bolşevik Parti'ye alınıyordu. Kongre ve konferans delegeleri arasında bu kesimin oranı, 1934'te yüzde 10'dan, 1939'da yüzde 26'ya, 1941'de de yüzde 42'ye çıkmıştı.

Sovyet iktidarı altında yetişen genç bir kuşak eğitilmiş ve saygı gösterilmesi istenen yeni bir aydın tabaka yaratılarak uzman, yönetici konumlara getirilmişti. Bu gelişme, yönetimin, işçi sınıfının yığınlarından bir adım daha uzaklaşmasına karşılık geliyordu. Sınıfın yığınlarının yönetime katılımı sağlanamadığı ölçüde, sınıf adına onun bir kesiminin yönetimi kalıcılılaşmış, sınıfın saflarından tek tek işçilerin yönetici konuma yükseltilmesi de sorunu çözmemiş, yeniden üretmişti. Sınıfın saflarından yönetici konuma yükseltilmiş kesimin tasfiye edilip yerine yeni bir aydın tabakanın geçirilmesi ise, söz konusu sorunu yeni bir düzeye çıkartıp sınıfın kendi iktidarına yabancılaşmasını derinleştiriyordu.

Ekim Devrimiyle oluşan Sovyet iktidarının, işçi sınıfı demokrasisi açısından, işçi sınıfının yönetime yığınsal katılımı açısından aksayan yanı, gelişim sürecinde geçirdiği aşamalarda da giderilemeyip kalıcı özellikler kazanarak yerleşmişti. İşçi sınıfı içerisinden yeni yöneticiler çıkartılması ya da uzman, yönetici tabakanın yaratılması da, sınıfın yığınsal yönetimini sağlamıyor, sınıfın kendi içindeki yöneten - yönetilen bölünmesini, siyasi yabancılaşmasını ortadan kaldırmıyordu. Sınıfın yığınsal yönetimi gerçekleştirmediği sürece de, sınıf adına bir kesimi, işçi sınıfının, sosyalizmin, Sovyet iktidarının çıkarlarını korumayı, savunmayı üstleniyordu. Bu durum ise, çelişkili bir süreç yaratıyordu. Bir yandan Sovyet iktidarı, sosyalist hedefleri doğrultusunda ilerliyor, sosyalist inşada başarıya

ulaşıyordu; diğer yandan bu başarıların kazanılmasında başvurulan araçlar, yöntemler yüzünden, her başarı, başka bir yönden çarpıklıkların, kusurların birikmesine neden olarak onu içten içe zayıflatıyordu. Sınıfın içindeki eşitsizlik, yönetimin sınıfın yığınları yerine bir kesiminin ayrıcalığı olarak sistemleşmesi, işçi sınıfının yabancılaşması temelinde, sosyalizm ve komünizm doğrultusundaki sürecin itici, maddi gücünü zayıflatıyor, aynı zamanda da siyasi ayrıcalıklı kesimin maddi ayrıcalıklar da kazanarak sosyalizmin, sınıfın genelinin çıkarlarını savunmak yerine kendi kesiminin çıkarlarını korumaya yönelmesinin zeminini hazırlıyordu.

Yönetimin, demokrasinin bir kesime daralması, Sovyet iktidarının oluşum sürecinden itibaren, sınıfın yığınlarının yönetime katılımdan geri çekilmesiyle gelişmişti. İç savaşta Sovyet devleti ile Bolşevik Parti birbirleriyle çakışmış, yönetim partiye indirgenmişti. NEP döneminde keskinleşen iç mücadeleler sırasında partide demokratik mekanizmalar bozulurken, sınıfın içindeki yöneten - yönetilen ayrımı, bir biçimde partiye yansımış, başında genel sekreter olarak Stalin'in bulunduğu parti aygıtı belirginleşip parti içerisinde de partinin yönetimine katılım açısından eşitsizlik ortaya çıkmıştı. NEP döneminin ardından büyük atılımla sosyalist inşaya girişilirken yönetim de parti aygıtının elinde toplanıyor, sınıf adına yöneten kesim daha da daralıyordu. Ancak süreç, sınıfın, sosyalizmin çıkarlarının, onun adına, parti yönetimine kadar daralan bir kesim tarafından güvenceye alınması noktasında da durmadı; bu ayrıcalıklı kesimin huzur ve istikrar talep ederek kendi konumunu korumaya yöneldiği aşamada, yeni bir boyuta tırmandı. Sınıfın ve sosyalizmin çıkarlarını savunmak üzere yönetimin daralması, 'sömürü boyunduruğunu tanıyan', 'eski kuşak' parti ve Sovyet yönetiminin terör dalgasıyla büyük ölçüde tasfiye edilmesiyle de, bu defa, sosyalizmin bekçisi olarak, tapınılacak ölçüde yüceltilen Stalin'in mutlak iktidarına kadar vardı.

STALİN'İN MUTLAK İKTİDARI

Büyük temizlikle, Bolşevik önderlerin çok yönlü işkencelere da-

yanan sahte suçlamalarla imha edilmeleri, Sovyet iktidarının ürünü olduğu Ekim Devriminin özlemleri, koşulları, gelişimi ile karşılaştırıldığında, bunlarla bağdaşmaz, bu anlamda anlaşılması, kabul edilmesi güç bir sonuçtu. Ekim Devrimi günlerinin koşullarından bakıldığında ihtimal verilemeyecek böyle bir hareketin yirmi yıl sonra ortaya çıkıp yukardan aşağıya parti önderliğinden yığınlara kadar her düzeyde benimsenebilmesi de özel olarak açıklama gerektirir.

Terör dalgası aniden, beklenmedik bir biçimde yükselmiştir, ama gerçekleşirken üzerine dayandığı çeşitli yönler, unsurlar, daha önceden, zamanla, süreç içerisinde birikmiştir. Ekim Devrimini başaran işçi sınıfının gereksinim duyduğu demokratik eğitim, ağırlıklı olarak, Şubat Devriminin sağladığı demokratik ortamda hızla keskin biçimler alan açık sınıf mücadelesi içerisinde dokuz ayda tamamlanmıştı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* Şubat 2002, s. 53). Rusya'nın maddi ve manevi geri koşullarının, nesnel ve öznel bakımdan sınırlılıklarının, yükselen bir dünya devrimi ile, daha gelişkin batı işçi sınıflarının desteği ve belirleyiciliği ile aşılması, tamamlanması umuluyor ve bunun için mücadele ediliyordu. Ancak çaba gösterilenin gerçekleşmemesi, Ekim Devrimin batıya yayılıp dünya devrimine dönüşmesinin yenilgisi yüzünden, Şubat'tan Ekim'e kadar olan kısa dönemde hızlı bir sürece karşılık gelen demokratik eğitimin yetersizliğinin neden olduğu eksikliklerin, kusurların etkilerinin azaltılması, giderilmesi sağlanamadı (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 8, Aralık 2003, s. 127). Ekim Devriminden sonra, kültürel devrim ve yığınların yönetime katılımının geliştirilmesinin önemi vurgulanmaya devam ediyordu, ama ileriki dönemlerde yığınların kolaylıkla tek yanlı politikalara, çözümlere yönelebilmelerinde, demokratik eğitim, kültür konusundaki yetersizlik, eksiklik de rol oynadı.

Bu etkenin de payı olduğu bir gelişmeyle, Sovyet iktidarının oluşumundan itibaren, yönetime katılım işçi sınıfının öncü kesimine daralırken, özellikle iç savaş sırasında, Bolşevik Parti olağanüstü bir otorite kazanmıştı. Bu otorite, parti içerisinde Trotski'den başlaya-

rak muhaliflerin, "partiye karşı doğru, haklı olunmaz" diye kendi farklı görüşlerini geride tutmalarına, bastırmalarına kadar vardığında abartılı boyutlar alıyordu. Partinin yüceltilmesine liderlerinin yüceltilmeleri de eklendiğinde daha sakıncalı bir yönelimin önü açılıyordu. Lenin'in politik ikna yeteneği açısından üstünlüğüyle karşılaştırıldığında daha çok idari yöntem, manevra ve önlemlere yönelen Stalin'in, Aralık 1929'da, ellinci doğum yıldönümünün o zamana kadar görülmemiş ölçüde görkemli bir biçimde kutlanmasıyla kişi yüceltilmesi daha da aşırı bir biçimde gelişti. Parti önderlerinin ve basınının birbirleriyle yarışan övgüleriyle resmi politika biçimini alan bu tutum, 'daima doğru, asla yanılmaz' nitelemeleriyle Stalin'in neredeyse tapınılacak düzeye, 'tanrı katına' çıkartılmasına vardı. Kültürel gelişmişlik düzeyindeki düşüklük, eksiklik temelinde, dini inançlardakinin benzeri, basitleştirilmiş 'iyi' - 'kötü' karşıtlıkları, indirgemeleri yaygınlaşırken Stalin'in 'tanrı' ya da 'peygamber' rolünü, karşısında Trotski'ye yüklenen 'Judas' (İsa'ya ihanet eden havarisi) ya da 'şeytan' rolü tamamlıyordu.

Öte yandan kişi yüceltilmesinin yanısıra demokratik işleyişlerin zayıflaması, keyfi tutumların öne geçmesi, çok yönlü, kapsamlı politik yaklaşımların olanaklarını zayıflatıyor, kaba, tek yanlı değerlendirmeler ağır basıyordu. Bu temelde, hızlı ve büyük ölçekli toplumsal-ekonomik dönüşümün sorunlarını, aksaklıklarını, başarısızlıklarını dış düşmanların ajanlarının sabotajlarına bağlamak, yığınlara hedef göstermenin kolay yolu oluyordu. Şahit davası ve izleyen davalarda emperyalist ülkelerin ajanı olarak sabotajla, yıkıcılıkla suçlananlar, eski toplumdan devralınan burjuva ve küçük-burjuva uzmanlardı. Bu kesime karşı ileri sürülen karşıdevrimcilik, yıkıcılık suçlamaları, Ekim Devriminin ardından gelen dönemdeki isyanları ve NEP'in sona ermesine gösterdikleri direnç nedeniyle, gerçeklikle çelişkili ya da imkansız gözüküyordu. Ama bu davalar ilk örnekleri olarak, daha sonra büyük temizlik sırasında bir dizi davada casusluk, yıkıcılık iddialarının ileri sürülmesinin yolunu açtıkları gibi, belki 'özel sorgulama yöntemlerinin', işkenceyle asıl-

sız itiraflara zorlama uygulamalarının geliştirildiği deneyler oldular.

'Parti çizgisinin', 'önderliğin' ve hepsinin cisimleşmesi olarak Stalin'in yüceltilmesi, putlaştırılması ile birlikte politik tutumların tek yanlılaşması sonucunda, yığınlar, keskinleştirildikleri ölçüde sivrilmiş ve daralan hedefler doğrultusunda seferber edilirken Stalin'in 'en güvendiği adamlarını' kilit noktalara getirdiği bir süreç geliyordu. Bolşevik Parti'nin ve Sovyet iktidarının ileri gelenlerinin önemli bir bölümünü imha eden büyük temizliğin, emperyalistlerin hizmetinde yıkıcı bir komplonun varlığı iddiasına dayanarak başlatılmasında, Stalin ve 'parti çizgisinin' putlaştırılıp mutlaklaştırılmasının ve yığınların tek yanlılaştırılmış hedeflere yönlendirilmesinin yanısıra, doğrudan Stalin'e bağlı bir 'özel aygıtın' yaratılıp denetimi ele geçirmesi belirgin bir rol oynadı. İşkenceyle düzmece iddialara dayanan itirafların hazırlanması gibi kabul edilemez uygulamaları gizlice gerçekleştiren bu aygıt, parti yönetiminin çoğunluğunun bu yöntemlere direncinin aşılmasını ve yönetimin de Stalin'in elinde toplanmasını sağladı.

Kitlelerin demokratik eğitiminin, kültürünün yetersizliği, geriliği temelinde, yönetimin tek bir bireyin elinde toplanması, bireysel düzeye kadar daralması bakımından, Ekim Devriminin, yönetimi yığınların ellerine vermek, toplumdaki yöneten - yönetilen bölünmesini kaldırmak hedeflerinin taban tabana karşıtı sonuçlar üreten süreç, çelişkili özellikler taşıyordu. Bu açıdan Ekim Devriminin hedefleri ile çelişen sonuçlar üreten süreç, aynı zamanda da yine Ekim Devriminin hedeflerine ulaşma çabalarına bağlı olarak gelişmişti. Sovyet iktidarının karşısındaki sorunların aşılabilmesi, sosyalist ekonominin inşası için başvurulmuş araçlar ve yöntemler, bir yandan varolan koşullarda, içinde bulunulan anda, bu amaçlara ulaşılabilmesini sağlamış, diğer yandan uzun vadeli hedefler açısından, sürecin bu hedeflere doğru ilerleyebilmesi açısından yeni sorunları, engelleri yaratmış, biriktirmişti.

Savaş öncesi ağırlaşan koşullar içerisinde, toplumsal atılımın, seferberliğin sürdürülmesi, Sovyet iktidarının varlığını koruyabilme-

si açısından yaşamsal önem taşıdığı ölçüde ve Bolşevik Parti yönetiminde ağır basan eğilim, bu yönde hızlı bir ilerlemeyi, giderek ayrıcalıklar kazanmaya karşılık gelen konumlarını kalıcılaştırmak doğrultusunda 'istikrar' talep ederek geri çektiği, engellediği ölçüde, Stalin, başlattığı büyük temizliğin, yönetici, uzman kesimlerin direncinin aşılması ve yenilenmesi sonucuna yol açmasıyla, parti yönetiminde ağır basan kesimin bürokratikleşmesine karşı Sovyet iktidarının ilerlemesini, çıkarlarını savunan bir konumu temsil etmiş oluyordu. Sovyet iktidarının varlığını korumak, güçlendirmek üzere, toplumsal atılımın, seferberliğin –bürokratikleşen kesimin bunun karşısındaki engellemelerinin de aşılarak– sürdürülmesi, belki sosyalizmin, işçi sınıfının, yığınların çıkarlarına uygundu. Yığınlar da bu doğrultuda seferber ediliyor, söz konusu süreçlere destekleri ve bu anlamda katılımları sağlanıyordu. Ama kitlelerin giderek daralmış bir yönetim tarafından kendileri dışında kararlaştırılan politikaları, süreçleri desteklemeleri ile kaderlerini kendilerinin belirlemeleri, bu anlamda yönetime katılmaları, kendilerini yönetmeleri arasındaki fark, komünizme ilerleyiş açısından, sosyalizmin nihai hedefleri açısından yaşamsal önemdeydi. Devletin varlığının bütünüyle ortadan kalkabilmesinin önkoşulu olarak 'herkesin yönetip yönetimin bir ayrıcalık olmaktan çıkması ve dolayısıyla kimsenin yönetmesine gerek kalmaması' doğrultusundaki hedeften uzaklaşılması, komünizme ilerleyişin önünde engel oluşturduğu gibi, bürokratikleşen bir kesim tasfiye edilirken yönetimin daha da daralıp kitlelerden uzaklaşması, paradoksal olarak, maddi ayrıcalıklar kazanan seçkin kesimin yönetimi ele geçirebilmesinin, bürokrasinin iktidarının olanağını yaratıyor, koşullarını hazırlıyordu.

Bir açıdan Stalin, yığınların, bütün toplumun, baskı ve zoru da içeren, fedakarca ve kahramanca bir seferberliğiyle, Sovyetlerin modern, sanayileşmiş bir güç, kaynaşmış bir toplum olarak inşasını ve ileri kapitalist ülkelere yetişerek onların karşısında durabilmesini temsil ediyordu. Üstelik Stalin'in bu hedefe ulaşabilmek için öne sürdüğü "on yıllık" sürenin sonunda Sovyetler savaşa girmek zorun-

da kalmış ve bu savaşı da kazanmıştı. Buna dayanarak, başvuru bütün uygulamaların bu sürecin zorunlulukları ve gerekleri olarak değerlendirilmesi, –bir yandan o andaki sorunlara çözüm sağlanırken diğer yandan kullanılan araçlar ve yöntemler yüzünden gelecekte ölümcül olacak başka sorunların yaratılması nedeniyle– uzun vadeli hedeflerin, komünizmin nihai çıkarlarının, o an varlığını koruma doğrultusunda, kısa vadeli hedeflere feda edilmesine karşılık gelir. Anlık hedeflere ulaşmayı sağladığı ölçüde aracın amaca uygunluğunu sorgulamayan bir dar yararcılık, pragmatizm, Sovyet iktidarının karşılaştığı ağır sorunların üstesinden gelmesinde 'başarılı' olmakla birlikte, komünizm hedefine doğru ilerlemesinin durmasına ve bozulup yıkılmasına neden olan etkenlerin oluşmasına, birikmesine de yol açmıştır.

Bu anlamda, Stalin'in temsil ettiği politikaların ve uygulamaların değerlendirilmesinde, Ekim Devriminin sosyalist hedefleri doğrultusunda öne konulan amaçlar ile bunlara ulaşmak için başvuru araçlar, bu iki yön ayrı ayrı ele alınmalıdır. Bu biçimde yaklaşıldığında, işçi sınıfının çıkarlarının ifadesi komünizmden uzaklaşıp koparak savundukları sosyalizm anlayışlarını Stalin döneminin eleştirisine dayandıran çeşitli sapmalardan ve diğer akımlardan da farklı bir tutum alınması mümkün olur. Sovyet iktidarının eleştirisinde, bozulup bürokratikleşmesinin değerlendirilmesinde, sorunun kökenini, sosyalizmin tek ülkede kurulmaya çalışılmasından uzlaşmaz sınıf karşıtlıklarının ortadan kalktığından saptanmasına, sosyalist ekonominin meta ilişkilerini tasfiye ederek inşasından işçi sınıfının siyasi egemenliğine, diktatörlüğüne kadar, işçi sınıfının –bu dönemde hayata geçirilmekle birlikte, aslında Ekim Devrimiyle önüne koymuş olduğu– sosyalist hedeflerinde arayan yaklaşımlar, Stalin dönemi eleştirisinin, işçi sınıfının komünizm mücadelesini hedeflemeyen, işçi sınıfının nihai çıkarlarının ifadesi komünizm niteliği taşımayan yönelimlere, politikalara gerekçe gösterilmesine karşılık gelir. Oysa sorun, ulaşılan sosyalist hedeflerde değil, bunlara ulaşılırken başvuru yöntemlerde ve esas olarak da işçi sınıfının devletinin yönetimine yığınsal katılımdan uzaklaşma-

sında, bunun işçi sınıfı demokrasisinde neden olduğu bozulma ve yabancılaşmadır. Bu anlamda, sorun, işçi sınıfının egemenliği düzeyinde değil, devletin biçimi düzeyinde aranmalıdır; sorun, Ekim Devriminin hedeflediği kapitalizmin, sömürücü sınıfların tasfiyesi ve sosyalizmin inşasında değil, bu süreçte, işçi sınıfının devletin komünizme varabilmek için zorunlu özelliklerinin bozulmasına yol açan pragmatizmdir.

TIRMANAN SAVAŞ ORTAMINDA AĞIRLAŞAN KOŞULLAR

Yönetimin mutlak biçimde Stalin'in elinde toplanmasını sağlayan büyük temizliğin toplumsal maliyeti de büyük oldu. Tırmanan emperyalist savaş ortamının tehdit ettiği Sovyet iktidarının giriştiği temizlik, bir açıdan, içte birliğini, sağlamlığını güçlendirmek üzere, ağır savaş koşullarında yalpalamayacağından ve güvenilirliğinden –geçmişteki muhalefetleri ya da bu kesimleri saf dışı etme eylemine karşı isteksizlikleri nedeniyle– kuşku duyulan bütün kesimleri tasfiye hatta imha ederek parti, devlet, ordu, ekonomi yönetiminin yenilenmesiydi. 1933'te ekonomik inşa hızının yavaşlaması, 1934'te İkinci Beş Yıllık Planın benimsenmesiyle aşılmış, toparlanma ve yeniden hızlı büyüme sağlanmıştı. Ancak bu gelişme 1937'de aniden durakladı, hatta örneğin demiryollarında taşınan yük 1938'de azaldı. Yavaşlamanın nedeni, bir ölçüde, kaynakların silahlanmaya kaydırılmasıydı; ama daha da önemli olarak, büyük temizlikle, parti ileri gelenlerinden devlet görevlilerine, işletme yöneticilerinden teknik elemanlara varıncaya kadar büyük bir kesimin tasfiye edilmesi, bu yüzden vahim boyutlara ulaşan yetişmiş kalifiye eleman sıkıntısı ve aynı zamanda da aksaklıklar, hatalar karşısında hemen öne sürülen sabotaj, yıkıcılık suçlamalarının yarattığı sorumluluk almaktan uzak duruş, kaçıştı.

Mart 1939'da on sekizinci parti kongresinde Üçüncü Beş Yıllık Plan kabul edilirken, üretim tekniği ve sanayinin büyüme hızı açısından başta gelen kapitalist ülkelere yetişilip geçildiği saptanıp ekonomik olarak, kişi başına düşen sanayi ürünleri miktarı açısın-

dan da ileri kapitalist ülkelere yetişilip geçilmesi hedefleniyordu. Bu dönem, aynı zamanda, emperyalist savaşın başladığı ve 1941'de Nazi Almanya'sının saldırısıyla Sovyetler Birliği'nin de savaşa girdiği, büyük temizliğin de sözü edilen etkileriyle koşulların giderek ağırlaştığı bir dönemdi. Sonuçta savaşı bütünüyle kendisinden uzak tutamasa da, Sovyetler Birliği, 1934'te Milletler Cemiyetine katılmış, Fransa, Çekoslovakya, Moğolistan, Çin'le ve sonra da Almanya'yla saldırmazlık paktları yaparak savaşa girmekten kaçınmaya çalışmıştı. Savaş ortamının yanısıra, büyük temizliğin yol açtığı insan kaybı ve dağınıklık ile bağlantılı olarak ekonomik gelişmede yavaşlama ve tıkanıklık yaşanırken yaşam ve çalışma koşulları da ağırlaşıyordu.

Sosyalist ekonominin inşasıyla birlikte, kapitalist ekonominin temel unsurlarından işsizlik ortadan kalktığı gibi işgücü eksikliği belirmişti. Sanayi, inşaat ve ulaşırmada, 1937'de 1,2 milyona, 1938'de 1,3 milyona, 1939'da 1,5 milyona ulaşan işgücü eksikliği de ekonomik yavaşlamada rol oynuyordu. Öte yandan çalışma disiplini artırmak için, önce 1938'de sonra da 1940'ta bir dizi kararname yayınlanarak, işe gelmemeye, gecikmeye, işi terk etmeye hapis cezası getirildi, işgünü yedi saatten sekiz saate, çalışma haftası, altıda beş günden, yedide altı güne çıkarıldı. İşyerine yönelik olarak aniden ağırlaştırılan baskı, buna uyumsuz, gevşek, liberal görülen yöneticilere, yargıya da yöneldi; iş disiplinsizliği gerekçeyle ağır cezalar verilmesinde isteksiz savcılar, hakimler, müdürler, doktorlar yargılandı, cezalandırıldı. Bu dönemde bazı sosyal sigorta yardımları da kısıldı. 1938'de doğum izni 112 günden 70 güne indirildi. Anayasada parasız eğitim öngörülmesine rağmen, 1940'ta lise ve yüksek eğitim paralı oldu. Ağırlaşan yaşam koşulları, kolhoz köylülüğüne de, trudoden başına tahıl dağıtımının 1937'de 4 kilodan, 1940'ta 1,3 kiloya düşmesi biçiminde yansıdı. Ayrıca 1939'da kolektif çiftçilerin özel üretimleri için kendilerine bırakılan toprakları küçültülürken kolektifleştirilen hayvanların oranı artırıldı. Bu dönemde yiyecek ve tüketim maddelerinde de kıtlıklar, yokluklar beliriyor, karaborsa fiyatları resmi fiyatların

üzerinde yükseliyordu.

Tırmanan savaş ortamında koşullar ağırlaşırken yığınlardan beklenen fedakarlıklar ve bu doğrultudaki baskı ve zorlamalar da artıyordu. Sosyalist inşanın kazanımlarından gerilemelere karşılık gelen önlemlere başvurulmasını, bir ölçüde, büyük temizlik sonucunda, yığınsal boyut alan terörün yığınlar üzerinde baskı aracına dönüşmesiyle, yeni aydın tabakanın toplumsal konumunun, 'saygınlığının', üretimde yer alan işçilerin üzerine çıkarılmasıyla, yönetimde ve toplumda yaratılan maddi ve manevi değişiklik sağlamıştı.

Savaşa girmeden hemen önceki dönemde yaşanmaya başlanan zorluklar, savaş sırasında yaşanacakların habercisiydi. 1941'de Nazi Almanyası'nın saldırısıyla girilen savaş, koşulları kökten değiştirdi. Bütün çabalar savaşı kazanmaya yöneltildi. Büyük temizliğin savaş ortamında iç birliğini sağlamlaştırmak gibi bir amacı olmuş olsa bile, savaş başladığında yaşanan sorunlar, başarısızlıklar, yenilgiler, bir ölçüde, Sovyet iktidarının, ekonominin, Kızıl Ordunun yönetici kademelerinin büyük oranda tasfiye edilmiş, imha edilmiş olmasının, belki daha da önemlisi, terörün bastırıcı etkisiyle yığınların inisiyatifinin köreltilmesinin sonucuydu.

SOVYET İKTİDARININ KARAKTERİNDE D NEMİN BELİRLEYİCİ YERİ

Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin konsolidasyonu dönemi, sosyalist ekonominin inşasının esas olarak tamamlandığı dönemdi. Kendisinden önceki büyük atılım döneminde, ağır sanayi temelinde modern bir sanayinin yaratılması ve tarımın kolektifleştirilerek makineli ve büyük ölçekli hale getirilmesi doğrultusunda elde edilen kazanımlar, bu dönemde, emeğin üretkenliği, verimlilik yükseltilecek kalıcılaştırılıp yerleştirilmiş ve tamamlanmıştı. Bu büyük toplumsal-ekonomik dönüşümün sonucunda, modern tekniğe dayanan ve esas olarak kendi kendisine yeterli bir toplumsal-ekonomik yapı yaratılmıştı. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin dış ticareti önemsiz boyutlara inerken savaş tehdidi karşısında silahlanan

ma ihtiyacının gerektirdiği ağır sanayi temeli de sağlanmıştı. Büyük dönüşümün diğer bir ifadesi de giderek yükselen şehirleşme oranıydı. 1926'da yüzde 18 olan şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı, 1939'da yüzde 33'e çıkmıştı.

Kapitalizmin ve meta ilişkilerinin tasfiyesi sonucunda ortaya çıkarak bu dönemde yerleşip belirgin biçimini alan, üretim ve dağıtımın toplumun ihtiyaçları doğrultusunda merkezi olarak planlanıp gerçekleştirilmesine dayanan sosyalist toplumsal-ekonomik yapı, Sovyetler Birliği yıkılıncaya kadar onu belirleyen temel özelliği olarak varlığını korudu. Ancak sosyalist ekonominin inşası esas olarak tamamlanırken –toplumsal yapıda belirleyici olamayacak düzeyde de olsa– meta ilişkilerinin izleri ve kalıntıları bütünüyle ortadan kalkmamıştı. İleriki dönemlerde, sosyalizmin sorunlarını, tıkanıklıklarını çözmek adına, sosyalist üretim ilişkilerini meta ilişkileriyle düzeltme, 'reform etme' girişimlerinin –sistemin yıkılmasına yol açmadan– başarılı(!) olamamaları da oluşturulan yeni toplumsal-ekonomik sistemin meta ekonomisinden yapısal ayrılığına, farklı niteliğine işaret eder (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* Mayıs 2002, s. 106). Buna karşılık, sosyalizmin ilerleyişinin önüne çıkan olumsuz etkenler açısından, meta ilişkilerinin bütünüyle ortadan kalkmamış olan iz ve kalıntıları, yeniden meta ilişkilerine geçilmesine neden olabilecek bir boyutta olmamalarına rağmen, sosyalist ilişkilerin içine meta ekonomisinin unsurlarını ithal etme girişimlerine, 'olumsuz örnek', ideolojik kaynak olarak, sosyalizme uygun düşmeyen yanlış anlayışlara araç olma, zemin sağlama anlamında bir rol oynamıştır.

Sovyetler Birliği'nde sosyalist ekonomik sistemin yerleştirildiği bu dönem, aynı zamanda siyasi yapıda da büyük değişikliklerin gerçekleştiği bir dönemdi. "Dünyanın en demokratik anayasası" biçiminde nitelenen 1936 Anayasası, sömürücü sınıfların, sınıf uzlaşmazlıklarının ortadan kalkmasına dayanılarak kabul edilirken hemen ardından tırmanan terör dalgasıyla Bolşevik Partinin, Sovyet iktidarının ileri gelenlerinin büyük bir kesimi tasfiye ve imha ediliyor, yeni aydın tabaka uzman, yönetici konumlara getirilirken yö-

netim kişisel boyuta kadar daralıyordu.

Demokratikleşme, yumuşama, esneklik gerekçeleriyle işçi sınıfının siyasi ayrıcalıklarını kaldıran yeni anayasa, seçim sisteminin temelini işyerlerinden yerleşim yerlerine çekerek Sovyet iktidarının, işçi sınıfının sosyalist devletinin en önemli kazanımlarından birine karşılık gelen bu özelliğinden taviz veriyor, vazgeçiyordu. Çeşitli açılardan parlamentarizme yönelen 1936 Anayasası ile, istikrar ortamı doğrultusunda yasal güvence sağlanması, kolektif çiftçilerin kişisel üretimlerinin ve bireysel üreticilerin özel girişim haklarının tanınmasına kadar varıyordu. Bir taraftan bireysel üretimi yasal güvenceye alırken diğer taraftan işçi sınıfının siyasi ayrıcalıklarını kaldıran yeni anayasa, işçi sınıfının egemenliğinin, devlet yapısının sınıfsal temelini –genişletmek adına– zayıflatıyordu. Aynı dönemde olağanüstü boyutlara tırmanan baskı, şiddet uygulaması, terör dalgası, yumuşama ve esnekleşme gerekçesini geçersizleştirirken, bireysel üretim, girişim hakkının tanınması, meta ilişkilerinin bütünüyle ortadan kalkmamış olan kalıntıları, anayasal düzeye taşıyordu. Bu anlamda, yeni anayasal düzenlemeler, devletin baskı aygıtlarının güçlendirildiği koşullarda işçi sınıfının siyasal ağırlığının, etkinliğinin, dolayısıyla katılımının zayıflamasına hizmet ediyor, sosyalizme geçişin esas olarak tamamlanması temelinde meta ilişkilerinin henüz ortadan kalkmamış kalıntılarına yer vermesiyle de ileride sosyalizmin meta ilişkilerini içeren bir toplum olarak kavranışına kapıyı açıyordu.

Yeni anayasa, siyasi ayrıcalıklı kesimin konumlarını güvenceye alma, istikrar isteminin ifadesiyken terör dalgası ise, tırmanan savaş ortamında fedakarlıkların, baskı ve zorlamaların artırılması isteminin ifadesi oldu. Yaklaşan emperyalist saldırı ve savaş koşullarında Sovyet iktidarının, toplumun birliğini güvenceye almak üzere, güvenilirliklerinden kuşku duyulan yönetici kesime yönelik olarak –emperyalist-faşist ajanlığı, karşıdevrimcilik suçlamalarıyla– bir imha ve tasfiye seferberliğine girildi. Büyük temizlikle, büyük bir yönetici kesim tasfiye edilir, yönetim mutlak biçimde Stalin'in elinde toplanırken, Sovyet iktidarı tarafından yetiştirilmiş

genç bir aydın tabaka, rejime sadakati temelinde, yönetici, uzman konumlara getiriliyordu. Bu değişim, beyaz yakalı, aydın, yönetici, uzman konumdakilerin oranının çeşitli kademelerinde artmasıyla Bolşevik Parti'ye yansımakla birlikte, yönetim, kişisel ölçekte daraldığı ölçüde de, yeni aydın tabakanın işlevi, yönetimi devralmaktan çok, ona hizmet etmek oluyordu. Bu gelişmeyle, yeni aydın tabaka, henüz yönetimle özdeşleşme de, seçkin bir tabaka olarak giderek maddi ayrıcalıklar kazanıyor, ileriki dönemlerde Sovyet toplumunda hakim olan maddi ayrıcalıklı bürokrasinin kökenini oluşturuordu.

İstikrar talebiyle konumlarını korumak isteyen siyasi ayrıcalıklı kesime büyük temizlik sonucunda darbe vurulması, büyük bir kesimin tasfiye edilmesi, çelişkili gibi de görünse, işçi sınıfının yığınlarının iradesi yararına bir gelişmeyi sağlamadı. Başvurulan yöntemler ve yaklaşım, yönetimi, genişletmek yerine daha da daralttı, sınıfın yığınlarına yaklaştırmak yerine daha da uzaklaştırdı. Ayrıcalıkların kendisi tasfiye edilmediği, sınıf adına yönetim yerine, sınıfın yığınsal yönetimi gerçekleşmediği sürece, ayrıcalık kazanan kesimin tasfiyesi, sınıfın, sosyalizmin çıkarlarının korunmasını güvenceye almadı; bu tasfiye sırasında, yönetim daha da daraldığı ve sınıfın yığınlarından uzaklaştığı için, ayrıcalıkların ve yeni ayrıcalıklı kesimlerin doğmasına, bunların ayrıcalıklarını kalıcılaştırma-larına karşı mücadelenin temelini zayıflattı. Sınıfın, sosyalizmin çıkarlarının, kazanımlarının amaca uygun düşmeyen yöntemlerle, araçlarla korunmak istenmesi, ilerideki kayıpları kolaylaştırdı.

Toplumsal yapının her alanına uzanan, karşıdevrimci, casus avı biçimindeki terör dalgası, sorumluluktan kaçma eğilimini geliştirerek bireylerin inisiyatifini köreltiyordu. Asılsız iddialar, düzmece davalar, tarihin günlük amaçlara yönelik olarak çarpıtılması, tahrif edilmesi, sahtekarlık, yalan ve gizli gündemlerin politika aracı olarak kullanılması, sınıfın politik bilincini bozuyor, politikaya yabancılaştırıyordu. İşçi sınıfının komünizm mücadelesinin amaçlarına, sosyalizme hizmet etmeyen, uygun olmayan bu yaklaşım ve yöntemler, yığınları sosyalizmin çıkarlarını kendi iradeleriyle ger-

çekleştirmekten geri çekerek sınıfı mücadelesinde silahsızlandırıyor, zayıflatıyordu. Günün zorunlulukları temelinde, pratik yararlar uğruna başvurulmuş araçlar, hedeflenen amaca gerçekte hizmet etmiyor, ona zarar veriyordu.

İşçi sınıfının, sosyalizmin çıkarları adına, bu amaca uygun olmayan araçlara başvurulurken –herhangi bir farklı görüş ya da muhalefet bile söz konusu olmamasına rağmen– güvenilirliklerinden kuşku duyulan geniş bir yönetici kesim tasfiye edilip yönetim, deyim yerindeyse, ‘sosyalizmin bekçisi’ olarak Stalin’in elinde toplanıyordu. ‘Eski kuşaktan’ yönetici kesim tasfiye edilip işçi sınıfının, sosyalizmin çıkarlarını savunma sorumluluğu bireysel boyutta ‘fani omuzlara’ yüklenirken yönetimin daralıp yığınlardan uzaklaşması kişisel düzeye varıyordu. Sovyet iktidarının işçi sınıfının komünizm hedefi doğrultusunda ilerlemesinin güvencesinin Stalin’in şahsında bireylere yüklendiği bu gelişme ise, işçi sınıfının, yığınların politik yabancılaşmasını artırarak aslında, işçi sınıfının komünizm hedefiyle çelişen eğilimlerin, gelişmelerin ortaya çıkabilmesi ve etkin olabilmesi açısından, alanı daha da fazla açıyor, ortam yaratıyordu. Sovyet iktidarının ileriki dönemlerinde maddi ayrıcalıklar kazanıp bunları yerleşik bir duruma getirerek kendi özel çıkarlarını, işçi sınıfının, komünizm mücadelesinin çıkarlarının önüne geçiren bürokrasi de, ‘eski kuşağın’ tasfiye edilip sınıfın, yığınların yönetimden daha da uzaklaştırıldığı bu zeminde gelişti.

Ayrıcalıklar kazanarak kendi konumlarını kalıcılaştırmaya yönelen kesimlerin tasfiye edilmesi, çelişkili bir biçimde –sınıfın yığınlarının yönetimi ellerine alması gerçekleşmediği için– yeni aydın tabakanın yaratılıp ayrıcalıklı konumlara getirilmesi sonucunu doğurdu. İşçi sınıfının ve sosyalizmin çıkarlarının savunulmasının güvencesinin yığınlar yerine Stalin’in şahsına indirgenmesi ise, Sovyet iktidarının gelişimini, kaderini bir bireyin varlığına, iradesine bağlayarak temelden zayıflatıyor, gerçek dayanağından yoksun bırakıyordu. Bu koşullarda, toplumdaki ayrıcalıklı konumunun yanısıra giderek Bolşevik Parti içinde de etkinlik kazanan yeni ayrıcalıklı tabakanın hakimiyetinin, yönetimi elinde toplaması-

nın önünde Stalin’in şahsından başka engel kalmıyor, bu anlamda arzulananın tam tersine sosyalizmin çıkarlarının korunmasından, savunulmasından uzaklaşmanın olanakları artırılmış, güçlendirilmiş oluyordu.

İşçi sınıfının, sosyalizmin çıkarlarını savunmak üzere de olsa, Stalin’in yönetimi, iktidarı elinde toplaması, işçi sınıfı iktidarının komünizme ilerleyiş için zorunlu özelliklerini bozuyor, sınıfın yığınlarını yönetimden daha da uzaklaştırıyordu. Yönetimin bireysel boyuta kadar daralması, yığınların kaderlerini kendi ellerine almamasından, kendilerini doğrudan yönetmelerinden bütünüyle uzaklaşmaya karşılık geliyordu. Ama öte yandan, Stalin’in temsil ettiği politikalar, uygulamalar, desteklerini alarak yığınları seferber ettiği gibi, yığınların, sahip oldukları bilinç düzeylerine karşılık gelen taleplerini ifade ediyordu. Diğer bir deyişle, Stalin’in iktidarı, bir bireyin, yığınlara rağmen, onların elinden iktidarı alması değil, onların varolan bilinçleri, talepleri doğrultusunda, bu taleplerle uyum içerisinde, iktidar olmasıydı. Bu açıdan sorun, yığınların, bilinç düzeylerinin yetersizliğiyle, işçi sınıfı demokrasisinin, yönetime yığınsal katılımın komünizme ilerleyişte zorunluluğunu kavramaktan yoksun olmalarıdır ve Bolşevik Parti’nin de bu aksaklığı gidermekte başarısız kalmasıdır.

Yığınların yönetimden uzak kalmaları ile taleplerinin, çıkarlarının onlar adına bir bireyin yönetimiyle gerçekleştirilmesi arasındaki çelişki ise, sonsuza kadar varlığını sürdüremezdi. Tarihin akışını, yığınların yerine, onların adına, bireyin etkilemesi, belirlemesi kalıcı olmadı. Stalin’in, yönetimi elinde toplayarak, işçi sınıfının, sosyalizmin çıkarlarını savunması, bunların güvence altına alınmasını sağlamadı. Yığınlar adına çıkarlarının savunulması, yığınların, kazanımlarını, çıkarlarının dolaylı temsilini de kaybetmelerine, iktidarın yığınlara hizmet etmesinin son bulmasına kadar vardı. Önce bürokrasinin iktidara gelmesiyle, sonra da Sovyet iktidarının yıkılmasıyla, bir anlamda ‘tarih intikamını aldı’.

Bu dönemde, kısa vadeli hedeflere ulaşmayı sağladığı ölçüde uzun vadeli amaçlara uygunluğu sorgulanmayan araçlarla ve yön-

temlerle, hızla gerçekleştirilen sosyalist ekonominin inşası esas olarak tamamlandı; Sovyetler Birliği emperyalist savaşta varlığını korumayı başardı, savaş kazanıp dünya ölçeğinde etkin oldu. Ancak bu süreçte, günlük hedeflere ulaşılırken, uzun vadeli amaçlar açısından, kusurlar, bozukluklar ve engeller birikiyordu. Sosyalist mülkiyet temelinde sosyalist üretim yerleştirilirken meta ilişkilerinin ortadan kalkmamış kalıntıları anayasa düzeyine yansıyor, parlamentarizm doğrultusundaki değişiklikler, bozulmalar işçi sınıfının egemenliğinin aracı olarak Sovyet devletinin sınıfsal temelini zayıflatıyordu. En önemli çarpılma olarak işçi sınıfının, yığınların yönetimden uzaklaşması, siyasi yabancılaşması ise, maddi ayrıcalıklı bir bürokrasinin hakimiyetine olanak sağlayarak Sovyet iktidarının komünizm hedefine doğru ilerlemesini engelleyecek özellik taşıyor; işçi sınıfı adına yönetim, işçi sınıfının egemenliğini tehlikeye düşürüyordu.

Komünizmin alt aşaması olarak sosyalist toplum, kapitalizmin, sömürünün, meta ilişkilerinin, üretim araçları karşısındaki farklı konumları açısından sınıfların ortadan kalkmış olduğu toplumdur (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* Kasım 2001, s. 170). Sosyalist toplumsal-ekonomik yapının üzerinde yükselen üstyapının, toplumun sınıflara bölünmüşlüğüünün izlerinin ve devletin bütünüyle ortadan kalktığı komünizmin üst aşamasına ulaşılabilmesi için gerektirdiği siyasi örgütlenme, devlet ise, işçi sınıfının ve sınıflar ortadan kalktığı ölçüde tüm toplumun yığınsal olarak yönetime katılımını sağlayarak yöneten - yönetilen ayrımının giderilmesinin koşullarını yaratan, geliştiren işçi sınıfı demokrasisi biçimindedir (*Kurtuluş Sosyalist Dergi* 6, Mart 2003, s. 105)Sovyetler Birliği'nde sosyalist inşanın izlediği süreç, bu açıdan çelişkili sonuçlar doğurmuştur. Bir yandan altyapıda, ekonomi düzeyinde sosyalist inş hedeflerine ulaşılmış, sosyalist üretim örgütlenmiş, diğer yandan bu dönüşümü, inşayı gerçekleştiren işçi sınıfının devleti, komünizme ulaşmak için zorunlu özellikleri açısından bozulmaya uğramış, üstyapıda, politika düzeyinde eksiklikler, kusurlar, çarpıklıklar oluşmuştur. Diğer bir anlatımla, sosyalizme geçiş, sosyalist inşanın ekono-

mik hedeflerine ulaşması, sosyalist ekonominin kuruluşu açısından gerçekleşmiş, işçi sınıfının egemenliğinin, sosyalist devletin biçimindeki, özelliklerindeki, yapısındaki bozulma buna eşlik etmiştir.

Sovyet iktidarının daha sonraki gelişimi ve kaderi, bu çelişkili niteliğinin ürünü oldu. Ekonomik temel, sosyalist toplumsal-ekonomik yapı, Sovyetler Birliği'nin iç ve dış, maddi ve manevi, bütün yaşamında belirleyici olmakla birlikte, siyasi yapı, işçi sınıfı demokrasisi, sosyalist devlet düzeyindeki eksiklik, çarpıklık, komünizme ilerleyişi engelleme yönünde etkili olarak Sovyetlerin tıkanmasına ve yıkılmasına yol açtı.

Bu anlamda, bu dönemde, sosyalist toplumsal-ekonomik yapıya geçiş esas olarak tamamlanmış, Sovyet iktidarının daha sonraki dönemlerde yapısını, niteliğini, karakterini belirleyen sistem olarak sosyalizm yerleştirilmişti; ama aynı zamanda, sosyalist devrimi, sınıfların ortadan kaldırılması eylemini gerçekleştiren işçi sınıfının siyasi temsilindeki, devlet yapısındaki gerileme ve bozulmalarla birlikte ve de komünizme ilerleyiş yerine kendi ayrıcalıklı konumunu korumaya çalışan bir bürokrasinin hakimiyetinin zeminini yaratarak ileride tıkanmasına ve yıkılmasına yol açacak eksiklik, çarpıklık ve bozukluklarla birlikte. Sovyet iktidarının daha sonraki tarihini bu dönemde kazandığı nitelikler ve özellikler belirledi; iç ve dış gelişmeler, mücadeleler, kurulmuş olan sosyalist toplumsal-ekonomik yapı temelinde gerçekleşti; sınıf adına yönetimin bireysel boyuta daralması –'sosyalizmin bekçisi' olarak Stalin'in yaşamının sona ermesiyle– maddi ayrıcalıklı bürokrasinin hakimiyetine vardı.

KAYNAK A

J. V. Stalin, *Problems of Leninism (Leninizm in Sorunlar)* Foreign Languages Press, Peking, 1976

M. Dobb, *Soviet Economic Development Since 1917 (1917'den Beri Sovyet Ekonomisinin Gelişimi)* London, 1978

R. Medvedev, *Let History Judge (Tarih Yargılasın)* Spokesman Books, London, 1976

Ulusal sorun ekseninde PROGRAMIN SINIRLARI

HACI YILDIZ

GİRİŞ

Program sorunu, marksist-leninist literatürde farklı yönlerden tartışılmış ve *Komünist Manifesto*'dan günümüze bir çok program ortaya konulmuştur. Bu programlardan her biri, içinde bulunan dönemin koşullarından kalkarak işçi sınıfı iktidarı ve sınıfsız toplum hedefine ulaşmanın imkanlarını ifade etmektedir. Süreç içinde, işçi sınıfı iktidarı ve sınıfsız toplum hedefinden vazgeçerek marksist akımdan kopan, gerçekleşebilir hedef olarak gündemin başına toplumun demokratik dönüşümünü koyan, demokrasici, sosyal demokrat programlar ağırlık kazanmıştır. Nesnel zeminini kapitalist-emperyalist sistemdeki gelişmelerde, bu gelişmelerin işçi sı-

Son zamanlara kadar, misak-ı millici mantığının etkileriyle Türkiye'nin Kürdistan'ı da içeren bir bütün olarak düşünülmesinin sonucu olarak, iki farklı sosyo-ekonomik yapının etmenleri, sınıflar ve sınıf mücadelesinin dengeleri, birbirine karıştırılıp kısır bir perspektife sığdırılmaya çalışılmıştır. Oysa dünya üzerindeki bütün ülkeler ve sosyo-ekonomik biçimlenişler gibi, Türkiye ile Kürdistan da farklı farklı incelenip strateji ve taktikler geliştirilmek zorundadır.

çerkek marksist akımdan kopan, gerçekleşebilir hedef olarak gündemin başına toplumun demokratik dönüşümünü koyan, demokrasici, sosyal demokrat programlar ağırlık kazanmıştır. Nesnel zeminini kapitalist-emperyalist sistemdeki gelişmelerde, bu gelişmelerin işçi sı-

nının yapısında meydana getirdiği değişikliklerde bulan bu eğilim, işçi sınıfı hareketinde etkili olduğu ölçüde, sosyalizm ve sınıfsız toplum hedefi de ütopya olarak tanımlanmaya mahkum edilmiştir.

Marksizmi teorik temelleri, program felsefeleri olarak beyan etmekten vazgeçip, bugünkü sorunların çözümleri olarak, demokratik dönüşümleri amaçlaştıran ve bu ölçüde özel mülkiyet sistemini aşan bir perspektifin gerisinde konumlanan program anlayışları, gerçekçilik temellerini yitirirler. Bu çerçevede, işçi sınıfının mücadelesinin imkanlarını geliştirmesi beklenen her türden demokratik kazanımın, tam aksine bir etki yapabildiği; sömürü olgusunu daha ince bir koza ile örerek görülmesini, algılanmasını engellediği, sistemin daha sağlam dayanaklara kavuşmasına yarayan, ideolojik-psikolojik argümanlara dönüşebildiği görülmektedir.

Proleter devrimci toplumsal dönüşümler, sınıflar savaşımı alanının genel eğilimleri üzerinde ifadesini bulan bilinçli bir eylemin ürünüdürler. Her ne kadar bu alanın karmaşası, öngörülemez olayları bağrında besleyip, her gelişme ve olguyu program konusu yapmayı ya da tersinden bu gelişmelerin programda öngörülmüş olmasını olanaksız kılsa da, programlar zaten bir eylem planı olmadıklarından, bu durumun kendisi bir zaaf yaratmaz. Programa nelerin gireceği, hangi konuların ve eğilimlerin programda yer bulacağı konusu, genel olarak program anlayışlarında büyük farklılıklar oluşturmuştur. Bu yazı ise *ulusal sorun ekseninde* programda yer bulan konuların birbiriyle nasıl bağlantılandırılıp, ayrım noktalarının nasıl belirleneceği konusunu ele almakta, bunu konu edinmektedir.

Komünist bir programın önkoşulu, program metninin, birbirleri ile karşılıklı ilişki içinde bir karmaşıklık oluşturduğu bir çok konu başlığını, sağlam teorik referansları ile bütünlüklü bir şekilde kavramış olmasıdır. Bu, programın komünist sıfatına layık olması için, kendisinde aranacak bir özelliktir. Bu açıdan Türkiye ve Kürdistan için komünistlerin devrim programlarının sınırları, dayanacakları nesnel zemin açısından tanımlanmadan önce, ulusal sorunun dev-

rim stratejisi ve örgütlenme anlayışı ile bağlantılandığı noktalar açısından program mantığının netleştirilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik, özellikle bugünün dünyasında ve bölgesel gelişmelerin karmaşıklaştığı, geniş bir ülkeler, uluslar ve milliyetler karmaşasının yaşandığı ve merkezinde Ortadoğu'nun bulunduğu coğrafyada, komünistlerin hangi programla, ne tür bir netlikle siyaset yapabileceklerinin de sınırlarını gösterecektir. Hemen belirtilmelidir ki, bu açıdan, hem tarihsel gelişmelerin ve sosyalizm deneyiminin, hem de Marx, Engels, Lenin çizgisinin, ulusal sorunun konuluşu ve özünün serimlenmesi açısından sunduğu temelin sağlamlığı, örgüt ve program düzeyinde aynı ölçüde karşılık bulmamakta, bu açıdan tamamlanması ve aşılması gereken bir sınırlılığı da beraberinde getirmektedir. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*n program çalışması, hem marksizm-leninizmin teorik temellerinin sunduğu imkanları kullanmak hem de sosyalizmin genel tarihiyle beraber, bu tarihten etkilenmiş kendi özel tarihinin olumlulukları üzerinden giderek sınırlılıklarını aşmak perspektifi ile, konunun bir yanını ağırlıklı olarak ele almaya başlamış olacaktır. Bu açıdan eksik kalan örgütlenme anlayışı ve perspektifleri, bu temel üzerinden diğer sayılarda gündeme gelecektir.

Kuşkusuz ki programın belki de en önemli konu başlığı, önümüzdeki devrimci adımın ne olduğunu belirten teze karşılık gelir. Herkesin bildiği gibi bu tez, devrim stratejisi kavramlaştırması ile literatürdeki yerini almıştır. *Kurtuluş Sosyalist Dergi*n 7. sayısındaki "Program ve Strateji Sorunları; *Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim* " başlıklı yazı, bu konudaki bakış açımızı sergilemektedir. Yine, dergimizin 8. sayısındaki, "Sosyo-ekonomik yapı tahlili açısından; *Sınıflara Bakmak* " başlıklı yazıda ise, sınıfsal gelişmişliğe ve üretim ilişkilerine bakarken kullanılacak temel verilmektedir. Ama Türkiye ve Kürdistan'da olduğu gibi, bu yazıların konu çerçevesi olan ülke ve ulus olguları, hem nesnel olarak hem de bu nesnel zeminden kaynaklanan (ve teoride de yanılısamlara yol açan) öznellikleri açısından, her zaman için bu yazılardaki kadar netçe ifade edilemeyebilmektedir. Bu nedenle yukarıda anı-

lan yazılar, en genel sorunları çözenin olanaklarını sunmakta, ama bizi, bundan daha ileri bir noktaya götürmemektedir. Çünkü, ait oldukları düzeyin teorik sorunlarını, kavramsal netlik ve teorik bütünlüğü içinde ifade eden bu yazılardan, aynı zamanda başka bir işlevi yerine getirmelerini; programla başka bir düzeyden, ulusal sorun alanından ilişkilenen karışıklıkların, bulanıklıkların giderilmelerini beklemek yanlış olur. Bu beklenti, hayattaki karmaşıklık ve sorunları, teoride çözüp bitirmek türünden bir idealizme yakın durmak anlamına gelecektir. Bu nedenle ilgili yazıların ifade ettiği teorik çerçevenin dışından bir seri sorunun *ideolojik* olarak çözülmesi, teorik ve programatik netlik için ön koşul olarak belirlemektedir. Biz bütün bu sorunları, bu yazımızdaki başlığa atfen, *Programın Sınırları* kavramsallaştırması üzerinden ortaya koymaya, çözmeye ve bu sayede de Türkiye işçi sınıfının devriminin niteliğinin –ki bu aynı zamanda Kürdistan işçi sınıfının devrim programı için de bir netlik anlamına gelir– saptanmasının; teorik, ideolojik, ampirik veriler üzerinden oluşturacağımız bir *tezin olanaklarını* yaratmaya çalışacağız. Hemen belirtmeliyiz ki bu olanağa, en genel olan teorik çerçevenin dışından, bir başka düzeyden kaynaklanan karışıklıklar ve bu karışıklığa izin verip zemin oluşturan *teorik tarihimizin ön kabullerini* sorgulamadan ulaşamayız.

Son zamanlara kadar, Kürdistan'daki sosyo-ekonomik yapı, hiç bir zaman ayrı bir analize tabi tutulmamıştır. Bunda kuşkusuz ki misak-ı millici mantığın etkileri vardır. Türkiye, sürekli olarak Kürdistan'ı da içeren bir bütün olarak düşünülmüş, bu bütünü bir parçası olarak değerlendirmenin ötesinde bir algı düzeyine tekabül edebilecek Kürdistan kavramı gündeme getirilememiştir. Bunun sonucu olarak ise sosyo-ekonomik yapının etmenleri, sınıflar ve sınıf mücadelesinin dengeleri kısır bir perspektife sığdırılmaya çalışılmıştır. İki farklı sosyo-ekonomik yapı birbirine karıştırılmıştır. Dünya üzerindeki bütün ülkeler ve sosyo-ekonomik biçimlenişleri nasıl ki farklı farklı inceleyip, strateji ve taktikler geliştirmek zorundaysak Türkiye ile Kürdistan'ı da aynı tarzda ele almamız. Bu açıdan yıllar önce yapılan bir vurgunun karşılıkları bilim-

sel bir yöntemle ortaya çıkarılmalıdır.

"Siyasi ve ekonomik yapısı birbirinin aynı olmayan, birinin diğeri tarafından belirlendiği iki toprak parçası, birbirine karıştırılmaktadır. Nasıl ki, dünyada kapitalizmin aldığı hakimiyet biçimini tek tek ülkeler açısından, aynı formlarla açıklayamaz ve aynı taktik ve stratejileri öneremezsek, Türkiye ile Kürdistan'ın durumuna da aynı tarzda yaklaşmak gerekiyor." (*Yeni Öncü* 24 Ağustos 1990, s. 109)

Programın sınırlarının nereden geçtiği, nerelere değerek başka alanlardaki farklı ulusallıklara ait sınıf mücadelelerine ivme kazandırdığı, tersine hangi noktalarda ise, bu aynı türden sınırların iç içe geçip kalkarak farklı ulusal mücadelelerin etkisine açık olduğu türünden sorulara verilecek yanıtlardan önce, ampirik olanın hangi coğrafyaya ait olduğu netleştirilmeli; Türkiye, Kürdistan ve bölge devriminin dinamikleri, taşıdıkları bütün karmaşıklık ve iç içe geçmişlikle beraber, esas olarak ait oldukları bölmelere yerleştirilmelidir.

Birleşik devrimci bir dalganın, iki ülkede farklı sınıfsallıkları şekillendiren devrimci durumlar yaratacağı ya da tersinden farklı sınıfsallıklar üzerinden şekillense de sonuç olarak iki ülke devrimci hareketlerinin birleşik devrimci bir dalgaya dönüşebileceği varsayımı ne kadar doğruysa, tariflenen bu sürecin nasıl ve ne biçimde gelişeceğinin şartlara bağlı olduğu gerçekliği de, bu doğruya yapılan vurgu oranında ön plana çıkmaktadır. Tek başına bu anımsatma, kuşkusuz ki, Kürt tarihinin çok parçalı coğrafyasının, benzer ama çoğu yerde yalnız yaşanmış kesitlerinin bugüne taşıdığı sorunlara yanıt vermeye yetmeyecektir.

Sınıfsal olanın en çok karmaşıklaştığı düzey olarak ulusal sorun ve farklı ulusallıklar, program netliği açısından en önce dikkate alınması gereken konulardan biridir. Özellikle Kürt meselesi ve Kürdistan sorunu gündeme geldiğinde bir çok programatik mesele, iç içe geçmiş bir şekilde bir diğerini doğurmakta, beslemekte ya da gölgelemektedir. Kuşkusuz, biraz önce de belirttiğimiz gibi, gerçek yaşamın ve toplumsal hareketlilikler zemininde gelişen sınıf mücadelesinin, saptanmış bir programa harfiyen uymasını bek-

lemek, idealist bir bakıştır. Bu açıdan programların, toplumsal hareketliliklerin anlık biçimlenişlerini değil, orta vade ve genel eğilimin yönünü konu edindiğini tekrar belirtmeliyiz. Söz konusu olan bugünün ulusal sorunları, ulusal sorunun bugünkü biçimlenişleri olunca, emperyalizm ve enternasyonalizm konularının üst başlıklar olarak, özellikle öne çıktığı, bu başlıklardan bağımsız bir ulusal sorunun, zaman ve mekandan kopuk ve bu nedenle de anlaşılmaz, kendinden menkul konular olarak belirlediği görülecektir. Bu da, tarihi uluslar, milliyetler arası çatışma ve birlikler olarak gören burjuvazinin anlayışına ricat etmek, idealist tarih anlayışının sığılığında boğulmak demek olacaktır.

Sosyalizmlerin yıkılması ile birlikte sınıf mücadelesinin değişen dengeleri üzerinden artarak gelişen sömürgeci emperyalist politikalar ve eşitsiz ulusal ilişkiler, çıplak gözle görülür bir nitelik kazanmıştır. Ezilen uluslar ve milliyetler üzerinde artan oranlarda savaş ve şiddet yöntemleri uygulanmaktadır. Ulusal sorunun özünü çarpıtan milliyetçi, ulusalcı akımların her türlüşününün bu olumsuz koşullarla birlikte giderek yayıldığı görülmektedir. Bu koşullarda, marksist-leninist kavrayışın ve program yönteminin, konunun özünün emperyalizm ve enternasyonalizm ekseninde ele alınmasını zorunlu kıldığı, bunun dışındaki bakış açılarının, hangi iddia ve niyete sahip olursa olsun, burjuva ve küçük burjuva sınıfsal içerikler düzeyini aşamayacağı; genel olarak burjuvazinin çözümlerinin sınırlılığı nedeniyle, diğer bütün demokratik sorunlarda olduğu gibi, ulusal sorunun çözümünde de sonuna kadar tutarlı olamayacağı bilince çıkarılmalıdır.

Bu açıdan yapılacak olan çalışmalar, devrim stratejisi ve örgütlenme ölçeği gibi programa ilişkin iki önemli konu başlığının, ulusal sorunla hangi temellerde ilişkilendiğini, marksist tarih yöntemi ile ortaya koyarak başlamalıdır. Genel ve orta vadedeki eğilimlerin yönünü doğru saptayabilmek ancak bu sayede mümkün olabilecektir. Bunun dışındaki yöntemlerle davranan politik çizgilerin sınıf mücadelesine dair anlık gelişmelerde doğru taraf olmaları bile, çoğunca rastlantıya ve sezgilere kalacaktır.

Bu yazı esas olarak, programın önemli konu başlıklarından devrim stratejisinin ulusal sorunla ilişkilmesi konusunda, Türkiye ve Kürdistan realitelerindeki sınır netliklerini tanımlayacaktır. Ulaşılan netlik, üzerinden yapılacak diğer çalışmalarla farklı yönlerde sürdürülmeli ve mantıki sonuçlarına vardırımalıdır. Bu yönlerden biri, Türkiye'yi Kürdistan'ı da içeren bir bütün, Kürdistan'ı Türkiye'nin bir parçası olarak değerlendiren sosyo-ekonomik ölçeklere dayanan demokratik devrim stratejilerinin arka planlarını deşifre etmek olmalıdır. Bu başlı başına bir konu oluşturmakta ve öncesinde Türkiye ve Kürdistan devrimleri üzerine temel tezlerin ileri sürülmüş olmasını gerektirmektedir. Bu yazının sağlayacağı imkanlar üzerinden ulaşacağımız netlikler, Türkiye ve Kürdistan özelinde enternasyonalizmi örgütsel boyutuyla nasıl yaşama geçireceğimizi belirlememize de yarayacaktır. Kuşkusuz bu konuda ortaya koymaya çalışacağımız, demokratik devrimi **yanlış ve farklı bir amaçla** formüle eden her türden *demokratik devrim* savunularına, kısmen de olsa bir yanıt oluşturacak; bu sayede, Türkiye ve Kürdistan'da geçerli devrim stratejisinin savunulabilme imkanları gerçek ağırlıklarına kavuşacaktır.

ENTERNASYONALİZM VE PROGRAMIN MANTIĞI

Komünistlerin, işçi sınıfının sosyalist devrim ve iktidar mücadelesine öncülük etmeleri, bu hedefe ulaşmanın teorik ve örgütsel imkanlarını, öncelikle bir program ekseninde ifade ederek kitlelerin bilincine çıkarmaları ile olanaklıdır. Bu doğrultuda bir faaliyeti sürdürmek iddiasındaki komünistlerin, güçlü teorik bir çerçeveye, kavramsal bütünlük ve tutarlılığa sahip olmaları gerektiğini belirtmiştik. Kuşkusuz bu tutarlılık ve bütünlüğün imkanları, en genel anlamda marksizmin sınıf teorisinde bulunabilir.

Bu teorik çerçeveyi dinamik analiz yöntemleri ile güncel olana uygulamak, ampirik gelişme ve göstergeleri bu çerçeve üzerinden saptamak, bize, her günkü sınıf savaşımı zemininde gelişen kapitalist üretim ilişkilerinin devrimci birikimini doğru anlama ve örgütsel olarak kavrama imkanını verecektir. Program, bu kapasiteyi

içermek için, öncelikle iki noktada netlikle tanımlanmış olmalıdır.

Bu noktalardan ilki -I-, işçi sınıfının birliğinin ulusal burjuvalar tarafından çizilen devlet sınırlarında kesintiye uğrayıp, sınıfın uluslararası örgütlenme boyutunun sınırlanmasından kaynaklanan, programın sınırları üzerindeki netlik ihtiyacıdır.

İkinci nokta ise -II-, farklı sosyo-ekonomik yapıları içeren ama aynı zamanda bir devlet tarafından hükmedilen geniş coğrafyalar üzerinde (Ekim Devrimi böyle bir deneyimdir), toplumsal ve sınıfsal dönüşümler gerçekleştirmek üzere uygulanan programların, bu her biri farklı sosyolojik gerçeklikler karşısında, özerklik dereceleri açısından farklılaşması, ayrı programlar olarak somutlaşmasının *gerçek birliğin* üzerine bir netlik arayışıdır.

Bu iki konu, şimdiye kadar, netliğin değil karmaşanın hakim olduğu alanları oluşturmuştur. Bu karmaşa, geçmiş yıllarda devrimci siyasi çizgiler arasında ciddi polemik konularını oluşturmuş olan ulusal sorun, özelde de Kürt ulusal sorunu ile önümüzdeki devrimci adımın ne olduğu; demokratik ya da sosyalist devrim stratejisine göre mi politika belirlemek gerektiği üzerine sonu gelmez tartışmaların oluşup iç içe geçmesine ve ağırlıklı olarak da sağlıksız sonuçlara yol açmıştır. Oysa ki, bu iç içe geçen ve birbirinin sınırlarını ihlal eden konu başlıklarının, kendilerine ait düzeylerde değil, birbirlerinin yerine ikame edilerek ele alınması, başlangıçtaki niyetleri ne olursa olsun, Kürtlerle en çok dayanışma içinde olduklarını düşünüp devrimci stratejiler çizmeye çalışanların, en olmadık sınıf düşmanları ile yan yana gelmelerine yol açmakta; devletin demokratikleşmesi mücadelesine sapsız kalmalarına neden olmaktadır.

I.

Kapitalizm, bütün dünya üzerine yayılmış bir sistemdir. Yaygınlığının yanı sıra farklı toplum ve ülkeler açısından eşitsiz gelişmiş yapıları meydana getirmekte, bunlardan oluşmaktadır. Gelişmiş kapitalist, emperyalist ülkelerin yanı sıra, geç kapitalist, bağımlı, sömürge ve yarı-sömürge ülkeler bir arada bulunmakta; kapitalizm

öncesi ekonomi biçimleri ve onlara ait üretim ilişkileri ile birlikte gelişen kapitalist ekonomik yapılar, dünya ekonomisinin birer gerçekliği ve parçası olarak aynı anda bütün bir kapitalist sistemi oluşturmaktadır.

Sermaye karşısında sürdürülen sosyalizm ve sınıfsız toplum mücadelesi, kendi mantığı açısından, işçi sınıfının bütün dünya üzerinde birlikte örgütlenmeye gitmesini zorunlu kılmaktadır. Program, uluslararası boyuttaki bu gerçeklik üzerinde oluşturulur. Bu nesnel zemin, ulusal ölçekte de olsa işçi sınıfı iktidarının mümkün olabileceği uluslararası konjonktürün gelişiminin, her zaman için veri alınması demektir. Eşitsiz gelişim içindeki farklı kapitalist ekonomiler; ulus ve devletler gerçekliği, devrimci programların en önce dikkate alacakları konuların başında gelir. Dünya yüzeyinde birlikte örgütlenmek, bir ve ortak hareket etmek zorunda olan işçi sınıfı, devletlerin sınırları ile birbirlerinden ayrıldığında, bu sınırlar, sadece fizik sınırlar olarak kalmamakta, farklı düzeyde gelişmiş olmanın ve bundan kaynaklanan eşitsiz ekonomik ilişkilerin de beslediği kültürel, psikolojik, ideolojik her türden farklılığın ayırım ve düşmanlık boyutlarında geliştirilmesi ve bu sayede işçi sınıfının birliğinin engellenmesi için kullanılmaktadır. Farklı devletler ve ulusların burjuvaları tarafından bölünmüş işçi sınıfı gerçekliği, bu türden ayrımlarla birlikte, esas olarak sınırları devletler tarafından çizilen alanlarda ayrı örgütlenmek zorunluluğunu doğurmaktadır. Kapitalizmin farklı gelişmişlik düzeylerine tekabül eden bu durum karşısında, uluslararası sınıf hareketinin bileşeni olarak her ulustan işçi sınıflarının gözetmeleri gereken ortak hareketin çıkarlarının, her zaman tek bir program ve örgüt yapısında ifade edilmesi mümkün olmamaktadır.

Bu durumdan, enternasyonalizmin mümkün olmadığı sonucuna varmak yanlıştır. Nesnellüğün kendisi, enternasyonalizm kavramını reddetmeye ya da geçersizleştirmeye ileri sürmeye izin vermese de, başka türden eksik ve yanlışlar içeren enternasyonalizm anlayışlarına zemin oluşturmaktadır. Bizim program yöntemimiz ise, sınıf hareketinin her bir parçasının (seksiyonunun), fizik sınırlarına rağmen

men tek bir dünya ve emperyalizm tahlili üzerinden geliştirilecek enternasyonal merkezi programa bakıp onu referans alması ve ulusal programını uluslararası sınıf hareketinin genel planına uyarlaması şeklinde somutlaşacaktır.

ULUSALLIK VE ENTERNASYONALİZM

İşçi sınıfının devrim programı, arka planında kapitalizmin uluslararası ilişki ve gelişmelerini, kapitalist üretim ilişkileri ve çelişkilerinin aldığı biçimleri gözetmekle birlikte, kendi sınıfsal çözümlenmelerini ve örgütsel konumlanışlarını, ait oldukları ulus ve ülke ölçeğinde belirler. Bu açıdan enternasyonalizm ve ulusallık sınırlarının nerede iç içe geçip nerede belirsizleştiğine yönelik bir karmaşa, esas olarak çözülmüştür. İşçi sınıfının mücadelesi dünya ölçeğinde sermaye ilişkisi ve egemenliğine son vermek içindir ve bunu ulusal ölçekte sonul hedeflerine, sınıfsız toplum amacına ulaştırmak, sermayenin tanımı gereği olanaksızdır. Bu nedenle onun mücadelesi dünya tarihi planında ve enternasyonalizm zemininde bir mücadeledir. Ama bu mücadelesini yürütürken, ülke ve devlet sınırları ile karşılaşmakta, esas olarak kendisi dışında dayatılan ve sınıf mücadelesinin sınırlanıp, işçi sınıfının birliğinin parçalandığı ölçekler olarak, ulus devletler içinde gelişen siyasi mücadeleler tarafından büyük ölçüde belirlenmektedir. Bu sınırı aşmak için, mutlaka sınırların bugünden kalkmasını beklemek, hele ki bunu burjuva iktidarların gerçekleştirmesini beklemek, tam bir hayaldir. Ama hayal olmayan ve enternasyonalizmi mümkün kılan örgütlenme ve hareket biçimleri, işçi sınıfının mücadele tarihinin deneyleri içinde mevcuttur.

Bu deneylere dayanarak, ilkin küreselleşme tartışmalarının genel çerçevesinden kaynaklanan uluslararası ideolojik yanılsamaların giderilmesi gerekmektedir. İkinci olarak da, Türkiye ve Kürdistan işçi sınıfının sosyalizm mücadelesinin önünde zaten engel olan şovenizmin, uluslararası planda küreselleşme yanılsamasından beslenerek etkinliğini artırmasından, özelde Türkiye ve Kürdistan gerçekliklerinin özgünlüklerinden kaynaklanan yanılsamaları gidermek

gerekir.

Küreselleşme söyleminde yer alan ve *ulusahn* gerçekliğinin kalmadığı, sınırların belirsizleştiği, giderek anlamsızlaşığına vurgu yapan bu tez, tartışmalarda ifade edildiği biçimiyle, emperyalizmin mümkün olmaktan çıktığı savına kadar varan bir seri ve temelsiz argümanı içermektedir. Ama bir genel çılgınlık ve *akılsızlık çağı* olarak çürüyen kapitalizm, bu argümanların pazarlamacılarını olduğu gibi alıcılarını yaratmakta da güçlük çekmemektedir. Oysa ki karmaşayı yaratan ilk kaynağı, marksizmin devlet teorisine dayanan bir konumlanış rahatlıkla kesecektir.

İleri sürdüğü savlar ne olursa olsun, küreselleşme söyleminin bütün gerçekliği, sosyalizmlerin yıkılmasından sonra keskinleşen emperyalist rekabet ortamında, çokuluslu şirketlerin ve tekelci yapıların, dünyayı, devletlerini de önlerine katarak, yatay ve dikey olmak üzere yeniden paylaşım savaşımına tabi tutmalarından oluşmaktadır. Yatay paylaşım ülkeler, coğrafyalar, hammaddeler, enerji yolları, mali bağımlılık üzerinden işleyen finans tezgahları girmektedir. Dikey paylaşım ise, sosyalist sistemin varlığı süresince kendinden güç ve moral olarak yükselmiş işçi sınıfının mücadelesinin sosyal kazanımlarında ifadesini bulan kamu alanının, sosyal devletin tasfiyesi, sosyal kavramının içinde telakki edilen hizmetlerin parçalanarak paylaşılması ve şimdiye kadar el atılmamış bu alanlardaki potansiyel karların, çokuluslu şirketlerin sömürüsüne açılmasından oluşur. Ve bu açıdan da halen, keskin bir rekabet artarak devam etmektedir. Kuşkusuz yatay ve dikey bölünme diye ayırdığımız emperyalist paylaşım mücadelesinin bu iki hattını birbirinden keskin çizgilerle ayırmak, leninist emperyalizm teorisi açısından doğru bir analiz olmayacaktır. Mali bağımlılık ve borç ilişkilerinin, hammadde kaynakları, enerji yolları ve coğrafi tasarrufların kullanılması, askeri tasallutu açısından öncü ve açıcı hamlelerin yolunu döşediğini biliyoruz. Üstelik, emperyalizmi, sadece hammadde ve enerji kaynaklarının paylaşımı olarak görmek, klasik sömürgecilik dönemi ile arasındaki sınır çizgilerini yok edecektir. Klasik sömürgecilikten farklı olarak emperyalizmin, pazar paylaşımı yoluyla, ye-

ni pazarlara sermaye ihracı üzerinden artıkdeğer sömürüsünü yaygınlaştırıp derinleştirmek şeklinde geliştiğini ve bunun esas olduğunu belirtmek gerekir. Emperyalizm, özellikle bugün, klasik (eski) sömürgecilik dönemindeki askeri yöntemleri nispeten ön plana çıkarmışsa, bu durum, basit bir şekilde petrol ve madenlerin paylaşımına ve bunlara olan talebin artışına bağlanamaz. Paylaşım amacıyla uluslararası alanda gerçekleştirilen askeri müdahalelerin artışının, kitlelerin bilincinde ve günlük yaşamın algı düzeyinde doğrudan kavranabilir olan nedeni, esas olarak sosyalist sistemin yıkılması ise, ilkinin tersine daha yapısal bir temelden kaynaklanan ve doğrudan, günlük yaşamda algılanması mümkün olmayan etmenin, kapitalizmin krizinin büyüklüğü ve yaygınlığı olduğunun özellikle vurgulanması gerekir. Petrol ve enerji kaynaklarının paylaşımında giderek daha çok askeri yöntemlere başvurulması, kendi pazar bölgeleri üzerinde dolaşımda olan meta kitlesinin maliyetlerini tekelci rakiplerinin aleyhine denetlemek ve bunun etkileri üzerinden galebe çalmak için zorunlu olduğu ölçüde askeri müdahale, operasyon ve savaşlar kaçınılmazlaşmaktadır. Sömürge ve bağımlılık ilişkilerinin, tekeller arası değişen güç dengeleri doğrultusunda yeniden düzenlemeye tabi tutulması, bütün bir sömürge ve bağımlı ülkeler coğrafyasında askeri müdahaleleri, bu etmenler nedeniyle gündeme getirmektedir.

Yeni sömürgecilik kavramlaştırması ile tanımlanan bütün bir coğrafyada ve giderek tekeller devletlerde de, gün geçtikçe küreselleşme söyleminin yıldızları dökülmekte, söylemin ötesinde gerçekliğin, sosyal devletin ortadan kaldırılması yönünde olduğu açığa çıkmaktadır. Sistem, içinde bulunduğu krizin boyutları ve daralması açısından, devletin, nispeten kamu adına ve yararına emekçi sınıfların kazanımlarını tasarruf etmesine tahammül edemez olmuştur. Bu kazanımların kaldırılması ise, kamu oyununun ve halkın tepkisini, işçi sınıfının örgütlü muhalefetine harekete geçirebilir ve bu türden karşı çıkışlar zayıf ve hedefsiz de olsa çoktan başlamış bulunmaktadır. Bu türden muhalefetin artması ihtimali bile egemenlerin, devleti, baskıcı karakterini ön plana çıkararak, neredeyse

salt güvenlik ve askeri birimlerden müteşekkil bir şekilde yeniden düzenlemelerini gerekli kılmıştır. Devletler, işçi sınıfının ulusal bölmelerini birbirinden yalıtılmak ve her bir parçayı baskı ve şiddetle denetim altında tutarak emperyalist sömürü düzeninin işlemlerini sağlamak üzere, ulusallık ve ülke temelinde yeniden organize edilmektedir. Bu öne çıkan başat eğilimin yanında, uluslararası emperyalist merkezlerin askeri düzenekler, birlikler üzerinden, yeni dönemin olası gerilimlerine hazırlandıklarını, ulusal devlet ölçeğinde yeniden organize edilen devletlerin yetersiz kaldığı bir çok nokta ve yerde daha çok devreye girecekleri, bugünden yaşanan somut örneklerden de anlaşılmaktadır. Sistemin taşıdığı gerilimler, haksızlık, sömürü, ezme - ezilme ilişkileri, ulusal baskı vb.lerinden oluşmakta, bu görüntüler altında biçimlenmekteyse de, aslında bu görüntülerin hepsinin arkasında, bir sınıfsal ilişki biçimi, sınıfsal sömürü gerçeği yatmaktadır. Emperyalistler, dünya üzerindeki talanlarının nedeni olarak bu mutlak gerçeği ön plana çıkarmamak ve bunun üzerinden sınıfsal sosyalist bir muhalefetin yükselmesini engellemek için, kendi muhalefetlerine doğrudan müdahale etmeyi ve onu biçimlendirmeyi; muhalefeti, bu yolla hazırladıkları yanlış kaplarda biçimlendirmeyi, esas stratejileri düzeyine yükseltmişlerdir.

Emperyalist paylaşım alanında rekabet ve çatışma içinde bulunan güçler için ulusallık ölçeği hızla değişmiştir. Avrupa Birliği örneğinden anlaşılabilir gibi, rekabet ve savaşım halindeki tekeller sermaye gruplarının, karşıtlarının tehditleri karşısında ayakta kalmak ve karşılık vermek referansı ile ulusallık tanımı yaptıkları, ABD tehdidi karşısında, ortak bir Avrupa ulusu olmak zorunluluğu dışında bir yol, bütün gerilim ve çelişkileri ile birlikte birlik yolunda yürümek dışında bir yöntem bulamamışlardır. Nasıl, bütün parçalılığına rağmen bir Amerikan ulusundan söz edilebiliyorsa, görülen odur ki, bu gidişle Avrupalıların ulusal kimlikleri, geleceğin Birlik Ulusunun etnik kökenli unsurları, kültürel formları ve federatif yapıları olup çıkabilecektir! Böyle olduğunda da, Avrupa içinde ulusal eşitsizlikleri besleyecek bir gelişmenin sonucu olarak

karşılık bulabileceği, tekelci emperyalist rekabet ortamının bir gereği olarak şekilleneceği, çelişkileri ile beraber gerçekleşebileceği için Birliğin kendisi oldukça tartışmalı olacaktır. Böyle bir gelişmenin gerçekten eşitlikçi, ulusları aşan bir perspektife oturması ancak sosyalizm koşullarında mümkün olabilecektir. Sosyalizm koşullarında ve sosyalizm tarafından gerçekleştirilmediğinde ise, bu parçalılığın yanında, esas olarak, yükselen militarist ve merkezi bir Avrupa Birleşik Devleti olacaktır. Böylece artık dünyada, biri yetmezmiş gibi iki ABD'den söz edilir olacak. Halihazırda varolan ve dünden bugüne bütün dünyayı kana bulayan ABD, kendisi için bir tehdit oluşturmaması ve hegemonyasını kabul etmesi için Avrupa Birliği'nin bütün gelişme yollarını ipotek altına almaya çalışacaktır. Daha bugünden böyle davrandığını görmek de mümkündür. Üstelik ABD açısından bakıldığında tekelci rekabet açısından bu oldukça mantıklıdır ve ABD'nin yerine Avrupa'yı koymuş olsak da, uygulanan politikada özünde değişen hiçbir şeyin olmayacağını görmek gerekir.

ABD, birlik süreci mantıki sonuçlarına varmış bir Avrupa Birliği, şimdikinden çok daha güçlü ve militarist bir rakip olarak karşısına çıkmadan önce, tekelci yapıların rekabeti açısından gerekli gördüğü müdahaleleri, bugünden, parça parça yapmayı tercih etmektedir. Bu politika, hem toptan emperyalist bir savaşın maliyetinin düşürülmesi ve ondan kaçınılması imkanını vermekte hem de çelişki ve zaafı artan ABD ekonomisinin karşısına daha güçlü bir rakibin çıkmasını geciktirmeyi ve mümkünse engellemeyi amaç edinmektedir.

Sürecin öteki tarafında yaşananlar ise, sömürü alanlarında parçalanma ve çeşitli düzeylerde sömürge ilişkisi yaşayan bölge ve ülkelerde, tam bir ulusal bağımlılık ilişkisi, ulus altı oluşumların, varolan ulus tanımlarını daraltan bir şekilde ulus-devlet ölçekleri dışına taşınması ve emperyalist merkezlerin, ulus ve devlet bütünü dışına taşıdıkları bu parçalarla doğrudan ilişkiler geliştirmesi şeklini almaktadır. Diğer bir anlatımla ulusal sorun ve bağımlılık ilişkisi her düzeyde yeniden üretilmekte, bağımlılık ve sömürge iliş-

kileri artıp perçinlendiği ölçüde, ulusal sorun derinleşmekte, çözülmüş görüldüğü yerde, yeni dinamikler biriktirmektedir. Emperyalizmin rekabet alanlarında varolan ve siyasal bağımsızlıkları ile uzun süre yaşamış olan ulus devletler, taşıdıkları bütün çelişkileri ile birlikte ulus altı parçacıklara ayrılmak yoluyla, milliyetler dönemine geri döndürülmekte, oluşma ve bütünleşme yoluna girmiş uluslar, süreçlerini tamamlayamadıkları ölçüde, çok değişik etkenler üzerinden parçalanmaya konu edilmekte; ulusal oluşum ve kazanımların da gerisine düşürülmektedirler.

En genel olarak tasvir etmeye çalıştığımız bu tablo karşısında, küreselleşme söyleminden kaynaklı olarak ulus-devletin ortadan kalktığı yanılsamasına teslim olmak ve bu tespit üzerinden soyut bir emperyalizm karşıtlığı ile yetinmek, sosyalizm adına tam bir yanılsama olacaktır. Program, ulus ve ülke ölçeğinde oluşturulmalı ve bu ölçek, dünya devriminin bir parçası olarak, ona tabi olmalıdır. Sürece karşı çıkmak, parçalanmakta olan ulus bütünlüğünü anti-emperyalizm ekseninde ve sosyalist devletler federasyonu hedefi ile bir araya getirmekle mümkün olabilecektir. Karışıklığın kaynaklandığı birinci kaynağa, küreselleşme söylemine karşı bu veriler üzerinden yaklaşmak, yol açıcı ve yeterince netlik sağlayıcıdır. Bu durum, enternasyonal örgütlenmenin önemini bir kez daha kavrayıp, buna uygun duyarlılıklar ve örgüt formlarını yaşama geçirmek gerektiğinin altını çizmektedir.

Programın ulusal ölçekte, bir sosyo-ekonomik biçimlenişe denk gelen bir şekilde ortaya konulması, hiç bir şekilde onun niteliğinin ulusal bir program olması anlamına gelmez. Ulusal soruna tutarlı çözüm için, işçi sınıfı merkezli iktidar ve sosyalizm anlayışına sahip olunmasının zorunluluğu, gerekliliği ve ulusal sorunların tutarlı çözümü için, işçi sınıflarının devrim programları dışında bir yolun bulunmadığı, sorunun çözümünün sosyalizmden geçtiği, bugün, dünyada ve özellikle bölgede ulusal sorunlar zemininde yaşanan karmaşa karşısında kalın harflerle belirtilmelidir. Bu soruna yönelik olarak geliştirilen sınıf perspektifi dışındaki ulusalcı çizgiler ve sorunu yeniden üretmekten başka sonuç üretemeyecek olan

demokrasi projelerinin teşhiri için, program ve örgütlenme düzeyinde işçi sınıfı merkezli oluşumların yaşama geçirilmesi zorunlu koşuldur.

II.

Ulusal örgütlenmeler ve işçi sınıfı partileri, uluslararası sınıf hareketinin bölümleri, seksiyonları olarak, hareketin merkezi programına, bu durumda yaratılması gereken enternasyonal bir plana, programa bağlı kalmalı; bağlanmalıdır. Bu durum, işçi sınıfı hareketinin bütününe çıkarlarının, bir bölümünün, seksiyonunun çıkarlarına üstün tutulması, işçi sınıfının parçalarının çıkarlarının bütüne tabi kılınması, onu gözeterek tanımlanması anlamına gelir.

Programlar, enternasyonal bir merkezden oluşturulan bir ana metne bakarak ülke gerçekliğine göre uyarlanabilir. Bu merkezden yönetilen ulusal seksiyonlar tarafından oluşturulabilir. Ya da tersinden, her bir parça tarafından, kendi ölçeklerinde sürdürdükleri iktidar mücadelelerine koşut ve bunun bir ürünü olarak, uluslararası bir merkezin oluşturulmasını amaçlayan, hareketin merkezleşmesini gözetilen bir mantık ile de yazılabilir. Her iki durumda da, işçi sınıfının iktidarı ve sınıfsız toplumun imkanlarının ancak, esas olarak uluslararası boyuttaki dengeler ve süreçler üzerinden gerçekleştirilebilir bir olgu olduğu gözetilmek zorundadır. Gelişmiş kapitalist, emperyalist, az gelişmiş, bağımlı, sömürge ülkeler ve bunlara ait farklı gelişmişlikte sosyo-ekonomik biçimlenişler, aynı anda, kapitalist sistemin eşitsiz gelişmiş yapılarını oluştururlar. Bu durum, kapitalizm öncesi üretim biçimlerinin kapitalist üretim ilişkileri ile birlikte varlığını sürdürdüğü, giderek gelişmiş kapitalist ülkelere uzanan yelpazedeki kapitalist dünyanın, farklı gelişmişlikte ve birbirlerinden yalıtılmış işçi sınıflarından oluştuğunu da anlatmaktadır. Program, bu meselelere yanıt üretmek zorundadır ve bunun aracıdır. Bugünkü dünya kapitalist sistemi, bütün uluslar ve ülkeleri genelleşmiş meta ekonomisi içinde birleştirirse de, eşitsiz gelişimin ve sömürü ilişkilerinin yarattığı dengesizlikler, işçi sınıfının devrim programının konusunu oluşturur. Nesnel temelleri itiba-

riyle sınıfların yok olduğu, bütün bu dengesizlik ve eşitsizliklerin esas olarak giderileceği sosyalizme geçiş dönemi olan proletarya diktatörlüğünün bu yöndeki görevlerinin program meselesi ile ilişkili olarak açıklanması gerekir.

İşte bu noktada uluslar, ülkeler ve devletler üzerinden şekillenen işçi sınıfının yalıtılmış ve parçalanmışlığının programın biçimsel sınırlarını oluşturduğu ve bu sınıra rağmen, işçi sınıfının devrim programlarının bu sınırları aşarak sınıf hareketinin uluslararası birliğinin örgütsel ifadelerine dönüşmesinin olanaklarını ve potansiyelini taşıdığını belirtmek gerekir.

Komünist enternasyonal programından başlayarak, ülke programlarının oluşturulması, hep bu bakış açısı ile ele alınmak zorundadır. Bu açıdan, ülke ve devlet sınırları ile bölünmüş sınıfların devrimci programlarında kategorik bir sorun ortaya çıkmaz. Ama bir devlet yapısı içerisinde içerilmiş farklı ulus ve milliyetler varsa, durum karışık bir hal alabilmektedir. Bu durumda, aynı devlet yapısı içinde olan ülke ve uluslar işçi sınıfları için gözetilmesi gereken, birlikte örgütlenmenin imkanlarıdır. Bu çizginin nereden geçtiği, ne zaman ve hangi koşullarda ayrı program ve örgütlenmeye yol açtığı da ayrıca saptanmalıdır. İşçi sınıfının ve sosyalizmin çıkarının, parçalı ve federatif yapılardan değil merkezi, birleşik, tek devlet örgütlenmesi içinde kaynaşmaktan geçtiğini ve bu açıdan marksizmin birliği öne çıkardığını biliyoruz. İşçi sınıfının birlikte, enternasyonalist örgütlenmesinin, sadece ülke ve devlet sınırları ile kesintiye uğramış olmadığını, ulusal ayrımların ve devletli olmakla birlikte farklı, kendi sınıfsal-sosyolojik gerçeklikleri ile birlikte varolan ülkelerin, ayrı örgütlenmelerin zeminini oluşturduğunu belirtmeliyiz.

Örgütlenme ve parti teorisi açısından bu durumun mantıki sonuçları vardır. Farklı ülke, ulus gerçeklikleri, işçi sınıfının birlikte örgütlenme anlayışı tarafından nasıl içerilmelidir, sorusunun yanıtı kısmen RSDİP tarihi içinde, hem onu olumlayarak ve hem de bazı noktalardan olumsuzlayarak verilebilir. Farklı ülkelere denk gelen bölge komiteleri, bu partinin merkezi yapısı içinde, ayırım

gözetilmeden inşa edilmiştir. Merkez komite ile mahalli yapılar, bölge komiteleri arasındaki ilişkiler merkezîyetçilik esasları çerçevesinde düzenlenmiştir. Ama bu çerçevenin, yerel örgütlerin ulus ve ülke çerçevesinde denklikleri olduğu ölçüde, buradan kaynaklı sorunlarda özerklik kazandığını söylemek yanlış olmaz¹. Çarlığa karşı verilen mücadele, bütün bölge ve ülkelerde demokratik devrim mücadelesi şeklinde somutlaşmış, buna paralel olarak ve bu süreç içinde parti birliği hiyerarşik bir sistemde kurulmuştur. Demokratik devrimin içinden sosyalizme ilerlendiği, sosyalist devrime geçilmeye çalışıldığı tarihsel kesit için ise, süreç daha bir karmaşıklaşmıştır. Bu noktada ulusların kaderlerini tayin hakkı sloganı, uluslar hapishanesi olan Çarlığın duvarlarının yıkıldığını, ama duvarların ardından çıkan bir çok ulus, sınıflı toplum için, işçi sınıfı iktidarlarına, merkezi Rusya'daki Bolşevikler kadar hazır olmadığını ortaya çıkarmıştır. Sosyalist devrime, demokratik devrimden kesintisiz bir şekilde ilerlenmek mümkün olmamış, asgari talepler ile program bütünlüğünün kurulamaması bir çok sorunun yaşanmasını da beraberinde getirmiştir.

¹ RSDİP ikinci kongresinde sunulan "Parti Tüzüğü Üzerine Rapor", bu çıkarımı destekler bir içerik taşımaktadır.

"...Herhangi bir mahalli konu bir bütün olarak Partiyi ilgilendireceğinden dolayı Merkez Komitenin yetkilerinin sınırını kendisinin tayin etmesine izin verilmelidir ve Merkez Komite mahalli olaylara, mahalli çıkarılara karşı gelse bile, müdahale edecek durumda olmalıdır, böyle bir eylem bir bütün olarak partinin çıkarma olmalıdır." (RSDİP'in Görevleri-Program-Taktik-Tüzük-Tezleri, s.197)

Her ne kadar mahalli kavramı, ülke ölçeğinde düşünülmemişse de, kavramının farklı ülke ve uluslara karşılık gelebildiği düşünülürse, bir coğrafya temeli olmadan federasyon talep eden Bund'a önerilen özerkliğin, her biri bir ulus ve ülkeye karşılık gelebilen mahalli örgütlenmelere tanınmamasını düşünmek yanlış olacaktır. Merkez Komite ile mahalli örgütlenmelerin ilişkisi tanımlanırken, Merkez Komitenin, bir bütün olarak partinin çıkarına olan durumlarda mahalli olaylara ve doğallığıyla mahalli örgütlenmeye müdahale etmesi söz konusu edilmektedir. Burada da zımnen bir özerkliğin içerildiğini ileri sürmek, fazla bir zorlama gerektirmez. Aynı zamanda ilişkinin sınırı tanımlanırken, parçanın bütüne tabi olduğu da, enternasyonalizm çerçevesinde belirtilmiş olmaktadır.

Lenin'in Çarlık hakimiyetindeki bütün bölgeleri geniş Rusya toprakları olarak tanımlamasını, bir dil sorunu olarak kabul etmek de sorun ortadan kalkmış olmaz. Ve bu nedenle, tek başına RSDİP tarihinden, bir parti ve program teorisi çıkarmak yanlış olur. Hatta denilebilir ki daha sonra, SBKP, biçimsel olarak ulusların eşitliği ilkesine daha yakın düşmektedir. Geniş bir ülkeler, uluslar ve sınıflar coğrafyası olan Çarlık Rusya'sı için, demokratik devrimden sosyalist devrime giden yol, Şubat'tan Ekim'e dokuz ayda ve bir program ekseninde aşılabilecek kadar kısa olmamıştır. Kuşkusuz, yolun bu kadar kısaltılmaya çalışılmasının nedenleri, o dönemin saikleri ve beklentileri açısından değerlendirilmelidir.²

Çarlık Rusya'sı coğrafyası ve sonrasında, RSFSC (Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti) ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) deneyimlerinden, işçi sınıfının her bir ülkede farklı program ve taleplerle iktidarlarını kurması, kendi programları üzerinden giderek diğer ulus ve halklarla kaynaşması gereken bir sosyalizm anlayışı çıkarmak, bu ölçüde yanlış olmayacaktır. Bu nedenle, asgari ve azami program ilişkilenmesini, demokratik ve sosyalist devrim kavramlaştırmasının, bütün bu geniş coğrafyada, ulusal sorun üzerinden ne ifade ettiğini tartışarak açığa çıkarmak gerekir.

Çarlık Rusya'sı için asgari program ile demokratik devrim arasında bir eşitlik ileri sürmek yanlış olmayacaktır. Feodal aristokrasinin yıkılması ve yerine başka bir sistem geçirmek, asgari olarak ileri sürülen ve gerçekleşmesi demokratik halk iktidarına denk gelen bir talep olmuştur. Çarlığın yıkılması gerçekleşmiş, ancak demokratik halk iktidarının değil burjuva iktidarının önü açılmış, kısa süreli bir burjuva iktidarı oluşmuş ve Ekim devrimi ile yıkılarak yerine sosyalist iktidar kurulmuştur. Şubat Devrimi ile kısa süren burjuva iktidarı, ulusal ezilmişlik ve sömürgeler sorununa çözüm olmamış ve burjuvazi, kısa süren iktidarı boyunca emperyalist bir poli-

² Bu konuya Kurtuluş Sosyalist Dergi'nin 6. sayısında "Geçişin İmkanları" adlı yazıda kısmen değinilmektedir.

tikaya yönelmiştir. Rus burjuvazisinin iktidarı karşısında, Çarlığın baskısından kurtulan diğer milliyetler burjuvazisi için ise sorun, kendi pazarına sahip olmak ve devletleşmek, ulusal devlet olmak şeklinde belirdi. Kısa süreli bir soluklanma, canlanma şansı verse de farklı milliyetlerden burjuvalar Şubat Devriminden böyle yararlanmayı sınıfsal çıkarlarına uygun buldular.

"Rusya'da burjuva devrimi döneminde (Şubat 1917'den itibaren), çevre-bölgelerde ulusal hareket, bir burjuva kurtuluş hareketi niteliği taşıyordu. Yüzyıllar boyunca 'eski rejim' tarafından ezilen ve sömürülen Rusya'nın ulusları ilk kez olarak güçlerinin bilincine vardılar ve ezenlere karşı savaşa atıldılar. Hareketin sloganı 'ulusal baskının ortadan kaldırılması' idi. Rusya'nın çevre-bölgeleri, göz açıp kapayana kadar, 'bütün ulusu' temsil eden kurumlara doldu. Demokrat burjuva aydınlar, hareketin başında yürüyorlardı... İşte ulusal burjuvazinin güçlerini çevresinde topladığı 'bütün ulusu' temsil eden kurumlar bunlardı. Söz konusu olan, ulusal baskının 'temel nedeni' olan çarlıktan kurtulmak ve ulusal burjuva devletleri kurmaktır. Ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkı, çevre bölgelerin ulusal burjuvazilerinin iktidarı ele almaları ve 'kendi öz' ulusal devletlerini kurmak için Şubat Devriminden yararlanmaları biçiminde yorumlanıyordu. Devrimin daha sonraki gelişmesi, yukarıda belirtilen burjuva kurumlarının hesaplarına girmiyordu ve giremezdi de. Ve maskesini atıp gerçek yüzüyle beliren bir emperyalizmin çarlığın yerine geçtiği, ve bu emperyalizmin milliyetler için daha güçlü ve daha tehlikeli bir düşman olduğu, yeni bir ulusal baskının temeli olduğu gözden kaçırılıyordu.

Nitekim çarlığın yıkılması ve burjuvazinin iktidara geçmesi, ulusal baskının ortadan kaldırılması sonucunu vermedi. Bu baskının eski kaba biçimi yerine, daha ince, ama daha da tehlikeli yeni biçimde bir ulusal baskı kondu." (J. Stalin, *Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunus.* 88)

Stalin, Ekim Devriminden önce kurulmuş ulusal hükümetler için şöyle diyor:

"...Gerçek şu ki ulusal hükümetler, sosyalizmin lafını ile duymak istemiyorlardı" (Stalin, *age*, s. 93)

Ekim günleri ve iç savaştan sonra gündeme giren NEP dönemi,

şehirlerde yaşamın dayanılmaz ölçülerde zorlaştığı koşullarda, köylülüğe verilen tavizler ile bu sınıfı rahatlattı. Şubat günlerinin Rusya diye tanımlanan onlarca ülke coğrafyasının her biri için, ulusal kimliklerinin oluşması yönünde bir etkisi olduğu yadsınamaz. Bunun ise büyük ölçüde köylülük temelinde şekillenmesi doğal kabul edilmelidir. Çarlığın oluşması ve Rusluk temelinde bir devlet olarak şekillenmesi, Moğol ve Türk akınları karşısında Rusların bütün milliyetlerin koruyucusu ve hamisi olarak belirmesi yoluyla gerçekleşmişti. Ulusun, kapitalizmin ve burjuvazinin icadı olduğu gerçekliği açısından, Çarlık hakimiyeti altındaki milliyetlerden bahsedilse de, bunun ötesindeki ulusal oluşumların güdük kaldığını kabul etmek gerekir. Kapitalizmin, merkezi Rusya'da Avrupa'dakine oranla az gelişmişliği bir yana, Rusya'nın çevresine gidildikçe görece gelişmişliğinin arttığı ya da hiç gelişmediği; hem kapitalizmin Rusya'daki gelişiminin görece yeniliği hem de Şubat günlerinin ulusal bilinci uyandırmadaki zamansal sınırlılığı, ulusal hareket ve ulusal oluşumların Çarlık Rusya'sının geniş coğrafyasında nispeten göz ardı edilmesini, tali olarak değerlendirilmesini anlamamızı kolaylaştırır. Ama yine de, sınırlı gelişmiş ulusallık süreçlerinin, devrimin ilerlemesi, sosyalist dönüşümlere yönelmesi noktasında direnç merkezleri oluşturma biçiminde etkisinin olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Ekim Devrimi, köylülük karşısında sınıfsal karakterini vurgulayıp baskıcı yönüne ağırlık verdikçe, karşısında, maddi olanakları ve yaşam koşullarından mahrum kalıp yalıtılsalar da, köylülüğün talepleri ile konuşabilen ulusal burjuvaları bulabilmiştir. Bir başka şekilde söylersek, bu geniş coğrafyanın her bir farklı ulusal burjuvazisi, aynı sınıfın, köylülüğün talepleri arkasına saklanabilmiş, maddi zeminlerini kaybetse de, ideolojik, kültürel ve psikolojik zeminlerde var olabilme, yok olmama ve uygun fırsatta kendilerini yeniden üretecekleri koşulları bekleme yolunu seçmişlerdir.

Stalin ve Ekim Devrimi deneyimi, ulusal sorunu, köylülük meselesi ile çakışan bir noktadan ele almış, Rusya coğrafyası diye tanımlanan geniş bir ülkeler toplamı için, merkez Rusya'nın çevre-

bölgelerle ilişkisi olarak; merkezdeki sanayi proletaryasının devriminin, kendisini saran ve çarlıktan devraldığı köylülük mirası ile ilişkisi olarak kavramlaştırmıştır. Sınıfsal analiz düzeyinde yadsınamayacak olan bu kavramsallaştırma, nesnel olarak farklı milliyetlerin, ulusların var olduğu koşullarda, merkez ile çevre-bölgeler ilişkisi çerçevesindeki yaklaşımını, örgütlenme alanında da yeniden üretmiştir. Sanayi proletaryası alanında örgütlenen RSDİP, sanayinin gelişmediği çevrede zayıf kalmıştır. Köylülük örgütlenmesini dışlayan bir merkezi parti olarak, aynı zamanda, farklı ülkeler temelinde ayrı örgütlenme anlayışına varabilecek bir özerklik kavramına sahip olamamıştır.

RSDİP'in enternasyonalist örgüt yapısı, çok farklı milliyetten işçi sınıflarının üstünde yükselmesi, bu partinin omurgasını esas olarak Rus işçi sınıfının oluşturduğu gerçeği ile birlikte ele alınmalıdır. Bu noktada, asgari program ekseninde, ortaçağa özgü üretim ilişkilerinden gelişmiş kapitalist tekelci yapılara kadar uzanan bir çok değişik sosyo-ekonomik³ yapıyı, çarlığın devrilmesi sloganı ile birleştirebilmek, bütün bu ulusları ortak bir yön ve harekete sevk etmek başlangıçta mümkün olsa da, bütün bunlara tek bir demokratik devrim süreci (ve programın kesintisiz sosyalizme ilerlemesini) yaşatmak mümkün olmamıştır. Her biri kendi sınıfsal ayrışma ve yapılaşmaları ile birlikte işçi sınıfı merkezli sovyet iktidarlarına varmaktan çok uzak bir seyir izlemiştir.

Buradan bizim çıkaracağımız sonuç, programların farklılaşması ve işçi sınıflarının gelişen kapitalist üretim ilişkileri içinde kendilerini tam boy ortaya koyarak emekçi sınıfların öncülüğünü ele al-

³ Bu yazı boyunca, sosyo-ekonomik yapı kavramı, hakim üretim biçiminin ne olduğu sorununun karşılığı olmanın ötesinde bir anlamda kullanılmaktadır. Feodal ve kapitalist üretim biçimleri, bunların aynı anda bir arada bulunabilen bileşimleri, sosyo-ekonomik yapının tam karşılığı olmaktadır. Bununla birlikte, sınıfsal şekillenmeler ve buna ait toplumsal yapılar, giderek sınıfsal güç ilişkilerini belirleyen, ortaya çıkaran bütün bir yapı anlamında kullanılan bu kavram, altyapıya yaptığı vurgunun yanında üstyapıdaki sınıfsal şekillenme ve güç ilişkilerini, sosyolojiyi de ifade etmektedir.

maları gerekliliğidir. Bazı ülkelerin sınıfsal kristalleşmeleri, işçi sınıfı yönünden zayıf olsa da, bu zayıflıklarıyla iktidar olabilme imkanı aynı zamanda bir handicap yaratır ve açmaz ancak bir dünya devrimi içinde geçerken tolere edilebilecek, çözümlenebilecek türden bir sorun teşkil eder. Kuşkusuz, bir dünya devrimi eksenini, doğrudan işçi sınıfı iktidarını mümkün kılmayan kapitalizmin nesnel gelişmişliği koşullarının; sınıfsal ayrışmanın ve işçi sınıflarının nicel ve nitel gelişmişliğinin düzeyi açısından mutlaka demokratik devrim ve demokrasi mücadelesi sürecinden geçerek sosyalist iktidarını kurmasını, bütün parçalar ve ülkeler için yaşanması gereken mutlak bir model olarak ifade etmeyi gerektirmez. Ama bu, baskın ölçeğin yanında kapsanabilecek birimlerin içerilmesi durumu, bir dünya devrimi dalgası içinde telafi edilebilecek türden kusurları tarif eder. Rusya tarihi için ise Bolşevikler, acilen yetişecek bir Avrupa ve dünya devrimi karşısında, bir bütün olarak kendilerini, neredeyse Avrupa ve dünya devriminin geçerken kapsayıp çözümleneceği bir sorun olarak düşünmeye ve böyle davranmaya eğilimlilerken, ölçeğin küçülmesi, ortaya koyulan sorunun büyümesini beraberinde getirmiştir.

Rusya'daki uluslar ve işçi sınıfları için, program serbestliği ve ülke-bölge (seksiyon) örgütlenmesi, birlikte örgütlenmenin bir yöntemi olarak ortaya koyulabilmiş olsaydı eğer, ulusların eşitsiz gelişmesi ve eşitsiz ulusal ilişkilerin önüne geçebilmek açısından tarihin sunduğu olumluluklardan daha fazlasına sahip olabilirdik. Bu noktada, Rus devrim tarihi içinde örgütlenme anlayış ve deneyimine biraz değişik bakmayı deneyebiliriz.

RSDİP örneğinde, seksiyon örgütlenme anlayışı ve imkanlarının zımnen içerildiğini ileri sürebilmemiz, iki açıdan mümkün olabilmektedir. Bu kanıtlardan ilki, o zamanın koşullarında Rus çarlığının geniş coğrafyası içinde, her bir bölgenin birer parti gibi çalıştığı, bölge komitelerinin, birer ülke ve partiye denk geldiği gerçeğidir. Öyle ki, Moskova'da ya da Petersburg'da alınan bir kararın örneğin uç bölgelere iletilmesi aylar alabilmektedir. Ya da, müslüman bir ülke olan Kırgızistan'dan, İaşe Halk Komiserliği, yıllık şu

kadar miktar domuz talep edebilmektedir. Ama bütün bu olumsuzluklarla beraber yine de karşılıklı bir diyalog ve her biri aynı partinin birer organı olarak da olsa farklı ulus ve ülkeler, muhataplar söz konusudur.

İkinci olarak ise, ulusal sorun karşısında farklılaşan görevlerin ve bu açıdan yapılan farklı vurguların kaynağı, bölgesel ayrımlardan, farklı ülke gerçeklerinden kaynaklanır. Bu ayrıma göre partinin organları, kolları, aynı hiyerarşi içinde olsalar da farklılaşan ve bu ölçüde strateji, taktik, siyasi manevralar açısından inisiyatif ve özerklikle yükümlenmesi gereken organ ve parçalar, parti örgütleri olarak öne çıkar. Ezen ulus komünistleri ve ezilen ulus komünistleri tanımı ile bunların ulusal sorun karşısındaki görevleri, en genel olarak bilinen işlevselliği dışında, konumuza denk düşen ve gözden kaçan bir açıdan da ayrıca değerlendirilirse, zımnen içerilen ama açığa çıkarılıp mantiki sonuçlarına götürülemeyen bir örgütlenme karşısında olunduğu kavranabilir. Bilindiği gibi, milliyetçi burjuva ideolojilerinin halklar, uluslar ve işçi sınıfı ölçeğinde yarattığı tahribatın giderilmesine yönelik, en işlevli enternasyonalist işbölümü, bu ayrımlaşma üzerinden gerçekleşir. Ezen ulus komünistleri, ayrılma talebini de içerecek şekilde UKKTH'nın kabulü yönünde, ezilen ulus komünistleri ise yine bu hak temelinde "birlik" yönünde propaganda yaparlar. Bunun ideolojik görev ve süreçlerden öte bir anlamı, fizik, coğrafi bir denkliği ve son olarak da örgütsel bir denkliği vardır. Şöyle ki, esas olarak bu ayrım, bağımlılık, yarı-sömürge ya da sömürge ilişkisini yürüten ezen ulusun ülke sınırları ile, buna maruz kalan ezilen ulusun ülke sınırlarını ve bu coğrafyalarda farklılaşmış sosyo-ekonomik yapıları veri almaktadır. Bu formülasyonun Lenin tarafından ve Çarlık Rusya'sı şartlarında ileri sürülmesinden, buradaki ezme - ezilme ilişkisinin bağımlılık, yarı-sömürge veya sömürge ilişkisi olduğu, yani; her biri ayrı, nispeten farklılaşan kavramlar olsa da yine ayrı ülke ve ulus gerçekliklerine karşılık geldiği, daha bir önem kazanır.

Formülün iki tarafı bir bileşke oluşturmakta ve ortak bir yön çizmeye çalışmaktadır. Bu ikisinin aynı devlet sınırları içinde olma-

sına karşın, esas olarak iki ulusun ülke coğrafyalarının ayrılığının kabul edildiğini belirtir. Bu ise, tek bir hiyerarşik silsile içinde ve alt programlara sahip olmadan da olsa, komünist işçi örgütlenmelerinin bu farklı ülke coğrafyalarında yoğunlaştığını, işçi örgütlerinin ulusal, ülke farklılığı üzerinden şekillendiğini ortaya koyar. Ulusal sorun karşısında, ezen ve ezilen ulus komünistlerinin üstlerine düşen görevin biçimsel olarak farklılaşması, kültürel, psikolojik, ideolojik ve sosyolojik açılardan, şu ya da bu ölçüde farklı olan ve bu farklılıkları ayrı bölge ve coğrafyalarda yaşayan uluslar ve sosyo-ekonomik yapılar gerçeği üzerinden şekillenir. Rusya coğrafyası için, aynı Çarlık sınırları içinde halklar ve uluslar yüzyıllar boyunca karışmış, her fabrikada her milletten insanın aynı anda çalıştığı bir durum oluşmuştur. Bund'la olan tartışma esas olarak bu eksenseldir ve partinin milliyetler temelinde örgütlenemezliği, federatif parti anlayışına karşıtlık, partinin kurulduğu yıllardaki sert tartışmalarda belirlenmiştir. Bu açıdan başlangıçta çubuğun bükülmesi, birlikte örgütlenme noktasındaki kesin kararlılık ve gereklilik, bölge örgütlerinin, mahalli örgütlerin, ulusal meselelere denk geldiği ölçüde özerkliklerinden söz edilmesi ile sınırlı kalmıştır. Bunun üstüne, çevre- bölgelerde köylülüğün ezici yoğunluğunun, özerkliğe yapılan vurguyu zayıflatmak yönünde etki yaptığını da eklemek gerekir.

Ulusal sorunun Rusya'da, Sovyetik organlar içinde, sosyalizm koşullarında aldığı biçim, milliyetlerden uluslaşma sürecine kesin olarak girmemiş toplumların, burjuvazinin öncülüğüne terk edilmeden, sovyet halklarının bileşeni yapılması şeklinde düşünülmüş ve öyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bütün olumsuzlukları ile birlikte görülmesi gereken bu olumluluk ve yönelim, halkların içinde buldukları durum ve sınıfsal şekillenmeleri zemininde yine de mümkün olabilmiştir. İşçi sınıfı partisi olarak RSDİP, uluslar ve ülkeler ekseninde farklılaşan bir sosyo-ekonomik temelde, her bir ulus ve ülke için ayrı ayrı partilerin toplamından oluşmamıştır. Böyle olmasını savunmak da doğru değildir. Ama farklı ülke ve ulus gerçeklerini, programın ölçeği düzeyinde esas almak ge-

rekliliğinin üstünden atlanması, ileride sorunlara yol açabilmiştir.

Aradan geçen yüzyıl ve emperyalizmin çelişkileri ile beraber dünya halklarına müdahaleleri, ulusal sorunu Rusya coğrafyasının halklarından çok farklı ve geri bir boyuta taşımıştır. Bu açıdan, günümüzün çelişki ve biçimlenişlerini kavrayacak olan, ulusal ölçekte gelişme ve farklılıkları yapısında içeren, birlikte örgütlenme ve mücadele birliğinin bütün imkanlarını zorlayan bir anlayışı geliştirmek zorunludur.

Bu perspektiften baktığımızda, ulusal sorunun devrim stratejisine değme noktasını belirleyerek Kürt ulusal sorununun Türkiye işçi sınıfının devrim programına nasıl yansıtacağını ve her iki devrim programlarının sınırlarını belirleme imkanına kavuşmuş olacağız

ULUSAL SORUN VE DEVRİM STRATEJİSİ

Ulusal sorun genel ve teorik bir mesele olduğunda, her bir sosyalistin, doğrunun bu en genelleşmiş halini şaşmaz bir şekilde temrin etmesi alışıldık bir durumdur. Ama söz konusu olan Kürdistan sorunu olduğunda genel teorik doğruların böylesine hızla ideolojik yanlışlar biçimine büründüğü ve şovenizmin her çeşidinin sosyalizm adına savunulduğu başkaca bir konu daha yoktur.

Genel teorik doğruların, özgün alana uygulanamaz jargonlaşmış biçimleriyle beraber, marksizmin ulusal sorun teorisinin yanlış, eksik kavranmasından kaynaklanan ve böylece Türkiye ve Kürdistan'ın özgünlüklerini bir karmaşaya dönüştürüp yansıtan anlayışların, yanılsamaların açığa çıkarılması gerekmektedir.

Proleter devrim, işçi sınıfının öncülüğünde yapılacak olan bir toplumsal altüst oluşturma ve bu altüst oluş bir kez başladığında, nerede duracağını bir programla sınırlamak mümkün olmadığı gibi, bu yönde davranmak doğru da değildir. Ama bir ülkede işçi sınıfının devrim programının esas olarak bir çerçevesi; sınıfların yapısı, durumları, karşılıklı konumlanışları ve güç ilişkilerinin tahliline çerçeve olması nedeniyle sosyo-ekonomik yapılarınca belirlenen fiziki bir sınırı vardır. Bu sınırlar içinde bir işçi sınıfı iktidarının ger-

çekleşmesi, programın başarıyla uygulanması durumunda, doğaldır ki etkilerini sınırlamak istenen bir şey olamaz. Esas olarak bir ülkede komünist devrim programının enternasyonalist bakış açısı ile hazırlanmış olması, dünya devriminin bir parçası olarak kendisini tanımlaması gerekir. Çoğu yerde ve bir çok konu başlığında iç içe geçmiş iki coğrafyanın ve iki ulusun sınıfsal kompozisyonu eğer esas olarak aynı ise, birleşik bir devrim, benzer ya da aynı programlarda ifadesini bulabilir. Ama, sınıfsal kompozisyonu, ekonomik yapısı, belki de hakim üretim biçimleri farklı iki ulus, iki ülke (ya da üç ve daha fazla) söz konusu olduğunda, iki ayrı program ve iki ayrı devrimci strateji (örneğin birinde demokratik devrim, diğerinde sosyalist devrim gibi) gündeme gelebilecektir. Bu durumda programın kendisinin "hakim üretim biçimi nedir?" ya da "devrimin stratejik adımı nedir?" gibi sorulara, bir coğrafya tanımını yaparak yanıt vermeye başlaması gerekir. Bu tanımın kendisi, devrim stratejilerinin hemen hemen hepsindeki sınıfsal analizlerde ya da sosyo-ekonomik yapı tahlillerinde, Türkiye'nin coğrafi bir bütün olarak yeniden tanımlanmaya muhtaç olduğu gerçeğini açığa vurmaktadır.

Bir dönem için ağırlıklı olarak Türkiye'de hakim üretim biçimi olarak feodalizm tahlilini geliştirenler başta olmak üzere, devrim stratejilerinin hemen hepsi, Kuzey Kürdistan coğrafya ve sosyolojisinin verilerini Türkiye Devrimi'ne ithal etmiştir. Bu karışıklığın nedenleri ve nasılları ayrı bir araştırma konusudur. Türkiye'de "hakim üretim biçimi feodalizmdir" diyen az sayıda siyasal yapı dışında, "önümüzdeki devrimci adım nedir" sorusuna, *demokratik devrim* diye yanıt verenlerin dayandıkları en temel gerekçelerden *Köylülük, Toprak Sorunu ve Ulusal Sorun* başlıklarının ağırlıklı olarak Kuzey Kürdistan realitesine ait olduğu, bu hastalık nedeniyle bir çırpıda atlanabilmektedir⁴.

⁴ Burjuva devrimlerinin çözmesi beklenen bu sorunların üçü de, ortak bir zemin ve ilişkilene düzeyine sahiptir. Köylülük ve toprak sorunu, aynı eksensel sorunlar olarak, meta ekonomisinin ve kapitalist üretim ilişkilerinin temellerinin yaygınlaşmasının ve esasında meta ekonomisinin genelleş-

Kürdistan'ı Türkiye bütünü içinde algıladığı için, ağırlıklı olarak Kürdistan gerçekliğine ait olan bu üç sorunu Türkiye'ye ve Türkiye işçi sınıfının devrimine ithal eden siyasi çizgiler, böylece Kürdistan realitesini de tanımamış olmaktadır. Bunun karşılığında ise her iki ülkede de, birinde ulusal sıfatı ile ayrılmak üzere *demokratik devrim* hesapları yapmaktadırlar. Kürdistan'da ulusal demokratik, Türkiye'de ise sadece demokratik *devrim stratejileri* saptayan siyasi çizgiler için, iki ülke devrimci hareketlerinin, ayrı örgütlenme anlayışı ve buna dair sınır çizgileri koyulmadan bir programla birbirine bağlanması, bu anlayışlar açısından esas olarak bir sorun oluşturmamıştır. Kürt ulusal sorunu kültürel etnik bir mesele düzeyine indirgenmiş, Türkiye devriminin demokratik talepleri bölümünde ifade edilmesinin, ayrı bir Kürdistan örgütlenmesini gereksizleştirdiği fikri işlenmiş, bu fikir ve politika öne çıkarılmıştır. Türkiye devriminin geçerken çözeceği demokratik sorunlar arasında değerlendirilmesine eşlik etmesi gereken, Kürdistan'ın ayrı bir ülke, sosyo-ekonomik ölçek olarak tanınmasının gerekliliği, bu gerekliliğin asgari olarak seksiyon⁵ örgütlenmesini içermesi ve bu örgütlenmenin programının oluşturulmasını zorunlu kıldığı görülememiştir. Bu eksik bakış açısından örgütlenme ve parti sorununa yaklaşımlar geliştirilmiş, Kürt devrimcilerine, Türkiye'deki örgüt ve partiler içinde yer almaları ya da bölücülükle suçlanmaları dışında çok fazla bir seçenek bırakılmamıştır. Sömürgeciliğe ait bir ezme-ezilme ilişkisini yaşayan Kürdistan ve Kürt ulusal soru-

mesi olarak yaygın bir pazarın oluşmasının gerekleri olarak çözümlenirler. Bu açıdan bakıldığında toprak sorunu ve köylülük eksenli sorunlar, ulusal meselenin gelişim zemini olarak, ulusal ideolojik şekillenmenin içinde ortak bir pazar mantığıyla birleşirler.

⁵ Tek bir devlet sınırının içindeki farklı ulus - ülkelerin işçi sınıflarının birlikte örgütlenmesinin imkanlarını yaratan seksiyon örgütlenme anlayışı, esasında, farklı sosyo-ekonomik birimlerin üzerinde yükselen ayrı örgütlerin varlığı anlamına gelir. Özerklikleri ile birlikte demokratik merkezîyetçi bir mekanizmayla bir araya gelmenin koşulları, tek bir devletin sınırlarının içinde bulunmanın oluşturduğu olanaklarla, işçi sınıflarının lehine kullanılır.

nunun, programın demokratik talepleri arasında yer almış olmasından kaynaklanan olumluluğu, Kürdistan'ın sınırlarını program düzeyinde netçe çizip ayrı bir sosyo-ekonomik yapı ve siyasi ölçek olarak tanımadığı için sakatlanmış, esas olarak şovenizmin etkisinde kalınmıştır.

DEMOKRATİK DEVRİM VE ULUSAL SORUN İLİŞKİSİ

Türkiye'de sınıflara bakarken, programın sınırlarını doğru çizmek gerekir. Türkiye'de ulusal sorun, sömürge meselesidir. Bu nedenle, Türkiye'de işçi sınıfı açısından ulusal sorun, demokrasi meselesidir; demokrasi eğitimi, demokrasi kültürü, ezen bir ulusun özgür olamayacağı, ezen ulusun işçi sınıfının bu ilişkiye karşı çıkmadan, eşitsizlikleri kaldırmak amaçlı bir toplumsal sistem olan sosyalizmi kuramayacağı eksenli ele alınması gereken bir sorundur.

Türkiye'de kapitalist üretim biçiminden ve burjuva iktidarından bahsediyor, bu saptamayı yapıyorsak, demek ki şöyle ya da böyle gelişse de, bir burjuva devriminin olduğunu söylemiş oluyoruz. Burjuva demokrasisi, burjuva devrimleri içinde ifade edilip, toplumun bütün tabakalarında şu ya da bu düzeyde karşılık bulan taleplerin bütünü olarak kavramlaştırılan bir soyutlamadır. Kavramın bir idealleştirmeyi; her biri bir toplumsal soruna ve bu sorunların çözümüne denk gelen taleplerin bütününe ifade ettiğini kabul ettiğimizde, aynı şekilde bu taleplerin burjuvazi tarafından neden karşılanamayacağını açıklamasını kendi anlam bütünlüğünde içerdiğini de kabul etmiş oluyoruz. Cins sorunu, ulusal sorun, örgütlenme özgürlüğü, toprak sorunu vb gibi sorunların, burjuvazinin iktidarında neden sonuna kadar gerçekleşmeyeceğinin yanıtı, bizzat bu sorunların özel mülkiyet sistemlerinin ürünü olmasında karşılığını bulur. Bu durumda, burjuva devrimlerinin, burjuvaziyi iktidara taşıması ile doğru orantılı olarak bu sorunların çözümlerinin sınırlılığı ve kısmi olarak çözülmesi, yine karşılığını, burjuvazinin bu taleplere ne kadar ihtiyaç duyduğu ve bu talepler için mücadeleye atılan kitlelerin burjuvaziyi ne kadar ileri iteleyebildiği ile sınırlıdır. Hiç bir burjuva devrimi demokratik sorunları sonuna ka-

dar çözüme yoluna gitmemiştir ve bu sorunların gerçek çözümleri özel mülkiyet sisteminin ortadan kalkmasından geçtiği için de buna baştan niyetli değildir. Burjuvazi bunu iktidara yaklaştıkça ve yerleştikçe öğrenir Kendi devriminin sloganlarını özel mülkiyet rejimi ile sınırlamakla, tam anlamıyla ihanet etmek arasındaki tercihi, işçi sınıfının bu taleplere nasıl sahip çıktığı ve onlardan ne için yararlandığı tarafından belirlenir. Sonuna kadar çözmediği taleplerinden biri de hiç kuşkusuz, ulusal sorun, ulusların özgürlüğü ve eşitliği meselesidir. Burjuvazinin iktidar yürüyüşüne ve klasik burjuva devrimlerine ait olan ulusların özgürlüğü, eşitlik ve kardeşliği sloganı, bu çerçevede değerlendirildiğinde, belki de en çok amacına yaklaşan talep olarak belirir. Kadınların eşitliği, sendika kurma ve örgütlenme özgürlüğü alanlarındaki gelişmelerin boyutu ne olursa olsun, ulusal pazarın oluşması amaçlı olarak, ulusların özgürlüğü sloganı, hangi düzeyde gelişmiş olursa olsun kapitalist ülkelerde en azından hakim uluslar adına mümkün olduğunca sonuçlarına götürülmüştür. Kuşkusuz, başka bir iktidar alanına, rakip milliyetlerden burjuvaların denetimine ait alanlar, bir çok karmaşa yaratmış; bir başka egemenlik alanına müdahale, kendi alanını genişletme talebi, ulusal sorunları iç içe geçirmiş ve bir çok noktada başka biçimlerde sorunu yeniden yaratmıştır.

Türkiye’de burjuva devrimi, bu genel tasvirin dışında, çok daha fazla eksik ve güdük kalmıştır. Kitlelerin katılımı ve sahiplenmesi çok sınırlıdır. Ne kadın sorununu, ne örgütlenme özgürlüğünü, ne seçme seçilme hakkı, ne eğitim, ne de ulusal sorunu belirgin bir şekilde çözmemiş, bir çok yerde bu hakları çiğnemiş, yok saymıştır. Kürt ulusal sorununun çözümünü gerçekleştirmesini de, bu çerçevede Türk burjuvazisinden beklemek doğru olmaz.⁶ Kuşkusuz

⁶ Esas olarak İttihat ve Terakki ile başlayan ve onda somutlaşan, Kurtuluş Savaşı ve Kemalizm ile süren Türkiye’deki burjuva devrimi, Türklük temelinde başlamış ve sümüştür değildir. Bütün milliyetlerden devşirdiği kadrolarla ve milliyetçi olmayan bir söylemle yola çıkan İttihat ve Terakki, iktidara geldiğinde örneğin toplanma ve örgütlenme özgürlüğü taleplerini işçi hareketleri ve grevler karşısında tanımamıştır. Mustafa Kemal ve Millîci Güçler tarafından önce eşitlik ve kardeşçe yaşanacak bir ülke için birlikte savaş-

Türkiye’de burjuva devrimi, eksik, güdük ve yarım kalmıştır. Ve kuşkusuz ki, Türkiye’de işçi sınıfı devrimi, Kürt ulusal sorununun çözümünü, kendi kaderini tayin hakkını tanıyacaktı. Bu sorunun kendisini, bu sorundan kaynaklı olarak gündemde olan demokratik baskı ve gerilikleri, sınırlılıkları, demokratik devrimle özdeşleştirmek ve doğrudan demokratik devrim stratejisi geliştirmek, burjuva demokrasisi, burjuva devrimi ve sosyalist devrim anlayışlarını birbirine karıştırmaktan kaynaklanmaktadır.

Kürt ulusal sorununun varlığı, hiç bir burjuva devriminin genel olarak demokratik talepleri sonuna kadar karşılamadığı gibi, ulusal sorunları da sonuna kadar çözemeyeceğinin kanıtlarından biridir. Burada yapılan ‘sonuna kadar’ tanımlaması, birkaç olguyu aynı anda tanımlamaktadır. İlk olarak, Türk burjuvazisinin kendi ulusal sorununu, ayrı bir devlet kurmak ve hakim olduğu bir pazar yaratmak yoluyla çözümlendiği, ama Türk emekçi sınıflarını bağımlı bir ekonomik yapı içinde emperyalist sömürü zincirine bağladığı ve bu yönden, gelişmiş kapitalist ülke ve uluslarla eşit bir ilişkinin olanaklarını yok ettiğini anlatır. Bu kapsamın yanında, Türk burjuvazisi için, kendi pazarının genişletilmesi amacıyla Kürdistan’ın sömürge yapıldığını, bunun yanında farklı etnik grupların haklarının tanınmadığı ve bunların yok sayıldığı, bu nedenle de Türk burjuvazisinin devletinin başka uluslarla eşit bir ilişki kurmayı dışladığını da anlatmaktadır. Kürt sorununu, örneğin Türk burjuvazisinin, kendi pazarına sahip olmadığı, kendi iktidarını, ulusal devlet ölçeğinde kurmadığının kanıtı olarak göstermek, kategorik olarak yanlışlığı ilk bakışta görülen bir tezdır. Oysa ki, burjuva devriminin ve aynı karakterde olmasından ötürü demokratik

maya, vatani kurtarmaya ve ulusal kurtuluş savaşına destek olmaya ikna edilen diğer milliyetler ve burjuvaları da, sonrasında tam olarak inkar edilecekleri, asimilasyon dışında bir yöntemle muhatap olamayacakları bir Cumhuriyete yol alacaklardır. Bu, kuşkusuz Türk burjuva devriminin ulusal sorunlar karşısında aldığı tavrın, Şubat devriminde Rus burjuvazisinin aldığı tavırla ortak sınıfsal karakterini oluşturur. Daha da ötesinde, bütün demokratik taleplerde olduğu gibi, ulusal sorunun çözümünde de burjuva devriminin karakteri budur.

devrimin çözmesi, karşılması beklenen sorunlar arasında yer alan ulusal sorun, Türkiye’de burjuva devriminin sonuçları açısından bakarsak, iki kere çözülmüş olmaktadır. Burjuva demokrasininin kavramlaştırması açısından ise iki kere çözümsüzlüğe mahkum edilmiştir; sonuç, Türk ulusu açısından emperyalizme bağımlılık, Kürt ulusu açısından ise sömürge statüsüne mahkumiyettir.

Burjuva demokrasininin, demokratik talepleri sonuna kadar karşılayamayacağına kanıtı olarak, kuşkusuz sömürgelerin varlığı gösterilebilir. Ama, burjuvazininin sömürgelerinin olmasına, sömürge sorununun varlığına bakıp burjuva devriminin tamamlanmamışlığını görmek ne kadar doğruysa, bu doğruyu devrim stratejisininin saptanmasında mutlak ölçüt almak; sömürgelerin varlığı koşullarında demokratik devrimi, *zorunlu adımdüzeyine* yükseltmek, baştan sona çelişkili bir tutumdur. Bütün demokratik sorunlarda olduğu gibi, ulusal sorunun da varlığı ya da yokluğu, ulusal demokratik hak ve özgürlüklerin şu ya da bu ölçüde gelişmişliği, önümüzdeki devrimci adımın saptanmasında asıl belirleyici etmen değildir. Hiç bir burjuva devrimi demokratik talepleri, bunlara denk düşen sorunları tutarlı bir şekilde çözüp karşılamadığı ve karşılayamayacağı için, burjuva devrimlerinin tamamlanıp tamamlanmadığının ölçütü de demokratik sorunların varlığı ya da yokluğu değildir. Eğer bu ölçüt olsaydı, bugün başta ABD olmak üzere Avrupa’nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde varolan demokratik sorunlardan ve genel olarak oligarşilerininin demokrasi düşmanlığından ötürü, bu ülkelerde geçerli stratejiler olarak demokratik devrim saptamaları yapmak gerekirdi.

Bir idealleştirme olarak burjuva demokrasininin içerdiği, başta ulusal sorun olmak üzere bütün talepler gerçek çözümlerine ancak sınıfsız toplumda kavuşacaklardır. Ulusal sorun da demokratik sorunlar çerçevesinde, burjuva devriminin önemli gündem maddelerinden biri olarak öne çıkar. Diğer demokratik talepler gibi, bu sorunun da tutarlı ve sonuna kadar giden bir çözümünü geliştirmek, ne burjuvaziden ne de burjuva devrimlerinden beklenebilir. Bu açıdan burjuvazininin ilerliliği ve gericiliği, burjuva devrimlerinin ne-

yi ne kadar çözüp çözemeyeceği üzerine genel bir çerçeve çizmekte yarar görmekteyiz. Bu çerçeveden ulusal soruna yaklaşmak daha açıklayıcı olacaktır.

Emperyalist dönemle birlikte burjuvazi gericileşmiş ve genel bir eğilim olarak iktidarlara, burjuvazininin azınlığını oluşturan oligarşiler yerleşmiştir. Burjuvazininin gericiliği, onun sınıf karakterinde saklıdır. Feodalizm koşullarında üretim yöntem ve ilişkilerini sürekli değiştirip geliştirmesi, siyasal iktidar mücadelesine giriştiğinde bütün toplumu kucaklayarak demokratik talepler ileri sürmesi, burjuvazininin devrimci karakterini ve devrim barutunun kapasitesini oluşturmuştur. İktidara yerleştiği oranda, herkes için talep edilen demokratik haklar kendisinden istenmeye başlanmış ve bu taleplerin burjuvazininin sınıf çıkarları ile çelişmesi, onun devrimci barutunun tükendiği noktayı belirlemiştir. Bu sınıf gerçekten demokratik sorunları çözmek güdüsü ile değil, iktidar güdüsü ile hareket etmiştir. Burjuvazininin karakteri, kendi karşıtınca ve kendi karşıtınının, işçi sınıfınının taleplerince de belirlenmektedir. Çıkarını, iktidara yerleştiği ölçüde kendi devrimini durdurmakta bulan burjuvaziye karşı, işçi sınıfınının çıkarı, burjuva devrimini sürdürmekten, hak ve özgürlüklerini genişletmekten ve bu temelde sınıf mücadelesini yükseltmekten yanadır.

Burjuvazi, yaygın kavranışın aksine, emperyalist dönemle birlikte burjuva devriminin ideallerine sırt çevirmemiştir. Tarihin ilk burjuva devrimi olmamakla birlikte, en karakteristiği olan Fransız İhtilali ve 1848 devrimlerinden bu yana burjuvazininin genel tavrı, kendi demokrasininin iktidarı açısından tanımlamaktan yana olmuştur. Hatta Fransız İhtilali örneğinden çıkardığı dersler nedeniyle karşıtıdan, emekçi sınıflardan o kadar korkmuştur ki, İngiltere ve Avrupa’nın bir çok yerinde aristokrasi ile uzlaşma yolunu seçmiş, onlarla iktidarı paylaşarak işçi sınıfı korkusunu yenmeye çalışmıştır.

Bir sınıf olarak burjuvazininin kendi devriminin ideallerine sırt çevirip gericileşmesi, kendi doğasında saklıdır.

Karl Marx, 18 *Brum airè*de konuyu ve burjuva cumhuriyetinin

özünü şöyle açıklar:

"...Kendi gerçek işlerini, düzen partisi olarak, yani siyasal bir etiket altında değil, toplumsal bir etiket altında; gezici prenseslerin şövalyeleri olarak değil, burjuva düzenin temsilcileri olarak; cumhuriyetçilere karşı kralcılar olarak değil, öteki sınıflara karşı burjuva sınıfı olarak yürütüyorlardı. Onların düzen partisi olarak, toplumun öteki sınıfları üzerindeki egemenlikleri, daha önceleri Restorasyon döneminde, Temmuz monarşisi döneminde olduğundan daha mutlak, daha sert oldu ve zaten ancak parlamenter cumhuriyet biçiminde bu egemenliğin olanağı vardı, çünkü, yalnız bu biçimde Fransız burjuvazisinin iki büyük kesimi birleşebilir ve bu bakımdan da sınıfların egemenliğini bu sınıfın ayrıcalıklı bir kesiminin egemenliğinin yerine koyabilirlerdi. Ama, gene de, düzen partisi olarak, cumhuriyete saldırıyorlar ve ona karşı nefretlerini dile getiriyorlarsa da, bunu, yalnız kralcı inançlarından dolayı yapmıyorlardı. İşgüdüleri, her ne kadar cumhuriyet, kendi siyasal egemenliklerini daha iyi yerine getiriyorsa da, gene cumhuriyetin kendilerini toplumun ezilen sınıfları ile karşı karşıya getirerek, onları, bu sınıflara karşı aracısız, tacın gölgesine gizlenmeksizin, kendi aralarındaki ve krallığa karşı ikincil savaşlarıyla ulusun ilgisini başka yönle çekmeden açıkça savaşılmaya zorlayarak, bu egemenliğin toplumsal temellerini aşındırdığını söylüyorlardı. Onları kendi sınıf egemenlikleri karşısında titreten ve onlara egemenliklerinin daha tamamlanmamış, daha gelişmemiş, dolayısıyla daha az tehlikeli biçimlerinin hasretini çektiren şey, zaaf duygularıydı..." (K. Marx, *Louis Bonaparte'nin 18 Brumaire'si*. 45)

Öz olarak, burjuva demokrasisi, burjuvazinin iktidara yerleşmesi ile birlikte kendi engelini de kazanmış olmaktadır. Tekelci emperyalist dönem ve oligarşik iktidarlarla birlikte, burjuva demokrasisinin ve buna dayalı cumhuriyetlerin nesnel temelleri de ortadan kalkmıştır. Yoksa bir sınıf olarak burjuvazinin siyaseten gerileşmesi için, genel ve yanlış bir kanı olduğu üzere kapitalizmin emperyalist aşamasını, oligarşik iktidarları ve tekeli yapıları beklemek gerekmemiştir. Hem burjuvazinin hem de birer devlet biçimi olarak burjuva demokrasisinin tarihi bunun kanıtlarını sunmaktadır.

Burjuvazinin, feodalizmin tasfiyesi sürecinde burjuva devriminin talebi olarak ulusların kaderlerini tayin hakkı, yani ulusal sorun, özünde pazar ve devlet olma düzeyinde bir sorundur. Burjuvazinin kendine ulus oluşturma hedefiyle, sömürgelerini bu haktan yoksun bırakma tutarlılığını, onun, bir ve büyük pazar hedefi açısından kavramamak, program ve devrim anlayışında çözülmez düğümlere yol açacaktır. Bugün, bütün burjuva cumhuriyetlerde, ister oligarşik devlet biçiminde, isterse burjuva demokrasisine ait, onun ürünü olduğunu düşündüğümüz kurumlarla birlikte varolmaya devam eden ülke ve devletlerde olsun (ki bunlar aynı zamanda tekeli yapıların geliştiği ve oligarşik iktidarların hüküm sürdüğü ülkeler olabilmektedir), sömürgeciliğin, eski ve yeni halleri uygulanmaktan bir an bile geri kalınmamaktadır ve zaten gelişmeler bu yöndedir.

Özellikle ulusal sorunla etkileşimi bağlamında demokratik devrim konusunun doğru kavranılması, tanım çerçevesini çizirken kullandığımız referanslarca belirlenecektir. Engels'in dediği gibi, "*şimdi doğru diye kabul edilenin daha sonra ortaya çıkacak gizli bir yanlış yanı bulunduğu ve aynı şekilde, bugün yanlış diye kabul edilenin daha önce doğru olarak görülmesini sağlayabilmiş doğru bir yanı bulunduğu bilinir*". Ama hem dün hem de bugün bağlamında Engels'in referansları, tali olanın değil, aslinin temel alınması, bu arada da tali yönün gözden kaçırılmaması şeklinde kavranırsa yararlı olabilir. Başka konulardaki (demokratik devrim meselesindeki) açılımlara temel atılırken, gerekçeler oluştururken, ulusal sorun konusunun dünkü doğru kavranışının, bugünkü yanlışlara ikame edilmesi, konunun tarihsel boyutundan koparıldığını; her dönem ve her toplum için bir örnek demokrasiçiliğe soyunulduğunu gösterir.

Burjuva devriminin demokratik sorunlar diye kategorize edilen talepleri, tutarlı bir şekilde çözmesini beklemek, demokrasi bir anlayışı beraberinde getirir. Ki bu esasen yanlıştır. Türk burjuvazisi, kendi devletini kurduğu, pazarını oluşturduğu ölçüde, ulusal sorununu çözmüş olmaktadır. O kendi devriminin sonucunu getir-

miş, siyasal bağımsızlık altında bir ülke ve bir devlete sahip olmuştur. Ulusu sömürmek ve kendisinin denetiminde tutmak ayrıcalığını elde etmiştir. İşçi sınıfı ve emekçi halk için ise ulusal baskı ve sömürü bitmemiş yeni biçimleri ile sürüp gitmektedir. Burjuvazinin çözümü, özellikle geç kapitalist ülkelerde emperyalizmle bağımlılık ilişkisi olduğu ölçüde, ulusal sömürüyü ve ulusların eşitsizliğini sistemleştirmekte, bağımsızlık görüntüsü altında ulusal eşitsizliği yeniden üretmektedir. Ama, bu görüntüden, ulusal sorunun yeniden üretilmiş biçiminden (emperyalizme bağımlılık) ve bunun yanında sömürge olgusunun varlığından (yarı-sömürge sömürgesi) kalkarak, burjuva devriminin ulusal sorunu çözmediğini, bu nedenle de önümüzdeki devrimci adımın demokratik devrim olduğunu ileri sürmek bambaşka bir iddihadır. İşçi sınıfının devrim programında ifade edilen emperyalizmden bağımsızlaşmak talebi, burjuva devriminin çözmüş görüldüğü bu ulusal sorunu, ya da daha doğru bir anlatımla ulusal sorunun yeniden üretilmiş olan halini, emekçi sınıflar lehine çözmeyi ve ulusların tam eşitliğini hedefler. Bu nedenle de Türkiye işçi sınıfının devrim programında ulusal sorun, dünkü kavranışı ile *ulusal sorunun çözümü ve ayrı bir Türk devleti olmak* talebiyle değil, bugünkü karşılığı olan *emperyalizmden bağımsızlık* talebi ile tanımlanarak, demokratik talepler arasında yer alabilir. Bu iki kavramlaştırma arasında işlevsel bir fark vardır ve ulusal sorunun bugünkü doğru kavranışı, *salt bu sorun üzerinden*, Türkiye’de demokratik devrim stratejisi geliştirmeye izin vermez.

Türkiye’de, burjuva devriminin yarım, güdük kaldığını, bunun temel nedenlerinden birinin de Kürt sorununun çözümsüzlüğü olduğunu kanıt göstererek, Türkiye işçi sınıfının önündeki stratejik adımın demokratik devrim olduğunu ileri süren siyasi çizgiler bulunmaktadır. Türk burjuva devriminin yarım ve güdük kalmasına bir çok kanıt bulunabilecekken ve hatta bu yönde bir çaba ile, kimilerince turizmin gelişmesi burjuva devrimin ilerlemesine kanıt olarak gösterilebilmişken, başka bir ulus ve ülkenin işçi sınıfının

devriminin temel gerekçesi, nasıl olup da Türkiye’de demokratik devrimin temel gerekçesi yapılabilmektedir? Oysa ki, *burjuva devrim ininyarım* ve güdük kalması, *burjuva dem okrasinin tamamlanmayacağı*, demokratik sorunları sonuna kadar çözemeyeceği temel tezinin kanıtı olmaktan başka bir şey ifade etmez. Bu yarımlik, eksiklik ve tamamlanmamışlık, burjuvazi için değil, taleplerin karşılanma düzeyinden hoşnut olmayan işçi sınıfı içindir. Burjuvazi için talepler, onun istediği çerçevede karşılanmıştır. Bu çerçeve burjuva demokrasisinin ideallerini, sloganlarını ifade etmese bile, burjuvazinin bundan bir şikayeti olmamıştır! Burjuva devriminin yarım, eksik ve güdük kaldığı saptaması, işçi sınıfının devrim stratejisine etkisi açısından tek başına hiç bir şey ifade etmez

Bütün bu sorunların yanıtları, programın sınırlarının netlikle çizilmesinde karşılığını bulur. Bu netlik, altı kalınca çizilerek şöyle ifade edilmelidir.

Kürdistan’ın sömürge statüsü ve Kürt ulusal sorununun varlığı, Türk burjuvazisinin değil Kürt burjuvazisinin –kuşkusuz işçi sınıfının da– ulusal sorunudur; Kürdistan işçi sınıfının önündeki devrimci adımın, Kürdistan’da devrim stratejisinin saptanması açısından en önde gelen verilerden biridir. Bunun aksine Türkiye’de işçi sınıfının önündeki devrimci adımın saptanması açısından, Kürt ulusal sorunu, aynı ağırlığa sahip değildir.

Türkiye’de Leninist demokratik devrim stratejini savunmak için, Kürdistan devriminin karakterini belirleyecek olan veriler üzerine dayanılmaz. Yok eğer bu hatada ısrar edilecekse, aynı şekilde, İngiltere, İspanya gibi gelişmiş kapitalist ülkeler için de, bir tek sömürgeci devletler olmalarına dayanılarak demokratik devrim stratejisini ileri sürmek gerekirdi ki bu durumun leninist demokratik devrim anlayışı ile tezat oluşturmadığını kim ileri sürebilir? Bu temel saptama bir kez yapıldığında, Türkiye’de demokratik devrim stratejisini ileri sürenlerin iki kola ayırdıklarını da rahatlıkla görebiliriz. Bunlardan ilkinin, doğrudan misak-ı milli şovenizminin şu

ya da bu düzeyde etki alanındakilerden, diğer kolun ise, işçi sınıfı merkezli iktidar ve sosyalizm anlayışından uzaklaşıp demokrasiciliği stratejik çizgi yapanlardan oluştuğu görülecektir. Demokratik sorunların varlığını, demokratik devrim stratejisi için yeterli gören ve reformizmi temel alan bu anlayışlar, bir dönem için Kürt ulusal mücadelesinin aldığı keskin biçimler ve sert çatışma ortamının etkisinde, bu demokratik sorunu sahiplenerek, kendi reformizmlerini uzun süre gizlemek imkanı bulabilmişlerdir.

Bütün bu anlatılanların tam tersi bir noktadan, bugün ulusal sorunu yaşayan ülke ve ulusların işçi sınıfları için de önlerindeki devrimci adımın demokratik devrim olduğu gibi bir sonuç çıkarmak, yine aynı mantık çerçevesinde yanlıştır. Irak'ta, Kürdistan'da ya da Afganistan'da, işgal altında yaşayan ülkelerde, mutlaka devrim stratejisi *demokratik devrim* olacaktır sonucu çıkarılamayacağı gibi, ulusal sorunlarını çözmüş, kendi ulus devletleri olan ülkeler için de mutlaka, önlerindeki devrimci adım sosyalist devrim olacaktır denilemez.. Önümüzdeki devrimci adımın saptanmasında demokratik sorunların varlığı ya da yokluğu değil, işçi sınıfının güç, örgütlülük ve hazırlık derecesi, temel önem oluşturmaktadır.

Sendika politikamız a ısından 'YENİ SENDİKACILIK' ANLAYIŞLARI

K. AL

GİRİŞ

Komünistler, sınıfın örgütlü ve birleşik gücünü iktidar mücadelesine yöneltmek, sınıf hareketinin yönünü kendi iktidarına çevirmek üzere politika üretirler. Bunu, sınıf zemininde ve onun tarihsel-bütünsel çıkarlarını ifade eden organik bir parçası olarak yaparlar. Komünistlerin, sınıf hareketinin birliği ve tarihsel çıkarları dışında bir perspektifleri yoktur. Bu bakış, komünistlerin, sınıfa öncülük görevlerinin gereklerini ve bu görevlere ait işlevlerini yerine getirmek için sınıf hareketinin genel

Başlangıçta kısmi, bölgesel ve geniş bir havzaya dağılmış işyerlerinde örgütlenebilecek sendikayı, varsa işkolu düzeyinde yetkili sendika merkezine bağlamak, yoksa sendikayı işkolu düzeyinde genelleştirmek, sendikal çalışmanın yönü olmalıdır. Sendikal örgütlülük gibi sınıf hareketinin çeşitli düzeylerdeki birlikleri oluşturuldukça, üretim sürecinin, öznel olarak parçalanmasının karşısında, nesnel olarak bütünlüğü daha algılanabilir olacak, bunun üzerinden sınıf bilincinin gelişmesi ve birliğinin gerçekleşmesinin imkanları artacaktır.

düzyini veri almalarını gerektirir. Sınıftan kopuk ve hareketin o anki niteliğinden ayrı politikaların yaşama geçirilme şansının olmadığı; komünist fikirlerin olduğu gibi, komünist faaliyetin unsurlarının da sınıfla birleşmesi gerektiğini vurgular. Komünistlerin, bunun dışında bir sınıf mücadelesi anlayışı olamayacağı gibi, ne kadar samimi niyetlerle oluşturulursa oluşturulsun, şu ya da bu nedenle işçi sınıfı zemininin dışında kalan 'komünist fikirlerin' ilelebet komünist kalma şansının olamayacağı; giderek ve mutlaka başka sınıfsal temellere yöneleceği de bir gerçek olarak belirir.

İşçi sınıfının ve sosyalizmin tarihi, mücadele örgüt ve araçları ile birlikte varolmuştur. Bu açıdan, sınıfın taleplerinin içeriği, bu talepler doğrultusunda oluşturduğu örgütlerinin niteliklerini doğru olarak belirlemiştir. Dayanışma örgütlerinden sendikalara, sendikalardan kooperatiflere, partiden konsey ve komitelere kadar, çok çeşitli örgütlülük ve aracın biçim ve nitelikleri, sınıfın hareketinin o anki talep ve yönelimleri tarafından belirlenmiştir. Bu açıdan, taleplerin ve hedefin, başlangıçtaki ifade edilmiş ve kavranışı değiştiği, netleştiği ve sınıfın öncü kesimlerinden öte geneli tarafından bilinç çıkarılıp sahiplenildiği ölçüde, bu örgütlülüklerin hedef ve nitelikleri, görece değişebilmiş, sınıfın nihai çıkarlarına göre tanımlanabilmiştir. Ama, bu açıdan da sınıfın bölüntüleri ve farklı kesimleri arasındaki ayrımlar, geri ve öncü kesimler arasındaki bilinç ve örgütlülük düzeyleri, aynı zemin ve tarihte çok farklı örgütlülüklerin sınıf hareketinin farklı ihtiyaçlarına karşılık gelecek şekilde varlık kazanmasının nedeni olmuştur. Sınıf hareketi, bütün düzeylerinin aynı anda karşılıklı ilişkisi, iç içe geçip ayrışması ile bir bütün oluşturur. Sınıf hareketini sadece ekonomik, ideolojik ya da politik, demokratik düzeylerden birine denk gelecek şekilde sınırlamak ve böyle tanımlamak yanlıştır.

"Proleterlerin bir sınıf olarak ve bunun sonucu, bir siyasal parti olarak örgütlenmeleri, gene işçilerin kendi aralarındaki rekabet yüzünden sürekli bozulur. Ama daha güçlü, daha sağlam, daha kuvvetli olarak durmadan yeniden doğar. Burjuvazinin kendi arasındaki bölünmelerden yararlanarak, işçilerin özel çıkarlarının yasal olarak tanınmasını zorlar." (Marx - Engels, *Komünist Manifesto*)

Parti ile sendika, sınıfın farklı düzeydeki talep ve hedeflerine karşılık geldiği gibi, aynı sınıf hareketinin farklı bilinç düzeylerine de karşılık gelir. Sınıf hareketinin içinde gelişen örgütlülükler parti ve sendika dışında, spor ve kültür-sanata yönelik kulüp ve derneklerden, dayanışma ve tüketim kooperatiflerine kadar uzanan bir çeşitlilik oluşturur. *Komünist Manifesto* 'da ifade edildiği gibi, modern sanayinin durmadan yoğunlaşan ve genişleyen yapısı, burjuvazinin mezar kazıcılarını, bizzat burjuvazinin kendisinin sürekli üretiyor olmasının nesnel zeminini verir. İşçiler, başlangıçta, kısmi ve anlık kazanımlarını genelleştiremediklerinde, kalıcılaştıramadıkları bu haklarını kayıp etmişlerdir. Ve bu nedenle, bazı tekil olaylarda, anlık, kısmi ve geçici olarak,

"... işçiler galip gelirler, ama ancak bir süre için. Savaşlarının gerçek meyveleri o andaki sonuçlarda değil, işçilerin durmadan genişleyen birliğinde yatar." (age)

İşçi sınıfının genişleyen birliği, "... sanayi burjuvazinin elde olmayarak teşvik ettiği ilerleyişi, emekçilerin rekabetten ileri gelen yalıtılmışlıklarının yerine, birlikteliklerinden ileri gelen devrimci dayanışmalarının" (age) bir sonucu olacaktır. Burjuvazi bu nedenle, dünküne oranla çok daha iyi bilmektedir ki, "modern sanayi gelişmesi, ... ayaklarının altından bizzat ürünlerini ona dayanarak ürettiği ve mülk edindiği temeli" çekip almaktadır. Her şeyden önce ürettiklerinin kendi mezar kazıcıları olduğunu, devrilmesinin ve proletaryanın zaferinin aynı ölçüde kaçınılmaz olduğunu belirten *Komünist Manifesto* 'nun öğütlerini, işçi sınıfından daha çok önemseyen kapitalistler, kendi konumlanışlarını Manifesto'nun tarifinin tam karşısında kurmaktadırlar. Burjuvazinin tarihsel deneyiminden kalkarak üretim sürecini parçalaması, emek rekabetini bütün boyutları ile körüklemesi, sınıfın devrimci dayanışmasının engellenmesi amacıyla. Burjuvazinin ve kapitalizmin ömrünü uzatacak hiçbir politika burjuvazi tarafından uygulanabilir değildir. Sınıf mücadelesinin gerekleri olarak şekillenen siyasal karar ve tercihlerle üretim sürecinin parçalanması, esas olarak konjonktürseldir.

Sendikalar, sınıf hareketinin ve sosyalizm mücadelesinin geçirdiği evrim içinde, başlangıçtaki dayanışma ve ekonomik mücadele nitelikleri ile birlikte varolmuşlar, sınıf hareketinin siyasallaştığı ve sınıf bilincinin geliştiği, sahiplenildiği tarihsel durumlarda, sınıfın iktidar mücadelesinde demokratik görevler üstlenebilmişlerdir. Buna dayanarak sınırları, ekonomik ve demokratik mücadele ile çizilmiş örgütlülükler olan sendikalara, bunun ötesinde anlamlar yükleyen siyasi çizgiler de olmuştur.

Komünistler için, işçi sınıfının iktidar mücadelesi ve sınıf hareketinin bütün birikim ve güçlerinin sınıflar mevzilenmesinde buna göre düzenlenmesi esastır. Sendikalar işçi sınıfının demokratik ve ekonomik örgütlülükleri olma yetenekleri ile defalarca kendini kanıtlamış örgütlerdir. Buna rağmen sınıf hareketinin geri çekildiği, yenildiği durumlarda, sendikalarda gerici ve uzlaşmacı çizginin, sınıf aristokrasisinin ve bürokrasinin önemli mevziler kazanabildiği ve bu konumları ile sınıf uzlaşmacılığını had safhaya götürebildiklerini tarihsel deney ve günümüzün gelişmelerinden biliyoruz.

Ekonomik örgütlülük ve mücadele açısından sendikalar, başlangıçtan bu yana sınıfın genelinin çıkarlarını gözeten nitelikleri ile ön plana çıkmazlar. Sınıfın diğer kesimlerine karşı, üretim birimlerinde ve işkollarında çalışılan işçilerin kendi haklarını garantiye almak, hatta patrona karşı olduğu gibi dışarıdaki işsiz kitleye karşı da kendi iş güvencelerini sağlamak için mücadele ederler. İşçi sınıfının kısmi, bölgesel ve anlık çıkarlarının güvencesinin, bu kazanımların sınıfın geneline yaygınlaştırılmasından ve uzun vadeli kazanımlara dönüştürülmesinin bu sayede olacağından hareket eden sendikalar, işkolları ve giderek bütün çalışanları içine almayı hedefleyen bir sendikal birlik perspektifine kavuştukça, demokratik nitelikleri, demokrasi mücadelesindeki işlevleri artar. Bu perspektif, sendikal bilinç ile siyasal bilincin iç içe geçtiği ve salt sendikal alandan kaynaklanamayacak bir niteliğe sahiptir.

Sendikal düzeyin, mücadele ve örgütlülük açısından kendisine ait özellikleri ve gerekleri vardır. Sendikal örgütlülüğün düzeyinin, işçi sınıfının kazanımlarının bir göstergesi olduğu kadar, kapitalist

sömürü karşısında işçilerin en önemli öz savunma dayanakları olduğu unutulmamalıdır. Sömürünün sınırlandırılması, işçi sınıfının hak ve özgürlüklerinin toplumsal düzeyde tanımlanması açısından sendikalar, aynı zamanda demokratik örgütlülüklerdir; işçi sınıfının hak ve özgürlüklerine yönelik yasal düzenlemelerde taraftır.

Kapitalistler, tek tek ve bir bütün olarak sömürüyü artırmak için, buldukları her fırsatta işçi sınıfının örgütlülüklerine ve bütün tarihsel kazanımlarına saldırmak, onları geri almak için yeni strateji ve taktikler geliştirmek durumundadırlar. Özellikle, kâr oranlarının azalması ve kriz karşısında ilk olarak işçi ücretlerine, işçi sınıfının hak ve özgürlüklerine saldırırlar. Çünkü kârların düşmesi ve kapitalist rekabet karşısında işgücü sömürüsünü artırmak dışında bir yolları yoktur. İşçi sınıfına saldırı, hak ve özgürlüklerinin sınırlandırılması yönündeki gelişmeler, kölelik koşulları diye tanımlanabilecek düzeyde bir gerilemeye yol açmıştır. Bu geri düzeye çekiliş, sınıfın bu geri konuma itilişi, örgütlülük bilincinin taşıyıcı unsurlarına saldırı ile mümkün olmuştur. Bu saldırı bir çok yönden aynı anda sürdürülmektedir.

İŞ İ SINIFININ VE SENDİKALARIN DURUMU

Sosyalizmlerin yıkımı ve işçi hareketinin gerileyip mevzi kaybetmesi, kapitalizmin ağırlaşan ve aralıkları sıklaşan kriz koşullarında yaşanmıştır. Bu durum, sınıfa saldırının ve sınıfın örgütlülüklerinin dağıtılmasının, başlıca karlılık kaynaklarından görülmesine yol açmıştır. Sosyalizme ve genel olarak örgütlülük fikrine saldırı, kişilerin varolan örgütlülükler üzerinden değil, tek bir birey olarak sistemle ilişkilenmelerine yönelik politikalara hız kazandırmıştır. İşçi sınıfının farklı kesimlerine uygulanan ayrı statü ve ücret politikaları, genel olarak örgütlülükler üzerinden ve bir bütün olarak değil, kapitalistlerle bireysel düzeyde ilişkilenmeyi getirmiştir. Bir kez bu başarıldıktan sonra, her düzeyde örgütlülükler, başta sendikalar üzere yeniden ve yeniden yasal düzenlemelere uğratılmıştır.

Türkiye’de askeri diktatörlük döneminden bu yana yaşananlar,

işçi sınıfının her düzeyde örgütlülüklerinin yok edilmesi doğrultusunda gelişmiştir. DİSK'in seksen öncesinin koşullarında yaşama geçirmeye çalıştığı 'sınıf ve kitle sendikacılığı' anlayışı, bütün hata ve eksiklikleri ile birlikte doğru bir yönelimi ifade etmekteydi. O koşullarda nispeten mücadelenin karşılığı alınmış, sigorta ve ücret koşulları belli ölçülerde düzeltilmiş, bu durum, örgütlülük bilincine yansımıştı. Askeri diktatörlük, işçi sınıfının örgütlülüklerine saldırırken, Türk-İş çatısında uzlaşmacı ve işbirlikçi yöneticilerle işçi sınıfını tek bir çatı altında toplamaya çalışmıştı. Bunda da oldukça başarılı oldu.

Askeri diktatörlüğün kapattığı sendikaların yeniden açılması ise, hiç bir şeyin eskisi gibi olmadığı, ideolojik ve politik yenilginin zaafının her yanı kapladığı koşullarda gerçekleşti. İşçi sınıfının dünya çapında ve bütünlüklü bir saldırı karşısında olduğu ve bu saldırının başarı kazandığı koşullarda, sınıfın örgütlülükleri önemli ölçüde dağıtılmış ve güçsüz bırakılmıştır. Yasal düzenlemelerin işçi haklarını yansıttığı bir çok durumda kanuna karşı hile yoluna başvurulmuş, yasalar çiğnenmiş ve peşi sıra yasal olarak da varolanların sürekli geriletildiği düzenlemeler gündeme getirilmiştir. Kamuda örgütlü sendikaların gücünün ve kitlesinin özelleştirmelerle, statü farklılıkları ile daraltılması, kamu ve yerel yönetimlere ilişkin düzenlemelerle birlikte bu alanda örgütlü sendikaları neredeyse yok olma durumuna getirmiştir. Özel sektörde örgütlü olan sendikalar ise, taşeronlaşma ve esnek çalışma uygulamalarının önce yasadışı ve şimdilerde yasal olarak uygulanması ve genel karakter kazanması ile aynı sonuca doğru hızla yaklaşmıştır. Bu sendikalar, sahip oldukları uzlaşmacı çizgilerinin ve bu doğrultuda uyguladıkları politikaların bir sonucu olarak, özellikle yöneticilerin ihanetleri ile, başta kendi üyeleri olmak üzere genel olarak işçileri satmış ve onlar üzerinden burjuva politikasının alanında konumlanmayı amaç edinmişlerdir.

Bu süreç, işçi sınıfının daha önce kolektif ve örgütlü olma beceresi gösteren kesimlerini şimdilerde kuşatılmış ve parçalanmış bir azınlık duruma sokmuştur. Bu azınlık kesimler ise, çıkarlarını işçi

sınıfının bütününe yönelik politikalarda değil de, diğer kesimlere göre *ayrıcalıklı* konumlarını korumak adına, sınıfın geri kalanının mücadelesine yabancılaşmakta bulunmaktadır. Oysa ki eldeki kazanımların sınıfın genelinin talebi olarak savunulması, varolanların kalıcılığının tek güvencesidir. Uygun koşullarda erken emeklilik yolunu seçebilen bu işçiler, bireysel kurtuluş gibi gözükken bu tercihlerinin, emeklilik haklarının ve koşullarının giderek kötüleşmesi, yok olması karşısında ne kadar büyük bir yanlılığı olduğunu geç de olsa anlayabileceklerdir.

Sınıfın örgütlülüğünün parçalanması amacıyla uygulanan taşeronlaşma ve esneklik uygulamaları, kapitalist üretim sürecinin ve karlılığın bir gereği olarak propaganda edilmekte ve sosyalistler de bu propagandanın etki alanına girebilmektedir. Bu çevreler, sendikaların kalan örgütlülüklerinin, içinde bulunduğu uzlaşmacı ve işbirlikçi çizgiyi, yöneticilerin şahsındaki bürokratik ihanet çizgisini, bütün sendika üyelerinin karakteri ve sendikayı da, bir bütün olarak işçi aristokrasisinin örgütlülükleri olarak göstermektedir. Sendika kavramının tarihinde içkin olan, bir işyerindeki veya işkolundaki işçilerin haklarını ve iş güvencesini diğer işçilere karşı da korumaya yönelik *ayrımcı* içeriği, sendika aristokrasisi kavramıyla aynı anlama gelmez. 'Sendika bürokrasisi' ve 'işçi aristokrasisi' kavramları birbirleri ile ilişkili olmakla birlikte, bir ve aynı şeyler değildir. Aynı işyerinde çalışan ve sendikalı olan işçiler, genel olarak benzer koşullara sahiptir ve işçi aristokrasisi ile farklılıkları bulunur. Bugün, üretim sürecinin taşeronlaşma ile parçalanması ve mekansal olarak birbirinden yalıtık yerlerde sürecin farklı evrelerinin gerçekleştirilmesi, aynı işyerindeki bir grup işçinin sendikalı olması ve bunun dışındaki taşeron işçilerinin her türlü haktan yoksun bulunması, bu işyerindeki işçilerin bir bütün olarak işçi aristokrasisini oluşturduğunu göstermez. Durumu böyle göstermek, işçi sınıfının örgütlülüklerine ve örgütlülük fikrine verilebilecek en büyük zararlardandır. Üstelik, sendikalı işçilerin işçi sınıfının çok küçük bir azınlığı olarak kaldığı bugün, bu küçük azınlığın uzlaşmacı bir çizgide bulunması sonucundan kalkarak, *bu sonuç* işyeri ve

işkolu temelindeki geleneksel sendikacılığın varacağı yer olarak propaganda edip *teori düzeyine yükseltmiş* işçi sınıfının örgütlülüklerine ve örgütlülük fikrine kapitalistlerin verdiği zararlar eşdeğer olabilecektir.

Sendikaların bugün içinde bulunduğu durum bir sonuçtur ve sonucu karşıya alarak geliştirilebilecek bir strateji doğru olmaz. Sonucu yaratan nedenleri karşımıza almak, işçi sınıfının örgütlülük fikrini, işyeri ve işkolu düzeyinde örgütlülüğü esas alan sınıf sendikacılığı fikrini sahiplenmek gerekmektedir.

Askeri diktatörlük koşullarının olumsuzluklarının giderilmesi, 89 Bahar Eylemleri ile mümkün olabileceken, duvarın ve sosyalizmin yıkılması, bu koşulları uluslararası gelişmelerin de etkisi ile tersine çevirmiştir. Bugüne kadarki kayıplar ve yenilgiler, işçi sınıfının gücü ve örgütlülüklerinde ciddi zaafılar ve yıkımlara neden olmuştur. İşçi sınıfının gücü, sayısındaki artışla ters orantılı gelişmiştir. Sayısındaki artış, fizik olarak sınırlarının gelişip, geçmiş dönemin bazı ayrıcalıklı grup ve kesimlerini içine almasının yanında, en kötü koşullardaki bölümünü oluşturan işsiz kesimin 10 milyonun üzerinde bir sayıya ulaşması ile, *sağlıksız* ; örgütlülük fikri ve becerisine uzak bir gelişme göstermesi beraberce gelişen süreçler olmuştur. Sigortalı ve sendikalı işçi sayısının hızla düşmesi ve sırasıyla bu ikisinin işçi sınıfının çok az ve giderek daralan bir kesimini oluşturması, sendikal politika konusunu hangi çerçeveden ele almak gerektiğine aslında işaret etmektedir. Bu açıdan da sendikaların bugünkü zayıf ve uzlaşmacı niteliklerinin, sınıf hareketinin yenilgisinin bir sonucu olduğu ve bu sonuç üzerinden bir karşı strateji geliştirilemeyeceğini belirtmek gerekir. Öyleyse geliştirilmesi gereken strateji, sendikaların bugünkü durumunu, genel olarak sınıf hareketinin yenilgisinin nedenlerine bağlamalı ve diğer düzeydeki örgütlülüklerin destekleyiciliği ve yol açıcılığı saklı kalmak üzere, sendikal politikanın yeniden inşasını önüne görev koymalıdır Bugünkü sendikaların içinde bulunduğu bütün olumsuzlukları veri alıp, bunları hedef tahtasına koymaktan ibaret kalacak sendikal politikalar, sınıf hareketinin sendikalaşma ihtiyacına yanıt

olamaz. Bütün bu olumsuz nitelermeleri, kuşkusuz bu sendikalar-daki bürokrasi ve uzlaşmacılar hak etmektedir. Karşıya alınan sendika ve konfederasyonların, bir çok eleştiriyi fazlasıyla hak etmelerine rağmen, bunun ötesinde hedef seçilmesi üzerinden, sınıfın sendikal örgütlülük ihtiyacı karşılanamaz. Sınıf hareketinin ihtiyacı olarak sendikal örgütlülüklerin, işyerleri ve fabrikaları, üretim birimlerini temel alarak tabandan örülmesi sonucunda kazanılacak mevzilerin, sendika bürokrasisinin devrilmesine hizmet edeceği kesindir. Böyle bir hareketin örülmesini, kendi konumları için tehlikeye gören bürokratlar ve onların belirlediği örgütlülüklerin bu yöndeki gelişmelerin karşısında olacakları mutlaktır. Sendika ve konfederasyonların tabanları ile buluşmayı amaçlayan sendikal bir hareketin örülmesi ve sendikaların varolan örgütlülüklerinin, işçi sınıfının birliğinin önünde engel değil, olanak olarak görülmesi gerektiği, en başta da bunu kavramış olan işçiler tarafından dile getirilmelidir. Bu açıdan da sendikal bürokrasinin yenilmesi, sınıf hareketinin bugünkü ihtiyacı olan sendikalaşma mücadelesinin sonucu olacaktır.

Bugün sınıf hareketinin ana gündemi, ne kadar yakıcı ve acil olursa olsun sendikal bürokrasi; sendikaların uyguladıkları uzlaşmacı politik çizginin yok edilmesi, yıkılmasından ibaret değildir. Sendikal örgütlenmenin nicelik ve niteliği sürekli gerilerken, bu durumun esas nedenleri öne çıkarılmalı, bu gerilemenin sonucu olarak gelişen sendikal bürokrasinin olumsuzluğu beslemesi, olumsuzluğun esas nedeni olarak görülmemelidir. Üstelik, sendikal bürokrasinin oluşturduğu olumsuz tabloyu veri alıp, buradan kalkarak işyeri ve işkolu temelindeki sendikacılığı, bütün olumsuz anlamların yüklendiği 'geleneksel sendikacılık' kavramı üzerinden sendika bürokrasisi ile eşitleyip mahkum etmeye çalışan anlayışlar, işçi sınıfı hareketinin birliğini sağlayacak nesnel zemini yanlış tanımlamaktadırlar. Sendikal bürokrasiye karşı mücadelenin önemi ve bunun başarılması, sınıf hareketinin ihtiyaçları üzerinde örülecek sendikalaşma hareketinin altından kalkabileceği bir sonuç olabilir.

Altını bir kez daha çizmek gerekir ki, bugün, sınıf hareketinin ihtiyacı, sendikalaşma ve sendika mücadelesidir. 12 Eylül'den bu yana neredeyse çeyrek asır geçmiştir ve artık ideolojik, kültürel ve yapısal¹ olarak olumsuz biçimlenmiş, burjuva ideolojisinin en geri ve yoz olanlarının etki alanında bir işçi sınıfı gerçeği ile karşı karşıyayız. Buna rağmen bugün, bir çok nedenle farkında olunması engellense de, toplumsal düzeyde sınıf gerçeğinin altı daha kalın çizilmiştir. Yeni yetişen kuşaklar, siyasal bilinç üzerinden olmasa da her günlük pratikleri ile yaşadıkları işçilik gerçeği üzerinden, bir sınıfa ait olduklarını, başta psikolojik düzeyde içselleştirerek yaşıyor. Aynı şekilde, geniş kitlelerin yaşam kalitelerinin hızla düşmesi, bir dönem önceki olanaklarla karşılaştırma fırsatı sunmakta ve örgütlülüğün gereği bir tür kendiliğindenlikle kavranabilmektedir. İşçi sınıfının kolektif hafızasındaki örgütlülük bilinci, ne kadar darbe almış olursa olsun silinebilmiş değildir ve işçiler uğradıkları her haksızlıkta, bu hafızadan bir şeyleri canlandırmaktadır. İşçilerin dışında, dönün küçük burjuvaları ve sınıf hareketinin lanetleyicisi orta tabakalar bile, peşine takıldıkları liberal, gerici, faşist çıkmazların hayal kırıklıkları üzerinden işçi sınıfının halihazırda ortalıkta bulunmayan hegemonyasının toparlayıcılığına ihtiyaç duymaktadırlar. Fakat, sınıf hareketinin geleceğini karartabilecek başka etmenlerin devrede olduğu unutulamaz! Gerici ve dinci ideolojiler ile kitleleri uyutan tarikat örgütlenmeleri, milliyetçi-faşist ideolojilerin korporatist yaklaşımları ve özellikle Kürt Ulusal Ha-

¹ İşçi sınıfının yapısal olarak değiştiği saptaması, işçi sınıfının niteliği değişmiştir türünden bir sav değildir. Bu yazı açısından esas olarak, üretim sürecinin organizasyonunun, teknik örgütlenişinin değiştirilmesinin sonucu olarak işçi sınıfının yapısındaki değişiklikten söz edilmektedir. Sektörel bileşim, kadın, erkek, çocuk işgücü, kafa kol emeği oranları işgücünün yapısına etki eden faktörlerden olduğu gibi, üretim sürecinin örgütlenişi, doğrudan bu faktörlere etki eden, belirleyen özellikleri ile öne çıkabilmekte, bu ise, işçi sınıfının ideolojisi, kültürü, alışkanlık ve gelenekleri ile olan ilişkisini olumsuz etkileyebilmekte, doğrudan örgütlülüklerini hedef alarak, sınıfı geri bilinç ve örgütlülük biçimlerine mahkum edebilmektedir. Sınıfın örgütlülük ve bilinç düzeyi, onun yapısal özellikleri arasında sayılmalıdır.

reketi'ne karşı sınıf içinde geliştirilen şoven-milliyetçi anlayışlar sınıf hareketini bölmek ve yönünü şaşırtmak için, sosyalizmin yeminli düşmanlığına devam ediyorlar. Tam da bu noktada 'kölelik yasaları'nın uygulamaya koyulması, kısa vadedeki bütün olumsuzluklarına rağmen, sınıf hareketinin orta ve uzun vadede kaçınılmaz olarak ve mutlaka yükselmesini getirecektir! Sorun, bu hareketin niteliğinin, her zamankinden daha çok, öncülüğünü kazanacak olanla bağlı olmasında düğümlenmektedir.

Kapitalizmin, işçi sınıfına, içinde bulunduğu koşulların ücretli kölelik düzeni olduğunun teşhir edilmesi için dolaylı ifade ve anlatımları gerektiren geçmiş dönemin koşullarına göre, İş Kanunu ve çalışma yaşamına ilişkin yeni yasal düzenlemelerle doğrudan teşhirin olanaklı olduğu bugünkü koşullar, burjuvazinin pervasız saldırıları, bir yönüyle sendikal örgütlenmenin koşullarını ve zorunluluğunu sürekli beslemekte, yükseltmektedir.

"... Ve burjuvazinin artık toplumda egemen sınıf olarak kalacak ve kendi varlık koşullarını topluma belirleyici yasa olarak dayatacak durumda olmadığı burada açıkça ortaya çıkıyor. Egemen olacak durumda değildir, çünkü kölesine köleliği çerçevesinde bir varlık sağlayacak durumda değildir, çünkü kölesini, onun tarafından besleneceği yerde, onu beslemek zorunda kaldığı bir duruma düşürmeden edemiyor. Toplum bu burjuvazinin egemenliği altında artık yaşayamaz, bir başka deyişle, onun varlığı toplumla artık bağdaşmıyor." (Marx - Engels, *Komünist Manifesto*)

Bu açıdan, genişleyen işçi sınıfı, yeniden ileri atılmak için yeni ve şimdi nasıl şekilleneceğini sonuna kadar bilemediğimiz mücadele araç ve yöntemlerini devreye sokacaktır.

İşçi sınıfı ne kadar parçalanmış, sınıf bilinci ne kadar geriletilmiş olursa olsun, işçi sınıfının genişleyen yapısı karşısında bütün ekonomik, sosyal ve siyasal hakların geriletilmiş olmasının ortaya çıkardığı çelişki, hak ve özgürlük taleplerinin, örgütlenme ihtiyacı ile buluşmasını getirmekte; en basit ekonomik taleplerden demokratik taleplere kadar olanların hepsi, kendini ancak örgütlenme pratiği ile açığa vurmaktadır. Tek tek işyerlerinde olsun, işkolu düzeyinde olsun, bütün hak talepleri, örgütlenme zorunluluğunu da-

yatmaktadır. Örgütlenme talebi, örgütlülük bilinci ne kadar yara almış olursa olsun, başka bir düzeyden kendini zorunlu kılmakta, hak arama mücadelesi, sendikal örgütlülüğün yeniden tesisi şeklini almaktadır. Kapitalistlerin saldırıları sonucunda işçi sınıfının parçalanmış birlik ve örgütlülüğü, kendiliğinden yeni bir birikimi hazırlamaktadır. Tam da bu noktada kapitalistler, sendikal örgütlülükleri aşırı bir tahammülsüzlük göstermektedirler. Çünkü yaşanan kriz ortamında kapitalistler, hem örgütlülükleri hem de sınıf içgüdülerini ile bilmektedirler ki, işgücünün sömürsünü sınırlandıracak en ufak bir girişim dahi, işçilerin geliştirecekleri örgütlülüklerin bir ürünü olacaktır. Her şey, sınıf savaşımının acımasız (uzlaşmazlık) kuralı sızlığı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bütün sorunlar, sendikal örgütlenme çalışmaları ve direnişler üzerinden patlak vermekte, sorunların çözümü noktasında taraflar, sendikal örgütlülükleri üzerinden netleşmektedir.

Sendikalaşma sorunu, bugün dünden çok daha fazla sınıf hareketinin siyasal düzeydeki performansına bağlıdır. Sendikalar, işçi sınıfının ekonomik ve demokratik örgütlülükleri olmakla beraber bugün, sorunun çözümü, siyasal düzeyde bir taraflaşmadan geçmektedir. Çünkü, geçmiştekine oranla bugün, işçi sınıfının birliği parçalanmış ve bu, dünkü koşullarda nesnel olarak oluşmuş sınıfsal birliğin olanaklarının, üretim sürecinin birbirinden yalıtılmış bölümlere ayrılması, taşeronlaşma ve esnek çalışmanın dayatılması sonucunda öznel olarak ortadan kaldırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Sınıfın birliğinin nesnel koşullarının ortadan kaldırılmaya çalışılması ise, işçi sınıfının genişlemesi, çalışan kesimin mutlak, işsiz kesimin görece büyümesi ile beraber gerçekleşmektedir. Sermayenin merkezileşmesi ve tekelleşme daha da artmakta, aynı üretim sürecinin farklı bölüm ve birimlerinde birbirinden habersiz çalışan işçiler, kapitalistlerin siyasi ve öznel tercihi olan üretim stratejilerinin etkisiyle, birliğin nesnel imkanlarından yalıtılmaktadır. Bu durum, proleterleşme ve mülksüzleşme süreci ile paralel bir şekilde, işçi sınıfının genelini toplumsal dokunun bütününe yayararak, sınıfın eskisine oranla ezici bir çoğunlukla, diğer toplumsal kesim-

ler üzerinde hegemonya kurmasının imkanlarını da yaratmaktadır. Bu açıdan, ekonomik ve demokratik örgütlülüklerin başarısı dünkünden daha çok siyasal düzeydeki mücadelenin belirleyiciliği üzerinden gelişecektir. Sendikal mücadele ve örgütlülüğün başarısının, siyasal düzeydeki mücadeleye dünkünden daha fazla bağlı olması, sendika örgütlülüğünün siyasal düzeye ait bir örgüt olduğu anlamına gelmez. Sendikal örgütlülük sorunu, dünkünden daha çok sınıf hareketinin farklı düzeydeki başarılarına bağımlı ve duyarlı bir konuyu oluşturmaktadır.

Sınıf hareketi içinde öncelikler, sendikal örgütlenmeye öncülük ederek perspektif sunmak şeklinde belirlemektedir. İşçi sınıfı içinde öncü konular almak ve sınıf temelinde öncü işçilerle buluşmak açısından olsun, sınıfın geneline yönelik politikalar oluşturmak açısından olsun, işçi sınıfının bugünkü konumu ve talepleri, sendikalaşma zemininde komünistlere yeni imkanlar sunmaktadır. Ama bu imkanlar, kuşkusuz ki sadece komünistler için değildir. Sınıf zemininde politika yapan her türden ideoloji, bu koşulların üzerinden sınıfın öncülüğünü kazanabildiği, sınıfın hareketine yön verebildiği ölçüde, geçmişteki etkilerinden çok daha büyük bir orana ulaşabilir..

Kuşkusuz bu perspektif, sınıfın büyük kısmını gündemine almakta ve buradan giderek, halihazırda eldeki sendikal yapıları ele geçirmek ve sendika bürokrasisine karşı mücadele etmek için en doğru yolu ve imkanları sunmaktadır. Sınıf hareketi, sendika bürokrasisine ve sınıf uzlaşmacılığına karşı mücadelesini, sendikalaşma hareketini yeniden ve doğru temellerde örek gerçekleştirecektir. Sendika bürokrasisinin ve varolan sendikal yapıların, tabandan geliştirilecek eylemlilikler karşısındaki engelleyici, pasifize edici ve ihanete ulaşabilen ezici müdahaleleri karşısında, çalışmaların ve sendikal hareketin bir noktasında, bugünkü sendikal konfederasyon ve yapıların da aşılması ve tamamen karşıya alınması gerekebilir. Ama bu durum, işkolu sendikacılığının karşıya alınmasının gerekçesi yapılırsa, sendikal hareket tamamen yanlış bir yola girmiş olacaktır.

Öyle ise bugün, işçilere ve işçi sınıfına önerilecek sendikal politikanın olabildiğince netleştirilmesi ve bu hareketin, süreç içinde ortaya koyduğu sorunlar çerçevesinde ayrıntılandırılması gerekmektedir.

SENDİKA POLİTİKAMIZ

‘Yeni sendikacılık’ anlayışlarının eleştirisine geçmeden önce, sendika politikamızı Eylül 2003 tarihli bir özel sayıımıza da başvurarak özetlemeye çalışalım.

Bilindiği gibi sendikalar asıl olarak işçi sınıfının ekonomik mücadele örgütleridir. Günlük yaşamın iyileştirilmesi, sömürünün sınırlandırılması amaçlı mücadele, sınıfın bütününe kapsayıcı, kitleliliği gözeten bir tarza sahip olmalıdır. Yine bilindiği gibi ekonomik kazanımların güvence altına alınması ve kalıcılışması, ücret talebini aşamayan sendikacılığa karşı, ekonomik hakları sadece ücrete indirgemeyen demokratik bir mücadele, demokratik talepler için mücadele perspektifine de sahip bir sendikal anlayışı gerekli kılmaktadır. Bu mücadelenin, sınıf ve demokrasi bilincinin oluşmasına hizmet eden, örgütsel anlamda da sendikal demokrasiyi aşğıdan yukarıya bütün işçiler için işleten bir bütünlükle yürütülmesi, sınıf ve kitle sendikacılığının temellerini oluşturur.

Dünyada ve Türkiye’de on yıllardır işçi sınıfının mücadelesi, sermayenin azgınlaşan saldırısı karşısında gerilemiştir. İdeolojik, politik, ekonomik bütün düzeylerde yenilmiş, geri çekilmiştir. Buna karşılık ise kapitalist egemenlik güçlenmiştir. Sınıfın parçalanma süreci, diğer düzeylerde olduğu gibi, sendikal düzeyde de sürüyor. Bununla birlikte, işçi sınıfının gündelik mücadele birliği giderek zayıflıyor. İşçilerin birliği, taşeronlaştırma, özel sözleşmeli personel, memur kadrosu, sendikasızlaştırma, işsizler, çeşitli biçimlerde bölünüyor. Burjuvazinin ideolojik, politik, ekonomik alanlardaki saldırısı karşısında, –sınıfın genel mücadele koşullarıyla bağlantılı olarak– direnemeyen sendikalar eriyor, yok oluyor.

Mücadelenin gerilemesinin parçası olarak sarı sendikacılığın etkinliği artıyor. Sendikacılığın geleceğini karartan sendika bürok-

ratları, konumlarını kendi kişisel çıkarları için kullanıyor, sendikal mücadelenin geçmiş birikimlerinden kalanları hızla talan ediyorlar.

Diğer alanlarda olduğu gibi, sendikal alanda da bu gerilemenin durdurulması, sürecin tersine çevrilmesi, bur bütün olarak sınıf mücadelesinin gelişmesine, yükselmesine bağlıdır. Sınıf mücadelesinin yükselmesi, sınıfın gündelik mücadelesinin birliğinin güçlenmesine, bu mücadelenin sınıfın genel hedeflerine yönelmesine dayanır. Sendikal mücadeleyi siyasi mücadeleye bağlamayı, ona tabi kılmayı, sınıf mücadelesinin bütün biçimlerini ayrılmaz bir biçimde komünizm doğrultusunda birleştirmeyi hedefleyen komünistlerin görevi, işçi sınıfının sendikalaşma, sendikal örgütlülüğün geliştirilmesi, yığınsallaştırılması, demokratikleştirilmesi, sendikalarından sarı sendikacılığın temizlenmesi mücadelesinde bütün güçleri ile yer almak, öne geçmeye çalışmaktır. İşçi sınıfının gündelik mücadelesinin birliği, komünist bir siyasi hareketin temeli olduğu gibi, komünistlerin siyasi çalışmasının da zeminidir.

Bu noktada açığa çıkan en önemli görevlerden biri; varolan sendikalardaki sarı ve bürokratik sendikacılığın teşhiri, tabandan, üretim birimlerinden başlayarak hangi sendika olursa olsun, bu anlayışların ve bunların temsilcilerinin temizlenerek, bu sendikal birimlerde sınıf sendikacılığının hakim kılınması mücadelesinin verilmesidir.

Sendikal faaliyet doğrudan üretim birimlerindeki sınıf çalışmasının bir yanı ama önemli bir yanı olarak ele alınmalıdır. Sendika bürokratlarını bir biçimiyle örgütleyerek veya işçileri sendika bürokratı haline getirerek sendika yönetimlerini ele geçirme veya bu tarzla sendikal çalışma yapma anlayışı, sınıf sendikacılığının ilkeleleriyle bağdaşmaz; tersine varolan sendikal statükoları yeniden üretir.

Bugün, genelde kabul gören, ‘devrimci işçiler sendika yönetimlerine’ sloganı yerine; bu sloganın yanlışlığından değil ama bizim verili koşullarımızın gereği olarak, ‘devrimci işçiler buldukları üretim birimlerinde sınıf sendikacılığının ilkelerini gerçekleştirmeye’ sloganı öne çıkarılmalıdır. Devrimci işçilerin, öncü işçilerin,

üretim birimlerinde, işyerlerinde ve fabrikalardaki taban örgütlerinin kolektif denetleyiciliği ve besleyiciliğinden uzak kalarak sendika yönetimlerinde görev alması, kaçınılmaz olarak onların şahsında bir bürokratlaşmayı getirecektir. Ancak tabandaki örgütlülüklerin yeterince güçlü ve sürekliliğinin sağlanmış olması durumunda, sendika yönetimlerine gelen öncü ve devrimci işçilerin, sınıf ve kitle sendikacılığının ilkeleri doğrultusunda çalışmaları, bu çizgiye bağlı kalmaları sağlanabilir. Sendika yönetimlerinde görev alındığı durumlarda, her düzeyde taban örgütlülüklerinin güçlendirilmesi amacıyla hareket edilmeli, sendikal olanaklar bu amaçla kullanılmalıdır.

Genel olarak çalışma yapılan üretim biriminde hangi sendika yetkiliyse o sendikada olunmalı ve o üretim birimindeki sendikayı sınıf sendikacılığı temelinde örgütlemeliyiz. Eğer çalışma yaptığımız birimde sendika yoksa, o iş kolunda hangi yetkili sendika amacımıza nispeten daha uygunsa onu seçmeliyiz. Sendika politikamızın bir parçası olarak da, yasal ve yasadışı yollarla sınıfın karşısına çıkarılan sendikal engellemelere, sendikasızlaştırma politikalarına karşı demokratik bir hak olan sendikal örgütlenme özgürlüğü için geniş çaplı kampanyalar önermek ve bu noktada sınıf içinde ajitasyon ve propaganda faaliyetini yürütmeyi hedeflemeliyiz.

Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesi verebilecek tek sınıf olan işçi sınıfının, sermayenin bugünkü saldırılarına karşı en temel görevlerinden biri de sendikal birliğini yaratması ve bunun üzerinden mücadelesini geliştirmesidir.

Büyük ölçekli üretimin, çok değişik yol ve yöntemlerle tasfiye edilmesi, üretimin birbirinden tamamen yalıtılmaya çalışılan küçük ve orta ölçekli işletmelere, taşeron firmalara kaydırılmasına rağmen bu tür üretim birimlerinin belli havzalarda toplanması, burjuvazinin işçi sınıfını parçalara ayırıp emek rekabetini artırma stratejisini geçersizleştirecek olanakları da beraberinde yaratmaktadır. Nesnel olarak tekelleşme ve üretimin yoğunlaşması eğilimi ve bu nesnel sürecin bizzat burjuvazinin mezar kazıcılarını yaratması

ve eğitmesine karşı burjuvazi, öznel olarak üretim sürecini parçalara ayırıp yalıtılmak, sınıfın birliğini yasal ve yasa dışı yollardan bildiğince engellemek için çalışmaktadır. Bu tercihi, bütün ideolojik savlarına karşın, üretim sürecini parçalara ayırıp parçaları birbirinden yalıtması, üretim mantığı açısından daha kârlı olduğu için değil, işçi sınıfının genişleyen ve tarihsel çıkarları her geçen gün ayırım noktalarını silikleştirip, bunların önüne adım adım daha geçen gelişmesinin, engellenemez sonucu yakınlaştırmasındandır.

Nesnel olanı öznel olarak parçalamak, görüleni görülmez kılmak, burjuvazinin sınıf mücadelesindeki stratejisidir. Bunun karşısındaki sendikal politika, öznel olan alanda, siyaset düzleminde geliştirilmek durumundadır. İşkollarını farklı düzeylerde tanımlarla yasal olarak çoğaltmak, yapılan işin niteliğini ve bu işkollarındaki işçilerin, aynı merkezi üretim sürecinin birimlerini oluşturdukları gerçeğini değiştirmez. Bu nedenle sendikal birlik, işkollarının kapsadığı bütün üretim birimlerini bir araya getirmekten başlayıp, bütün işkollarında çalışanları kapsayan merkezi bir temelde kurulmalıdır. Bu mücadelenin karşılaşılabileceği yasal ve yasadışı engeller, işçi sınıfının geçmiş mücadele deney ve birikimlerine yaslanıp uluslararası dayanışma ve mücadele birliğine uzanan ve her koşulda tarihsel-sınıfsal haklılığına dayanan bir noktadan aşılmalıdır. Bu açıdan sendikal mücadele, işçi sınıfının şu ya da bu parçasının eylemliliğini örgütleyen ve yasaları değil meşruiyeti temel alan; bu nedenle de neredeyse köleliği çağrıştıran yasaları her fırsatta çiğneyen; bütün tekil sorunların genel karakter taşıdığını, başka bir birime ve sektöre yaygınlaştırılmamış hiç bir kazanımın ertesi gün için bile güvencesinin bulunmadığını bilip, bu gerçeği başta kazanımların o anki sahibi işçilere olmak üzere sınıfın geneline propaganda eden bir siyasal yönetime sahip olmalıdır. Bu yöntem ise tekrar tekrar vurgulanmalıdır ki, işkollarından başlamak üzere ve bütün çalışanların merkezi birliğine hizmet edecektir.

İşçi sınıfı, kapitalist saldırıya karşı, şu ya da bu ölçüde muhalefet ediyor, çeşitli biçimlerde protestosunu yükseltiyor. Özelleştirmele-

re karşı PETKİM işçileri, TEKEL işçileri, SEKA işçileri, direnişler, işgaller, gösteriler, yürüyüşler, mitingler yaptılar. DİSK, Türk-İş, Hak-İş, KESK, Petrol-İş, Nakliyat-İş, Eğitim-Sen ve diğer sendikalar, İş Yasasına, Kamu Yönetimi yasalarına, özelleştirmelere, köleleştirilmeye, işsizliğe, sefalet ücretlerine, zorunlu tasarrufların geri ödenmemesine karşı binlerce işçinin, hatta yüz binlerin katıldığı çok sayıda miting düzenlediler.

İşçi sınıfı, burjuvazinin saldırısını durdurmak, haklarını kazanmak için mücadele etmek zorunda. Sürdürdüğü mücadeleler ise, bir süredir başarıdan çok başarısızlıkla, yenilgiyle sonuçlanmaktadır. Bu sonuçta, sınıfın parçalanmasının, birliğini sağlayamamasının payı büyük. Mücadele, sınıfın o an saldırıya uğrayan kesimiyle sınırlı kaldığı, diğer kesimleri tarafından yeterince desteklenmediği, ilgisiz kaldığı sürece, yenilgiye mahkum oluyor. Bu durumda, teker teker sırası gelen kesimler, yalnız başlarına kaldıkları ölçüde, burjuvazi tarafından kolaylıkla yenilgiye uğratılabiliyor. Zaten toplumda, işçi sınıfı karşısında, bir azınlık olan burjuvazi de gücünü buradan, sınıfı, çıkarları mücadelede birleşmelerini gerektiren kesimleri parçalayabilmesinden, birbirlerinin karşısına dikbilmesinden alıyor. Burjuvazinin, işi sınıfının kazanımlarına, haklarına yönelik saldırısının zemini ve önemli bir parçası, ideolojik saldırı, ideolojik egemenlik mücadelesidir. Burjuvazinin özelleştirmelerden kuralsız çalıştırmaya, sosyal hakların ortadan kaldırılmasından ücretlerin farklılaştırmasına, düşürülmesine kadar çeşitli saldırılarında kazandığı başarılar, öncelikle bunların haklılığına toplumu, işçi sınıfını ikna etmesine, hakları elinden alınan kesimi sınıfın geri kalanından tecrit etmesine, yalnızlaştırmasına, sınıfı bu biçimde parçalamasına dayanıyor. Bu açıdan da günümüzde bütün pervasızlığı ile süren bu saldırının, işçi sınıfının toplumun belleğinde yer eden haklarına karşı, burjuvazinin on yıllar boyunca sürdürdüğü ideolojik mücadelesinin üzerinden yükseldiği ve bu hazırlığın bir sonucu olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır.

İşçi sınıfının burjuvazinin saldırısını durdurabilmek, haklarını

kazanabilmek için her şeyden çok mücadele birliğini sağlamaya, geliştirmeye ihtiyacı var. İşçi sınıfı, sınıfın üyeleri, mücadelenin başarısı için bireysel kurtuluş arayışlarının yerine sınıfsal dayanışmayı geçirmek, tek tek kendi kurtuluşlarını sınıfın, toplumun kurtuluşunda aramak zorundadır. Mücadelenin bu yönde ilerlemesiyle, taşeron işçilerinden geçici işçilere, kayıtsız işçilerden işsizlere, kamu çalışanlarından beyaz yakalılara, işçi sınıfının çeşitli kesimlerinde sınıfın parçaları bulunduğu bilinci gelişebilir; bireysel sözleşme, bireysel çözüm çabaları yerini örgütlenme ve örgütlü mücadele çabalarına bırakabilir, sendikalar bir azınlığı kapsamaktan ve kitleden koparak yozlaşmış yöneticilerin çıkar araçlarına dönüşmekten kurtulup sınıfın yığınlarının mücadelesini yükseltebilir. İşçi sınıfının parçaları saldırının ucu kendilerine dokunduğunda tepki göstermekten çıkabilir. Sınıfın bütününün çıkarları gözetilmeye başladığında, sınıf mücadelesi bütünlüklü bir biçim alacak ve burjuvaziye karşı mücadele başarılarına imza atacaktır.

Sınıf mücadelesinin bütünlüğü, onun bütün boyutlarının, ekonomik, ideolojik, politik mücadelenin birbirinden kopartılamaz birlikteliğidir. Mücadele eden sınıfların temel hedefi ekonomik çıkarlar, üretilen zenginliğe el konulması, sömürünün sürdürülmesi ya da engellenmesi olmakla birlikte, bu doğrultuda, ideolojik egemenlik mücadelesi de politik gücün, devlet iktidarının kullanılması da maddi kazanımlar için mücadelenin aracı ve kopmaz parçasıdır. Sınıf mücadelesinin başarısı, ekonomik, ideolojik, politik mücadelenin birleştirilmesine, birlikte sürdürülmesine bağlı olduğu gibi, işçi sınıfının kısmi ya da anlık çıkarlarından öteye onun nihai ve evrensel çıkarlarını temsil eden komünizm, işçi sınıfının mücadelesinin birliğini sağlama yeteneğindedir. Sınıf mücadelesinin yükselmesi, komünizmin sınıfla birleşmesinin, sınıf içerisinde güç kazanmasının zeminini sağladığı, geliştirdiği gibi, komünizmin sınıf içerisinde güçlenmesi, sınıfın önderliğini kazanması da sınıf mücadelesinin ilerlemesinin, gelişmesinin, burjuvaziye karşı zafer kazanmasının önkoşulu ve güvencesidir.

Sendikal politikamızı genel olarak yukarıdaki temellerde ifade

etmekteyiz. İşkolları temelinde bir araya gelen çalışanların birliğini sağlamak amacıyla, ne kadar dağınık ve birbirinden yalıtılmış olursa olsun bütün üretim birimlerinde sendikal örgütlenmeye girişmek ve bunu da sınıf ve kitle sendikacılığı ilkeleri ile gerçekleştirmek. Bu açıdan, başlangıçta kısmi, bölgesel ve geniş bir havzaya dağılmış işyerlerinde örgütlenebilecek sendikayı, varsa işkolu düzeyinde yetkili sendika merkezine bağlamak, yoksa sendikayı işkolu düzeyinde genelleştirmek, sendikal çalışmanın yönü olmalıdır. Başta sendikal örgütlülük olmak üzere sınıf hareketinin çeşitli düzeylerdeki birlikleri oluşturuldukça, üretim sürecinin öznel olarak parçalanmasının tersine nesnel olarak bütünlüğü daha algılanabilir olacaktır. Bunun üzerinden sınıf bilincinin gelişmesi ve birliğinin gerçekleşmesinin imkanları artacaktır. Bu açıdan işkolları temelinde ve merkezi (demokratik merkezîyetçilik) düzeyde tanımlanması gereken sendikal faaliyet, en olumsuz koşulların yaşandığı bugün en alttan başlanarak örülmek zorundadır.

Sendikal hareket ve örgütlülüğün yenilgi koşullarına ve sendikal yönetimlerin içinde buldukları ihanetlere, uzlaşmacı çizgilere bakarak, işkolları ve merkezi düzeyde örgütlenmeyi esas alan sınıf ve kitle sendikacılığını **geleneksel sendikacılık** kavramı ile mahkum etmeye çalışan ve bizim, '*yeni sendikacılıkla* tanımladığımız bir anlayış gelişmiştir. Bu anlayış, kuşkusuz bugünkü sendikal yapıların olumsuzluklarından sorumlu olmadığı gibi, bütün bu olumsuzluklar bu anlayışı savunanların marifeti de değildir! Ama sendikal alandaki tikanıklık ve çözülmenin önüne geçmek ve yeni bir strateji oluşturmak iddiasındaki 'yeni sendikacılık' akımının değerlendirilmesi, hem işçi sınıfının iktidarı noktasından tanımlanan sosyalizm anlayışından vazgeçmek durumunda olanlara hem de sosyalizmin işçi sınıfının kendi eseri olacağı gerçeğini görmek isteyenlere bir yanıt olacaktır.

'YENİ SENDİKACILIĞIN' GENEL ER EVESİ

Seksenli yılların başından bu yana her alanda etkin olan gerici felsefi sistemler –baskın olarak da post-modernizm– ve en antikasın-

dan iktisat tezlerinin bu etkileri kullanarak kendini yeniden tahkim etmiş olanlarından yeni sağ ideolojiler, kuşkusuz ki, çeşitli sol siyasi akımları farklı düzeylerde etkiledi. Siyasi akımların niteliklerini her düzeyde belirleyen ideolojik ve sınıfsal dayanaklarının komünizmden farklılaşması ile doğru orantılı artan bu etki, özellikle sınıf mücadelesine, sendikalara, sendikal mücadele anlayışlarına yönelik olarak çeşitli açılardan oluşan yeni kırılmaları daha önceden varolanların üzerine ekledi.

Kendisini yeni dönem-eski dönem, geleneksel sendikacılık-yeni sendikacılık karşıtlığı içinde tanımlayan *yeni sendikacılık*² anlayışının, en belirgin özellikleri, Türkiye'de **Toplumsal Hareket Sendikacılığı** (THS) kavramı ile ifade edilen ve Yön Dergisi çevresinin savunduğu akımda görülmektedir. Yeni sendikacılık anlayışından etkilenen bu gibi çizgilere, **Birleşik Sendikal Hareket** (BSH), bir yıl öncesine kadar varolup yasal olarak da tanınma mücadelesi veren ama şimdi ortadan kalkmış olan **Birleşik İşçi Sendikacılığı** (BİS) ve benzer bir eğilim içinde olan yeni 'Türkiye Komünist Partisi'nin **İşçi Konseyleri** deneyimleri örnek verilebilir. Biz bu örneklerden BSH dışında kalanlarını ele alıp inceleyeceğiz. Çünkü bu örnek, kendisini, geniş olarak THS'nin argümanları ile ifade etmeyi seçmiştir. THS'nin dışında yeni olarak söylediği bir şey de yoktur. Şimdi ortadan kalkmış ve PTT direnişinin örgütlenmesinde aktif rol almış olan BİS ise, tekil bir örnek olarak şimdi yaşamıyor olsa bile, sendikal anlayış örneği olarak, yeni sendikacılık zemininde ortaya çıkmış bir örnektir ve bu örneğin kendisi benzer-

² Yeni sendikacılık kavramı, eski tip meslek örgütüllükleri ve vasıflı emek örgütüllükleri yerine sanayi devrimi ile kitleleşen vasıfsız işçiler temelinde örgütlenen işçi sendikalarını ifade etmekteydi. Burada kullanıldığı anlamıyla, yeni sendikacılık kavramı ise, işkolu ve büyük üretim birimleri temelinde örgütlenen sendikaları geleneksel sendikacılık olarak ifade edip kendisini bunun karşısında kuran akımı ifade etmektedir. Bu sonucu üretmekle birlikte gerekçeleri ve ürettikleri bu sonuç üzerinden geliştirmek istedikleri toplumsal ilişkiler alanı olarak sosyalizm anlayışları çok farklılaşabilen anlayışları bir tek yeni sendikacılık kavramı altında toplamak, bu nedenle yanlış olmayacaktır.

lerinin ortaya çıkabileceğini kanıtlamaktadır.

Birbirinden ne kadar farklı geleneklere ait siyasi çizgiler olurlarsa olsunlar, bu çizgilerin savundukları sendika anlayışlarının dayandıkları varsayım ve kabuller, esas olarak aynı iki kaynaktan beslenmektedir ve bu yüzden, *yeni sendikacılık* başlığı altında sokulmalarında bir sakınca yoktur.

1. Kapitalizmin gelişimi ve ekonomik sürecin tahliline yönelik yanlış saptamalar –ki bunlar küreselleşme söyleminin tezlerine dayanır– yeni sendikal anlayışların dayandığı varsayımların birinci kaynağını oluşturmaktadır. Kapitalistlerin işçi sınıfına karşı mücadelelerinde ileri sürdükleri argümanlardan hiç de farklılaşmayan *yeni sendikacılık* anlayışının varsayım ve kabulleri, sınıf mücadelesinin araçları olan sendikalara yönelik olarak geliştirilebilecek bütün örgütlenme ve mücadele stratejilerini baştan yanlış temellere mahkum etmektedir. *Yeni sendikacılık* anlayışı, kapitalistlerin, geçici ve kısmi olan eğilimler üzerinden geliştirdikleri öznel bir stratejiyi, mutlak ve tarihsel eğilimlerin zorunlu sonucu olarak değerlendirme yanlışlığı üzerine inşa edilmiştir.

2. Dayandıkları felsefi arka plan ve dünya görüşüne, en genel olarak da savundukları sosyalizm anlayışının sendikal alana uyarlanmasına ait varsayım ve ön kabulleri yeni sendikal anlayışları besleyen ikinci kaynağı oluşturmaktadır. Bu varsayım ve ön kabuller ise, a- Sendikal hareketin krizi, b- Kapitalist üretimin yeni stratejisi ve kapitalist üretimin değişimi, c- İşçi sınıfının yeni nitelikleri ve yeni işçi sınıfı, saptamalarına dayanan gerekçeler ekseninde ifade edilmektedir.

Bu varsayımlar üzerine inşa edilen tez, sendikaları demokratik halk muhalefetinin merkezi, daha da ötesi halk iktidarının özneli olarak değerlendirmeye varabilecek mantıklı kurgular içerdiğinden, (çoğunca da bu sonuca varıp, siyasal bir söyleme dönüştürdüğünden) işçi sınıfının mücadelesini baştan sakatlamakta, dayandığı sınıfsal zemin ve savunduğu ideoloji nedeniyle, ekonomik ve en fazlasından demokratik mücadelenin araçları olabilecek sendikal örgütlülüklerle, siyasal iktidar mücadelesinin görevlerini yüklemeye

yi denemektedir.

Yeni sendikal anlayışlar, bundan önceki dönemde köylülük ve küçük-burjuvazinin, emek vurgusu ekseninde işçi sınıfı ile buluşturulması ile geliştirilen bir tür halkçılığın, bu iki kesimin kapitalizm şartlarındaki yıkımı ve bunun sonucunda genişleyen işçi sınıfının çok parçalı ve karmaşık yapısı içinde, kendisini yeniden var etme koşullarını yaratabilecek varsayımları temel almaktadırlar!

Y NTEM YANLIŞLARI

Bu iki kaynaktan aldığı verileri, kendi sınıfsal duruş ve sosyalizm savunularına göre harmanlayan siyasi çizgiler, düşünce ve yöntem tarzında bir dizi yanlışlığı birleştirerek bir yöntem de ulaşılmış oluyorlar. İki yönlü olan parça bütün ilişkisinde, ağırlıkların keyfiyen değerlendirilmesine neden olan bu yöntemsel yanlışlığa, hem felsefi kavrayışları, hem de eklektik ideolojik duruşları izin vermektedir. Esas olarak küçük-burjuva bir zeminden, kapitalizmin işleyiş yasaları ve marksizmin sınıf bilgisi dışında tahliller geliştirmeye izin veren bu yöntem, yanlış bilginin üzerine doğru görülen bir teori inşa etmeye izin verdiği için tercihi kolaylaşmaktadır. Çünkü ulaşılmak istenen sonuç, dayanılan sınıfsal çıkarılara göre düzenlenmektedir. Bir ikinci tercih nedeni ise, sınıf merkezli demokrasi ve sosyalizm anlayışına olan uzaklıklarıdır ki, bu da doğrudan dayanılan sınıfsal tabanla ilişkilidir.

Sol ve sosyalist saflarda, kapitalizmin, sosyalizmlerin yıkılmasından sonraki yöneliminde beliren eğilimlerin bir ya da birkaçının mutlaklaştırılması sonucunda sorgulanmadan benimsenen ve yukarıda iki madde olarak açıkladığımız (yazının devamında ayrıntılandıracağımız) varsayımlar, gelişmenin bütünü yerine ikame edilmiş, mutlak kabul edilen bu eğilimin tersine, farklı yönlerden etki eden eğilimler analizin içine dahil edilmemiştir. Bu eğilimlerin bir ya da birkaçının, kapitalist ekonomik sistemin, nesnel düzeydeki gelişmelerinin varacağı (engellenemez) mutlak sonuçların belirtilebilir olarak değerlendirilmesi; yine bu gelişmelerin ortaya çıkması, belirmesi sürecinde öznel olanı ve işçi sınıfının iradesini yok sayan

bir mantığın ve düşünüşün ürünüdür. Bu düşünüş, sınıf mücadelesinin dengelerince doğrudan etkilenen sermaye birikim politikaları gerçeğinin aksine, bu politikaların oluşturulmasında sınıfsal dengeler ve sınıf mücadelesinin, kapitalistler tarafından hiç hesap edilmediğini ön kabul almaktadır. İşçi sınıfının gücü ve örgütlülüklerinin zayıf ya da kuvvetli olmasını göz ardı eden ve bu faktörü, kapitalizmin bugünkü eğilimlerinin üzerinde etkisiz kabul eden anlayışlar, esas olarak sınıfsallık faktörü tarafından belirlenen ekonomik-politik stratejileri, ekonomik yasallık düzeyinde gelişen mutlaklıklar olarak değerlendirmekte ve bu nedenle de, sosyalizmlerin yıkılmasının doğrudan ürünü olan öznel, arızı ve geçici olan koşulları nesnel, mutlak ekonomik kaçınılmazlıklar diye vaaz etmekte; toplumsal gerçekliği ve bu gerçekliğe temel oluşturan sınıfsal yönelim ve politikaları sakatlamaktadır.

Kapitalizmin geçirmiş olduğu evrimin işçi sınıfının niteliği ve yapısında karşılıklı olarak değişikliklere yol açtığı ve açacağı gerçeğinden hareketle, bunun geri dönülmez bir şekilde olumsuz siyasal sonuçlara ulaşacağını varsayan bu anlayışlar, nesnel süreçleri mutlak, kaçınılmaz ve kendinden menkul bir şekilde değerlendirmektedir. İşçi sınıfının mücadele, örgütlülük ve bilinç faktörünü, gelişmeler üzerinde etkisiz eleman olarak görüp kapitalizmin değişimini nesnel bir süreç olarak mutlaklaştıran; bu değişimin sonuçlarını veri alıp, sendikal anlayışı bu zemin üzerinde tanımlamak yolunu seçen *yeni sendikal anlayışlar*, işçi sınıfının şu anki (geleneksel diye tanımlanan) sendikal örgütlülüklerine olumsuz yaklaşmakta, bu örgütlülükleri bürokrasinin kaleleri olarak değerlendirmekte ve geleneksel olarak tanımladığı sendikalar ile bu sendikaların örgütlediği işçi sınıfının belli kesimlerine mesafeli ve hatta giderek düşmanca bir tutum takınabilmektedir. İşçi sınıfının geleneksel sendikalarını, ekonomik mücadele örgütlülüğü anlayışının dışına çıkarmamak, demokratik ve siyasal olanla ilgilenmemek ve ekonomizmle suçlayan *yeni sendikacılık anlayış* bu varsayımlar üzerinden tezlerini geliştirdiği için nesnel süreçleri, kendinden menkul ve mutlak olarak değerlendirdiğinin farkına varamamakta; büyük

üretim birimlerinde örgütlü olan sendikaları, içinde buldukları durumdan dolayı, toptan işçi aristokrasisinin örgütlülükleri olarak değerlendirmektedir. Belki de bu nedenden ötürü sınıf mücadelesinde en devrimci konumlanışın, geleneksel sendikacılık olarak değerlendirdikleri bu yapılar karşısında savundukları *yeni sendikacılık anlayışının* yaşama geçirilmesinin ürünü olacağı ileri sürülmektedir!

1. 'YENİ SENDİKACILIK' ANLAYIŞLARININ RETİM S RECİNE İLİŞKİN GEREK ELERİ

Büyük üretim birimleri ve fabrikalarda örgütlü sendikaları, kapitalizmin genişleme döneminin bir parçası ve onun ürünü olarak değerlendiren bir ön kabul, *yeni sendikacılık* anlayışı tarafından esas alınmaktadır. *Yeni sendikacılık anlayışı*, geleneksel sendikacılığı, talebin bir unsuru olarak işçi sınıfının daha fazla ücret almasına, buna dayanarak da örgütlülük ve ücret sendikacılığına izin verilen refah ve genişleme döneminin bir ürünü olarak değerlendirir. Bu dönem boyunca sistem açısından tahammül edilebilir örgütlülükler olarak değerlendirildiği varsayılan geleneksel sendikacılığın işlevinin, içine girilen dönemde değiştiğini ileri süren bu ön kabul göre artık sendikalar, işçi sınıfının genişleyen yapısı içinde az sayıda ayrıcalıklı ve aristokrat işçinin, sınıfın bütünü karşısındaki konumlanışlarını ve sınıf bürokrasisini temsil etmektedir. *Yeni sendikacılığa* göre, kapitalizmin rasyonelleri içinde büyük ölçekli üretimin ekonomik (kârlı) olmadığı bir momentte bulunulmaktadır. Büyük üretim birimleri parçalanmak yoluyla işletmeler küçültülmekte, merkez kapitalist ülkeler emek yoğun sektörlerden kurtulmak ve gelişmiş teknolojilere ve *yeni ekonomiye* hakim olan sektörlerle yönelmek için büyük üretim birimlerini parçalara ayırarak küçültülmektedirler. Çokuluslu firmaları, bundan önceki dönemde okyanustaki büyük gemilere, şimdi ise ırmaktaki küçük ama süratli teknelere benzeten *yeni sendikal anlayışlar* bu küçülme ve parçalanmayı, ekonomik rasyoneller temelinde açıklama tercihindedir. Tabii bu değişim de doğrudan işçi sınıfının yapısı ve kapitalizmin

coğrafyasında dağılımı noktasında değişimlere yol açmaktadır. İşsizlik yaygınlaşmakta, hizmet sektöründe yığılma artmakta, kitle- sel üretim yerine esnek ve sipariş üzerine, stoksuz- yalın üretim ikame edilerek geleneksel mavi yakalı işçi sınıfı tasfiye edilmektedir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda işçi sınıfının genişleyen yapısı karşısında, sorumlulukları artması gereken sendikalar, gelişen ve karmaşıklaşan sorunlar karşısında aciz kalmakta, sınıfın bütününe karşı sorumluluklarını yerine getirmemekte, sorumsuz davranmakta ve hatta sendikasız, örgütsüz, sigortasız ve her türlü güvenceden yoksun olarak çalışan ve sürekli genişleyen kesimler karşısında, kendi ayrıcalıklı konumunu korumak ve sürdürmek dışında bir sendikal politikayı tercih etmemektedir!

Gelişmelerin, dünya çapındaki sınıfsal dengelerin büyük altüst oluşunun, sosyalizmler sonrası dönemin bir sonucu olarak gerçekleştiğini telaffuz etmeden, bu yönelimin kapitalizmin kendi karlılık ve ekonomik gereklerinin bir ürünü olduğunu ileri süren yeni sendikacılık anlayışı, küçük ve hareketli işletmelerin, yeni ekonominin ve karlılığın bir gereği olarak geliştiğini düşünmektedir. Geleneksel sendikacılığın mutlak olan bu gelişme karşısında tutunma ve işçi sınıfının bütününe yönelik politika geliştirme şansı da bulunmamaktadır. Zaten eski tip sendikacılar, konumları ve ayrıcalıklarını, kendilerini kuşatan işçi sınıfının bu en geniş ve en zor durumdaki geri kalanlarına rağmen korumak dışında bir stratejiye de sahip değildir!

Yeni sendikacılık anlayışını savunanlar, bilerek ya da bilmeyerek, yeni ekonomi'nin zaferini ilan edenlerle aynı argümanları kullanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu anlayış, kapitalistlerin geçici ve kısmi olan eğilimler üzerinden geliştirdikleri öznel stratejilerini, mutlak ve tarihsel eğilimlerin zorunlu sonuçları olarak değerlendirme yanılsamasındadır.

Yukarıda ileri sürülen argümanlar, kuşkusuz, görüntünün bir parçasını, yüzlerce eğilimden bir kaçını ifade etmektedir. Ama ne görüntünün bütünü ve kendisidir ne de ifade ettiği gerçeklik, sınıfsal mücadele zemini dışında gelişen ekonomik rasyonellerin so-

nucudur. Ama bu eğilimlerin özellikle burjuvazi tarafından abartılarak ön plana çıkarıldığı, gelişmenin yönünü belirleyen mutlaklıklar olarak vazedildiği bilinmektedir.

Gelişmelerin yönünü teknolojik determinizmin saptadığına yönelik olarak önemli bir vurgu içeren, tarih bilgisi açısından sakat olan bu anlayışlar, yaşanmakta olan değişimleri bütünlüğü içinde görememektedirler. Bütün bu gelişmeleri yeni ekonomi' in gerekleri olarak değerlendirmekte ve bilim dışı sonuçlara varmaktadır.

Yeni sendikacılık anlayışları nın kendilerini temellendirdiği varsayımların '*yeni ekonomi*' anlayışı ile benzeştiğini belirtmiştik. Yeni sendikacılığa göre, kapitalist üretim büyük ölçekli olmaktan giderek küçülmekte, küçük birimlere bölünmekte, sanayi çevreye kaydırılmakta ve hatta ekonomik karlılık, bilgi üretimine, bilgi teknolojilerine dayanmaktaydı. Bu ise üretimin temelinde işgücünün değil bilginin, giderek daha fazla yer almak yoluyla işçi sınıfını tasfiye ettiğini, bu nedenle de büyük ölçekli üretimin gereksizleştiğini ileri sürmek anlamına gelmektedir. İşçi sınıfının tasfiye edildiğini ve teknolojinin, bilginin, robotların üretim sürecinde işçilerin yerini aldığını ileri süren *yeni ekonomi*, merkez kapitalist ülkelerde işçilerle kapitalistler arasında gelişen mücadelelerde, makinelere ve robotlara rağmen işçileri tercih ettiği için kapitalistlerin taltif edilmesini beklemektedir! Eğer buna rağmen işçiler uzlaşmayı seçmezlerse üretim birimlerinin ucuz işgücü sunan çevre ülkelere kaydırılacağı, böylelikle de yüksek işgücü ve çevresel maliyetlerinden kurtulacakları yönünde tehditlerini sınıfa karşı kullanan kapitalistler, bütün bu tezlere dayanarak, sınıfın pazarlık ve mücadele gücünü zayıflatabilmişlerdir. Mantığı çıkarımını, sonul olarak, üretim sürecinde işgücünün yerini bilginin aldığı savına vardırarak yeni ekonomi'nin, işgücünün üzerinden yaratıldığını bildiğimiz artıkdeğerin, ekonominin temeli olmaktan çıktığını savunmak gafleti dışında bir kıymet-i harbiyesi yoktur. İleri teknoloji üreten ve bir web sayfası üzerinden e-ticaret yapan firmaların egemen olup belirlediği ileri sürülen yeni ekonomi savunusunun

kalp atışlarının izlendiği ABD'deki Nasdaq endeksinin hızla inişe geçmesi ve Bush iktidarı ile birlikte gelişen şirket iflasları, peşi sıra bütün homurtuları ile çalışmaya başlayan silah ve savaş sanayi, ekonominin temelinde bulunan şeyin saf sofistike bilgi değil, doğanın dolaysız tahribi ile birlikte en dolaylı olanından en doğrudan olanına kadar mutlak bir işgücü sömürüsü olduğunu bir kez daha herkese gösterdi. İşgücünün yerini bilginin ve robotların almakta olduğu savı ise, işçilerin yerine hiçbir makinenin ya da bilginin kar, faiz ya da ranta temellik eden artıkdeğeri üretmeyeceği, yani kapitalizmin sınırları gerçeğine çarpıp durmaktadır.

Kuşkusuz ki, yeni ekonominin tezlerinin bir çoğundan etkilenen yeni sendikal anlayışların savundukları, gerçeğin bir yönüyle ilişkilidir; bu açıdan da kısmi olarak geçerlilik arz etmektedir. Örneğin, ağır sanayi denen ve esas olarak mutlak artıkdeğer sömürüsünün geçerli olduğu, çevreye zararlı işkollarının, kademeli olarak perifer ülkelere kaydırıldığı bir gerçektir. Bir eğilim olarak bu gelişme, kapitalizmin tarihi boyunca hep olagelmıştır. Ucuz işgücünü (işgücü sömürüsünü) esas alan kapitalizmin, kendi doğasından kalkarak, yeni sağ ideolojilere (ve tabii görmek isteyenlere de), verdiği bir yanıt olarak sürekli yinelen bu gelişme, işçi sınıfının gücü ve örgütlülüğünün zayıfladığı koşullarda, yeni ekonominin tezlerine zemin hazırlayabilmiştir. Kuşkusuz bu tarihsel eğilim, kapitalist rekabetin doğasından kaynaklanmaktadır. Bu gelişme, bir bütün olarak işçi sınıfının ağırlıklarının, kapitalist rekabet ve işbölümüne göre değişmesi dışında bir anlam taşımamaktadır. Geri ve doğaya zararlı teknolojilerin çevre ülkelere kaydırılması, 'merkez ülkelerde sanayi üretimi kalmamıştır ya da bu eğilim sürerse kalmayacaktır' yönündeki söylemlere temel oluşturmuştur. Oysa ki söylendiğinin aksine, görece artıkdeğer sömürüsü ve ileri teknoloji, bu nedenle de eğitilmiş, kalifiye işgücü gerektiren üretim birimlerinin, çevreye kaydırılması gibi gelişmeler değil, üretkenlik (işgücü sömürüsü) artışlarına göre yeniden düzenlemeler söz konusudur. Kuşkusuz, esas olarak bu gelişme, bir bütün olarak sınıf mücadelesinin dengelerinin kökten değiştiği *sosyalizmlerin yıkımı* sonra-

sında gerçekleşmiştir. Bu yeniden düzenlemeler ekseninde, çokuluslu firmaların dev tesislerinde bir daralma olabilmekte, ama esas olarak aynı mekanda olmasa da şirket bünyesinde çalışanlar çoğalmaktadır.

Merkez kapitalist ülkelerdeki bu yeniden yapılanma, dünyada sosyalizmler sonrası altüst oluşun belirlediği sınıf mücadelesi koşullarında kapitalistlerin sahip olduğu en avantajlı konumlarda gerçekleşmektedir. Bu düzenlemelerde de karlılık esastır. Firmalar, kendi bünyelerinde istihdam etmeleri gereken işgücünü ve işin belli bölümlerini, başka ülkelerdeki uzmanlara sipariş edebilmekte böylelikle de ucuz işgücü sağlayarak maliyetleri düşürmektedirler. Örneğin ABDli bir uçak firması, uçağın belli bölümlerinin dizaynını başka ülkelerdeki uçak mühendislerine tasarlatmak yolunu seçebilmektedir. ABDli bir uçak mühendisinden on kere daha ucuz bir Rus uçak mühendisi, firmanın tercihi olmaktadır. Ama uçak fabrikasını başka ülkelere kaydırmak, daha ciddi ve riskli bir tercih olduğu gibi ekonomik olduğu tartışmalı bir karar olacaktır. Örneklere çoğaltmak mümkündür. Yine, çokuluslu bir yazılım firması, Hintli ya da Çinli mühendisleri çalıştırmak tercihinde olursa, işin bu bölümünü, çalıştıracığı bir ABDli mühendisten yedi kez daha ucuza getirebilmektedir. Bunun için Hintli ya da Çinli mühendisi ABD'ye, yani işin yapıldığı ülkeye yerleştirmesi de gerekmemektedir. Her alanda yapılan mimari çizim ve tasarımlar için Macar, Filipinli ve Şilili bir mimar, aylık 250 dolara çalışırken, ABDli bir mühendis 3 bin dolar alabilmektedir. Çokuluslu bir mimarlık ya da benzer firmalardan biri çevre ülkelerdeki mimarlara sipariş vermiş olsun! Macar, Filipinli veya Şilili mimarlara ısmarlanmış çizimler, bu mimarlar tarafından kendi ülkelerinde tamamladığına göre, bu durumda yeni ekonomi savunucularının, mimari tasarımın konusu olan yapıların, yine sırasıyla Macaristan, Filipinler ya da Şili'de gerçekleştirilmesini savunmaları gerekmez mi?

Tartışmayı şöyle sürdürmek mümkün ve yararlı olacaktır. *Yeni ekonomi* savunusunun bu tezinin, bir bütün olarak yeni ekonomi savunularının merkezinde duran ABD ekonomisinin, örneğin ne-

den, Hazar çevresi petrolü ve doğalgazını Orta Asya'dan güneyde Karaşi limanı yakınlarına inen paralel iki boru hattıyla, önce Afganistan sonra da Pakistan topraklarından (ki hala güvenli bir bölgeye ulaşılmış olmuyor) geçirdiği, riskli ve sancılı bir hammadde stratejisi geliştirmiş olduğunu açıklaması olanaksızlaşmaktadır. Yeni ekonomi savunusuna göre, varolan fabrikaları hammadde kaynaklarının yanına taşımak gerekmez mi? Üstelik yapılan onca siyaset, askeri ve teknik masrafın da, bu kararlar gereksizleşeceği ortadayken! Bu durumda, ilgili üretimin sonuçlarını sanal ortamda istediği noktaya taşıyabilmenin avantajlarını kullanmaktadır. Bu durum üretilen her şeyin ve dünya ekonomisinin belirleyici üretim alanının, bilgi, bilişim, yazılım ve bilgisayar teknolojileri olduğu anlamına gelmez. Ama bir meta olarak bilgisayarın üretimi, üretim sürecinde kullanılan yazılım programları, başta üretim malları üreten sektör olmak üzere, tüketim malları üreten sektöre ve hizmet sektörlerine yardımcı materyal sağlamaktadır ki bu durumda bilgisayar ya da bilgisayar üzerinden yapılacak işin mahiyeti, esas üretim sürecinin akış, organizasyon ve kontrolü dışında, üretilen metanın, üretilmesinde bilgisayarın da kullanıldığı metanın niteliğinde bir değişiklik yaratmamaktadır. Bu durumda bilgisayarın, kazma kürek, çekiç vb alet ve edevattan daha hayırlı bir gelişme ve keşif olduğu, ama nitelik olarak üretim sürecinin organizasyonunu değiştirip üretkenlik artışı sağladığı ama üretim sürecinin amacı haline gelen bir farklılığı temsil etmediği unutulmamalıdır.³

Bütün bu örneklerden çıkarılabileceği gibi, çokuluslu şirketlerin ve üretim birimlerinin, gelişen koşullar ve değişen sınıfsal dengeler içinde yeniden yapılanmaya gittikleri doğrudur. Ama bu hiçbir şekilde çalışanların sayısının azaldığı ve üretimin niteliğinin kökünden değiştiği anlamına gelmemektedir.

³ Yeni Ekonomi iddiaları konusunda ayrıntılı bir çalışma için: Temel Demirer -Cahide Sarı, "Yeni Ekonomiden Önleyici Savaşa... Veya Eski(meyen) Soru(nsal)larıyla ABD..." (Uzun Yürüyüş 62, Mayıs-Haziran 2003; Uzun Yü - rüyüş 63, Temmuz-Ağustos 2003)

Bu gelişmeleri, dünyanın bugüne kadar görmediği şeyler olarak değerlendiren yeni ekonomi savunusu (yeni sağ da denebilir), sınıf mücadelesinin koşulları gerektirdiğinde kapitalizmin doğasında varolan eğilimlerin, ağırlıklarının artırılarak kapitalistler tarafından uygulamaya sokulabilmesini, kapitalizmin çehresini değiştiren tamamen orijinal, gelişmeler olarak sunmaktadır. Kendisi gibi değerlendirme yapmayanları gerçeği iskalamakla ve üstelik kendi savunuları karşısında geliştirilen her türlü tezi yanlış olmakla suçlayan yeni ekonomi tezleri, ne yazık ki yeni sendikacılık anlayışını savunanlarca muhatap alınabilmiş, daha doğrusu, yeni sendikacılık anlayışı bütün bu suçlamalara karşılık verme sürecinde inşa edilmiştir. Yeni ekonominin tezlerine yanıtlar üretilmeye çalışılırken yapılan en temel yanlış ise, bir çeşit teknolojik-ekonomik determinizme düşülmesi olmuştur. Bu yanlışın kaynağında, ekonomi-politik biliminin, burjuvazinin sözcülerince iktisat disiplinine dönüştürülürken geçirdiği evrimin en temel özelliği bulunmaktadır. Bu özellik ise, kuşkusuz sosyal bir bilim olarak sınıflar temelinde açıklamaları esas alan ekonomi-politiğin yerine, bilgiyi ve gerçeği, nesne ile nesne, insan ile nesne arasındaki ilişkilere hapsedip bu alanda arayan ve bunları nesnel mutlaklıklar olarak vazedilen iktisadın kavramları ile düşünülmesidir.

Kapitalizmin karlılık üzerinden üretimi örgütlemesi, üretim sürecinin akışını bir araya toplaması, mekansal olarak bir araya getirmesi ise büyük üretim birimlerinin ortaya çıkmasını, büyük üretim birimlerinin örgütlenmesini zorunlu kılmıştır. Kapitalist rekabet ve karlılık üzerinden oluşan kapitalist üretimin haritası, değişen sınırlara sahip olmakla birlikte, bu esneklikte esas karlılıktır. Ekonomik akılcılık açısından karlılığı belirleyen ise, işletmenin büyüklüğü ya da küçüklüğü olmaktan çok bunun da arkasında yatan işgücü sömürüsü ve bu açıdan üretim sürecinin organizasyonudur. Bu açıdan, kapitalist üretimin tarihi boyunca aynı mekanda gerçekleştirilen büyük ölçekli üretim birimlerine doğru yol alınmış olması ve kapitalist üretimin böyle bir mekansal temelde gelişmesi tesadüf değil, karlılığın gereğidir. Ama işte tam da bu nedenden

ötürü, bir araya gelen işçiler, her günkü pratik varoluşları içinde ve üretim süreci içindeki konumlanışları ile kapitalizmin mezar kazıcıları olarak bilene durmaktadırlar! Kapitalizmin krizlerinin temelinde yatan, üretimde canlı emeğin yerine cansız emeğin, makinelerin, sürekli olarak artan bir şekilde ikame edilerek kullanılması ile, (sermayenin organik bileşimi düşük olan ve daha çok mutlak artıkdğer sömürüsü temelindeki) geri teknolojiye dayanan üretim birimlerinin, merkezden çevreye kaydırılması gibi iki faktörün, bir tarihsel durakta birleşmesi, kapitalizmi farklı bir hareketlenmeye itmiştir. Bu hareketlenme, sosyalizmden ve onun bir sonucu olan sosyal devlet gerçeğinden kurtulan kapitalizmin, her biri ağırlaşarak gelen dönemsel krizlerine acil yanıtlar üretme isteğinin, daha öncekilerden farklı olarak bu sefer, sınıf mücadelesinin kendi lehine ve ağırlıklı olarak değişmesi koşullarında ve bir an önce karşılanması isteğinden kaynaklanmıştır. Üretime yönelik değişimler, bu koşulların (tarihsel durak) tanımından çıkarılmalıdır. İşçi sınıfının ve sosyalizmin kazanımları bir bir geri alınırken, işçi sınıfının örgütlülüğünün kapitalist sömürüyü sınırlandırması gerçeğine tahammül edilememekte ve bu yüzden sınıfın gücünü oluşturan birliği her düzeyde parçalanmaya çalışılmaktadır. Bu saldırıya karşı yanıt geliştirilebilecek en uygun mevziler, doğal olarak büyük ölçekli üretim birimleri olmakta, bu nedenle ekonomik karlılık hesapları elverdiği ölçüde, mekansal bir parçalanmayı hedefleyen kapitalistler, taşeronlaşma ve bunun tamamlayıcılarından esnek üretim temelinde yeniden yapılanmaya gitmektedirler.

Sigorta, sendika ve iş güvencesi, kapitalistler için yüksek işgücü maliyeti demektir. Bu açıdan yüksek işgücü maliyetleri, uzun bir mücadelenin kazanımlarındandır ve sınıfın işgücü sömürüsünü sınırlandırması anlamına gelmektedir. Kriz koşullarında, işgücü sömürüsünü artırmak dışında esas olarak bir seçenek yoktur ve işçi sınıfının örgütlülüklerine saldırılabilecek en uygun tarihsel ortamı yaşayan kapitalizm, bu fırsatı kendisi açısından en iyi şekilde değerlendirmektedir. Üretimin parçalanması, farklı bölümlere ayrılmasının, görece karlı olduğu alanlar, işkolları vardır. Ama parçalı,

dağınık, büyük ölçekli olmayan üretimin karlı olduğu ya da olacağı yolunda kanıtlanmış hiçbir çalışma olmadığı gibi bilindik böyle bir deneyim de yoktur. Kapitalistler, işçi sınıfının örgütlü yapılarını ve kazanılmış haklarını tasfiye etme sürecinde başvurdukları bu yolu ekonomik değil, siyasi olarak tercih etmektedirler. Bu nedenle de örneğin, işçi sınıfının her türlü birliğini parçalayıp, daha da ötesi kazanılmış bütün haklarını tasfiye ettiklerinde, eğer bunu bir de kültürel, ideolojik ve psikolojik boyutta pekiştirebilirlerse, sınıf mücadelesinde, neredeyse mutlak bir hakimiyet kurmuş olacaklardır. Oysa ki işte tam da bu noktada, karlılık ve kapitalist rekabet onları tekrar işçi sınıfını aynı çatı altında, büyük ölçekli üretim temelinde örgütlemeye yöneltecektir. Aksinin olması için hiçbir gerekçe icat edilmiş değildir.

İşçi sınıfına saldırı bütün şiddeti ile sürmekte, sınıfın birliği sürekli darbeler almakta, işçi sınıfının bütün kazanılmış haklarının tasfiyesi anlamında esneklik ve taşeronlaştırma politikaları bütün hızıyla sürdürülmektedir. Ama bunlar, hedeflediklerini mutlak olarak gerçekleştirebilecek politikalar değildir. Kapitalistler ne kadar parçalarsa parçalasın, farklı bölüntülerini ne kadar birbirinden yalıtırsa yalıtınsın işçi sınıfı sürekli genişlemekte ve bu da amaçlarının tam aksine sınıfın birliğinin yeni imkanlarını devreye sokmaktadır.

Büyük ölçekli üretimin tasfiyesi, geçici, lokal ve dönemseldir. Mutlak olan ise işçi sınıfının sürekli büyüyüp genişlediğidir. Sınıf mücadelesinin olumsuz koşullarında bile sınıfın örgütlülüğünün parçalanması kolayca gerçekleştirilememektedir. Sınıfın her türlü güvenceden yoksun, sigortasız, sendikasız büyüyüp genişleyen kesimlerinin, sınıfa saldırıdan kurtulabilmiş ve bu nedenle de karşı saldırının ilk tahkimatlarının yapılması gereken elde kalan örgütlülükleri, her türden burjuva kuşatmaya teslim etme lüksleri yoktur.

Sosyalizmlerin yıkılması ve sınıf mücadelesinin gerilemesinin geçici ve görece koşullarının sonuçlarını mutlak olarak değerlendirip, işçi sınıfının yapısının kökten değiştiğini ve bunun da karşı koyulmaz mutlak eğilimler olduğunu savunmak, tarih bilimini sınıflar

mücadelesi dışında kabul etmek anlamına gelir ve bu görüş kabul edilemez.

2. 'YENİ SENDİKACILIK' ANLAYIŞLARININ FELSEFİ G R Ş VE SOSYALİZM SAVUNULARI

Yeni sendikacılık başlığı altında topladığımız görüşlerin arasında vurgu farkları ve ağırlıkların değişik noktalara kaydırılması dışında temelden bir fark olmadığı görülebilir. *Yeni ekonomi* savunusunun argümanları ile etkileşim farklılığının kökeninde kuşkusuz, 'siyasi akımların niteliklerini her düzeyde belirleyen ideolojik ve sınıfsal dayanaklarının komünizmden farklılaşması' bulunmaktadır. Yeni sendikacılık savunusunun beslendiği ikinci kaynak olarak belirttiğimiz 'felsefi dayanak ve sosyalizm savunularının' bu yazıyı aşan boyutlarda irdelenmesi gerekmektedir. Ama, sendikal alandaki politikalar ve bu politikalarındaki farklılaşmaların niteliği ya da tersinden bu politikalarda ortaklaşmanın, paralel politikalar savunmanın ne anlama geldiği ve bu anlamların siyasal düzeydeki karşılıkları, mutlak olarak bu politikalarla doğru orantılı olmayabilmektedir! Sendikal politikalarından siyasal sonuçlar çıkarmak için, savunuların sahiplerinin görüşlerinin, diğer tamlayanlarla birlikte ele alınması zorunludur. Tek başına sendikal politika çok şeyler ifade edebileceği gibi, siyasal düzeyde çok yanlış çıkarımlara da zemin hazırlayabilir. Bu açıdan, yeni sendikacılık savunusu yapan farklı çevreler farklılıklarını oluşturan nedenlerle çok değişik noktalar ve ağırlıklardan seçtikleri, gerçeğe ait olmakla birlikte kısmi olan görüntüler ve olguların üzerine, kendi siyasal bütünlerine hizmet edecek şekilde inşa ettikleri tezlerini, politik çıkarımlarını ifade etmeye yaradığı ölçüde sendikal politika oluşturmak açısından da kullanılmaktadırlar.

Yazının başında bu savunuyu paylaşan çevreler sayılmış ve bir çok noktada ortaklaştıkları vurgusu yapılmıştı. Şimdi hem ortaklaştıkları hem de ayrıştıkları noktalarda bu yeni sendikal anlayışları ele alacağız. Bunlardan en tipik ve tezlerini en uç siyasi sonuçlarına kadar takip eden siyaset olarak *Yön çevresi* görülmektedir. Bu

çevrenin savunduğu 'toplumsal hareket sendikacılığı', bu savunu diğerlerini aşan boyutlarda ve 'yeni sendikacılık' anlayışının bütünlüklü olarak somutlandığı en açık örneği oluşturduğu için ilk olarak değerlendirilecektir.

2.1- 'Y N EVRESİ' VE TOPLUMSAL HAREKET SENDİKACILIĞI

Yön dergisinde dile getirilen sendikal anlayış ve politikalar, kendileri tarafından '*toplumsal hareket sendikacılığı*' adı altında kavramlaştırılmaktadır. Dünyanın çeşitli yerlerinde gelişen *yeni emek hareketlerinin*, Brezilya'dan, Güney Afrika'ya, Güney Kore'den Filipinlere ve Hindistan'a kadar uzanan bir çeşitlilik oluşturduğu ve buralarda ortaya çıkan yeni sendikal hareketlerin kendilerini toplumsal hareket sendikacılığı kavramı ile ifadelendirdiklerini ise şöyle belirtmektedirler.

"Bu kavram, teorik bir model oluşturmaktan çok, farklı ülkelerde yaşanan deneyimlerin ortak yanlarına vurgu yapmak ve yeni sendikal hareketleri, geleneksel olandan ayırmak için kullanılıyor. Ancak nasıl tek bir sınıf ve kitle sendikacılığı modeli olmadıysa, tek bir 'toplumsal hareket sendikacılığı' modeli de yoktur ama bütün bu deneyimlerin paylaştığı ortak bir perspektif vardır." (www.ths.org)

THS kavramını, dünya yüzeyinde gelişen çok geniş deneyimlerin ortak yanlarına vurgu yapmak için kullanan Yön çevresinin tezlerini, daha önce belirttiğimiz yeni sendikacılık anlayışını besleyen ikinci kaynakla aynı başlıklar altında ele almak mümkündür. Sırasıyla, a- Sendikal hareketin krizi, b- Kapitalist üretimin yeni stratejisi ve değişimi, c- İşçi sınıfının yeni nitelikleri ve yeni işçi sınıfı. Tabii Yön çevresi esas olarak bütün gerekçelerini, sahip olduğu bir sosyalizm savunusuna ve bu savunu açısından ölçüp biçtiği ve ona göre örgüt modelleri oluşturmaya çalıştığı bir sınıf tanımına göre belirliyor. Bunları sırasıyla ele alalım.

a. Sendikal hareketin krizi daha geniş bir toplumsal ölçekte tanımlanan 'emek hareketi'nin krizi ekseninde ele alınmaktadır. Bu kriz ise, '*sosyalist blok'un çöküşü ile açıklanmamalıdır*.' '*Sendikal krizin tek başına ortaya çıkan bir olgu olmadığını*', '*emek*

hareketinin, daha genel olarak ezilenlerin toplumsal hareketlerinin krizinin bir parçası olduğunu ise,

"Çünkü aslında 'sosyalist blok'un çöküşünün dünya çapında yarattığı esas etki, sermayenin emeğe yönelik genel saldırısını biraz daha hızlandırmak ve krizin siyasal sonuçlarını bütün çıplaklığıyla ortaya çıkarmak oldu. Gerçekten, özellikle 1990'larda tüm çıplaklığıyla görülebilen kriz, 20 yılı aşkın süredir biriktirilen bir dizi olgunun tarihsel sonucuydu." (agy)

şeklinde açıklamaktadırlar. Emek hareketi kavramı ile çok geniş bir yelpaze tanımlanmakta ve sendikalar emek hareketi içinde bir parça olarak değerlendirilmektedir. Sendikaların, reformizme teslim olması, kendilerine dayatılan *'öz savunma eyleminden, yani sermayenin egemenliği karşısında işçi sınıfının düzen karşıtı bağımsız mücadelesinden vazgeçme'* koşulunu kabul etmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu teslim olmuş sendikalar ve onların kadroları, yeni bir sendikal hareketin önünde en büyük engel olarak değerlendirilmektedir. Ama tersi olsa bile, yani sendikal demokrasinin olduğu, mücadeleci, militan sendikacılığın bulunduğu ve yönetimde olduğu koşullarda bile, sendikal krizi yaratan nesnel koşullar, sendikal etkinliği engellemektedir. Çünkü,

"bu olumluluklar, krize neden olan nesnel gelişmeler karşısında bir direnç yaratmaya yetmiyor." (agy)

şeklindeki açıklama ile, bugün kapitalist üretimin aldığı biçimin, kapitalistlerin üretim biçimini nesnel temellerde değiştirdiklerini kabul etmektedir. Krize neden olan nesnel gelişmeler, kapitalist üretimin yapısından kaynaklanmakta; bu gelişmeler karşısında işkolu düzeyinde örgütlülüğü ve örgütlülüğün temeli olarak işyerlerini, fabrikaları temel olan sendikacılık geçersiz, çaresiz ve niyetsiz olarak değerlendirilmektedir.

b. Kapitalist üretimin yeni stratejisi ve kapitalist üretimin değişimi karşısında, düzen sendikacılığı ile, sınıf ve kitle sendikacılığı akımının ana gövdesi direnememiştir. Bu nedenle de, 'üretimin sermaye tarafından yeni bir temelde örgütlenbilmesinin yolunu açmışlardır' Bu açıdan sınıf ve kitle sendikacılığı çizgisini, doğru-

dan karşıya alıp karşı çıktığı gibi bir görünümün oluşmasından rahatsızlık duyan yeni sendikacılık anlayışı, sınıf ve kitle sendikacılığının, işçi sınıfının

"... cinsiyet, din, dil, ırk, milliyet farkı gözetmeksizin bir bütün olarak ve bağımsız sınıfsal çıkarları temelinde örgütlenme ilkesinin kendisi değil ama, bu ilkeyi gerçekleştirme biçimi -özellikle işçi sınıfının değişik bileşenlerini; örneğin çalışan işçilerle işsizleri bütünleştirmede eskimiştir ve yeni dönemin koşullarına uygun biçimde yeniden oluşturulmalıdır. Sınıf ve kitle sendikal anlayışının yeniden oluşturulmasında yeni bir örgüt yapısı, mücadele tarzı ve örgütlenme programı gibi unsurlar kritik bir önem taşımaktadır."

saptamasında bulunmaktadır. Aslında sınıfın bir bütün olarak örgütlenmesi ile işyeri ve işkolu düzeyinde ve bu temelden kalkarak, mümkün olabildiğince aynı doğrultuda birliğin sağlanması perspektifi, sınıf ve kitle sendikacılığının temelinde yatan düşüncedir. Ama bu birlik, örgütsel biçimlerden öteye, bu biçimler üzerinden sermaye ve onun örgütlülüklerine karşı, sınıf mücadelesi ekseninde gerçekleştirilebilir. Bu açıdan sınıf ve kitle sendikacılığı, kendini işyeri ve işkolu düzeyinde tanımlamak noktasında başlayan ve buradan kalkarak farklı düzeylerde inşa edilmesi gereken bir birlik anlayışının ürünüdür. Bu anlayış da, yeni sendikacılıktan farklı bir sosyalizm ve felsefenin ürünüdür.

Tamamen yeni bir işçi kitleleriyle karşı karşıya olduğunu ve bu kitleyi geleneksel sendikal çizgilerin örgütleyemeyeceğini savunan yeni sendikacılık, geleneksel sendikacılık anlayışına bürokratlaşma, işçi sınıfını satma, düzenle uyumlaşma, işbirliği gibi bir sürü olumsuzluğu -ki bunlar büyük oranda gündemdedir- yükleyip, yeni işçi kitesinin yeni bir sendikal yapıda ve harekette örgütlenmesini zorunlu görmektedir. Yeni sendikacılık anlayışının dayandığı toplumsal taban, işçi olmaktan öteye halktır. Çünkü işçi sınıfı çok katmanlı yapısı ile halk ile özdeşleştirilmektedir.

"Yeni bir sendikal hareket ise yeni örgütlenme ve mücadele biçimleri anlamına gelir. Bu süreçte sınıf ve kitle sendikal anlayışının olumlu mirası, yeni sendikal harekete aktarılmalıdır. Yeni sendikal hareketin yaratılmasında belirleyici dinamiğin yeni işçi kitleleri olduğu ise asla unutulmamalıdır.

... ikisi arasındaki fark öz olarak temel alınacak işçi sınıfının bileşiminin/yapısının değişmiş olmasından kaynaklanıyor. Sınıf ve kitle sendikacılığı, büyük ölçekli işyeri temelinde örgütlenen işkolu sendikaları olarak gelişmişken, "toplumsal hareket sendikacılığı", işyeri ve işkolu sınırlarının dışında, işçi sınıfı çalışanıyla işsizlikle bir bütün olarak, aileleriyle ve diğer halk katmanlarıyla birlikte örgütleyen ve mücadeleye yönelen organlara dayanıyor."

Bu tanımın, işçi sınıfı kavrayışı açısından sorunlu olduğu, işçi sınıfını ezilenler kategorisi dışında algılama şansının olmadığı anlaşılmalıdır. İşçi sınıfı üretim süreci temelinden kalkarak değil, ezilenler kategorisi ve eşitsizlikler çerçevesinde tanımlanmaktadır. Aslında bunun bir gerekçesi de sosyalizm anlayışından kaynaklanır. Sosyalizmi üretim süreci temelinde değil de farklılıkların bir arada yaşayacağı ve eşitsizliklere karşı olma noktasında tanımlayan bu anlayış, işçi sınıfı içinde bir ayırım yapma taraflısı değildir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu kavrayış biçim, küreselleşme söylemi ve ideolojisinin savlarını doğru olarak kavrayan bir yerden konuşmaktadır. Kendileri de bu gerçeği kabul etmektedirler.

"... Bu çerçevede, 'toplumsal hareket sendikacılığı'nı, sınıf ve kitle sendikal anlayışının, yeni sermaye stratejisine bağlı 'küreselleşme' koşullarındaki dönüşmüş biçimidir, şeklinde tanımlamak mümkündür." (agy)

c- THS'na göre, geleneksel işçi sınıfı yapısının parçalanması nedeni ile ortaya çıkan yeni işçi sınıfı kitlesi örgütsel bir temel olarak kabul edilirse, devrimci bir içerik kazanılacaktır. Bu kesim ise, işkolu düzeyinde ve büyük fabrikalarda örgütlü olanlar temelini değil, küçük atölyelerde, enformel sektörlerde, evde, mevsimlik, geçici, taşeronda çalışanlarla işsizlerin oluşturduğu bir kesimdir.

"Yeni işçi kitlesini oluşturan atipik, sigortasız, sendikasız, sanayi sitelerinde, küçük atölyelerde, hizmet sektöründe vb. çalışan işçilerin örgütlenmesine yönelik çözümlerin, 'toplumsal hareket sendikacılığı'nın ayırt edici yönünü oluşturacağı açıktır. Bu anlamda, yeni işçi kitlesinin, örgütlenmede 'temel' alınması doğru olan yaklaşımdır. Bundan, sınıfın geleneksel kesimlerinin örgütlülüğünün önemsizleştiği değil, yeni işçi kitlesi örgütlenmeksizin ve mücadeleye seferber

edilmeksizin yeni bir sendikal hareketten söz edilemeyeceği anlaşılmalıdır." (agy)

Bütün bunlar da bir mahallede, bir bölgede yaşadığı için, sendika örgütlenmesi mahalle ve bölge temelinde gerçekleştirilmelidir.

"Sendikal hareketin mahalli örgütlenme biçimleri, yerel dayanışma sandıkları, işçi/sendika evleri, tüketim kooperatifleri, mahalle dernekleri, mahalli işçi komiteleri ve konseyleri vb. olarak gerçekleştirilmektedir." (agy)

Açıktan işkolu sendikacılığı reddedilmez ama bu kabul, fabrikanın ve o işkolunun yoğun olarak bulunduğu mahallin örgütlenmesinin bir parçası olduğu ölçüde bir kabuldür.

"Bu yaklaşım işkolu sendikalarının reddedilmesi değil, işlevlerini ve çalışma biçimlerinin değişmesi anlamına gelir. İşkolu sendikaları bile olsa, bunlar hedef kitleye/bölgeye yönelik olarak ortak ve kolektif bir örgütlenme programıyla hareket etmektedirler. Bu örgütlenme anlayışı konfederal örgütlerin önemini ve rolünü arttırmaktadır." (agy)

Bu noktada, sendikanın ve bu temelde örgütlenmek istenen emek hareketinin nitelikleri ve işlevleri ile ilgili siyasi maruzat ortaya çıkmaya başlamakta daha doğrusu açıkça ifade edilmektedir. Yön dergisi çevresi, içinden geldiği geleneğin bütün kavramlarını olduğu gibi devralmış ve yeni duruma bire bir uygulamakta ayak diremektedir. Giderek direniş komiteleri mantığı yeni oluşan toplumsal kompozisyona, sendikacılık ve emek hareketi kavramı üzerinden giydirilmeye çalışılmaktadır.

"İşyerinin sendikal örgütlenmenin tek zemini olarak görülmemesi, işyeri örgütlülüğünün önemsizleşmesi anlamına gelmez. Aksine 'toplumsal hareket sendikacılığı'nın bütün örneklerinde, öncelikle güçlü bir işyeri örgütlenmesinin sağlandığı görülüyor. Bu işyeri örgütlülükleri işyeri- komite ve konseyleri vb. biçiminde ortaya çıkıyor. İşyeri örgütlülükleri arasındaki ilişki ise bölge komitesi, genel grev komitesi gibi örgütlenmelerle sağlanıyor. Bununla birlikte işyeri örgütlülüklerine dayanan sendikal hareketin, ancak mahalli sendikal organlarla bütünleşerek gerçek bir toplumsal hareket oluşturabilmesi

de yine bu deneyimlerin ortaya koyduğu bir olgudur." (agy)

"İşçi sınıfının ortak ve militan mücadele tarihinin yarattığı komite ve konseyleri deneyiminin 'toplumsal hareket sendikacılığı' çerçevesinde yeniden tanımlanması zorunludur. Bugünkü koşullarda 'komite ve konseyler'in sadece işyeri temelinde tanımlanması eksik bir yaklaşım olacaktır. Kuşkusuz işyerinde oluşacak komite ve konseyler, yeni bir sendikal hareketin ve gerçek bir işçi demokrasisinin temel yapı taşları olmaya devam edecektir. Bununla birlikte yeni örgütlenme biçimlerine paralel olarak komite ve konseyler kavramının bölge ve mahalleyi de kapsayan bir temelde yeniden tanımlanması gerektiği de açıktır." (agy)

SINIF VE SOSYALİZM İLİŞKİSİ A ISINDAN THS

İşçi sınıfının mücadele ve örgütlülük açısından en ileri unsurlarını çoğunca büyük üretim birimlerinde örgütlü olan, modern sanayi proletaryası oluşturmuştur. Bugünkü hak ve özgürlüklerin temelinde de büyük ölçüde bu kesimin geçmiş mücadele ve örgütlülük deneyimleri bulunmaktadır. Kuşkusuz bu kesim, mücadelesinin sonuçları açısından en çok hak ve kazanımı elde eden ve sınıfın geri kalanına göre daha örgütlü olmasının meyvelerini toplayan bir kesimdir. Bu kazanımlarını sınıfın geneline ve genel olarak toplumsal tabana yaygınlaştıramadığında ise kazanımlarının burjuvazi tarafından geri alınmak üzere katlanılan maliyetler statüsünde değerlendirildiğini bilmesi gereken sınıfın bu kesimi, ne yazık ki bu bilgiye doğuştan sahip değildir. Bu bilgi sınıf bilincinden kaynaklanır ve bu bilincin taşıyıcısı, her koşulda onun siyasal örgütlülüğüdür. Modern sanayi proletaryası bu bilginin sürekliliğini, öncü siyasal örgütü üzerinden sağlar. Ama örneğin, bunun gibi olmayan ve kendi doğrudan deneyim ve gözlemleri ile edinebilecekleri bir bilgi vardır ki bu da ne yazık ki yeni sendikacılık anlayışının savunucularının unuttukları türden bir bilgidir: İşçi sınıfının ayrıcalıklı olmakla suçlanan sendikal anlamda örgütlü olup büyük ölçekli birimlerde çalışan kesimi, sınıfın geri kalanına göre ne kadar iyi durumda olursa olsun, sonuç olarak en çok sömürülen kesimini oluşturmaktadır. Komünist siyasal örgütlülüğün, ekonomik düze-

yin örgütü olan sendikalardan işlev açısından haylice farklı, nitelik açısından ise apayrı bir örgütlülük olması, siyasal örgütün, bu bilincin eylemleri taşıyıcı olmasından kaynaklanır. Eylemleri ve örgütlü taşıyıcılık ise, her iki düzeyin örgütlerinin işçi sınıfı zemininde gerçekleşmesinden ötürü iç içe geçmiş durumları ortaya çıkarır. Bu durumların iç içe geçmesi, örgütlülüklerin birbirine karıştırılması sonucunu verirse, burjuvaziye karşı sınıf mücadelesinin araçları ve işlevleri karıştırılmış olacaktır. THS savunusu bu karmaşıya düşülmesinin bir sonucu olarak da şekillenmektedir.

"Bütün bu özelliklerin ortak sonucu, sendikal hareketin ekonomik, politik ve ideolojik mücadelenin bütünselliği üzerine oturtulmasıdır. 'Toplumsal hareket sendikacılığı', işçi sınıfının bir bütün olarak, diğer ezilen halk kesimleriyle mücadele birlikteliği içinde, sermaye sınıfına ve devlete karşı saflaştırmayı ve ekonomik-demokratik talepleri siyasal taleplerle bütünleştirmeyi hedeflemektedir." (agy)

Geleneksel sendikacılık çizgisi, işkolu düzeyinde örgütlü işçilerin ekonomik ve demokratik haklarını geliştirme mücadelesinin, sınıfın politik örgütünün mücadelesine eklemleme perspektifiyle sınırlı olmakla suçlanmakta ve bu sınırın aşılması çabası olarak THS

"... Sermaye iktidarını geriletme anlamında, ülkedeki demokrasi mücadelesinin temel taleplerini savunma; emekçi halk iktidarına yönelme anlamında, işçi sınıfının ve emekçi halkın yöneten olmasını öngören bir demokrasi anlayışının nüvelerini yaratma olarak özetlenebilir. Kuşkusuz bu yaklaşımın güncel gelişmelere bağlı olarak somutlaştırılması gerekir." (agy)

Yeni bir toplumsal sistem olan sosyalizmi, üretim ilişkileri temelinde tanımlanmaktan vazgeçmemişsek eğer, işçi sınıfının öncü kesimlerinin mücadelesi ile kurulacak bir sistem olarak da tanımlıyor olduğumuzu ön kabul alıyoruz demektir. Öyledir çünkü, bir bütün olarak işçi sınıfının ürünü olacak sosyalizm, kapitalist üretimin ve artıkdeğerin yaratıcısı kesimlerin en örgütlü olduğu ve yeni bir toplumsal sistemi kurmaya en yetenekli bulunduğu alanlardan başlanarak örgütlenecektir. Bu açıdan komünist partinin işçi sınıfının

öncülerinin örgütü olması, hem siyasal hem de ekonomik bir nitelik taşır ki, bu ikisi sürekli karşılıklı etkileşim içinde oluşan özelliklerdir. Siyasal olarak işçi sınıfının bazen bir kesimi bazen de başka bir kesimi hareketlenebilir ve zaman zaman işçi sınıfı hareketinin öncülüğünü yapabilir. Ama üretim sürecinin en örgütlü kesimi olması anlamında modern sanayi proletaryasının ekonomik, demokratik ya da siyasal düzeydeki eylemliliği ve hareketi, işçi sınıfının bütününe sürüklemek ve peşine katmak açısından olduğu gibi, aynı zamanda bu öncülüğü sosyalizmin kuruluşu için kullanmaya en ehil olanıdır da! Tarih modern sanayi proletaryasının başarılı eylemleri ile sınıfın genel durumunun iyileştirilebileceğinin örnekleri ile doludur. Ne yazık ki, bu öncülüğün sosyalizmin kuruluşuna kadar götürülmesinin tek örneğinin başarılı bulunmaması ve bu nedenle tarih ve teori kayıtlarından silinmeye çalışılması, yeni sendikacılığın koordinatlarına da sızmış bulunuyor. Sınıfın diğer kesimlerinin kısmi, geçici ve konjonktürel eylemliliklerin, bu tanımlamaları aşan boyutlarda sınıfın bütününe peşinden sürüklemek, öncülük etmek gibi bir şans, hele hele yeni bir toplumsal sistem olan sosyalizmi kurmak gibi bir olasılığı yoktur.

Sınıfın bütün kesimlerini tek düzeyde ve yatay olarak örgütlemenin modeli olan THS, federatif ve konfederatif düzeyde tanımladığı örgütlülüğü ile, halkçılığın yeni bir tanımına ulaşmaktadır. Kapitalizmin tarihi, sınıfın yenilgilerinin olduğu gibi zaferlerinin de tarihidir. Bu gelgitler içinde sendikalar bazen düzenle bütünleşmiş, mücadelenin yükseldiği koşullarda ise mücadeleciler karakterleri ile belirmişlerdir. İşçi sınıfının homojen bir bütün olmadığı ve büyük fabrikalarda örgütlü kesimlerinin daha güçlü ve pazarlık imkanlarının daha iyi olduğu bir gerçektir. Buradan çıkarılması gereken kuşkusuz, neden bu fabrika işçilerinin daha fazla ücret aldıkları olmasa gerek! Oysa bir küçük-burjuva bu sonucu rahatça çıkarabilmekte ve bir sürü devrimci lafazanlığı da ihmal etmemektedir. İşçi sınıfının dağınık, geçici, küçük birimlerde çalışan kesimlerinin üzerinden oluşturulacak sendikal örgütlülüklerine yaslanarak, sisteme ve kapitalist sömürüye karşı bir demokrasi inşa etmeye kal-

kanlar, aslında küçük-burjuva eğilimleri üzerinden geliştirdikleri bir demokrasi anlayışına yaslanmakta ve oradan işçi sınıfı iktidarını merkeze alan sosyalizm anlayışına karşı yumruklarını sallayıp durmaktadırlar.

"...bir küçük-burjuva ahlakçısı, Proudhonvari bir yaklaşımla, işçi sınıfını iyi ve kötü yanlardan oluşan bir çelişki olarak görür. Ve kendince kötü bellediği yönü, yani modern sanayi proletaryasını görüş alanı dışına kovarak, böylece iyiliğe kavuşulacağını vazedir.

Bunlar Marx'ın dediği gibi, sentez olmayı arzularken birleşik bir yanılığdan öte bir varlık sergileyemeyen Proudhon'lardır." (Elif Çağlı, *Büyükten İşçi Sınıfı*.12)

2. 2- BİRLEŞİK İŞ İ SENDİKACILIĞI

BİS, kendi varlık nedenini ekonomik yapıdaki köklü değişimler temelinde açıklamaktadır. Türkiye ekonomisinin nesnel dönüşümü BİS'in dayandığı, daha doğrusu hedeflediği işçi sınıfı kitlesini ortaya çıkarmıştır. 1980 sonrası Türkiye ekonomisinin içine girdiği dönüşüm, ithal ikameci birikim modelinin yerine getirilen ihraçata dönük sermaye birikim modelinin geçirilmesi ve bu eksenle işçi sınıfının geçirdiği evrim ya da işçi sınıfına dayatılanlarla açıklanmaktadır. Üretim maliyetlerinin düşürülmesi, emek yoğun sektörlerde emeğin değersizleştirilmesi,

"taşeron uygulamalarının artırılması, evde çalışmanın ortaya çıkışı, sözleşmeli çalışmanın yaygınlaşması, küçük ve orta ölçekli işletmelerinin sayısal artışına bağlı olarak sigortasız istihdamın kolaylaşması ve geçici çalışma biçimlerinin egemen hale gelmesi gibi olgular yeni sermaye birikim stratejisinin vazgeçilmez unsurları olmuştur." (*Biz Kimiz, Hedefimiz Ne* adlı BİS broşüründen.)

BİS, her şeye rağmen, Yön çevresinin THS'dan farklı olarak, şu doğru saptamayı da yapmaktadır.

"Bu noktada, enformelleşme sürecinin ölçeksel olarak büyümekle birlikte formel ekonomiyi besleyen bir karakter gösterdiğini ve bu ikisinin birbirleriyle çatışma halinde olan yapılar olmadığını belirtmek gerekiyor. Enformel ekonomide yer alan bir taşeron işletmenin veya ev işçisinin üretimini veya hizmetini formel nitelik gösteren işletme için gerçekleştirdiği çok açıktır. Dahası birçok üretim biriminin

de formel ve enformel özellikler bir arada gözlemlenmektedir." (agb)

Daha sonra bu aktardığımız tespiti rakamlarla açıklamaktadır.

"Bu kabusun boyutlarını anlayabilmek için 1991 ve 1998 yılları arasında küçük ölçekli işletmelerin artış oranlarına bakmak yeterlidir. Söz konusu zaman zarfında 1 ila 9 işçi çalıştıran işyerlerinin sayısı yüzde 52 oranında artarken, 100 kişiden fazla sayıda işçi istihdam eden işletmelerin sayısı yalnızca yüzde 16 oranında artmıştır. Bu küçük işletmelerin halen hemen tamamı, ana firmaya mal ve hizmet tedarik eden taşeron firmalardır." (agb)

"Türkiye'de sigortasız ve güvencesiz işçilerin sayısı yüzde 60'ların üzerindedir" tespiti yapan BİS, büyük sendikal konfederasyonları işgücünün yüzde 60'ını göz ardı etmekle suçlamakta ve

"Sendikalı üye sayısının günden güne gerilemesi bu konfederasyonların değil yeni işçileşen emek gücünün taleplerini savunmak, yıllardır kendilerine aidat ödeyen işçilerin haklarını bile korumaktan aciz olduklarını gözler önüne sermektedir. Konfederasyonların bu acizyetlerine daha yakından bakmak, BİS'in ortaya çıkışının gerekçelerini anlamayı kolaylaştıracaktır."

saptamasını yapmaktadır.

BİS'e göre, 1952'de kurulan Türk-İş, gerçek bir işçi örgütü olarak kurulmamıştır. Sendikal mücadeleyi ücret mücadelesi ile sınırlandırmıştır. Bu yıllarda sendikanın ilgi alanındaki işçiler için, kırsal bağlantıları yeni kopmuş ve geçmişine göre işçilik koşullarının sunduğu imkanlar, bizzat işçiler tarafından mücadele edilmesi gereken değil, nimet bellenmesi gereken koşullar olarak değerlendirilmektedir. DİSK ise bu işçilik koşullarının bozulmasından daha çok, politik konjonktürün belirleyiciliğinde sınıf mücadelesine yönelmiştir. Bu anlatılan tarihsel dersler üzerinde ve yeni gelişen işçilik koşullarında BİS, kendisini,

"... yakın vadede, sigortasız, güvencesiz işçilerin ve işsiz işçilerin sorunlarını sendikal bir örgütlülük bünyesinde çözmeyi, uzun vadede ise yeni ve mücadeleciler bir işçi hareketinin temellerini bu işçileri esas alarak atmayı hedeflemektedir....günün ihtiyaçlarına yanıt veremeyen geleneksel sendikaların yerine, gerek bu sendikaların tabanında bulunan muhalif sendikacılarla, gerekse de mücadeleciler bir hattı be-

nimseyen bağımsız sendikalarla birlikte Türkiye'nin ihtiyacı olan yeni bir işçi sendikaları konfederasyonunun kurulmasının imkanlarını yaratmayı öncelikli görev olarak benimser.

Tüm bu perspektif ve ilkelerin ışığında BİS, temel sendikal anlayışını 'sosyo-politik sınıf sendikacılığı' olarak tanımlar"

diye ifade etmektedir.

Daha önceki yeni sendikacılık örneklerinden THS başlığında uzun uzun anlatılan tanıdık bir saptama da BİS tarafından yapılmaktadır.

"Böylesi bir alanda sendikal faaliyetin işyerinin sınırlarını aşması gerektiğini tespit eden BİS, çalışmalarını, emekçi semtlerini ve evleri de içerecek biçimde geniş bir zeminde yürütür." (agb)

Sendikal perspektifini ekonomizme indirgemeyeceğini söyleyen BİS, "işçileri sermaye medyasının manipülasyonlarına karşı uyanık kılma hedefi doğrultusunda ve sermaye ile emek arasında gerçekleşen politik iktidar mücadelesinde emeğin yanında olma bilincini kazandırmaya dönük tartışma toplantıları yürütür" demek yoluyla, ekonomizme neden ve nasıl karşı olduğunu da anlatmış olmaktadır!

Sendikasızlığa, sigortasızlığa, kadın ve çocuk emeğinin sömürülmesine karşı mücadele veren BİS, aynı zamanda emperyalizmin neo-liberal politikalarına, sahte demokrasiye, emperyalist savaş yanlılarına karşı mücadele etmeyi kendine hedef olarak görmektedir. Buna da daha önce aktardığımız gibi 'sosyo-politik sınıf sendikacılığı' adını vermektedir.

BİS, enformelleşmenin, ölçeksel olarak büyümekle birlikte, formel ekonomiyi besleyen bir karakter gösterdiğini, "Enformel ekonomide yer alan bir taşeron işletmenin veya ev işçisinin üretimini veya hizmetini formel nitelik gösteren işletme için gerçekleştirdiği çok açıktır" şeklinde tespit etmektedir. Aslında bu tespiti yaparak, bir hatadan kurtulma şansını yakalayabilecekken, veri aldığı bu nesnel koşulların sınıf mücadelesinin öznel koşullarınca belirlenen bir nesnel çerçevede işlediğini belirtmeye kadar vardırırmamaktadır. Kapitalistler için, üretimi ve bu temelde işçi sınıfını parçalama, işi

ve iş akışını düzensizleştirme ve işçi sınıfını birbirinden yalıtık parçalar olarak biçimlendirme stratejisinin, küçük ve yalıtık üretim birimlerinin daha karlı ve akılcı olduğu saptamasından kaynaklandığını düşünmektedirler. Oysa ki bu tercih, işçi sınıfının örgütlülüğünün kapitalistlere yüklediği üretim maliyetlerinin karşısında, üretimin böylesi parçalanması nedeniyle katlanılan maliyetlerin görece daha küçük olmasının ve uzun vadede işçi sınıfının birliğinin ve örgütlülüğünün bu sayede dağıtılmasının getirisinin, onlar için paha biçilmez değerde olmasından kaynaklanır. BİS, zaten enformel sektörlerin esas olarak formel sektörler için çalışanlardan oluştuğunu söyleyerek gerçeğin esas olan yönü ve görüntüsünü de yakalamış olmaktadır. Ama bunu değil de, geçici olan durumu veri alıp, bunun üzerinden bir örgütlenme stratejisi geliştirmiş olması, yenilgiyi kaçınılmaz olarak beraberinde getirecektir. Bu açıdan, ne kadar mücadeleciler ve ne kadar inatçı olursa olsun, bu anlayış yeni sendikacılık akımının içinde bir yerde durmaktadır. BİS, kuşkusuz bir yerlerde, geleneksel sendikacılık anlayışı içinde tariflediği yapıların, büyük ölçekli üretim birimlerinde çalışanların ve onların sendikal örgütlülüklerinin kuşatılması ve kendilerine getirilmesi gerektiğini de söylemektedir. Kendi zemini olarak kabul ettiği düzensiz, sendikasız, geçici ve taşeron çalışan geniş kitlenin, işyerlerinden başlayarak yaşadığı bölgelere kadar uzanan bir alanda varlık kazandırılması gereken sendikal bir zeminde örgütlenmesi gerektiğini ve ancak böyle bir örgütlülüğün, şu anda burjuvazi ile uzlaşmış olan ve geleneksel sendikaları kuşatacağını ileri sürmektedir.

Ürettiği politikalara pek dahil etmemiş olsa da BİS, bütün olarak kendi zemini olarak gördüğü yeni işçi kitlesinin, birbirinden yalıtık olsa da büyük üretimlerini sürekli büyüten formel işletmeler için gerçekleştirdiklerini de kabul etmektedir. Kısacası, küçük küçük dereler bilsinler ya da bilmesinler, sonuçta büyük bir ırmağa dökülmekte, ırmak da denize ulaşmaktadır. Çokuluslu şirketler için çalışanlar, onlar için üretim yapanlar ya da gelişmenin bu yönü karşısında giderek artan işsiz kitlesi, aslında nesnel gelişmenin ana karakterini oluşturmaktadır. Ama ne yazık ki BİS'in ürettiği

politikalar bu nesnel gelişmeyi temel almadan üretilmiş olmaktadır.

Söylemeye gerek yok ki, büyük ölçekli üretimin içindeki işçi kesimlerini esas alarak kurulabilecek sosyalizm kavrayışının belirleyiciliğinde oluşturulmuş politikalar dışında hiç bir örgütlenme ve mücadele stratejisi, hiç bir yol ve anlayış, bugün dünden çok daha belirgin olarak dünya çapında bir ve bütün olma imkanları, bununla birlikte sorunları da artmış olan işçi sınıfına politika diye önerilemez.

2. 3- İŞ İ KONSEYLERİ VE TKP

TKP'nin sınıf hareketine ve sendikal alana bakışını⁴, yeni sendikacılık anlayışlarının içine dahil etmekteyiz. Şimdiye kadar anlattıklarımız çerçevesinde, yeni ekonomi tezlerine karşı, küreselleşme karşıtı tezleri savunan TKP, THS ve BİS örneklerinin dayanakları ile ayrılarını kullanmasa da, bu siyasi çizginin sendikal harekete bakışını belirleyen, sınıf üzerinden kendi politikalarını var etmek istemi, kendi politikalarına uyduğu ölçüde sınıfı telaffuz etmesi; kendi siyasi çizgisi ve politikalarını algılayamayan sınıfın bir hükümünün olmadığı ve burjuvazinin kuyruğuna takılarak kendilerini anlayamadığı yakınmasına sığınması sonucu, yeni işçi sınıfı hareketi ve sendikal örgütlenme anlayışını savunmasını getirmektedir.

1- İlk olarak 22-24 Haziran 2001 tarihinde Atina'da komünist parti temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen 'Komünist Partiler ve Sendikal Hareket' adlı toplantıya sundukları, "Devrimci Strateji, Parti ve Sendika" adlı tebliğ (ki o zaman SİP çatısı altında faali-

⁴Bu partinin sınıf ve sendika anlayışını bir kaç belge üzerinden ortaya koymak ve bu belgelerin en son olarak ortaya koydukları programlarına nasıl yansıdığını göstermek gerekiyor. Bunlar sırasıyla şöyle:

1- 2001 tarihli, "Devrimci Strateji, Parti ve Sendika" adlı, (Atina) tebliğ.
2- Uğur İşlek, Sınıf Tavnı Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, "Siyasal Bir İşçi Hareketi İçin Çağrımızdır"
3- "Yeni bir işçi sınıfı hareketi için BİLDİRGE" (taslak)
4- "Bildirge"

yet gösteriyorlardı ve daha *komünist* parti olmamışlardı!) ile başlamak gerekiyor. Bu tebliğde ifade edilen bir yön, bu partinin eylemini merkeze alma anlayışıdır. Kuşkusuz parti, sınıfın eyleminin kendisi değildir. Ama parti sınıfın eylemine yön vermek, ona öncülük etmek için uğraşır. Bu açıdan,

"...Yeni solun siyasal mücadele ile ideolojik mücadele arasındaki bağlantıları koparan ve giderek 'öncülük' nosyonuna düşmanlık üreten yaklaşımları işçi sınıfı partileri ile işçi sınıfı arasındaki temas düzeyinde bulunan diğer örgütlenmeler konusunu iyice karmaşık hale getirmiştir." (*Devrimci Strateji, Parti ve Sendikalı* makaleden)

"...İşçi sınıfı partileri, sınıf mücadelesinin bütün boyutlarına ilişkin bilinçli bir üretim ve müdahale merkezidir; üretim ve müdahale konuları arasında sınıfın ekonomik mücadelesi ve sendikal pratikler de vardır." (agm)

şeklindeki vurgular yerindedir. Ama bu netlik, sendikal politikanın oluşturulması ve sınıf hareketinin en önemli faktörlerinden biri olması gereken sendikalar yerine, merkezi roller üstlenmesi için düşünülen 'işçi konseyleri' projesi oluşturulmaya başlandıkça karışacaktır. Bugün yaşanan önemli gelişmelerden biri olarak, hemen her ülkede sendikasızlaştırma ve sendikalı işçilerin görece ve mutlak olarak azalması eğilimine değinilmekte ve bu açıdan, yeni sendikacılık anlayışının veri tabanı olduğu gibi tekrarlanmaktadır.

"Bugün sendikalar Türkiye işçi sınıfının ancak yüzde 9 civarında bir kesimini kapsamaktadır. Yani sendikaların işçi sınıfını ekonomik kavga başlığında da temsil etme yetenekleri kalmamıştır. Türkiye işçi sınıfının yüzde 90'ları aşan kısmının sendikasız, sigortasız ve işsiz olduğu, üstelik sendikalarda kayda değer bir örgütlenme dinamiğinin bulunmadığı, tersine gerek düzenin gerekse egemen sendikacılığın, örgütlenme girişimlerinin önünü kestiği gözetildiğinde, sınıfın toplumunun mücadeleye kazanılması için başka araçların projelendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır." (*'Siyasal Bir İşçi Hareketi İçin Çağrım' adlı makaleden*)

Yeni sendikacılığın çizdiği genel çerçeve aynıyla tekrarlandıktan sonra, bu akımın diğer temsilcilerine oranla ekonomik gerekçeler-

le değil, öznel olarak kapitalistlerin tercihleri ile açıklanmaya çalışılmaktadır.

"... işçi sınıfını genel olarak örgütsüzleştirmeye dönük yürütülen bir saldırıda kapitalistlerin önemli başarılar elde etmesidir." (Atina Tebliğinden)

"Bu duruma karşı mücadele ve işçi sınıfı hareketinin yeniden inisiyatifi ele alması, parti ile sendikalar arasındaki ilişkide bazı düzeltmelerin yapılmasıyla mümkündür" dendiikten sonra, şunlar söylenmekte ve bir mantık kurgusunun ilk halkaları böylece inşa edilmeye başlanmaktadır.

"Bugün, birçok ülkede 'partiyle sendikalara' stratejisi öne çıkartılmak zorundadır. Komünist hareket son 10-15 yılda yaşanan geri çekilişe rağmen, yapısı gereği sermaye sınıfının saldırıları karşısında ideolojik ve siyasi açıdan sendikalardan daha fazla olanağa sahiptir. Kaldı ki işçi sınıfının sınırlarının genişlediği, sınıfın büyük bölümünün sendikal örgütlülüğünden yoksun kaldığı bir dönemde, sendikaları siyasi partinin temel toplumsal tabanı olarak görmek mümkün değildir." (agm)

"Yapılması gereken, partinin sendikalı-sendikasız, faal-emekli, çalışan-işsiz, kalifiye-düz, okumuş-okumamış bütün emekçilere dönük yürüteceği özgün bir faaliyetin sonucunda sendikal yapıların da ayakları üzerinde doğrulmaları ve nihayetinde bir kez daha devrimci bir sınıf hareketinin yaratılmasıdır. ... Kısacası, işçi sınıfı hareketinin geleceği giderek güç kaybeden sendikal yapılara bırakılamaz." (agm)

Sendikalara yeni üyeler kazandırmanın, "genç işçilerin örgütlü mücadeleden nefret etmeleri" ile eş anlamlı olduğunu söyleyen ve "sermaye sınıfının kontrol ettiği sendikaların birer mücadele aracı ve okulu olarak kullanılması mümkün değildir" saptamasından sonra, "O halde sendikaları da canlandırılacak başka bir strateji devreye sokulmalıdır" yargısına varan TKP,

"söz konusu stratejiyi hayata geçirmek için ciddi bir hazırlık evresine girmiş ve sendikal yapılar içersinde olup da, bu yapıların içinde bulunduğu duruma şiddetle muhalefet eden unsurlarla birlikte bu stratejinin ana hatlarını oluşturmaya başlamıştır." (agm)

Bu strateji, *öncü* olan TKP'nin siyasal ve ideolojik müdahalele-

riyle yolunu temizleyen yeni bir sınıf hareketinin yaratılmasıdır şeklinde ifade edilmektedir. Bu sınıf hareketinin yaratılması ise,

"...ekonomik başlıklarla siyasi başlıklar arasındaki bağlantıyı daha başlangıçta kurmaya başlayan, işsizleri, emeklileri, teknik elemanları, hatta bazı sektörlerde öğrencileri kapsayan bir ölçekte bulunmaktadır. Bu ölçek bugünkü bürokratik sendikal yapıları sarsacak ve sendikaları yeniden sınıf mücadelesinin vazgeçilmez örgütleri haline getirecektir."

Bu tebliğin ifade ettikleri açısından daha dile getirilmemiş olup sonrasında, *'made in party'* damgası ile siyasal bir sınıf hareketi yaratmanın organları olarak sınıfta çalışmak üzere ataması yapılacak *işçi konseyleri*, her günkü tek düzeliği içindeki sınıf hareketinin şurasından ya da burasından, yani sınıf hareketinin içinden ürememiş; sınıf hareketinin beğenilmeyip, ona siyasal karakter kazandırılması için, komünistler tarafından icat edilmiştir.

"İŞÇİ KONSEY"İ yeni bir sınıf hareketi yaratmanın kolektif araçlarından biri olarak oluşturuldu."

Ne yazık ki bu komünistler, şimdilik sınıfın bir haylice dışındadır! Belki de bu nedenle, bu cümlelerden sonra, temkinli olarak bir hatırlatma yapmayı ihmal etmemektedir.

"Tam da bu noktada konuşmanın başında vurguladığım ikinci düzlem önem kazanmaktadır: İşçi sınıfı partilerinin genel olarak sınıfla temas kuracakları toplumsal örgütlenmeler meselesi. Sovyetler, işyeri komiteleri vb. örgütlenmelerin devrimci mücadelenin özgün momentlerinde ortaya çıktığını biliyoruz. Dolayısıyla zaman ve mekan parametrelerinden bağımsız öznel kararlarla bu konuda adım atmak söz konusu olamaz. Ancak bu başlıklara kafa yormadan, bazı kanalları şimdiden açmadan bilinmez bir gelecekte ortalığı işçi sınıfının öz örgütlerinin kaplayacağını düşünmek de yanlıştır." (agm)

Bugün de ortalığı işçi sınıfının öz örgütlerinin kapsadığını kimse söyleyemez. İşçi Konseyleri'nin de, işçi sınıfının değil, TKP'nin öz örgütü olduğunu belirtmek gerekir. Hem de yeni bir sınıf hareketi yaratmak için, sınıf içine yapılmaya çalışılan bir müdahalenin! Aslında, işçi sınıfının komünist partisi olduğu iddiasındaki bu par-

ti, sınıf hareketinin, sınıfın her günkü mücadelesinin hiç bitmeyen; her gün ileri fırlaması, geri çekilmesi, uzlaşması, ihaneti, grevleri, direnişleri, beğenip beğenilmeyeceği komünistlere kalmamış ey-lemeleri ile kendiliğinden sürüp giden, sınıfın şu ya da bu parçasının şu ya da bu kadar farkında olabildiği ya da olamadığı bir bilinç eşliğinde gerçekleşen bütün bu görüntü ve olguları beğenmemekte; kendisine, bu sınıfı değil, siyasallaşmış bir sınıfı layık görmektir! Ama ne yazık ki sınıf şimdilik budur!... Kendi hareketinin bilincinde ve kendisine yeter olsa, partiye ne gerek var? Sınıfa gitmeden, sınıf dışında kotarılmış bir proje olarak kendinizi parti olarak ilan ettiğinizde, sınıfın sizin projelerinizi anlaması ve kabul etmesi dışında bir sınıf politikanız, bu perspektifin dışında bir sendikal anlayışınız da ne yazık ki olamaz! Bu nedenle TKP'nin sınıfın birliği ve bütünlüğüne ve mümkünse bir ve bütün olarak parti politikalarına desteğine ihtiyacı vardır. Tebliğ şöyle bitiyor:

"İşçi sınıfı hareketini atomize etmeye, onu parçalamaya dönük her tür girişime karşı bugün daha fazla parti ve sonra da daha fazla sendika diyoruz." (agm)

'Siyasal Bir İşçi Hareketi İçin Çağrımızdır' makalesinde ise, şu saptamalar yapılmaktadır. 1. 'İşçi sınıfı umutsuzdur. 2. Saflarında faşist ve gerici tahribat hat safhalardadır. Bu nedenle faşist ve gerici akımlara karşı mücadele güncel kavganın niteliklerinden olmalıdır. 3. En önemli saptamalardan biri olarak da Kürt emekçi dinamiği üzerine söylenenlerden oluşuyor. "Tarım reformunun Kürt illerindeki sonuçları ve metropollerdeki yoğun işsizlik ve yoksulluk Kürt emekçilerini sınıf mücadelesine taşıyacak ana kanallardır. Bu kanalların açık tutularak Kürt emekçi dinamiğinin işçi sınıfının mücadelesine kazanılması vazgeçilemez ve ertelenemez bir ihtiyaç olarak görülmelidir." 4. "...genç işçiler bu ülkenin aydınlık geleceğinin ana taşıyıcısıdır...emekçi kadınların da aynı çerçevede ele alınması ve... kadın emekçilerin sınıf mücadelesinin taşıyıcı bölmelerinden biri haline getirilmesi zorunludur." 5. Aydın ve sanatçılar Türkiye işçi sınıfının mücadelesinde buluşturulmalıdır... Meslek odaları ve dernekler bir bütün olarak işçi sınıfı mücadelesi-

ne kazandırılmaldır.

Makalenin, 'Sendikal Yapılanması İçinde Türkiye İşçi Sınıfı' başlığında da bir çok saptama yapılmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir.

"Sendikal hareket dünyada bir süredir, işçi sınıfı mücadelesini sırtlayacak yapı olmaktan çıkmıştır. Kuşkusuz, her dönemde sarı sendikalar varolmuş ve sendikal harekette bir iç mücadele de yaşanmıştır. Ancak gelinen noktada, karşımızda ihanetin eğilimi veya potansiyeli değil kurumsallığı durmaktadır."

"İlerici sendikal harekete yapılabilecek en büyük katkı, Türkiye işçi sınıfının sınıf mücadelesi içindeki konumunu politik ve ideolojik olarak güçlendirmektir. Bu müdahalede sendikal mücadele zeminini ihmal etmemek gerekir ancak bu zeminin dışında yeni alanlar inşa edilemediği durumda herhangi ciddi bir mesafe kat edilemeyecektir."

Bu makalenin değişik alt başlıklarında, bütün bu konu ve gündemler karşısında işçi sınıfının pozisyonu tanımlanmakta ve sonuç olarak '*Görev ve Sorumluluklarımız*' ifade edilmektedir.

"Sınıf Tavrı dergisi olarak, işçi sınıfının siyasete, siyasetin işçi sınıfına ekmek ve su kadar ihtiyacı olduğunu düşünüyoruz. Türkiye işçi sınıfına daha etkili biçimde seslenmek ve ulaşmak için güçlü bir sınıf hareketinin inşa edilmesi gereğine inanıyoruz. Ülke emekçilerinin belki de tarihlerinde olmadığı kadar örgütlü hareket edişe, aydınlatılmaya, bilgilendirilmeye ve eğitime ihtiyacı olduğunu görüyoruz. Bu üç ihtiyacın karşılanmasında, sendikalar ve meslek örgütü gibi kurumların işlevsizleştiklerini saptıyoruz. Sendikal tıkanmanın kendisini de aşmanın yolunu, yeni bir zeminde ve siyasal bir işçi hareketinin inşa edilmesinde görüyoruz. Bu mümkündür ve şu ya da bu düzeyde oluşmuş birikim, kat edilen mesafe böylesi bir görevin altından kalkmak için fazlasıyla umut vermektedir."

Sendikal zemindeki tıkanmanın aşılması için 'siyaset'i ön plana çıkararak, sendikal alan dışında kanallara vurgu yapan ve giderek, Kürt emekçi dinamiğinden, kadın ve gençlere, bunlardan, öğretmenler, eğitimciler, teknik elemanlar, hekimler, sağlık emekçileri vb ara kesimlerden olup proleterleşme sürecine girmiş kitlelere, iş-

sizlere, tarım emekçilerine, aydın ve sanatçılara uzanan bir emek ve sınıf hareketi yaratmanın, siyaset düzleminde gerçekleştirileceği söylenmektedir. TKP, yeni bir sınıf hareketi yaratmanın stratejisi olarak işçi konseylerini, konseylerin toplumsal tabanı olarak da halk katmanlarını belirlemiştir. Bu amaçla

"İşçi sınıfının ancak kamucu ve yurtsever bir ideolojik bilinçle biçimlendiği ve bu doğrultuda bir siyasal kimlik edindiği ölçüde sınıf kimliği edinebileceğini."

savunan 'işçi konseyleri' anlayışı, yeni sendikacılığın temel niteliklerinden birini daha ön plana çıkarmaktadır. Ekonomizme, yani,

"İşçilerin önce ekonomik bilinç ve mücadeleyle donanmaları, sonra siyasallaşacakları biçimindeki şablona" (agm)

karşıdır. Bu nedenle de.

"siyasal, ideolojik ve kültürel olarak donatılmayan emekçilerin temel hakları doğrultusunda kavga veremeyeceklerinin kanıtlandığı" (agm)

saptamasında bulunmaktadır. Sonuç olarak TKP'nin işçi konseyleri anlayışı,

"Türkiye'nin sosyalizme, sosyalizmin işçi sınıfına, işçi sınıfının sosyalist siyasete gereksinimi acildir. Yeni bir işçi sınıfı hareketi bunun için gereklidir. Sosyalizmin meşru ve güçlü bir seçenek olarak tüm toplumun ve emekçi kitlelerin önüne çıkarılması ile işçi sınıfının siyasallaştırılması bu sürecin iki temel kanalını oluşturuyor." (Bildirge Taslağı)

demek yoluyla, bütün bir ilişkiler zincirini ters kurduğunu ifadelendirmektedir. Sosyalizmin işçi sınıfının öz eylemi olacağını ve işçi sınıfının gerçek kurtuluşunun komünizmle mümkün olduğunu kavrayan komünistler, Türkiye'nin sosyalizme ihtiyacını ifadelemek için değil, işçi sınıfının gerçek kurtuluşunun, ulusaldan başlayan ve enternasyonale giden bir yol olduğunu söylemeyi tercih etmek zorundadırlar. Kuşkusuz TKP, sosyalizm programını desteklemeyen işçi sınıfını ve onun beğenmediği hareketini by pas edip yenisini yaratmak istemektedir. Bu açıdan tıpkı THS ve BİS örneklerinde olduğu gibi, toplumsal zemin tarifini mahalle dina-

miklerine kadar gevşeterek tanımlayabilmektedir.

"Sanayi işçisi çekirdeği çevresinde, işsiz ve yarı işsizleri informel sektör çalışanlarını, emeklileri, sigortasızları, ayrı ve özgün bir dinamik barındıran emekçi kadınları, mahalle dinamiklerini kapsayan birleşik bir hareket amaçlıyoruz....

İŞÇİ KONSEY'i...işçi sınıfı hareketini siyasallaştırmak...geniş işçi kitlelerini mücadeleye çekmek ve eğitmek amacıyla oluşturulan bir merkezdir." (agm)

Sınıf mücadelesinin salt ekonomik-sendikal örgüt ve araçlarla yürütülemeyeceğini, ideoloji ve siyasette varlık gösteremeyen sınıfın yenilmeye yazgılı olduğunu ve

"Toplumsal kurtuluş, yalnızca üretim ve emek süreçlerinin somut ve çoğu kez ekonomik sonuçlarına karşı çıkılarak gerçekleştirilemez. Üretim maddi temeli üzerinde yükselen toplumsal ilişkilerin değiştirilmesinde temel kaldıraç siyasettir.

İşçi sınıfına toplumun bütününden gidilmesi, işçi sınıfının verili toplumun temel sorunlarıyla ilişkilendirilmesi, işçi kitlelerinin siyasal iktidarı hedefleyen bir mücadele içine çekilmesi bugünkü durumdan çıkışın temel hareket noktalarıdır." (agm)

saptamasında bulunan TKP, daha önce de aktardığımız gibi, Kürtlerden kadınlara, gençlerden kır yoksullarına geniş bir kesimi, sınıf hareketinin ana gövdesi olarak görmekte ve bunlardan oluşturulacak siyasal düzeyde bir hareketi, daha doğrusu siyaset düzleminde müdahale ile yeniden yaratılacak bir sınıf hareketini

"İşçi sınıfı içindeki çeşitli katman ve kesimlerin, sınıf güçlerinin yana getirilmesinde bağlantı düzeyi siyasal örgütlenmedir. Sanayi işçisiyle kamu emekçisinin, teknik elemanla kent ve kır yoksulunun, çalışanla işsizin, sigortalıyla sigortasızın, sendikalıyla sendikasızın sınıfsal birlik ve dayanışması ancak Parti aracılığıyla kurulabilir." (agm)

Peki, parti bunu nasıl gerçekleştirecektir. Bu sorunun yanıtı şöyle verilmektedir:

"Toplumsaldan ve siyasetten sınıfa, sınıftan siyasete kanallar açmak, partiyle sınıfı kaynaştırmak, yeni ve devrimci bir işçi hareketi oluşturmak yolunda İŞÇİ KONSEY'inde bir araya geliyoruz. Bu sürecin öncü gücü Parti'dir." (agm)

Parti olmak, işçi sınıfı içinde bir güç olmayı, sınıfın organik bir parçası olmayı veri alır. Eğer parti iseniz, sınıfın içinde örgütlülükleriniz var demektir. Sınıfın eylemine öncülük edebilen, sınıf hareketinin bütün gelgitlerinde, komünizmi rehber edinen, öncü işçileri komünizm düzeyine, sınıfın genelini ise öncü işçilerin düzeyine yükseltmeyi amaçlayan bir perspektifiniz ve çalışma tarzınız olmalıdır. Ayrıca, komünistlerin beğenmeyip feshedecekleri bir sınıf hareketi anlayışı, projecilik dışında bir anlama gelmez. Sınıfın dışından ona politika götürmek ve sınıfın bu politikayı desteklemesini beklemek, burjuva politik tarz dışında bir şey değildir. Sınıfa dışarıdan götürülen şey ideolojidir ve üstelik bu bir kez böyle söylendiğinde bu durum kutsanmış bir gerçek olarak sürüp gitmez. Çünkü sınıfın görece dışında olan komünist parti, kendi kanalları ile toplumsal içine girebilir ve oradan aldığı bilgileri, sınıfın çıkarları için yoğurur. Bunu ise sınıf zemininde yapar. Bu partinin oluşum dönemi ile ilgili bir ön kabuldür. Parti, ideolojinin üretiminde ve ideolojinin sınıfla buluşturulmasında merkezi ve en önemli araçtır. Partinin oluşması, örgütlerini işçi sınıfı içinde kurması anlamındadır ve böyle oluşmuş bir parti, her günkü sınıf hareketi ile muhataptır. İşçi sınıfını ve onun geliştirdiği hareketi beğenmeyip, sınıf hareketini yok saymak, yeni ve daha siyasal bir sınıf hareketinin yaratılmasını önüne hedef koymak, bir komünist partinin politikası olamaz. Sınıf hareketi iptal edilemez, dönüştürülür... Ne kadar geri ve kuşatma altında olursa olsun, sınıf hareketinin bugünkü durumunu beğenmeyen ve yeni bir sınıf hareketi yaratacağım diyen bir komünist parti, kendi varlık iddiasını tartışmak zorundadır. Aslında, sınıf hareketinin yönünün ve desteklediği politikaların karşısına, kendi politikalarını koyan ve sınıfın kendi politikalarını seçmesini, tercih etmesini talep eden bir siyasal oluşum olarak TKP'nin söylediği, 'benim sınıfla bağım, sınıf içinde örgütlülüğüm işte bu kadar; ben politika oluştururum sınıf beni takip eder' anlayışından başka bir şey değildir! Sendikal politikasını oluştururken de tamamen bu perspektif ve kaygı ile yani sınıf hareketini feshedip yeni bir sınıf hareketi, TKP'yi anlayacak

bir sınıf hareketi oluşturmak isteği ile davranmaktadır.

SONU

Sınıf hareketinin geri çekilip mevzilerini kaybettiği, örgütlülüklerinin küçüldüğü ve güçsüzleştiği, hepsinden kötüsü, ideolojik olarak yenildiği, burjuva ideolojisinin çeşitli türlerinin etkisi altında kalmış bir işçi sınıfı hareketi gerçeği ile karşı karşıyayız. İşçi sınıfının nitelik değiştirdiği ve değer kaynağının işçi değil bilgi olduğunu, bilginin ise, kapitalist üretimin yasalarından farklı süreçlerin sonucu yaratılıp üretim sürecine uygulandığını söyleyeninden, işçi sınıfına eskisi gibi ihtiyaç olmadığından sınıfın, üretim sürecinden gelen gücü üzerinden kullanacağı devrimci bir potansiyelinin kalmadığını iddia edenine kadar çok çeşitli görüşler gelişmiş bulunmaktadır. Hangi türden olursa olsun bu görüşler, işçi sınıfı merkezli bir iktidar ve devlet kavrayışından uzak olunması ya da uzaklaşılmasının sonuçlarıdır. Yeni sendikacılık tanımını ile anlattığımız görüşler ise, çok geniş bir yelpazede ifadelendirilebilmekte, bu çerçevede gördüğümüz çevre ve anlayışlar devrimci niyet ve sosyalizm amaçlarından azade bir şekilde, savundukları görüşler çerçevesinde pratik etkinliklerine devam etmektedirler. Kuşkusuz onları belirleyecek olan, devrimci niyet ve sosyalizme olan inançlarından önce pratik etkinlikleri olacaktır.

Emek sermaye çelişkisi uzlaşmaz karakterde sürdüğü ölçüde sınıf hareketi hep varolacaktır. Bu hareket, kendi bilinç ve örgüt biçimlerini yaratmaktadır ve yaratacaktır da. Bu uzlaşmaz çelişkinin çözümü için, işçi sınıfının bir parçası olan komünistlerin geliştireceği politikalar ve örgütlülükler ile iktidar hedefini programlaştırıp mücadeleye ve harekete politik bir nitelik kazandırılması, kendiliğinden süreçlerin akıntısına bırakılamaz. Bu nedenle, sınıf hareketinin her düzeyi ve bu düzeylere karşılık gelen örgüt biçimlerinde bulunmak, bu düzeylerin karşılıklı ilişkilerini kurup geliştirmek, harekete politik bir nitelik kazandırmak komünistlerin görevi olduğu gibi, hareketin her düzeyine dair bir duyarlılık ve katılım ge-

liştirmek de zorunludur.

İşçi sınıfının yapısını ne gibi değişimler geçirdiğini ve niteliğini doğru saptayıp, buna göre mücadele örgüt ve biçimleri geliştirmek, burjuva ideolojisinin ve politikalarının doğru analiz edilip teşhirini de zorunlu kılar. Bu yapılamadığında, şu ana kadar işçi sınıfının en geniş birliğinin ürünü olarak var olagelmiş tarihsel kazanımların, sendika örgütlülüklerinin yıkımı ve sendikasızlaşmanın önüne geçmek mümkün olmayacaktır. Komünist pratik faaliyet, bu mevzilerin sendika bürokrasisinden ve onların bozucu etkilerinden arındırılıp, mücadelenin ileri atılabilmesi için yeniden tahkim edilmesi, yaygın bir sendikalaşma mücadelesinin başlatılması için taktikler geliştirmelidir.

"İktisatçılar nasıl burjuva sınıfının bilimsel temsilcileriyseler, sosyalistler ve komünistler de proleter sınıfın teorisyenleridirler. Proletarya bir sınıf olarak kendisini oluşturacak ölçüde henüz yeterince geliştirmedeği sürece ve bunun sonucu proletaryanın burjuvaziyle olan savaşımı henüz politik bir nitelik almadığı sürece ve üretici güçler, proletaryanın kurtuluşu ve yeni toplumun kurulması için gerekli maddi koşulları bir an için görmemizi sağlayacak ölçüde burjuvazinin bağrında henüz gelişmediği sürece, bu teorisyenler, ezilen sınıfların isteklerini karşılamak üzere sistemler uyduran ve can alıcı bir bilim bulmaya çalışan ütopyacılar ancak. Ama tarih ilerledikçe ve onunla birlikte proletarya savaşımının çizgileri daha da belirginleştikçe, bunların kafalarının içinde bilim aramalarına artık gerek kalmaz; gözlerinin önünde olup bitenleri saptamaları ve bunun sözcüsü durumuna gelmeleri yeterlidir. Bilim aradıkları ve sistemler kurmakla kaldıkları sefaletin içinde sefaletten başka bir şey bulamazlar, sefaletin içinde eski toplumu alaşağı edecek devrimci, yıkıcı yönü göremezler. Tarihsel hareketin bir ürünü olan bilim, bu andan sonra kendisini bilinçli olarak tarihsel hareketle birleşmiş, doktriner olmaktan çıkmış ve artık devrimci olmuştur." *

* Karl Marx, Felsefenin Sefaleti, s. 133

Y netişim GÖLGELER İMPARATORLUĞU

REM YALINPALA

Son yıllarda kapitalizmin küresel ölçekte yürütülen restorasyon sürecine bağlı olarak bu sürecin yapı taşlarını tanımlayan pek çok kavram dile yerleşmiştir. Küreselleşme bu kavramların en meşhur ve en çok tartışılanıdır. Yönetişim ise son dönemde üzerinde başlatılan tartışmalara karşın yeterli analizi yapılabilmemiş ve bu analizlere bağlı teşhiri gerçekleştirilebilmiş bir kavram değildir. Ancak küreselleşmeyi bir durumun adlandırmasından ziyade burjuvazinin kapitalizmin restorasyonu sürecindeki ereğinin tarifi olarak kabul edersek, bu ereğin yaratılması sürecini yönetim kavramını analize tabi tutmadan kavramak mümkün görünmemektedir. Ve bu analiz küreselleşme sermayenin bir projesi olarak değerlendirildiğinde politik düzey içerisinde ele alınmasını zorunlu kılar. Çünkü bu projenin bağlı olduğu edim sınıfsaldır ve diğer sınıflara yöneliktir. İşte küreselleşmenin politik çerçevesini oluşturan eylemin ve bu eylemin sonucu olarak küreselden yerele yayılan burjuvazinin iktidarının aldığı/almaması ön görülen biçimin adıdır yönetim. Taşındığı bu merkezi anlam ve burjuvazinin küresel planlarının

içerisinde taşıdığı rol nedeniyle yönetim kavramı işçi sınıfı tarafından daha geniş tartışılmayı hak etmektedir. Düünden bugüne burjuvazinin sınıf iktidarı konusundaki deneyim ve birikimlerinin gelinen konjonktürde aldığı biçim ve özeti gibi görünen yönetim kavramı, kapitalizmin tarihsel gelişimi ve kapitalizmin bütünselliği içerisine oturtularak değerlendirilmediğinde burjuvazinin iktidarında üstlendiği/üstleneceği temel rol anlaşılabilir olmayacaktır. Bu nedenle yönetim bir yandan düünden bugüne iktidar ve devlet kavramlarının kapitalizm içerisinde geçirdiği evrimin aldığı son biçim olarak gözler önüne serilmeli, diğer yandan ise kapitalist bir üretim tarzının (üretim ilişkileri ve üretici güçlerin diyalektik bütünlüğü) günümüzde geldiği noktanın bir sonucu ve yarına taşıyıcısı olarak analiz edilmelidir. Bu kendi sınıfsal kurtuluşunu tarihsel olarak aynı zamanda insanlığın kurtuluşu çatısı altında kurmak zorunda olan işçi sınıfı için mutlak zorunlu bir eylemdir. Aşağıdaki metin bu eylemin parçası olma çabasıdır.

Y NETİŞİM: TEMEL ER EVE

Yönetişim kavramının etimolojik ve epistemolojik kaynakları hakkında yeterli veriyi bizlere Birgül Ayman Güler sunmaktadır.¹ Tıpkı Türkçe'de olduğu gibi İngilizce'de de kavram, türetme bir kelime ile imlenmektedir: Yönetmekten türetilen yönetim, *government* ten türetilen *governance* sözcüğünün ilk karşılaştığı metin Dünya Bankası (DB) çıkışlı, 1989 tarihli ve Afrika'yla ilişkilidir. Metin Afrika'daki '*governance krizi*' nden söz etmektedir. Avrupa Birliği kaynaklarında ise kavram 'subsidiarite' kelimesiyle imlenmiştir. Sıklıkla *Good Governand* (Yönetişim) şeklinde kullanılmaktadır. Başlangıçta *Government* terimine eş anlamlı kullanılan kelimeye zamanla farklı anlamlarda yüklenmeye başlamıştır.

¹Her ne kadar B.Ayman Güler aynı bir paradigmanın içinde hareket etmesi nedeniyle çalışmalarının sonucunu ulusal ölçekli çözümlerine ulaştırsa da sözünü ettiğimiz *Praksis Dergisi*'nin 9. Sayısında yer alan "Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye" başlıklı çalışmasıyla kavramın epistemolojik ve etimolojik yapısı hakkında geniş bir bilgi birikimini bizlere sunmaktadır.

Kelimeye DB tarafından yüklenen anlamlar farklı düzlemlerde yer alsada hep aynı olguya yönelir: Burjuvazinin küresel iktidarı, ya da kapitalizmin bekası. İlk düzlem sistemdir. "Hem iç hem dış siyasal ve ekonomik iktidarın gevşek ve geniş bölüşümü sistemi", "yeni-dünya düzeninin bir parçası olan ve minimal devletin nezaret ettiği demokratik kapitalist yapı"...

İkinci anlamı klasik burjuva demokrasisini tanımlamaktadır: Yaşama, yürütme ve yargının kuvvetler ayrılığına bağlı klasik burjuva demokrasisi kurumlarına sahip Batı tipi siyasal rejim. Üçüncü anlamı yönetseldir. "Sağlıklı kalkınma yönetimi ile eş anlamlıdır". Buna göre yönetimler, *hesap verebilirlik*, *saydamlık* ve *kalkınmanın yasal çerçevesi* başlıkları altında toplanan ilkelere uygun davranmalıdır. Bugün AKP iktidarı ve burjuvazinin sözcüleri tarafından da sıklıkla kullanılan bu ilkelere kastedilenler ise şunlardır.

"Hesap verebilirlik; kamu görevlileri eylemlerinden sorumludur. Makro düzeyde etkili mali yönetim, harcamalarda dışsal kontrolörlük sistemi, kontrolör denetimi sonuçlarını değerlendirme mekanizmaları yaratılmalıdır; mikro düzeyde rekabet ve katılımın (STK katılımı) yaygınlaştırılması desteklenmelidir; yerelleştirme politikaları üzerinde çalışılmalı ve yerel hizmetlerin fiyatlandırılması sağlanmalıdır.

"Kalkınmanın yasal çerçevesi; özel sektör için açık, öngörülebilir ve istikrarlı, herkese yansız ve adil biçimde uygulanan bir kurallar ve hukuk yapısı ile bağımsız bir yargı sistemi var olmalıdır.

"Bilgilendirme; Özel sektör hesapları için yaşamsal öneme sahip olan türden ekonomik koşulla, bütçe, piyasalar ve hükümet tasarımları herkes için güvenilir ve ulaşılır olmalıdır.

"Saydamlık; açık yönetim, hesap verebilirliğin genişletilmesi, yolsuzluğun sınırlandırılması, politika yapımında kamu ve özel sektör arasında danışma süreçlerinin desteklenmesi"²

Dördüncü düzey kamu sektörü işletmeciliğidir, "özel sektör ön-

² *Praksis 3 Aylık Sosyal Bilimler Dergisi* 9, s. 102-3

cülüğünde büyüme için uygun çerçeveyi yaratabilecek profesyonel, hesap veren bir bürokrasi ile donatılmış daha küçük devlet"... Sayılan bu ilkeler aynı zamanda Yeni Liberal Ekonomi³ teorisinin gündeme getirdiği iktidar anlayışı ve devlete biçtiği rol ile de ilgilidir. Şimdiden söyleyebiliriz ki kapitalizmin Dünya Bankası ve diğer küresel saldırı araçlarının bugün sahip çıktığı politik tutum daha çok Yeni Liberal Ekonomi modelinin izlerini taşımaktadır. **Hesap verebilirlik** le gerçekleştirilmeye çalışılan şey bürokrasinin denetiminin yasal denetim mekanizmalarına bağlı olarak devlet içi süreçlerin ürünü olmaktan çıkartılarak dışsal denetim mekanizmalarına bağlı hale getirilmesidir. Ülkemizde Kamu Yönetimi Temel Yasa Tasarısı tartışmalarında da en sık üzerinde durulan konulardan birisini bu konu oluşturmaktadır. İçsel denetim mekanizmalarının, hukuksal denetim mekanizmalarının zayıflatıldığı ya da tümüyle yok edildiği yeni devlet yapılanmasında denetim mikro veya makro düzeyde tümüyle dışsal mekanizmalara bırakılmaktadır. Mikro düzeyde daha çok özel denetim şirketleri sisteme eklenirken makro düzeyde Uluslararası Tahkim'den IMF'ye, Dünya Bankasına, Kredi Değerlendirme Kuruluşlarına değin geniş bir skalada emperyalizmin saldırı araçları sistemin artık yalnızca fiili değil aynı zamanda da meşru ve yasal parçaları haline dönüşmektedir. **Say - damlık ve Bilgilendirme** de keza yine hâkim ekonomik politikalarla birebir ilişkilidir ve sermayenin küresel düzeyde serbest dolaşımını ve sermaye yatırımlarının gerçekleşebilmesi için burjuvazinin ihtiyaç duyduğu veri akışının güvenlik altına alınmasını; hızlı, zamanında ve yeterli düzeyde sağlanmasını temel alır. **Kalkınma - nın yasal çerçevesi** herkese eşit ve adil bir yasal çerçeveden söz ederken rekabetin koşullarının yaratılmasını güvence altına almaya çalışır. Rekabet ise genel kullanıldığı biçimden farklı olarak katılım kavramı ile bağlantılanır.

³Yeni Liberal Ekonomi ile kastedilen şey Neo-Liberal Ekonomiden farklı bir şeydir ve kelime karşılığı olarak aynı şeyi işaret etmekle birlikte kavram olarak farklı anlamlar içermektedir. Konunun ayrıntıları ilerleyen bölümlerde yer alacaktır.

"Rekabet işlerde deregülasyon, hizmetin ihale-sözleşme ile özel sektöre gördürülmesi ve kamu- özel ya da kamu- kamu rekabeti yaratılması demektir; buna kamu yönetimi açısından bakılırsa özelleştirmeden başka anlamı yoktur. Katılım, bir hizmetin gördürülmesine ilişkin olarak tercih ve taleplerin bir biçimde dile getirilmesini sağlama mekanizmasıdır; böylece hizmetin niteliği ve hacmi halk⁴ tarafından belirlenecektir. Hizmet kullanıcılarının karar organlarına ya da düzenleyici kurumlara katılımı, bunların temsilcilerinin hizmeti veren kurumun encümenine atanması ya da kullanıcılara hisse verilmesi, kullanıcıların karar süreçlerine böyle doğrudan katılımı zor ise türlü danışma süreçleri geliştirilmesi, tanımlanan katılım yolları olarak örneklendirilmektedir."⁵

Bir yandan rekabetin koşulları güvence altına alınırken diğer yandan oluşan talep bilgisinin üretim öncesi oluşturulması öngörülmekte, üretim anarşisine engel olunmaya çalışılmaktadır.

DB tarafından ortaya atılan kavramı geliştiren OECD raporlarında Yönetişimin tarafları net olarak tanımlanmaktadır: Bireyler, kurumlar, kamu ve özel sektör unsurları. Daha sonra çerçeve daha da sadeleştirilerek Sermaye, Bürokrasi ve STK'lar halini almıştır. Bu netlik en çıplak haliyle 1997 Birleşmiş Milletler Kalkınma Programında karşımıza çıkmaktadır. Program Yönetişimi şöyle tanımlamaktadır: "Governance, bir ülkenin işlerinin yönetimi için her kademedede kullanılan ekonomik, siyasal ve yönetsel yetkilerin uygulanışdır. Governance devleti kuşatır, ama devleti aşarak özel sektör ile sivil toplumu da kapsar." Artık siyasal alanı tek başına devletin doldurmasının dışında yeni bir durum tarif edilmektedir. Bu durum iktidarın ne olduğu ile değil ama iktidarın nasıl işlediği, araçları ve biçimleriyle ilgili bir tartışmanın bundan sonraki süreçte gündemimizi daha fazla işgal edeceğinin ipuçlarını sunmaktadır. Sonradan söyleyeceğimiz sözü başa alıp şimdi söyleyebiliriz. Yönetişim ile birlikte devlet bir baskı ve onay kurumu olarak varlığını devam ettirirken yönetmek edimi dünden daha fazla devlet dışı

⁴Ya da tüketici diyebiliriz.

⁵Praksis 9, s. 104

alanlara kaymaktadır.

Türkiye yönetişim kavramı ile 1996 yılında Habitat II Konferansı ile tanışmıştır. Bu tanışıklık zaman kaybetmeksizin pratiğe dönmüş ve Kamunun Yeniden Yapılandırılması, Reform ve Avrupa Birliği ile ilişkili ideolojik bir maskenin ardına gizlenerek uygulamaya yönelik adımlar atılmıştır. Adını Rio de Janeiro'da yapılan 'Birleşmiş Milletler Yeryüzü Zirvesi'nin 21. Gündem maddesinden alan Yerel Gündem 21 programı 'Türkiye'de Yerel Gündem 21'lerin geliştirilmesi ve teşviki' projesi ile başlamıştır.

"BMKP'nin desteğiyle, Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı'nın (IULA-EMME) koordinatörlüğünde yürütülen proje, başlangıçta Türkiye'nin coğrafyasına ve belediyelerin siyasal konumlarına göre dengeli olarak belirlenen 9 kenti kapsamıştır. Birinci yılsonunda bu uygulamanın başarılı sonuçları görüldüğü için, proje BMKP tarafından revize edilmiş ve kent sayısı 23'e çıkarılmıştır.

Bu projenin Türkiye'de uygulanması amacıyla hazırlanan Proje Dokümanı, 6 Mart 1998 Tarih ve 23278 sayılı Resmi Gazete'nin mükerrer sayısında yayımlanmıştır. Proje ortağı kentlerin sayısını artıran Proje Revizyonu ise 8 Şubat 1999 tarih ve 23605 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır."⁶

Projenin amaçları yönetişim ilkeleriyle hemen tümüyle örtüşmektedir.

"Programın ana hedefi, sivil toplumun karar alma süreçlerine katılımı ve *yerel yatırımları etkilemesi yoluyla* (abç), yerel yönetişimin güçlenmesini sağlamaktır."⁷

Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Ulusal Raporunda yukarıda saydığımız yönetişim ilkeleri sayılarak uygulamada kaydedilen ilerlemelerden söz edilmesi de, keza kalkınma düşleri ile bezeleli bir siyasal sistem değişikliğinin nasıl hazmedildiğini görmek açısından oldukça ilginçtir. Benzer biçimde Kamu Yönetimi Temel

⁶ Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi Ulusal Raporu (Taslak)

⁷ <http://www.youthforhab.org.tr>

Yasa Tasarısı Genel Gerekçeler kısmında da bu yönetim anlayışı değişikliği devlette yeniden yapılanmanın gerekçesi olarak sunulmaktadır. Gerekçe o denli açık bir dille yazılmıştır ki yorumlamada yanlışa düşmeye olanak tanımamaktadır.

"Dünyada yaşanan hızlı ve çok yönlü değişim özellikle yönetim anlayışında ve klasik bürokratik yapılarda köklü bir yeniden yapılanmayı gündeme getirmiştir. Dünyada yönetim anlayışını ve yapılarını köklü bir şekilde etkileyen veya uyaran değişim faktörleri dört ana başlık altında özetlenebilir:

- Ekonomi teorisinde değişim,
- Yönetim teorisinde değişim,
- Özel sektörün rekabetçi yapısı ve kaydettiği ilerlemeler,
- Toplumsal eleştiri ve değişim talebi ile sivil toplumun gelişimi.

Bütün bu teorik ve reel değişimler doğrultusunda kamu yönetiminin toplumsal rolü ve işlevleri ile bunları yerine getirirken uygulayacağı yöntemler ve oluşturacağı kurumsal yapılar tartışma konusu haline gelmiştir. Genel olarak ifade edilecek olursa, toplumun taleplerine karşı daha duyarlı, katılımcılığa önem veren, hedef ve önceliklerini netleştirmiş, hesap veren, şeffaf, daha küçük ancak daha etkin bir kamu talebi dile getirilmiştir. Kamunun üretimden çekilmesi, düzenleyici işlevinin güçlendirilmesi, özel sektör ve toplum ile paydaşlık ilişkisi geliştirmesi öngörülmüştür.

Yaşanan bu değişimler kısaca küreselleşme ve bilgi toplumuna geçiş çerçevesinde açıklanabilir. İç ve dış arasındaki ayrımın görece olarak kolay çizilebildiği bir dünyanın yerini, sınırların gittikçe belirsizleştiği ve etkileşimin yoğunlaştığı bir ortamda dışarı ile içerisinin kaynaşması almıştır. Üretim faktörleri içinde bilginin ve teknolojik gelişmenin katkısı belirleyici hale gelmiştir. Sonuç olarak; iç pazar ağırlıklı ve sanayi toplumuna özgü kurumlarda köklü bir değişim ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

Kamunun rolünü yeniden tanımlama ihtiyacı doğuran bu değişimler özellikle özelleştirme, sivilleşme ve yerelleşme şeklinde gelişen eğilimleri desteklemektedir. Kamu kuruluşları özel sektörün daha verimli üretim yaptığı alanları terk etmekte, eskiden 'doğal tekelle' olarak düşünülerek devletin kontrolüne bırakılan alanlar dahi düzenleyici

ci yapılar kurulmak suretiyle özel kesime açılmakta, bazı kamu hizmetleri sivil toplum kuruluşlarına devredilmekte, merkezi yapılar yerine yerinden yönetim anlayışı hâkim hale gelmektedir." ⁸

Yasa tasarısından yaptığımız bu uzun alıntı üzerine söylenebilecek ilk şey metnin hukuk yazınında görmeye alışık olunmayan bir açıklıkla kaleme alınmış olmasıdır. Bu açıklık neredeyse devletin sınıflar üstü görüntüsünü bile ortadan kaldıran bir çıplaklıktır. Bu açıklığın birkaç nedeni olabilir. Öncelikle iktidar işçi sınıfının tavrının artık denklem dışı olduğunu düşündüğü, geniş yığınların içinde bulunduğu felç durumu nedeniyle tepkisizliğinin garanti görüldüğü noktada devletin eril yapısını gizlemek ihtiyacı duymaktadır. Diğer bir neden AKP iktidarına yönelik kimi sermaye gruplarında ve bürokraside süre giden takiye kuşkularına yasanın hangi saiklerde hazırlandığının en açık dille anlatılması yoluyla güvence verilmektedir. Ve üçüncü olarak artık iktidarın bu yeni görünümünün yasanın uygulamasında sorun yaratmaması için tüm herkesçe nedenleriyle birlikte bilinmesi istenmektedir.

Yasanın genel gerekçeler kısmı sermayenin geldiği noktanın, tercihlerinin ve nedenlerinin çok iyi bir özetini sunmaktadır. Temel gerekçe kapitalizmin küresel ölçekte yaşadığı dönüşümdür. Bu dönüşüme bağlı olarak ekonomi teorileri, yönetim teorileri değişmiştir ve devlet eliyle sermaye yaratılmasına gerek kalmamış, rekabetçi yapıyla gelişen sermayenin önünde devlet ekonomik aktör olarak engel haline gelmiştir. Aynı zamanda *'toplumsal eleştiri ve değişim talebi'* ile kitleler sisteme bağlıdır. Ayrıntısına sonra girmek üzere ekonomi teorisindeki değişimin liberal tercihleri, yönetim teorisindeki değişimin DB orijinli yönetişimi kastettiğini şimdiden söylemekle yetinelim.

Yönetişim daha yasanın hazırlanış sürecinde sermayenin yeni yönetim biçimi olarak egemen tarzıdır. Yasa metninin başlangıcında

⁸ Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı
<http://www.basbakanlik.gov.tr>

katkı sunan örgütlenmeler sıralanırken yarın iktidarın hangi bileşenler üzerinden (dolaylı olarak) ikame edileceğinin görüntüsünü sunmaktadır.

"Ayrıca bu Kanun Tasarısının hazırlanmasında; Başbakanlık, TO-DAİE, Bilgi Üniversitesi, TESEV, TOBB, TÜSİAD, IULA, Ak Parti ve CHP tarafından yapılan atölye çalışmaları ile bu çalışmalara katılan çok sayıda bilim adamı, bürokrat, yönetici, işadamı, belediye başkanı, vali ve uzmanın katkısı ve emeği bulunmaktadır." ⁹

Aynı sermaye örgütlerini Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu Tasarısı'nın hazırlanmasında da görmek şaşırtıcı değildir. Bu konuda AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden Yrd. Doç. Dr. Ahmet Alpay Dikmen şu tespitlerde bulunmaktadır:

"Kamu mali yönetiminin ve denetiminin yeniden yapılandırılması çalışmasını başlatan AKP Hükümeti değildir. 10 yıla yakın zamandır çeşitli kurum ve kuruluşlar içerisinde buna yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmaları sürükleyen kuruluşlar da son zamanda hemen her taşın altında görmeye alıştığımız kuruluşlardır:

1) 11.10.1995 tarihinde Maliye bakanlığı ve Dünya Bankası (DB) arasında 'Kamu Mali Yönetim Projesi'nin 'Harcama Yönetimi' sistemini çözümlenmeye yönelik bir proje anlaşması imzalanmış ve bu proje yardımıyla Türk elit ve entelektüellerine 'nasıl bir kamu mali yönetimi sistemine sahip olmaları gerektiği' öğretmiştir,

2) IMF İcra Direktörleri Kurulu'nun 6. gözden geçirmeyi onaylayabilmesi için Kamu Mali Yönetimi ve Denetimi Yasa Tasarısının yasalaştırılması ön şart olarak ileri sürülmüştür,

3) Avrupa Birliği Uyum Şartları da yasayı bize 'şart' koşmaktadır. Yasa tasarısı Maliye Bakanlığı tarafından 'Avrupa Birliği ve uluslararası standartlarla uyumlu bir kamu iç kontrol sistemi oluşturulması' amacıyla, 3 Ağustos 2002 tarihinde T.B.M.M.'ne sunulmuştur. Seçim döneminde kadük olan tasarı, 58. Hükümet Acil Eylem Planında da ilk altı aylık tedbirler arasında yer almış ve AKP hükümetince tekrar Meclis'e sunulmuştur.

⁹ Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı
<http://www.basbakanlik.gov.tr>

4) Alışageldiğimiz 'yönetişim' uygulamaları çerçevesinde, yasanın hazırlanmasında yine büyük sermaye ve uluslararası kuruluşlar aktif görev almıştır. Yönetişim toplantılarında TESEV, TOBB, TÜSİAD ve Uluslararası Yerel Yönetim Birliği (IULA) (abç) hazır bulunmuştur."¹⁰

Türkiye'de Yönetişim ilkelerinin karşılandığı ve ilk uygulamaya geçtiği alanlardan bir tanesi de Üst Kurullardır. Popülist politikalardan uzaklaşma, ekonomi yönetimini özerk kılma, politikanın ekonomi yönetimi üzerindeki kirletici etkisini ortadan kaldırarak ekonomide serbest piyasa kurallarını işler kılma gerekçeleriyle oluşturulan üst kurullar, gittikçe ekonomik hayatın yönetilme alanını işgal etmektedir. Merkez bankasının özerkleştirilmesi ve idari yapısının yenilenmesi ile başlayan süreç BDDK, Enerji Piyasası Üst Kurulu gibi örneklerle geliştirilmiştir. Bugün Üst kurulların sayısı on beşin üzerine çıkmıştır ve yenileri sırasını beklemektedir. Üst Kurulların oluşturulmasında hangi sürecin yaşandığına dair AÜ SBF Öğretim Üyesi ve CHP Milletvekili Prof. Dr. Oğuz Oyan'ın tanıklığı ilginçtir.

"2000 yılı şubat ayı başındayız. Ankara'da Sheraton Otel girişinde Dünya Bankası uzmanı Bay Lorenz Pohlmeier bana ve yanımdaki iki arkadaşa tarım satış kooperatifleri birliklerinin tepesinde oluşturmayı düşündükleri 'Yeniden Yapılandırma Kurulu'na üyelik teklifinde bulunuyor. 7 kişilik kurulun 4 üyesinin kendileri tarafından belirleneceğini söylüyor. Hangi sıfatla Türkiye Cumhuriyeti yasalarına göre kurulması planlanan bir üst kurula üye önerebildiklerini soruyoruz. 'Eğer parayı biz veriyorsak, kararları da veririz' yanıtını veriyor."¹¹

Aynı konuyla ilgili bir itiraf Türkiye İhracatçılar Meclisi Yayın Organı Turkishtime'da yer alıyor. Sabancı Üniversitesi Öğretim üyelerinden İzzet Atıyas ile yapılan Röportajda Atıyas "Üst kurullarla ilgili, ortaya atılan bir görüş var: Bunlara, İMF ve Dünya Bankası gibi güçlerin, Türkiye'deki ekonomik yapıyı denetlemek, yö-

¹⁰ Cumhuriyet Gazetesi 7 Kasım 2003

¹¹ www.inadina.com

netmek için getirdikleri bir sistem deniyor. Siyasi iktidarlar sürekliliği değiştirdiğinden onlar aracılığıyla yapılan müdahaleler yetersiz kalıyor. Özerk kurumlar kurdurup, kendi seçtikleri insanlarla Türkiye ekonomisine yön veriyorlar. Bu saptamanın gerçeklikle ilişkisi var mı?"¹² şeklindeki soruya şöyle yanıt veriyor:

"Bu teori, Türkiye'yi dünyadan tamamen kopuk bir varlık gibi ele alıyor; çünkü sonuçta üst kurullar sayesinde Türkiye dünyaya daha fazla ayak uyduruyor. Gerek rekabet ve doğal tekellerin yaygın olduğu alanlarda, gerekse mali piyasalarda denetim ve regülasyonun özerk kurumlar tarafından hayata geçirilmesi, Türkiye'de uydurulmuş bir şey değil. Tam tersi, AB'deki genel norm bu. Ancak birçok konuda olduğu gibi, Türkiye'nin bu alanlarda gerekli reformları uzun süre kendi başına yapmaması da göz ardı edilmemeli. Rekabet kurumunun oluşturulması, Gümrük Birliği sürecinin zorunluluğu olarak ortaya çıktı. Telekomünikasyon ve enerji alanlarında üst kurulların kurulması, bir yandan IMF tarafından dayatıldı, bir taraftan da Türkiye'nin AB'ye tam üyelik sürecinin bir gereği idi. (abç) BDDK'nın oluşturulması ise, istikrar programının hayata geçirilmesinin ön şartlarındandı. Ama tüm dış faktörlere rağmen, Türkiye piyasa ekonomisini hayata geçirmek istiyorsa ve bu piyasa ekonomisi vahşi kapitalizm değil denetlenebilir bir kapitalizm olacaksa, bu tür müdahalelerin yapılması lazım."¹³

Şimdilerde (istimin arkadan geldiği) Üst Kurullara Dair Yasa Tasarısı son şeklini aldı ve önümüzdeki günlerde meclise sevk bekleniyor. Yasa tasarısı ile özellikle 8 üst kurul¹⁴ yasa kapsamına alınıyor. Tasarıya göre üst kurul başkan ve yardımcısı bakanlar kurulu tarafından atandıktan sonra altı yıl hiçbir gerekçe ile görevden alınmıyor. Geri kalan üyelerin atanma yetkisi ise kurul başkanına bi-

¹² http://www.turkishtime.org/21/24_4_tr.asp

¹³ http://www.turkishtime.org/21/24_4_tr.asp

¹⁴ (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu [BDDK], Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu [EPDK], Kamu İhale Kurulu [KİK], Radyo ve Televizyon Üst Kurulu [RTÜK], Rekabet Kurumu [RK], Sermaye Piyasası Kurulu [SPK], Telekomünikasyon Kurumu [TK], Tütün, Tütün Mamulleri ve Alkollü İçkiler Piyasası Düzenleme Kurulu [TAPDK])

rakılıyor. Yasa meclisten çıkana değin nasıl bir şekle bürüneceğini ise ancak sermaye bilir.

Üst kurullar gibi yönetişimin karakteristik bir diğer yapısı da, sıkça duymaya alışık olduğumuz Sivil Toplum Kuruluşlarıdır (STK). Günümüzden on, on beş yıl öncesine değin devletin boş bıraktığı alanlarda örgütlenme olarak Demokratik Kitle Örgütleri görülürdü ve bu örgütler kitlelerin talepleri doğrultusunda, devlete karşı muhalefet yürütürlerdi. Bugün sermaye devlet dışı alanları daha çok STK'larla işgal etmeye çalışıyor. Bu bir rastlantı değildir. Aksine ortaya çıkan yeni durum Yönetişim anlayışının bir zorunluluğudur.

Konunun aktörlerinin iddiası STK'lar aracılığı ile devlet - toplum karşıtlığının yerini, devlet - toplum birlikteliğinin alacağıdır. Ancak Avrupa Birliği'nin örgüt şemasında da açığa çıkan yönetsel yapılanma, yaratılan birliktelik yanılısamasının neyin yerine ikame edildiğini göstermektedir. Avrupa Birliği tüm demokrasi söylemlerine karşın genel oya, toplum iradesine yalnızca Avrupa Parlamentosunun oluşturulması sürecinde başvurmuştur. Avrupa Parlamentosu dışındaki tüm AB organları atanmışlar üzerinden yürütülmektedir.

Avrupa Parlamentosunun erk alanının sınırlı olmasına bağlı olarak demokratikliğe ve katılıma yönelik getirilen eleştirilere STK'lar üzerinden yanıt geliştirilmektedir Genel oy yerine (STK'lar üzerinden) katılım AB'de yönetişim anlayışının sonucu olarak inşa edilmektedir. AB'deki yönetişim anlayışı aynı biçimde Türkiye'ye transfer edilmektedir. Türkiye'ye müzakere süreci öncesinde AB Komisyonu raporunda da yer alan STK'larımızı geliştirin tavsiyesi böyle bir arka plana yaslanmaktadır. Peki, ama AB'nin bu denli önemseydiği ve toplumsal onay mekanizması olarak genel oyun yerine ikame ettiği STK'lar nasıl örgütlenmelerdir? Bu konuya açıklık getirmek için İktisadi Kalkınma Vakfı'nı mercek altına alan AÜ SBF Araş. Görevlisi Esra Ergüzeloglu'nun aktardığı bilgilere başvurmak anlamlı olacaktır.

"İKV, özel sektör örgütlerini ve sermaye tabanlı sivil toplum kuruluşlarını¹⁵ bünyesinde toplayan bir şemsiye örgüt niteliğindedir. Sermaye sınıfı dışındaki kitleleri temsil eden üyesi bulunmamaktadır. Üyelerin belirlenmesinde oldukça seçici davrandığı görülmektedir. Genel Kurul ya da yönetim kurulunca belirli bazı kriterlere sahip olmadığı belirtilen özel sektör kuruluşlarının 'gönüllü' olması, üyelik için yeter sebep oluşturmamaktadır."¹⁶

İKV geçtiğimiz günlerde imzalanan AB Anayasasının hazırladığı Konvansiyon toplantılarına katılarak 6 dakikalık bir konuşma hakkı elde eden, böylece AB'nin katılım mekanizmalarını işler kılan bir STK'dır. Konvansiyon delegesi 105 kişinin tümünün atanmışlardan oluştuğu ve geri kalan katılım ve onay sorununun İKV benzeri STK'lar üzerinden sağlandığı düşünüldüğünde STK'ların devlet - toplum birliği sorununun aşılmasında ne gibi bir işlevinin olduğu açığa çıkmaktadır. Politika alanının alışa geldiğimiz araçlarından farklı olarak İKV ne bir parti ne bir sendikadır. Yalnızca sermayenin seçkinlerini kapsayan bir örgüt olmasına karşın tüm toplumu temsil etme iddiasıyla devlet aygıtının yerine getirmesine alışık olduğumuz faaliyetleri yerine getirmektedir. İKV özelinde STK'ların yegâne işlevi, katılım başlığı altında sermaye çıkışlı politikalara diğer sınıf ve katmanlarda onay sağlaması değildir. STK'lara tek başına hegemonya araçları misyonu yüklemek STK'ların gerçekte kapladığı alanı daraltarak kavramak anlamına gelir. STK'lar aynı zamanda devlete ait kurumsal bir yapıymışçasına devletin yönetsel ve fonksiyonel alanlarını işgal etmektedir. Bu-

15 Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği (TOBB), İstanbul Sanayi Odası (İSO), İstanbul Ticaret Odası (İTO), İstanbul Ticaret Borsası (İTB), Ege Bölgesi Sanayi Odası (EBSO), İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri (İHKİB), İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB), İzmir Ticaret Borsası (İZTB), İzmir Ticaret Odası (İZTO), Türkiye bankalar Birliği (TBB), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Türk sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD), Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB), Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği.

16 Esra Ergüzeloglu, İktisat Dergisi 441-444, s. 80

gün AB ve benzeri konularda çalışmalar yapıp devlete raporlar sunan, kurumsal bazda girişimlerde bulunan pek çok STK mevcuttur. Yalnızca İKV'yi konu edinmiş olmamız STK'ların bugün yalnızca bu alanda boy gösterdiği anlamına gelmemektedir. Eğitimden sağlığa, yasa hazırlanmasından dış politikaya değin pek çok alanda faaliyet gösteren ve gün geçtikçe yaşamın daha geniş alanlarını işgal edeceği belli olan pek çok STK mevcuttur. Bu nedenle yukarıda Kamu Yönetimi Temel Yasa Tasarısı gerekçelerinde de söylendiği gibi "Toplumsal eleştiri ve değişim talebi ile sivil toplumun gelişimi" yönetişim anlayışının garantisi olarak görülmektedir. Ancak bu yeterli olmasa gerekir ki AKP iktidarı dernekler yasasında yaptığı değişikliklerle STK'ların önündeki engelleri kaldırma yoluna gitmektedir. Geçtiğimiz günlerde köşkten dönen dernekler kanununa göre:

"MADDE 10. - Dernekler, tüzüklerinde gösterilen amaçları gerçekleştirmek üzere, benzer amaçlı derneklerden, siyasi partilerden, işçi ve işveren sendikalarından ve mesleki kuruluşlardan maddi yardım alabilir ve adı geçen kurumlara maddi yardımda bulunabilirler.

5072 sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine Dair Kanun hükümleri saklı kalmak üzere, dernekler kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütebilirler. Bu projelerde kamu kurum ve kuruluşları, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynı veya nakdi katkı sağlayabilirler."¹⁷

denilerek bir yandan STK'ların sermaye ile maddi ilişki kurmasının önü açılırken diğer yandan da devlet ile STK'ların yönetim alanının paylaşımına olanak sağlanmakta, böylece yönetişimin bir ayağına daha hukuki meşruluk sağlanmış olmaktadır.

Yönetişim hakkında genel bir bilgilenme düzeyi sağlayabilecek bu aktarımdan sonra temel bir soruyu gündemimize alabiliriz. Sermayeyi bugüne değin alışık olduğumuz iktidar biçiminden yeni bir forma yönlendiren nedenler nelerdir? Ya da Kamu Yönetimi

¹⁷ TBMM tutanakları 17/7/2004

Temel Kanunu'nun Genel Gerekçeler kısmında sözü edilen Ekonomi Teorisinde ve Yönetim Teorisinde değişikliğe gidilmesinden ne kastedilmektedir ve bu değişiklikleri yaratan süreç nedir. Küresel planın yerel parçaları olarak dile getirilen bu başlıkları açıklayabilmek için yine konuyu küresel düzeye taşımak faydalı olacaktır.

KAPİTALİZMİN KÜRESEL KRİZİ

Bugün kapitalizm hakkında birbirleriyle taban tabana zıt görüşler çatışma içindedir. Bir yanda reel sosyalizmin çözümlüşünün ardından rakipsiz kalan kapitalizme alternatifsiz bir sistem olarak tapınan anlayışlar, diğer yanda çürüyen kapitalizmin çöküşünü büyük bir huşu içinde bekleyen ama yalnızca bekleyen anlayışlar. Oysaki bu iki uç yaklaşımın dışında sistemin yasalarını bilerek sistemi nesnel bir analize tabi kılmak gerekmektedir. Marksizm'in her defasında yeniden sınanan ve her sınamadan doğrulanarak çıkan devrevi kriz yaklaşımı geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak her kriz peşi sıra sermayenin politik müdahale araçlarını da peşi sıra sürüklemektedir. Tıpkı bugün de 1929'da olduğu gibi (ki o zamanda savaş politik bir araç olarak ortaya çıkmıştı) benzer bir biçimde belki de daha fazla yıkıma neden olacak politik araçlar devreye sokulmaktadır. Bu nedenle kapitalizmi ve krizini anlamak tek boyutlu ele alındığında her zaman yanıltıcı sonuçlar verecektir. Bu nedenle siyasal düzeye ilişkin bir analiz bu düzeydeki değişiklikleri doğuran alt yapıya ait nedenleri ortaya koymakla mümkün olabilir. Üst yapıda kurumsal dönüşümlerin böyle dramatik hal aldığı dönemlerde yüzeyin altında daha büyük çalkantılar yaşandığını düşünmek mantıksal bir akıl yürütmedir ama yanlış da değildir. O zaman yüzeyin daha derinliklerine inmek gerekir.

İkinci dünya savaşının ardından yaşanan yıkımla birlikte daralan ekonomi, ortaya çıkan talep artışı karşılamak için hızlı bir genişleme sürecine girmiştir. Kapitalizmin bu genişlemeye bağlı refah dönemi kimilerince altın çağ olarak adlandırılmış ve savaşın ardından başlayıp 1973 yılına değin sürmüştür. Ancak bu tarihten itibaren dünya ekonomisi genişlemenin sınırlarına gelmiş, büyüme

temposu yavaşlamış, 1990'lara gelindiğinde ise neredeyse bir yıkıma dönüşmüştür. Gerilemede başat rol merkez kapitalist ülkelerdedir. Değişim şu şekildedir:¹⁸

TABLO I¹⁹

Dünya Ekonomisinde Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSY H) Artışları, 1970-2001 (yıllık ortalamalar)

Ülke Grupları/Bölgeler	1970-79	1980-89	1990-99	2000-01
Dünya	4,1	3,3	3,1	3,6
ABD	3,3	2,9	2,6	2,5
AB	3,2	2,2	2,1	2,5
Japonya	5,2	3,8	1,8	0,9
Diğer	3,2	4,5a	4,1a	3,6
Gelişmekte olan ülkeler	5,6b	4,3	5,4	4,8
Dönüşüm geçiren ülkeler	5,5c	2,9	-4,1	5,8

a Dört gelişmiş Doğu Asya ekonomisi (Kaplanları) içerir
b Çin Hariç, "Kaplanlar"
c Eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa Ülkeleri

¹⁸ Burjuva iktisadının kendisine kaynak edindiği veriler ve kavramlarla sorunlara yaklaşmak büyük ölçüde yanıltıcıdır. GSYİH, Katma Değer vb... Tüm bu kavramların ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirilmesi gerekir. Burjuva ideolojik yüklemle bozmuş gerçeklikten doğru sonuçlar üretmek her zaman mümkün olmaz. Ancak eğilimsel kaba bir görüntü elde edilebilir. Marksizmin şu an kullanabileceği net bilimsel verilerin söz konusu olmadığı bir ortamda iki şey yapmak zorunludur: Birincisi eleştiri gözlüğümüzü takmayı unutmamak ikincisi ihtiyatlı olmak. İhtiyatlı yaklaşımı elden bırakmayanlar için aşağıdaki veriler yeterli olmayabilir. Doğrudur da. Ancak amacın ifası için bu veriler bile yeterlidir.

¹⁹ İktisat Üzerine Yazılar I Adlı derlemede Oktay Türe'le ait "Dünyada Sanayileşme Deneyimi: Geçmiş Çeyrek Yüzyıl ve Gelecek İçin Beklentiler" başlıklı makaleden alınmıştır. Tablodaki veriler: IMF (2002, 2000, 1998, 1988a, 1988b)

Benzer bir durum Dünya imalat sanayi katma değer (İSKD) artış hızında da görülmektedir.

TABLO II²⁰

Ülke Grupları itibariyle İmalat Sanayii Katma Değer Artış Hızları, 1970-2000a

Ülke Grupları/Bölgeler	1970-80	1980-90	1990-2000
Dünya	3,6	3,1	2,8
Gelişmiş Ülkeler	2,8	2,8	1,9
Kuzey Amerika	2,3	3,1	4,4
Batı Avrupa	2,6	1,8	1,5
Japonya	5,2	4,8	0,6
Doğu Avrupa ve Eski SSCB	7,1	2,6	-3,4
Gelişmekte olan ülkeler	6,9	5,1	6,4

Dünya İSKD artış hızının dönemler itibariyle Dünya GSYİH Artışının altında kalması dikkat çekicidir. Dünya İmalat Sanayii Katma Değerinin GSYİH içindeki oranı da benzer biçimde kapitalizmin küresel seyrini izlemek için anlamlı veriler sunar. Ancak bu tabloya geçmeden önce tartışmanın ilerleyen bölümlerine kaynaklık sağlayacak bir diğer tabloyu önce ele almak gerekebilir. Bu tablo Dünya İmalat Sanayii Katma Değerinin teknolojik yapısına ilişkindir. 1970 ile 2000 yılları arasındaki yüzdeler paylar itibariyle değişimi veren göstergelerde Orta ve İleri teknoloji kullanımına bağlı sektörler bir kayma yaşamaktadır Özellikle makine imalatında belirgin bir artış söz konusudur.

²⁰ agm Tablodaki veriler: UNIDO (2002a, 1996b:21;1992,52)

TABLO III²¹ Dünya malat Sanayii Katma De erinin Teknolojik Yapısı, 1970-2000 (yüzdeler paylar)

Sektörler	1970	1980	1990	1995	2000
Do al kayna a dayanan + Düşük teknoloji kullanan	57,2	54,9	49,7	48,3	40,5
Orta ve leri teknoloji kullanan	40,1	43,6	48,9	50,3	58,1
Makine imalatı	20,9	22,5	24,2	26,1	35,4
Ulaşım araçları	8,3	9,1	10,0	9,2	8,7
Kimya sanayii	11,8	12,0	14,7	15,0	14,0
Di er malat	1,8	1,6	1,4	1,4	1,4a

Şimdi bu tablonun ardı sıra İSKD'nin GSYİH içinde ki payını gösteren tabloya bakarsak genel bir değerlendirme şansına sahip olabiliriz.

TABLO IV²² malat Sanayii Katma De erinin GSY H çindeki Payı, 1970-99 (yüzde)

Ülke Grupları/Bölgeler	1970	1980	1990	1995b	1999
Dünya	28,3	25,8	23,0	21,9	22,1
Gelişmiş Ülkeler	30,6	28,1	23,7	21,5	21,3
Kuzey Amerika	24,8	21,5	18,5	17,5	16,3
Batı Avrupa	30,5	27,1	23,9	21,7	20,6
Japonya	36,0	29,2	29,1	22,1	20,7
Do u Avrupa / Eski SSCB	41,3	43,9	36,6	27,7	29,2
Gelişmekte Olan Ülkeler	20,2	20,9	21,9	22,5	22,0
Türkiye	15,3	17,2	18,0	22,6	22,9

²¹ agm Tablodaki veriler: UNIDO (2002a:55-7, 1996b:25)

²² agm Tablodaki veriler: UNIDO (2002a:39-43, 1997, 1996a:21)

Kapitalizmin küresel krizi bir efsane değildir. El yakan, can acıyan gerçekliği içinde olanca somutluğu ile gözler önündedir. Savaş yıllarının ardından gelen daralmış ekonominin genişleme eğilimi 1970'lerle birlikte son bulmuş, sistemi zorlar hale gelmiştir. Görünen odur ki emperyalist ülkeleri sıkıştıran cendere ileri teknoloji kullanımına dönük çözüm arayışlarına karşın küresel sermayenin canını acıtmaya devam etmektedir. Tüm emperyalist ülkelerde GSYİH büyüme oranları düşme eğilimindedir ve bu eğilim eldeki verilerin gösterdiği tarihler içerisinde tutarlı bir çizgi izlemektedir. Benzer bir şekilde aynı eğilim imalat sanayii katma değer oranları içinde söz konusudur. Tarihlerin kapsadığı dilim bilişim çağı adı verilen üretimde teknolojinin yeni biçimlerinin kullanılmasına karşın böyledir. Bu zaman dilimi içerisinde bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan devrim niteliğindeki gelişmeler, bu gelişmelerin üretim sürecinde yarattığı yapısal değişim görünen odur ki kapitalizmi küresel krizinden kurtarmaya yetmemiştir. Hem de bu teknolojik değişimin üretim sürecinde en yoğun kullanıldığı ülkelerde kriz en çarpıcı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bir dönemin örnek modeli olarak gösterilen ve teknolojik gelişmesini toyotizm olarak adlandırılan üretim biçimiyle örtüştüren, yüksek büyüme rakamları yakalayan Japonya'nın içine düştüğü durum ilginçtir. İSKD artış hızı 1970-80 arasında 5,2 iken bu rakam 1990-2000 arasında 0,6'ya gerilemiştir. Aynı dönemde GSYİH artış hızı 5,2'den, 0,9'a gerilemiştir. Bu gerilemeyi belki de çöküş olarak adlandırmak daha olasıdır. Tüm dünyada imalat sanayiinde orta ve ileri teknoloji kullanımı 1970 ile 2000 arasında yüzde 40'lardan yüzde 60'lara artmışken aynı dönemde imalat sanayinin GSYİH içindeki payı yüzde 28'lerden yüzde 22'lere gerilemiştir. Aynı gerileme yine aynı tarihselleme içinde GSYİH ve İSKD artışı içinde söz konusudur. Krizin zorladığı teknoloji kullanımı, sabit sermaye yatırımlarındaki artış, soruna ilaç olmuş gibi görünmemektedir. Üretime dönemeyen sermaye artı değer üretmekten uzaklaştığı oranda ya basit servet kimliğine geri döner ya da spekülatif nitelik kazanır. Bugün olan da budur. Aşağıdaki tablo üretim alanında

kendisine yer bulamayan sermayenin nasıl spekülatif nitelik kazandığını göstermektedir.

TABLO V ²³ **Günlük Finans Şemleri Miktarı ve Yıllık Hırcat Miktarı** (milyar dolar olarak)

YIL	A Borsadaki Günlük Şlem Miktarı	B Yıllık Dünya hırcat Miktarı	B/A (yüzde)
1979	75	1546	20.6
1984	150	1800	12
1986	300	1998	6.7
1990	500	3429	6.9
1994	1200	4269	3.6

Borsa verilerinin günlük değeri içerdği yıllık dünya ihracat rakamlarının ise yıllık miktarlardan oluştuğuna dikkat edilirse rakamlar arasındaki çatışma daha belirgin hale gelecektir. 1994 rakamlarıyla dört günlük borsa işlem miktarı bir yıl içinde tüm dünyada gerçekleştirilen ihracat rakamlarından fazla tutmaktadır. Borsalarda gerçekleşen işlemlerinde özünde yatırımla ilişkilenmediği bilinmektedir. "Borsalarda gerçekleşen işlem miktarının yüzde 95'i mal ve hizmet operasyonlarından bağımsız finans hareketlerine tekabül etmektedir."²⁴ Keza benzer biçimde meta ticareti günlük işlem hacmi 1996 rakamları ile 1.400 milyar doları bulan döviz hacminin ancak yüzde 10'unu tutmaktadır. Aynı durumu finansal alandaki atıl büyümede de görmek olasıdır.

Kapitalizmin krizini ve kriz sonucunda sistemin aldığı görünümü ayrıntılandırarak daha pek çok veriyi sıralamak mümkündür. Ancak yukarıda sıraladığımız rakamlar resmi çizmek görmek için yeterli ışığı bize sağlamaktadır.

²³ Kaynak: Piont'un (1995, s. 38-39) kitabındaki verilere dayanılarak bu tablo Robert Went tarafından oluşturulmuştur.

²⁴ Eric Toussaint, Ya Paranı Ya Canını, s. 89

TABLO VI ²⁵ **1980'den 1992'ye Finansal Aktif Stokların Büyümesi** (milyar dolar ve yüzde olarak)

Aktif türü	1980		1991-92		Gerçek rakamla yıllık ortalama büyüme oranı
Döviz	4839	% 43	11288	% 32	1
Uluslar arası tahvil	207	% 12	1465	% 41	3
Kamu tahvilleri	1934	% 18	8707	% 25	9
Şirket tahvilleri	-	% 9		% 10	7
Banka tahvilleri	487	-	1856	-	-
Banka dışında tahviller	489	-	1844	-	-
Hisse senetleri	2750	% 28	10323	% 29	6
Toplam	10706	% 100	35483	% 100	5

Üretim araçlarındaki gelişmenin, üretim sürecindeki başkalaşımın tüketimi canlandırmadığı, yeni pazarlar yaratmadığı, yani krize çözüm olmadığı koşullarda sistem içine düştüğü bataktan çıkmak için iki şey yapmaktadır. Bunlardan ilki rekabet koşullarının güçlüden yana yeniden tarifi, ikincisi ise pazarın yapısına müdahaledir. Bugün küresel ölçekte yaşadığımız baş döndürücü gelişmelerin arka planında yatan temel politik yönelim bunlardır. Bir yanda pazar ülkeler, bağımlı ülkeler üzerinden yürütülen adı konmamış bir 'üçüncü dünya savaşı' yaşanırken diğer yandan küresel ölçekte pazar yeniden dizayn edilmektedir. *Pazar paylaşımı, pazarın genişletilmesi ve pazarın derinleştirilmesi işte kapitalizmin dönemsel politikalarının özeti bu üç başlıkta özetlenebilir.* Bu zemin üzerine yapbozun tüm parçaları yerleştirilebilir ve her parça

²⁵ Mc. Kinsey, 1994, in Chesnais, 1996

kendisine uygun bir yer bulur. Ancak yapbozun yan yana getirilebilmesi, işler hale gelebilmesi için bir müdahaleye, politik dolayım ihtiyacı vardır. İşte bu müdahalenin parçalarını yapıştırarak birleştiricinin adı yönetişimdir. Yönetişimin krizdeki rolünü anlamak için neleri yan yana getirdiği, yapbozun hangi parçalarını birleştirdiğini anlamak gerekir. Yani günümüzün tüm moda kavramlarını esnek üretimi, post-fordizmi, işçi sınıfının sonunu vb. görünür kılmak gerekir.

FORD, TAYLOR VE KEYNES

Kapitalizmin kriz içerisinde olması kapitalizmin yıkılması için gerek şarttır²⁶, ancak yeter şart değildir. Bu nedenle politik müdahale biçimlerinin var olmadığı koşullarda kapitalizmin krizi kapitalizm dışı çözümleri yaratmaz. Böylesi bir ortamda kriz ya 1929 bunalımında olduğu gibi kimi yıkımlara yol açarak sistem içi aşılır ya da 1970 sonrası gözlemediğimiz gibi kronikleşip ard arda gelen ve birbirinin üzerine eklenen krizler halini alır. Burada artık devresel ve sinüzoidal bir kriz durumundan söz edemeyiz. Kriz artık fasikülasyonlar halini almıştır.²⁷ Bu tablo belki de özel şartların sonucu olarak oluşmuş bir durum olarak değerlendirilebilir. Kapitalizm dışı alternatif bir sistem olarak reel sosyalizmin var olduğu koşullarda krizin emperyalist güçler arasındaki çıkar çatışmasını 1929 benzeri boyutlarda ısıtması söz konusu olmayabilir. Krizin sistem içi aşılmasının olanaklarının bulunmadığı şartlarda sermaye, krizle birlikte yaşama ve krizi yönetme kavramlarını gündeme

²⁶ Kapitalizmin krizinden her zaman tek başına ekonomik krizi anlamak doğru değildir. Kapitalizmin krizi aynı zamanda ideolojik ve politik krizi anlamına da gelir. Kapitalizmin krizi dediğimizde anladığımız bu üç düzeyin devrimci dönüşüm açısından anlamı ve karşılıklı ilişkileri bir başka yazının konusu olabilir. Ancak yazının sınırları dâhilinde şu kadarını söyleyebiliriz. Bu üç düzey kendi özerk alanları olan ve bu özerklik dahilinde bir birini ivmelendiren bir role sahiptir.

²⁷ Geçmiş yazında sözü edilen on yıllık devrevi krizleri artık görmemekteyiz. Bunun yerine kapitalizm neredeyse bir krizden çıkarken yeni birisine girmektedir.

getirmiştir. Bu aynı zamanda krizin kapitalizme içkin bir durum olduğunun da itirafıdır. Yapısal nedenlerden kaynaklanan²⁸ ve aşılma olanakları ortadan kalkan (en azından dönemsel krizleri engelleyememe anlamında) krizle birlikte yaşama ve krizin yönetilmesi krize uyum sağlayan bir sistemin inşasını zorunlu kılar. Bugün diyebiliriz ki kapitalizmin giriştiği restorasyon hareketini belirleyen temel etken sermayenin bu yaklaşımıdır. 2001 krizi sırasında dönemin (DB'dan devşirme) Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Kemal Derviş'in söylemine hâkim olan ve her halde sermayenin genel eğilimini yansıtan yaklaşım da budur. Derviş'e göre krizleri yönetmek gerekir ve krizlere her zaman olumsuz şeyler olarak bakmamak lazımdır. Ona göre krizler değişimin olanaklarını sunar. 'Her kriz doğru yaklaşırsa sistemin bağımsızlığını artırır, sistemi güçlü kılar.' Sermaye bulduğu bu yaklaşımı adım adım inşa etmeye başlar. *Emeği silabsızlandır, sömürüyü artır, rekabetin koşullarını güçlüden yana düzenle, krizle birlikte oluşan dalgalara anında yanıt ver ya da birlikte dalgalar: İşte bulunan sibirli formül...*

Bu onlarca yıl süren paradigmanın terk edilmesi, her şeyin sil baştan yeniden inşa edilmesi demektir. Bu ekonomi politikalarında liberalizm, üretimin örgütlenmesinde post-fordizm (ya da esnek üretim), iktidar biçiminde yönetim ve emeğe saldırıda despotizm ve savaştır. Bir paradigmadan diğerine geçiş, iradi müdahalelere sağlansa bile yalnızca bir tercihin ürünü değildir. Kapitalist ekonomik paradigma değişiklikleri tarihsel pek çok sürecin koşullaması ve ortaya çıkan yeni koşulların zorlamasıyla gerçekleşir. Tüm dünyanın kapitalizmle eklemlenmiş tek bir ekonomik sistem haline gelişi ve paylaşımı demek olan emperyalizm ortaya çıkan krizlerle birlikte dünyanın sömürü ve hegemonya alanları olarak yeniden paylaşımını zorunlu kılar. Elde edilen artı değeri sermaye haline dönüştürme güdüsü aynı zamanda sermayenin yayılcı tavrının da belirleyicisidir. Oysa yer kürenin sınırlarının olması, sınırsız bir iştahın önünde engel olarak dikilir. Doğanın doğrudan sömürülmesinin sınırla-

²⁸ Daha fazla bilgi için KSD 5.

rına ulaşıldığında, doğanın dönüştürülmesi süreci başlar. Doğa ürünlerinin geçim malzemesi olmasının bir adım ötesine taşınarak, doğa ürünleri makinelerin işleyeceği ham maddeler haline gelir. Ancak makinelerin doğayı sermayenin uzantısı haline getirmesinin de bir sonu vardır. Yeni sınırlar yeni durumları yaratır. Artık makine yapımında kullanılan ham maddeler ya da makinelerin işlediği hammaddeler değil, makine üretimi ham maddeler ve makine ürünü doğadır söz konusu olan. Sermayenin yatay yayılımı sınırlarına dayandığında dikey yayılma başat görünüm kazanır. Teknolojik gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan çılgınlamış üretim düzeyi kapitalizmin önüne çıkan tüm fırsatlara karşın yatay genişlemenin sınırları olduğunu ona her gün ve her gün yeniden hatırlatmaktadır. Çözülen SSCB'nin ardından ortaya çıkan ekonomilerin kapitalizm tercihleri, Çin'in kapitalist pazara eklenmesi yatay yayılma krizin aşılmasının yeterli olanaklarını sunmamıştır; tıpkı gözü dönmüşlükle Irak, İran, Kuzey Kore gibi sermaye dolaşımına engel çıkartan ülkelere saldırmanın yetmeyeceği gibi. Üretim artışını karşılayamayan tüketim, yeni tüketim kalıplarının yaratılmasını zorunlu kılar. Piyasada var olabilmenin yolu ürün çeşitliliği ve anlık tüketici talebinin karşılanmasıdır. Bu geçmiş üretim biçiminin büyük miktarda, standart, kütleli tüketime dayalı kalıplarının değişmesi anlamına gelir. Fordist üretimden post-fordist esnek üretime geçiş kendisini bir zorunluluk olarak dayatır.

1930'larda ortaya çıkan ve ikinci dünya savaşı sonrasında yaygınlaşan fordist üretim ve birikim biçimi kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılan döneme damgasını vurmuştur. Fordizm, Ford'un bütün Amerikalıları araba sahibi yapma sloganında kendisini bulan kitlesel üretim, kitlesel tüketimi olanaklı kılan ücret artışı, merkezi kontrol- toplu pazarlık, üretime ve ürüne yabancılaşma ve üretim dışı alanları da şekillendiren disiplin anlayışıyla karakterize edilir. Bant tipi seri üretimin parçaladığı iş, işi gören işgücünün niteliklerini sıradanlaştırıp standardize ederken, kitlesel üretimle ucuzlayan ürüne, toplu sözleşmenin olanaklarıyla artan geliri sayesinde ulaşmak daha da kolaylaşır. Devletin kolektif sermaye

olarak bir ekonomik aktör kimliğinde sürece dahil olması ile üretimin koşullarının üretimi sermayenin maliyet hanesinden çıkartılır ve birikimin önünde dönemsel olarak hemen hiçbir engel kalmaz. Artık *dtm çağ* başlamıştır. Açıktır ki, fordist üretim modeli, Keynesyen ekonomi anlayışı ile birebir ilişkilidir. Keynesyen ekonomi tam da 1929 bunalımının ürünüdür. Kapitalizmin doğal yasası olarak kabul edilen Say Kanunu'nun geçerliliğini yitirmesi, geçerli olan ekonomi teorilerinin iflası anlamına gelir. Her arzın kendi talebini yaratması sonucu görünmez bir elin ekonominin dengelerini kuracağına yönelik inanç büyük buhranın gelip geçici olmadığına görülmesi ve gittikçe derinleşmesi ile uçup gider. Keynes bu durumdan temel bir ders çıkartır: müdahale. *Laissez faire, laissez passer* (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) ideolojisinin²⁹ dışına adım atış, yeni bir burjuva ekonomi teorisinin inşasına yol açar. Teorisinin üzerinde yükseldiği bir diğer eksen bunalımdan çıkarttığı ikinci ders oluşturur: İşçi sınıfı.

Keynes Klasik İktisadın temel kavramlarından tam bir kopuş içinde değildir. Marjinal verim düzeyini doğuran beklentiler nosyonuna sadıktır. Ancak beklentilerin değer oluşturabilecek bir ilişkiler bütününe harekete geçirebilmesi için güven ortamının sağlanmış olması gerekir. Bu ise kriz ortamının risklerle dolu dünyasında en son bulunabilecek şeydir. Öyle ise iki şey yapmak gerekir. Bunlardan ilki kendisini sınıf tavrının tüm çeşitliliği ile ortaya koyan ve dünyanın doğusunda kendi iktidarını kuran işçi sınıfının denklem içine dâhil edilmesi ve ikincisi ekonomiye devletin müda-

²⁸ "Bireylerin ekonomik etkinliklerini yerine getirirken kendilerine bir yazgı gibi baştan verilmiş bir 'doğal serbestlik'e sahip oldukları kesinlikle doğru değildir. Mal mülk sahiplerine ve zamanla sahibi olanlara ezeli haklar veren hiçbir 'pakt' yoktur. Dünyada özel çıkar ile genel çıkar her seferinde denk getirecek şekilde ilahi güç tarafından kesinlikle yönetilmemektedir. Ve bu dünyada, pratikte bu ikisinin sonunda bağdaştırılacak bir düzen kesinlikle kurulmamıştır. Ekonomi Politikin ilkelerinden iyi anlaşılmalı kişisel çıkarın her zaman lehinde işleyeceği sonucunu çıkarmak kesinlikle doğru olmaz. Ve kişisel çıkarın genelde iyi bilindiği de kesinlikle doğru sayılmaz." (Keynes, aktaran: Nazım Güvenç, Keynesizm, s. 29)

halesi. Bu gerçekliğin görülmesi ve geçmiş efsanelere rağmen itiraf edilmesi: işte Keynesyen İktisadın temelleri bunlardır. Böylece işçi sınıfının denkleme, "İktisadın hukukiye dahil olması"³⁰ sağlanır. Ancak devletin üstlenmesi gereken rol bu kadarla sınırlı değildir. *General Theory* 'de Keynes "Yatırımların doğrudan düzenlenmesi hususunda... daha büyük bir sorumluluk alan devlet istiyorum" der. Böylece devlete yeni bir rol daha biçilmiş olur. Artık devlet yalnızca ekonominin kurallarının koyucusu ve takipçisi değildir. Devlet ekonomiye üretken sermaye kimliği ile dâhil olur. Böylece İtalyan ve Alman faşizminin devlete biçtiği rol Keynesyen teoride yerini bulur. Sıklıkla Keynes'in teorilerinden ilhamını alan devlet; Sosyal Hukuk Devleti, Sosyal Refah Devleti ya da yalnızca Refah Devleti olarak adlandırılır. Bu adlandırmalar bir yandan sınıf bilincinde yanılısamaya yol açan çağrışımları tetiklerken diğer yandan ise Keynes'in vardığı sonucun bir zorunluluk olduğunu maskeleyip onu bir tercih olarak sunar. Oysaki o "Çamuru balığa tercih eden, kaba ve görgüsüz proletaryayı- tüm hatalarına rağmen hayata nite-lik kazandıran ve tüm insani ilerlemenin özünü içinde taşıyan- burjuvaziye ve entelijensyanın üstünde tutan [komünist ve marksist] amentüye nasıl evet diyebilirim?"³¹ diyecek kadar işçi sınıfına düşman ve "[işçi partisi] bir sınıf partisidir ve söz konusu olan sınıf benim sınıfım değildir. Eğer savunacaksam, kendi çıkarlarımı savunacağım... Bana adalet ve iyi niyet olarak görünecek şeylerden etkilenebilirim; ancak sınıf savaşı beni eğitilmiş burjuvazinin tarafında bulacaktır"³² diyecek kadar da burjuva sınıf bilincine sahiptir. İşte bu sınıf bilincidir ki onu işçi sınıfının her gün yükselen eylemliliği karşısında dehşete düşürür³³ ve çözüm yolları aramaya iter. İşçi sınıfının denkleme dâhil olması eski dengelerin artık söz konu-

³¹ Michael Hardt - Antonio Negri, Dionysos'un Emeği - Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi, s. 68

³² Aktaran Robert Skidelsky, Düşüncenin Ustaları, Keynes, s. 75

³³ "Eğer bilerek ve isteyerek Orta Avrupa'yı güçten düşürmek, yoksullaştırmak istiyorsak, iddia ediyorum ki, bunun intikamı fazla gecikmeyecektir. O zaman, reaksiyoner güçlerle ümitsiz devrim nöbetleri arasında patlak verecek son iç savaşı ki son Alman savaşının dehşeti onun yanında hiç kala-

su olamayacağı anlamına gelir. Öyle ise işçi sınıfının da dâhil olduğu yeni dengeler kurulmalıdır. Say yasaasının arz - talep dengesinin artık işlemiyor oluşunun arkasında yatan neden denkleme yeni bilinmeyenlerin eklenmiş olmasıdır. Öyle ise çözüm denklemini yeniden tanımlamak değil midir? Krizin nedeni sermaye haline dönüşemeyen artı değer, yani arz fazlasıdır. Arz fazlası yatırım düzeyinin gerilemesine, bu da marjinal verim programında değerlerin düşmesine neden olmaktadır. Arz merkezli çözüm yolları aramak yerine, talep merkezli çözümleri işçi sınıfının denkleme dâhil edilmesiyle yeniden kurmak tek çıkar yol olarak görünmektedir. Oysa o güne kadar uygulanan "ücretleri düşürerek maliyeti azaltıp arzı arttırmak ve düşen fiyatların piyasayı canlandırmasını beklemek veya faiz hadlerinde meydana gelecek değişimlerle tasarruf - yatırım dengesinin düzelmesini ve yatırımların yeniden canlanmasını beklemek ya da talebi arttırmak için ücret politikalarıyla oynamak"³⁴ şeklindeki politikalar sonuç vermemektedir. Öyle ise talep artışını istihdam artışı üzerine kurmak, istihdam artışının sağlandığı yerde işsizlik oranlarını azaltarak işçi sınıfının sisteme dair umutlarını arttırmak bir yandan ekonominin ihtiyaç duyduğu güven sorununu çözebilecek bir yandan da arz fazlası nedeniyle tıkanan çarkları tekrar işler kılacaktır.

Keynes'in yer aldığı madalyonun diğer yüzünde iki kişinin sureti görülür: Frederick Winslow Taylor ve Henry Ford. Hemen hemen eş zamanlı olarak sahne alan bu iki isim kapitalizm tarihinin en belirleyici şahsiyetleri arasında yer almayı işçi sınıfının öfkesine karşın hak ederler. En az Keynes kadar işçi sınıfı düşmanı ve kendi sınıflarının hizmetkârdırlar. İşçilerin doğuştan günahkâr, aptal ve aynı zamanda tembel³⁵ olduğu ön kabulünden hareket eden Taylor

caktır, kazanan kim olursa olsun uygarlığı ve kuşağımızın ilerlemesini yerle bir edecek bir iç savaşta hiçbir güç fazla geciktirmeyecektir." (Keynes, The Economic Consequences of the Peace, s 170, aktaran: Michael Hardt - Antonio Negri, Dionysos'un Emeği - Devlet Biçiminin Bir Eleştirisi, s. 54

³⁴ Nazım Güvenç, İZM'ler serisi Keynes, s. 41

³⁵ İşçi sınıfına uygun görülen bu sıfatlar bizzat Taylor'un metinlerinde geçer.

bunun çözüm yollarını 'bilimsel' yöntemlerle aramaya girişir. 1911 yılında yazdığı Bilimsel Yönetimin İlkeleri adlı kitabıyla işin örgütlenişine ve yönetimine ilişkin yeni ilkeler getirir. İşin yönetiminde doğasında kaytarma bulunan emek gücünün inisiyatifi devam ettiği müddetçe gerçek kâra ulaşmak mümkün olmayacaktır. Ona göre işçiler kasıtlı olarak işin temposunu yavaş tutar ve işin gerçek bilgisini burjuvaziye vermezler. Öyle ise Bilimsel Yönetim anlayışı ile işin yönetiminden işgücünün uzaklaştırılması gerekmektedir. Böylece üretim sürecini işçilerin becerilerinden tümüyle arındırmak ve üretim sürecinde tasarımı üretimden ayırarak onları zihinsel faaliyetlerden uzaklaştırmak zorunluluk haline gelmektedir. Ancak bunun sonucunda üretimin bilgisi yönetimde toplanabilecektir. Böylece işçi onu insan yapan tüm özelliklerinden arındırılır. İşin bilgisine sahip olamadığı için işe yabancılaşması üründen üretim sürecinin kendisine yönelik hale gelir ve derinleşir. Taylorist yönetim ve organizasyon anlayışı kısa sürede yaygınlık kazanmıştır. İşçi sınıfı zihinsel faaliyetlerden ve beceriden uzaklaştırılmış ve böylece sıradan, standart vasıfsız emek haline getirilmiştir. Emek-gücünün tüm vasıflarından arındırılması bir yandan değerini düşürürken aynı zamanda onun pazarlık gücünü de elinden alır. Parça başı iş, performans göre ücret hep Taylorizmin ürettiği kavramlar olarak üretim sürecine girmiştir. Teori dünyasından çıkıp vücut bulması ise Henry Ford'un akar band teknolojisiyle gerçekleşir. Bu iki isim ilişkilerini belki kendi öznellikleri üzerinden kurmuşlardır ama zorunluluklar onların tarih sahnesine birlikte doğmalarına neden olur. Böylece sacayağı tamamlanıp işçi sınıfı sisteme dâhil edilir. Üretime yabancılaşmış, pazarlık gücünü yitirmiş, işle ücret arasında kurulan performans dayalı ilişkiye bağlı olarak yoğun bir tempoda posası çıkana kadar çalışan işçi sınıfından artık korkmak gerekmez.

FORDİZMDEN ESNEK RETİME, SOSYAL SERMAYE DEVLETİNDEN Y NETİŞİME

"Bir insanı bölümlere ayırmak, eğer hak etmişse onu ölüme mah-

kûm etmek, eğer hak etmemişse onu katletmektir... Emegün bölümlere ayrılması, bir halkın katledilmesidir."³⁶ Bu katliam dürtüsü kapitalizmin doğasında vardır. Marx Kapital'in işbölümü ve manüfaktür bölümünde şöyle yazar:

"Basit elbirliğinde olduğu gibi manüfaktürde de kolektif çalışma organizması, sermayenin bir var oluş biçimidir. Çok sayıda parça-işçiden oluşan işleyiş, kapitaliste aittir. Bunun için de, emegün bir birleşiminden doğan üretken güç de, sermayenin üretken gücüyümüş gibi görünür. Tam anlamıyla manüfaktür, daha önce bağımsız olan işçileri sermayenin emir ve komutası altına sokmakla kalmaz, ayrıca işçilerin de kendi aralarında kademeli bir derecelenmesine yol açar. Basit elbirliği, bireylerin çalışma biçimini büyük ölçüde değişikliğe uğratmadığı halde, manüfaktür, bunu, baştan sona altüst eder, emek-gücünü ta kökünden kavrar. İşçinin tek bir işteki becerisini, bir yığın üretici yetenekleri ve içgüdüleri aleyhine zorlayarak, onu, çoğu organlarından yoksun, garip bir yaratık haline getirir; bu, tıpkı La Plata devletlerinde, salt derisi ya da yağı için koca hayvanın boğazlanması benzer. Yalnızca parça işler farklı bireyler arasında dağıtılmakla kalmaz, bireyin kendisi de, bir parça-işlemin otomatik motoru haline getirilir."³⁷

"Kolektif işçiyi ve onun aracılığı ile sermayeyi toplumsal üretme gücü bakımından zenginleştirmek için, manüfaktürde her işçinin bireysel üretme gücü bakımından yoksullaşması gerekir."³⁸

Ancak bunun gerçekleşmesi önsel olarak belirli bir sermaye yoğunluğuna ihtiyaç duyar. Toplam sermaye miktarı artar. Kapitalist emegün on günde bir arabanın yapımı için gerekli ham maddeyi elinde bulundurmak yerine on arabanın bir günde yapımı için gerekli ham maddeyi satın almak zorundadır. Benzer biçimde iş ne kadar çok bölümlere ayrılırsa o denli fazla işgücüne ihtiyaç duyulur. Bu o işçilerin işgünü karşılıklarının kapitalistte var olmasını gerektirir. Bütün bunlara işin gereksinim duyduğu maddi koşulla-

³⁶ D. Urquhart, Familiar Words, s. 119, aktaran: Karl Marx, Kapital, c. 1, s.

377

³⁷ Karl Marx, Kapital, c. 1, s. 377

³⁸ Karl Marx, Kapital, c. 1, s. 376

rın yaratılması, işin denetiminin kendisinin de bir iş haline gelmesi, tasarımın üretimden ayrılması gibi faktörler eklendiğinde işin yeni örgütlenme biçiminin ihtiyaç duyduğu sermaye yoğunluğundaki artma ortaya çıkar. Paradoksal olarak diyebiliriz ki kapitalizmi krize sürükleyen sermaye yoğunluğu aynı zamanda üretimin bir üst örgütlenme biçiminin koşullarını da yaratır. Bu işin yeni örgütlenme biçimi krize burjuvazinin politik müdahalesinin olmadığı koşullarda krizi derinleştirecek bir faktör halinde iken politik müdahale sonrası (savaş, sosyal sermaye devleti, faşizm vb) krizin aşılmasına bağlı olarak birikimi sıçratan bir faktör haline gelir. Ancak kapitalizmin temel çelişkisi var olduğu sürece yeni koşullar yeni olanakları yaratır. Sermayenin emeği boyunduruk altına almak için attığı her adım emeğin elinde bir silaha dönüşür. 1970'lere geldiğinde fordist üretim modeli iflas bayrağını çekmiştir. İkinci dünya savaşı ile üretim fazlasının tüketilmesi ve yeni talep alanlarının yaratılmasıyla oluşan büyüme eğilimi sınırlarına dayanmış, ucuz ve standart mala yönelik talep azalmış, kitlesel üretimin sonucu üretim fazlasına pazar yaratılamamış, Taylorist iş örgütlenmesinin yarattığı yabancılaşma emek verimliliğini düşüren bir etken haline almıştır. Ayrıca üretim biçimi işçi sınıfının mücadelesini etkin kılabilecek olanakları da dezavantajlarıyla birlikte içinde barındırmıştır. Bant sistemi ile üretim sürecinin küçük parçalara bölünerek birbirine bağlanması küçük bir işçi grubunun bile üretim sürecini engellemesine olanak sağlamış, işe yabancılaşan, bu yabancılaşma sonucunda hata oranı artan işçiler kayıplara neden olmuşlardır. Sosyal taleplerin kurumsallaşması, sendikal mücadelenin sınıfın kitlesel talep arayışlarının yaygın aracı haline dönüşmesi sınıf mücadelesinde dengeleri yeniden zorlar hale gelmiştir. Yeni dönem yine kriz içinde doğmuştur.

YADSINMANIN YADSINMASI: ESNEK RETİM

Bugün esnek üretim modeli iki ayrı düzeyin tek bir görüngü halinde ortaya çıkmasının adlandırmasıdır. Ekonomik düzey ve politik düzey tek bir kavram içerisine oturtulmaya çalışılmaktadır. Bir

yanda yeni iş örgütlenmesi anlamında esnek üretim ekonomik düzeyde bir değişim olarak sunulurken, diğer yanda sermaye ile çatışma halindeki emeğin yaşanan değişimde alması arzulan rol egemenler tarafından tarihsel gereklilik gibi sunulmaktadır. Oysa yeni yapılanma sürecine işçi sınıfının vereceği yanıt henüz netleşmemiştir. İşçi sınıfının süreç karşısındaki duruşunu burjuvazinin tarif ettiği biçimiyle (üretim organizasyonunun ürünü olarak) baştan kabul etmek teorik olduğu kadar pratik sonuçları itibariyle de yanlıştır. Esnek iş organizasyonu karşısında arzuladığı emek tavrını işçi sınıfının bilincinde hakim kılmaya çalışmak burjuvazi için doğru bir adımdır. Ancak emeğin alacağı tutumun emeğin kendi dinamiklerinden bağımsızlaştırılarak kavrama dâhil edilmesi, emeğin bağımsız sınıf tavrının reddi anlamına gelmektedir. Emeğe biçilen bu yeni rolün kabulü; yani esnek üretim sürecinin olanaklı hale gelmesinin nedeni yerine sonucu olarak bu yeni rolün kabulü sınıf dışı pozisyon alımların kapısını aralamak anlamına gelmektedir. Bu nedenle esnek üretim ve emeğe saldırı birbiriyle alakalı ama ayrı olgular olarak değerlendirilmelidir. Emeğe saldırı şu başlıklar altında yürütülmektedir.

Sayısal esneklik: Her işletmenin işçi alımı ve çıkarımı konusunda tek belirleyenin işletmenin karlarının temel alınması, işçi çıkarmada herhangi bir müeyyide ile karşılaşmaması savunulmaktadır. Çağrı ile çalışma, kısmi süreli çalışma, deneme süreli çalışma, ödünç iş ilişkisi gibi uygulamalarla sayısal esneklik sağlanmaktadır. Yeni iş yasası ile özel sektörde iş güvencesi tümüyle ortadan kaldırılmıştır. Benzer bir süreç kamuda da sürdürülmektedir.

Zamana göre esneklik: Çalışma sürelerinin işletmenin karlılığını gözeterek tarzda ele alınmasını öngörmektedir. Kayan iş süreleri, telafi edici çalışma, yoğunlaştırılmış iş haftası gibi kavramlar bu çerçevede üretilmiştir. Yeni iş yasası ile 8 saatlik iş günü kavramı kalkmıştır. Yeni İş Kanunu 65. Maddede "Tarafların anlaşması ile haftalık normal çalışma süresi, işyerlerinde haftanın çalışılan günlerine, günde on bir saati aşmamak koşulu ile farklı şekilde dağıtılabilir. Bu halde, iki aylık süre içinde işçinin haftalık ortalama ça-

alışma süresi, normal haftalık çalışma süresini aşamaz. Denkleştirme süresi toplu iş sözleşmeleri ile dört aya kadar artırılabilir³⁹ denmektedir. Böylece günlük 8 saat, haftalık 45 saat çalışma süreleri işçi sınıfının yeni bir mücadele dalgasına kadar tarihe karışmaktadır.

Fonksiyonel esneklik: İşçinin iş yerinde görev tanımının esnekleştirilmesi anlamına gelmektedir.

Ücret esnekliği: Sendikal mücadelenin yok farz edildiği koşullarda emek-gücünün değerinin serbestleşmiş emek piyasası ortamı göz önüne alınarak belirlenmesini ön görmektedir.⁴⁰

Temel dört başlık altında toplanan ve esneklik kavramı içine sığdırılan hak gaspları özünde sermayenin her dönemki saldırı planlarının içinde yer alan şeylerdir ve konjonktürel değildir. Konjonktürel olan sermayenin saldırısında ne denli başarılı olabileceğidir. Ve bu başarının düzeyi ölçüsünde esnek üretim modeli uygulama alanı bulabilecektir. Yukarıda tariflenen sınıflar arası ilişkilene biçimi burjuvazinin her zaman rüyalarını süsleyen ve gerçekleşebileceğini hayal bile edemeyeceği bir sömürü ortamını yaratır. Ve bugün bu cennete kavuştuklarını düşünmektedirler. Saldırıları da bu yanılsama üzerine inşa etmektedirler. Burjuvazinin yarattığı bu yanılsama güncel marksist yazını ve söylemleri de derinden etkilemiştir. Değişmeyen bir nakarat sıkça tekrarlanır olmuştur: İşçi sınıfı ortadan kalkmıştır, işçi sınıfı form değiştirmiştir ya da işçi sınıfının karakteri değişmiştir. Böylece kapitalizm ötesi bir süreç, işçi sınıfı dışında bir tarihsel özne tarifli olanaklı hale gelir. Oysaki Ekim Devrimi ve peşi sıra gelen Avrupa işçi ayaklanmaları, bunalımı derinleştiren grev dalgaları nasıl ki sınıfın burjuvazi tarafından denkleme dâhil edilmesini zorunlu kılmış ve bu zorunluluk yeni bir üretim biçiminin genelleşmesinin olanaklarını yaratmışsa, şimdi de gerçekleşen şey aynı dinamikler üzerinden yürümektedir. İşçi sınıfının ideolojik krizi, bu krizi derinleştiren reel sosyalizmin

³⁹ Resmi Gazete Yayın Tarih ve Sayısı: 10.6.2003 – 25134

⁴⁰ Daha geniş bilgi için:

<http://members.tripod.com/~metalworkers/yayin/esnek1.htm>

çözülüşü sınıf hareketlerini dönemsel olarak tarih sahnesinin gerilerine itmiştir. Ortaya çıkan realite sermayenin artık denklem içine sınıfı dâhil etmediği krizi aşma modellerini uygulamayı mümkün görmesidir. Ancak görüngü iddia edilenin tam aksine hala ve ısrarla işçi sınıfının –mücadele halinde veya değil– üretim sürecinin temel belirleyeni olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bu durumun kabulü esnek üretim modeli bir birikim sürecinin yaşandığı kapitalist bir dünyada verilecek mücadelenin karakterini belirleyecektir. Bir tarafta dönemsel yenilgisinin ardından sınıfsal mücadelesini kazandığı deneyimler ve dönemin olanaklarıyla zenginleştiren işçi sınıfının yanında saf tutanlar diğer tarafta kaybettikleri tarihin öznesini boş sözcükler arasında arayanlar. Tarih haklı olanı tayin etmek için fazla gecikmeyecektir. Üretimin yeni örgütlenmesi anlamında, yani gerçek anlamıyla esnek üretime gelince...

Kapitalizmin otuz yıldır içinden çıkamadığı bunalım yatırıma dönemeyen, böylece sermaye niteliği kazanamayan artı değer birikiminin devasa boyutlara ulaşmasına neden olurken patolojik bir olgu olarak ekonominin aynı zamanda küresel bir talan ekonomisine dönüşmesine neden olmuştur. Üretimle bağları zayıflayan mali sermaye üretimi finanse etmek yerine borsa ve mali piyasalar aracılığı ile ekonomilerin talanına girişmiştir. Her geçen gün kendisini yiyerek büyüyen bir canavara dönüşen mali sermaye aynı zamanda kendi var oluş koşullarını da yok etmektedir. Bu durum farklı pek çok yönü ve sonuçlarıyla tartışılmayı hak eder. Ancak konumuz çerçevesinde diyebiliriz ki mali sermayenin yapısında başat hale gelen bu niteliksel dönüşüm aynı zamanda kapitalist dünya pazarındaki tıkanmanın da göstergesidir. Bilişim ve iletişimdeki yaşanan tüm gelişmelere karşın üretim karlı bir alan olmaktan hızla uzaklaşmış, mali sermayenin saldırıları çılgın bir hal almıştır. Artı değer ancak emek sömürüsü sonucu elde edilebilen, emek sömürüsü ise üretim süreci sonucu gerçekleşen bir olgudur. Oysa keskinleşmiş rekabet koşullarında eski tarz üretim mali sermayenin vaat ettiği kolay para kazanma yolları karşısında burjuvazi için hiçte cazip

bulunmamaktadır. Öyle ise üretim sürecinde karı maksimize eden, riskleri azaltan ve sömürüyü artıran bir üretim sürecine gidilmesi gerekmektedir. Sermayenin karını maksimize edilebilmesi için bir yandan emek-gücü ucuzlamalı, diğer yandan da pazarın ihtiyaçlarına anlık olarak yanıt geliştirebilecek reflekslere sahip olunmalıdır. Bu ise fordist-taylorist üretim modelinin terk edilmesi anlamına gelir. Kriz üreten eski paradigmalara yerine '0' hatalı üretim, toplam kalite yönetimi, kalite çemberleri, çekirdek işletme, çevre işletme vb. kavramlarla işlerlik kazanan esnek üretim modelinin yeni üretim biçimi paradigması olarak belirginleşmesi, yerel bir uygulama olmaktan çıkıp genel bir sistem haline dönüşmesi gecikmez. Stoka dayalı, standart ürün hedefli, işçi hatalarının kar kaybına neden olduğu bant tipi kitlesel üretimin yerini; anlık tüketici taleplerine yanıt verebilen, ürün çeşitliliği ve hatasız üretimi temel alan üretim modeli almıştır. Esnek üretim ile birlikte işletme içinde işin parçalara bölünmesi işletmeler arası parçalanmaya dönüşmüştür; üretim merkezde yer alan büyük-çekirdek işletmeler ve çevresinde ana işletmeye girdi sağlayan tedarikçi küçük firmalardan oluşan bir organizasyonun konusu haline gelmiştir. Böylece fason üretim yaygınlaşmış, taşeron işletme yeni üretim biçimi için vazgeçilmez bir kurum haline almıştır. Emeğin iş üzerinden değil, iş bölümü yapmış işletmeler üzerinden gerçekleşen parçalanması sayesinde merkezde işin bütününe bilgisine sahip ayrıcalıklı bir işçi sınıfının yaratılması sakıncasız hale gelmiştir. Böylece ileri teknolojinin kullanımı, bu teknolojiyi kullanma yeterliliğinde bilgi ve beceriye sahip işçilerin üretim sürecinde konumlandırılması olanaklı olmuştur. Yaygınlaştırılan öğretim kurumları, bilgiye ulaşma yollarının ve üretim bilgisinin basitleştirilmesi ile işsiz kalifiye yığınlar yaratarak yedek işgücü ordusu nitelik değiştirmiştir. Dışarıda her işçinin yerini almaya hazır bir diğerinin yaratılmasıyla karmaşıklaşmış üretim sürecinin ihtiyacı olan vasıflı emek sıradan emeğe dönüştürülmüş, böylece sermayenin emeğe bağımlılığı azaltılmaya çalışılmıştır. İşçinin (işletme içi) işin bütününe bilgisine sahip olması sayesinde işe yabancılaşmanın yarattığı sorunların gi-

derilmesi yeni üretim modelinin taylorizmin alternatifi olarak yaygınlaşması sonucunu doğurmuştur. İşçiler işletmenin başarısının (kârlılığının) sağlanması için sorumlu kılınmış aynı zamanda bir birileriyle tek tek veya ekipler halinde rekabete sokulmuşlardır. Böylece işletme ile yanılmalı bir aidiyet ilişkisi kuran işçinin sınıfsal kimliğine yabancılaşması farklı bir tarzda yeniden üretilmiştir. Artık tek amaç müşteri memnuniyeti, hatasız ve kaliteli üretim olmuştur. Fordist üretim modelinde ayrılmış ürün kontrol departmanlarının yerini özenetim sorumluluğuna sahip işçiler almıştır. Stoka yönelik üretim, tam zamanında ve talebe yönelik üretim anlayışıyla yer değiştirirken bu durum değişen anlık pazar dalgalanmalarına yanıt verecek yönetim anlayışına gereksinim duymuştur. Bürokratik yapıların anlık refleksi geciktirdiği bir üretim ve pazarlama sürecinde hiyerarşik örgütlenme modeli terkedilmiş yönetime bağlı yatay ilişkiler öncelenir olmuştur. Bütün bunlar fordist-taylorist üretim modelinin yadsınmasıdır. Ancak fordist üretim modelinin kendi tarih öncesinin yadsınması üzerine inşa olduğu göz önüne alındığında karşımıza diyalektiğin o büyüklü yasa çıkar: yadsınmanın yadsınması. Beceriye sahip işçinin üretimine dayalı modelin yadsınmasıyla ortaya vasıfsız emeğe dayalı üretim yeniden yadsınarak başlangıcın özelliklerine sahip ama onu aşan bu nedenle de artık o olmayan, üretim bilgisine sahip ancak bu bilginin sıradanlaştığı işçiye dayalı üretim modeline ulaşılmıştır. Yadsınmanın yadsınması ile ulaşılan sonuç kendisini ekonomi teorilerinde de üretir. Esneklik kendisine dair sözcükleri Yeni Klasik İktisat (New Classical Economics) kuramında bulur.

Keynes'in iktisada müdahalesi devrim olarak adlandırılırsa monetaristlerin ve bunların içinden ayrılan 'yeni klasik iktisatçıların' müdahalesini de karşı devrim olarak adlandırmak gerekir. Yeni Klasik İktisat (YKİ) Okulu genel denge düşüncesine geri dönmüştür. Kuramın ana iskeletini iki kavram oluşturur; bunlardan biri rasyonel beklentiler önermesi diğeri de '*market clearing*' denilen denge tezidir. Bu okulun klasik iktisat anlayışının devamı olarak görülmesinin nedenlerinden biri budur. *Market clearing* tezine göre et-

kin ve rekabetçi koşullar altında çalışan piyasalarda alıcıların belirli bir fiyat üzerinden almayı istedikleri meta miktarı ile satıcıların buna razı olmaları sonucu ortaya çıkan arz birbirini dengeler. Ancak bu dengenin sağlanması için mal ve hizmet fiyatlarının ve ücretlerin esnekliğine ihtiyaç vardır. Çünkü dengeyi sağlayan rasyonel beklentiler ancak bu esnekliğin yarattığı atmosferde gerçekleşebilir. Okulun ikinci temel argümanını oluşturan rasyonel beklentiler kavramı kaynağını Keynes'in de kullandığı beklentiler nosyonundan alır. Ancak burada beklentiler uzun vadeli öngörü ve tahminlerden ayrı olarak bilgiye dayalı anlık davranışlardır. Keynes'te beklenti kavramı sermayenin yatırım kararı alırken ileriye dönük beklentilerin bu karar üzerinde etkin olmasını anlatır. Ancak bu beklentiler sermayedarların kafalarında tasarladıkları, planladıkları tahminlerden öteye gitmez. Ancak YKİ kuramında rasyonel beklentiler kavramı iktisadi oyuncuların (üretici ve tüketiciler) her türlü veri tabanını kullanarak ileriye yönelik kestirimlerde bulunmaları anlamına gelir. Bu kestirimler veri tabanı, bilgi kaynakları yeterli olduğu ölçüde rasyonel ve doğrudurlar. Hiçbir iktisadi oyuncu karar alırken rasyonalite dışı davranmaz ve sistematik hata yapmaz. İşte ücret ve fiyat esnekliğinin sağlandığı bir ortamda yeterli ve doğru veriye sahip olarak karşı karşıya gelen arz ve talep sahiplerinin ekonomik dengeyi anlık olarak sağlamalarının Yeni Klasik İktisatçılara göre gerekçesi budur. Bu bakış çerçevesinde saydamlık, bilgiye ulaşım kanallarının açık olması ve esneklik temel öneme sahiptir. İşgücü esnekliğinin sağlanabilmesi için ise belirli bir oranda istihdam fazlası işgücünün bulunması gerekir. Önemli olan işsizlik değil, işsizliğin denge içinde olmasıdır. Bu dengeyi oluşturacak olan şey ise yine serbest piyasa koşullarıdır. Oluşturulan bu kurguda devletin rolü de hem Klasik İktisatçılardan hem de Keynesyen anlayıştan farklıdır. Devlet ekonomik bir aktör olarak kolektif sermaye kimliği ile sürece dâhil değildir. Ancak oyunun kurallarını devlet koyar ve bu kuralların işleyişinden sorumludur. Ücret ve fiyat esnekliğinin takipçisi ve kollayıcısı devlettir. Piyasa tarafından sağlanmayan, toplu pazarlık yöntemi ile emekle sermaye-

nin oluşturduğu denge serbest piyasa şartlarında sağlanacak dengenin yerine ikame edilemez. Bir yandan rekabetin koşullarını oluştururken diğer yandan işçi sınıfını silahsızlandırır. Bunu gerçekleştirebilmek için ise istikrarlı bir siyasi ortama ve güçlü iktidarlara ihtiyaç duyar. İşte bu noktada yapbozun parçaları resmi gösterecek bütünlüğe artık sahiptir.

Y NETİŞİM VE DEVLET

Yönetişim kavramının nasıl bir arka plan üzerinde geliştiğini, işlevini ve işleyişini yukarıdaki satırlardan çıkarsamak artık okuyucu için kolaydır. Ancak yazının bu noktasında yönetişimin Marksist devlet teorisinin içindeki yerini kısaca tarif etmek gerekmektedir. Rivayet muhtelif; bir tarafta küçülen hatta sınırları belirsizleşip yok olan devlet, diğer tarafta güçlenen yetkinleşen devlet. Bir tarafta ulusallık vurgusu diğer tarafta küreselleşme. Peki, ama yönetişim nedir? Bu soruya yanıt verebilmek için devlet üzerine tekrar birkaç söz söylemek gerekir. Üçüncü sayıda açtığımız tartışmanın tazelenmesi belki de yönetişimin devlet teorisi içindeki yerini bulmamızda bize yön gösterebilir. Sözü ettiğimiz tartışmanın sorusu şuydu: devlet ve sınıf iktidarı aynı şey midir? Soruyu Althusser'in cümlesi ile de sorabiliriz: "Üretim ilişkilerinin (yani sömürü ilişkilerinin)⁴¹ yeniden-üretimi nasıl sağlanır?"⁴² Althusser bu soruyla bir yandan sınıf iktidarının işlevine açıklık getirirken diğer yandan bu işlevin yerine getirilmesinde yapıların tekilleştirilmesinin de önüne geçer. Ve devleti ayırıştırır: baskı aygıtı olarak devlet ve devlet iktidarı. Bu ayırıştırma bir yandan ardı sıra gelen topografik sorunlara neden olurken; aynı zamanda sınıf iktidarının tek aracının baskı aygıtı olmadığı aynı zamanda ideolojik aygıtlar aracılığı ile de üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin sağlandığının gösterilmesi açısından önemlidir. Öyle ise sınıf iktidarı baskı aygıtı olarak devletin sağladığı siyasal koşulların yarattığı kalkanın

⁴¹ Ben ekledim.

⁴² Louis Althusser, İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları, s. 38

ardında üç düzeyin⁴³ diyalektik birliğine dayalı işleyişi ile sağlanır. Bu düzeylerin birbirleriyle kurduğu ilişki ya da devlet iktidarı anlamında devletle olan bağları bu yazının tartışma konusu değildir. Ancak şunu söyleyebiliriz ki herhangi bir sınıf iktidarını yani sömürü ilişkilerinin yeniden üretimini üç düzey üzerinden de gerçekleştirir. Ülkemiz marksist çevrelerinde genellikle sınıf iktidarı ile devlet eş anlamlarda kullanılıp bu iki kavramda baskı aygıtı olarak devlete indirgenerek tartışıldığı için soru dönüp dolaşıp devlette meydana gelen değişikliklerde kilitlenmektedir. Böylece devlet biçiminin ne olduğu sorusuna yanıt devletin yasama, yürütme ve yargı kurumlarının birbirine karşı konumları ya da iktidar bloğunun yapısına ilişkin tahlillerde aranır. Oysaki yönetim kavramının tartışılmasına ayırdığımız bu yazıda gördük ki değişim tek başına devletin baskıcı karakterinin kurumsal biçimlenişinin çok ötesinde üretim ilişkilerinin yeniden üretiminin yani sömürü ilişkilerinin yeniden üretiminin yapısında genel bir farklılaşma ile sağlanmaktadır. Yönetim kavramı ile burjuvazi bir yandan yönetim aygıtlarında bir farklılaşma yaratırken diğer yandan yönetici elitin yapısını değiştirmekte ve aynı zamanda yönetimde mekânsal bir kaymaya yol açmaktadır. Öncelikle devlet ekonomik aktör olarak üretim ilişkilerine müdahale rolünden sıyrılmaktadır. Böylece geriye ekonominin kurallarını koyan ve koyduğu kuralları gözeten devlet kalmaktadır. Diğer yandan ekonominin yönetimini yerleşme başlığı altında parçalara ayırıştırmakta böylece anlık değişimlere kolay yanıt verebilen bir yapıya dönüşmektedir. Üretimin örgütlenmesinde olduğu gibi bu parçalanmış yapıyla yatay bir ilişki kurarak hantal hiyerarşik yapıdan uzaklaşmaktadır. Ansal değişimlere yanıtı ilk elden sağlamak için yönetim sektörlerin üzerine inşa edilmekte ve doğrudan sermayenin temsilcileriyle ilişkilendirilmektedir. İktidarın onay mekanizmalarında genel oyun rolü zayıflatılıp baskıcı karakteri güçlendirilmektedir. Ve tüm bu mekanizmalar

⁴³ Ekonomik, siyasal ve ideolojik düzeyler.

aracılığı ile bir yandan ekonomilerin küresel serbest pazara eklenmesinin önündeki engeller kaldırılırken aynı zamanda ulus ötesi sermayenin müdahale kanallarını genişletilmektedir. İşçi sınıfının bu sürece vereceği yanıt henüz tam anlamıyla netleşmemiştir. Ancak bir yandan yeni sürecin kapitalizmin temel çelişmesini ortadan kaldırmadığı aksine daha belirgin hale getirdiği diğer yandan ise esnek üretim modelinin umulanın aksine kırılmalıklar taşıyor oluşu göz önüne alınırsa sınıfın tavrı gecikmeyecektir. Tam zamanında üretim arzusu stokların ortadan kaldırılması ile birleştiğinde ve işin işletmeler arasında bölünmesi bu faktörlere eklendiğinde çarklar tümüyle işçi sınıfının tavrına bağlı olarak dönebilir hale gelmiştir. İşin bütünü karşısında etkin bir konuma yükselen vasıflı emeğin kendisine bağımlı hale gelmiş sermaye karşısında artan sömürü oranlarına karşı vereceği yanıt sitemin kaderini belirler önemdedir. Bugün kimi yazarlarca çekirdek ve perifer olarak bölümlenmiş olarak görünen işçi sınıfının sömürü koşullarının sertliğine bağlı olarak birbirinin içinde eriyeceğini öngörmek kehanet olmasa gerektir. Sınıfın aynı kaderi paylaşan katmanlarının aynı bilinçte buluşması, ortak sınıfsal kimliklerini yeniden keşfetmeleri mücadele tarihinin sıkça gösterdiği bir durumdur. Ülkemizde hızla vasıflı emek işsizliği artmaktadır. Bu işsizlik oranı bir yandan vasıflı emeğin standartlaşmasına ve rekabete neden olurken aynı zamanda işsiz kalma korkusunu da peşi sıra getirerek elit ruh halinde çözülmeye neden olmakta ortak sınıfsal reflekslere olanak sağlamaktadır. Japonya örneğinde olduğu gibi yüksek teknolojiye dayalı esnek üretimin krizleri aşmada çözüm olmadığı bir olgu olarak ortada durmaktadır. Sömürünün gittikçe yoğunlaştığı, sınıfsal çelişkilerin keskinleştiği bir dünyada işleyişi sınıfın tavrına bunca bağlı bir sistemin kapitalizmin geleceğini nasıl aydınlayacağı yanıtı belirsiz bir soru değildir. Bu nedenle yönetim işçi sınıfının baskı altında tutulması açısından kilit öneme sahip bir projedir. Projenin sahipleri var ve bellidir. Projenin amacı var ve bellidir. Keli-me oyunlarının arasında ne denli gizlenmeye çalışılırsa çalışılınsın.

G LGELER İMPARATORLUĞU

Yönetişim kelime olarak öznesiz bir yüklemle sahiptir. Kimin yönetişeceği, kime karşı yönetişeceği dilbilgisi kurallarıyla yanıtlanmaz. Bu anlamda kelime bilinçle ve özenle seçilmiş bir kavramı imlemektedir. Kelimenin bu yapısı temsil ettiği olgunun böyle olduğu anlamına gelmez. Oysaki bugün teori dünyamız bu yanlışın yeniden üreticileri ile doludur. İmparatorluk kitabıyla teorik anlamda çığır açtıkları iddia edilen Hardt ve Negri öznesi belli olmayan bir sisteme karşı öznesi belli olmayan bir sınıf savaşını pazarlamaktadır. İşçi sınıfının yerini alan '*çokluk*'la hangi sınıfın iktidarını temsil ettiği belirsiz imparatorluğa karşı enternasyonalist olmayan ama küresel bir savaş verilmelidir. Ve savaş verilecek şey bir barış sistemidir.

"İmparatorluk ancak evrensel bir cumhuriyet, kapsayıcı ve sınırsız bir mimariyle tasarlanmış bir iktidar yapısı ve karşıt dengeler ağı olarak görülebilir. İmparatorluğun yayılmasının emperyalist yayılmayla hiçbir ortaklığı yoktur ve fetih, yağmalama, katliam, halkları köleleştirerek sömürgeleştirme eğilimindeki ulus devletlere dayanmamaktadır. Bu emperyalizmden farklı olarak İmparatorluk, iktidar yapısını genişletir ve pekiştirir [...] Son olarak, bir barış fikrinin İmparatorluğun gelişimi ve yayılmasının temelinde yattığını unutmamamız gerekiyor. Bu, aşkın barış fikriyle, yani yalnızca aşkın egemenin (niteliği savaş tarafından belirlenen) bir topluma dayatabileceği barışla taban tabana zıt olan içkin bir barış fikridir."⁴⁴

Oysaki mesele ne devletlerin ortadan kalktığı barışçı bir imparatorlukla ilgilidir, ne küreselleşmeyle ne de yerelleşmeyle. Belki de egemenlerin kendi sözleri bizden görünenlerin sözlerinden daha yalın ve daha açıktır. Onlar alternatifsiz olmanın sarhoşluğuyla çok net konuşuyorlar. Kamu Yönetimi Temel Yasa Tasarısı'ndan ilk bölümde aktardığımız gibi değişen sermayenin rekabetçi yapısıdır,

değişen ekonomi anlayışıdır, değişen yönetim anlayışıdır. Ve onlar en saldırgan iktidar biçimini gölgeler imparatorluğu olarak gizleyebilmek için her şeye sahipler. Bir tek ihtiyaçları var: uysal bir işçi sınıfı. Ölümü ilan edilmiş, mezarı kazılmış, kimliksizleşmiş, çaresiz bir işçi sınıfına. Her şeye sahipler ama yinede korkuyorlar. Çünkü sahip olamadıkları, teslim alamadıkları bir tek şey var: Tarih bilinci. O bilinç bize sömürü var oldukça sömürüye karşı mücadelenin de var olacağını öğretiyor. Ta ki yeni bir dünya kurulana dek.

⁴³ M. Hardt - A. Negri, İmparatorluk, s. 183

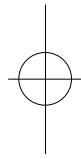
özgürlük sokakta KURTULUŞ KAVGADA

ARKA KAPAK içi

steme Adresi

Üsküdar Caddesi Pınar İşhanı No:15 Kat: 3/48 Kartal / İSTANBUL
Telefon ve faks: (0216) 488 55 05 e-posta: k.s.d@email.com

ARKA KAPAK

